

Literatura pro učební obory

Vypracovala: Mgr. Bohumila Eilewa Sovová

Korektury: Ing. Marcela Ťulpová

2011

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Střední odborná škola a Střední odborné učiliště, Uničov, Moravské nám. 681
OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost – Moderní absolvent strojírenství

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

Úvodní slovo

Vážení žáci,

předkládám Vám skripta, která by Vám měla usnadnit studium literatury. Snažila jsem se je koncipovat podle tematických celků a rozšířila je o časovou osu a popis jednotlivých literárních celků v časové posloupnosti, jak se v historii vyvíjely.

Mimo kapitolu „Přehled vývoje literatury a časová osa“ má skriptum 3 části, je tedy rozděleno na jednotlivé studijní ročníky, takže je Vám předložen v jedné knize studijní materiál na celé studijní období. Každý tematický celek obsahuje vytipované autory s jejich životopisem, seznamem nejzákladnějších děl a rozбором těch děl, která se týkají daného tematického celku. Ke každému autorovi je přiřazena ukázka z jeho díla a dílčí otázky, s čímž můžete pracovat nejen v hodině, ale i samostatně doma.

Věřím, že se Vám s těmito skripty bude dobře pracovat a poskytnou Vám přehledně a logicky uspořádané učivo. Přeji Vám hodně úspěchů ve studiu a spoustu krásných známek a doufám, že si najdete cestičku i k další četbě ve volném čase.

Bohumila Eilewa Sovová

1. 1 Základní kulturně umělecké proudy ve světě i u nás a hlavní vývojové etapy národní literatury v kontextu světové literatury

Mytologie je bájesloví, označení pro vzájemně spjatý soubor bájí určitého národního nebo i širšího společenství (mytologie řecká, slovanská, orientální, germánská apod.), ale také vědecká disciplína, která se zabývá mýty, otázkou jejich vzniku a výkladu.

Mýty mythos (latinsky), mýthos (řecky) znamená vyprávění, česky mýtu říkáme báje, jsou to příběhy, do nichž lidé dávných dob a kultur vtělili své představy o vzniku světa a jeho povaze, o životě bohů, o přírodních jevech a jejich příčinách, o člověku, jeho vzniku, právech a povinnostech, o jeho životě pozemském i posmrtném. Tyto představy obsahují iracionální fantastický výklad mnoha otázek, ale zároveň již obsahují zárodky budoucích věd, hlavně etiky (nauka o morálce), estetiky (nauka o krásu), práva a filozofie. Jednotlivé mýty postupem času splývaly v jednotlivý celek – mytologii. Mýty jsou zpravidla prvotními díly jednotlivých národů.

Antika představuje nejstarší a současně velmi významnou a svým vlivem dodnes působící epochu v literární tvorbě Evropy. Zahrnuje starověkou literaturu řeckou a římskou, starší je řecká tvorba.

Řecká literatura se začala vyvíjet nejdříve na pobřeží Malé Asie, kde se někdy počátkem 2. tisíciletí př. n. l. usadila část řeckých kmenů a žila v úzkých stycích se starými civilizacemi Přední Asie, Egypta a Kréty. Brzy poté, co si Řekové vytvořili vlastní písmo (asi v 9. stol. př. n. l.), vznikla veledíla archaické doby písemnictví. Řecká literatura se dělí na 3 období: archaické (od nejstarší doby do 6. stol. př. n. l.), attické (5. – 4. stol. př. n. l., nazváno podle kraje Attika, kde ležely Athény), helenistické (od 4. stol. př. n. l. do 2. – 1. stol. př. n. l.).

Řečtí bohové

V závorce jsou uvedena jména římských bohů.

Zeus (Jupiter) – nejvyšší bůh – syn Titána Krona a jeho manželky Rheie, jeho sourozenci:

Hádés – vůdce říše mrtvých,

Hestiá – strážkyně rodinného krbu,

Héra (Juno) – vynikala krásou, později manželka Dia, ochránkyně manželství, dárkyně dětí,

Déméter (Ceres) – vlídná bohyně, pečovala o rolnictví a plodivou sílu země, dcera **Persefóné** – manželka Háda,

Poseidón (Neptun) – vládce moře,
Apollón – syn Dia a bohyně Léty, mocný bůh – bůh světla, pán života a smrti, dárce věšteckého nadání, vůdce múz (sídlem Delfy),
Artemis (Diana) - Apollónova sestra (dvojče), podobně jako on mohla rozdávat smrt, nemoci, ale i uzdravovat; bohyně světla, ochránkyně matek a přístavů, bohyně lovu, vyzbrojena lukem a šípy, její vášeň – lov,
Athéna – Pallas Athéna (Minerva) – dcera Diova, bohyně vítězné války, (ne ničivé, přispívala ke sjednání míru), bohyně moudrosti, ochránkyně práva, spravedlnosti, umění, nejvíce z bohů zasahovala do lidského života, moudrá a rozvážná, vedla ruku umělců i řemeslníků, (vynalezla pluh, hrábě, volské jho, koňskou uzdu, vůz, loď, flétnu, trubku, naučila lidi počítat, ženy učila tkát, příst, vařit), krásná a moudrá,
Arés (Mars) – syn Dia a Héry, bůh litého boje,
Afrodité (Venuše) – dcera Dia a Dióny, zrodila se z mořské pěny, jíž se dotkl Zeus bleskem, bohyně lásky a krásy, měla kouzelný pás, který si každého podmanil,
Erós (Amor) – syn Afrodity, bůh lásky,
Hélios – syn Títána Hyperióna a Theie, bůh slunce, sestry: **Seléné** - bohyně měsíce, **Éós** - bohyně jitřních červánků,
Héfaistós – syn Dia a Héry, bůh ohně a kovářství,
Diké (Justitia) – dcera Dia a Themidy, bohyně spravedlnosti,
Dionýsos (Bakchos) – syn Dia a Semely, bůh vína a nespoutaného veselí,
Hermés (Merkur) – syn Dia a Máie, posel bohů, vyřizoval nejobtížnější úkoly; ochránce stád, cest a pocestných, učil lidi řadě užitečných věcí; i bůh podvodníků a zlodějů.

Římská literatura – od 3. – 2. století před naším letopočtem do konce 5. století našeho letopočtu, vyhraněna otrokářská společnost, téměř celá Itálie, opírá se o helenistickou tvorbu.

Dělí se: a) období staré – 3. – 2. st. př. n. l. – 1. st. př. n. l., překlady z řecké epiky a dramatu, řecké vzory a domácí lidové prvky – římská komedie.

Představitelé: **Plautus**

Livius Andronicus – původem Řek, jako zajatec se dostal do Říma, založil si soukromou školu, přeložil Homérovu Odysseu.

b) období klasické – 1. st. př. n. l., zlatá doba navazující na helenistickou prózu.

Představitelé: **Cicero** – soudní a politické řeči, filozof, vzor klasické latiny, zakladatel právního jazyka,

Caesar - diktátor, **Zápisky o válce galské**,

Ovidius – básník, bohatý, lehce tvořil, vypovězen do Rumunska (Constance), milostná a mytologická poezie, žalozpěvy,

Proměny, Umění milovat,

Vergilius - básník, **Zpěvy pastýřské, Zpěvy rolnické** – idealizace pastýřů a rolníků.

c) období postklasické – do 2. poloviny 5. stol. n. l.

Představitelé: **Seneca** - filozof, autor patetické tragédie **Phaedra**,
Tacitus – skvělý historik, dobře znal prameny, psychologii postav, užíval stručný a hutný sloh, napsal **Dějiny** a **Letopisy**.

Význam antiky

Antika byla velmi vyzrálým obdobím, vznikalo velké množství památek, dala základ některým společenským vědám (filozofii, matematiky, poetiky, dramatu, geometrie, základy práva), v následujících obdobích se však literatura a umění dostalo do rukou církve a umění bylo tematicky i myšlenkově okleštěno až do příchodu renesance, která opět hledala vzory v antické tvorbě, později se antika stala významnou oporou také klasicismu, ale její uměleckou sílu a vliv nemůžeme popřít v žádném období kulturního vývoje.

Středověká evropská literatura

- konec 5. století až polovina 15. století, za vlády císaře Konstantina ve 4. století se stalo křesťanství uznávaným náboženstvím, později vznikly dvě oblasti náboženského světa:
 - a) oblast východní (byzantská) – vliv pozdní řecké vzdělanosti,
 - b) oblast západní (římská) – vliv latinské vzdělanosti,
- křesťanství – podává člověku představu o Bohu, posmrtném životě, názor na uspořádání společnosti – trojí lid: duchovní, páni a poddaní,
- charakteristika doby – v popředí je náboženství, náboženské hodnoty, světské věci jsou pomíjivé, naprostá závislost na vůli boží, vyřazena antika, která se zajímá o člověka, proto raně feudální literatura začíná opět od začátku,
- literatura – základem je bible,
- literatura v národních jazycích vznikala od počátku 9. století do poloviny 15. století, propaguje se laické prostředí, hrdinou se stává rytíř, oblíbeným žánrem je epos.

Počátky písemnictví u nás

- od poloviny 9. století do 15. století, feudální řád, z literatury jsou dochovány jenom zlomky, nejasná datace, anonymita autorů, obtížné doplňování textů, jen zřídka opatřeny tituly, v době latiny a staroslověnštiny byl důležitý obsah a orientace památky na náš národ,
- r. 863 velkomoravský kníže Rastislav povolal křesťanskou misi – Konstantina a Metoděje k šíření křesťanství; aby položili základy vzdělanosti, vytvořili první slovanské písmo hlaholici a zavedli staroslověnštinu, v níž se konaly i bohoslužby, po jejich smrti vítězí kultura a bohoslužba latinská,
- památky staroslověnské: **Proglas, Život Konstantinův a Život Metodějův**,
- památky z 12. – 14. stol., psané latinsky i česky: **Kosmas – Kronika česká** – latinsky psaná v próze,
Dalimilova kronika – česky psaná veršovaná,

Alexandreis – v latině,
Mastičkář – první české drama.

Husitská literatura

- od poslední třetiny 14. století do 70. let 15. století, koncem 13. století vrcholí moc církve, vnitřní úpadek, vznik lidových sekt, snaha po nápravě reformace církve, církve vlastnila téměř polovinu půdy, kritika církve, nenávisť lidu,
- památky: **Tomáš Štítný ze Štítného – Knížky šestery o obecných věcech křesťanských,**
Jan Hus – O církvi, Dcerka, Postila, Husovy listy,
Petr Chelčický – O trojím lidu řeč.

Renesance a humanismus

Renesance – od počátku 14. stol. do konce 17. stol., tento pojem znamená znovuzrození, původ má zřejmě v Itálii, dále se šířila do evropských zemí, přechod od feudalismu ke kapitalismu, církevní moc byla nahrazena světskou, s čímž souvisí nástup měšťanské třídy,

- **znaky renesance** - návrat k antice, představy o lidské formě vlády na zemi, rozvoj přírodních věd a věd o člověku, zájem o člověka jako jednotlivce, radosti pozemského života, uvědomělý individualismus, latina nahrazena národními jazyky, duchovní tematika nahrazena skutečnými životními otázkami člověka,
- renesance našla uplatnění i v umění výtvarném, architektuře, hudbě, prochází zároveň s humanismem,
- hlavním hrdinou je dvořan,
- počátek novověku – objevení Ameriky 1492 a další zámořské objevy, první pitva, vznik knihtisku v 15. stol. - Gutenberg, vědecké a technické objevy.

Baroko

- začalo se vyvíjet od poloviny 16. století nejdříve v Itálii a Španělsku, pak po celé Evropě, vyvrcholení v 17. stol.,
- **znaky** - touha po poznání a rozkoš, smyslovost a smyslnost, nevíra v pozemský svět a pocit jeho pomíjivosti a marnosti, nejistota bytí, stupňováno válkami a sociálními nejistotami, člověk se upíná k jistotám nadpozemským, alegoričnost, symboličnost, dramatickost, přebujelost, dynamika, oblost tvarů – v poezii často výskyt ovoce, záliba v kontrastech,
- představitelé: **John Milton [džon miltn] – Ztracený ráj** (Anglie),
John Donne [džon don], (Anglie),
Jan Amos Komenský – viz str.

Klasicismus

- od 2. poloviny 17. století do 18. století,
- **znaky** - nápodoba antického umění, racionalistická filozofie, napodobovali v přírodě to, co je podstatné a neměnné, stanovili přesná pravidla: jednotu děje (pouze hlavní dějová linie), jednotu místa (jedno místo) a jednotu času (24 hodin), nepřipouštěli míšení žánrů,
- představitelé: **Pierre Corneille [pjér kornej] – Cid** (Francie),

Jean Racine [žán rasen] – Faidra (Francie),
Molière [molijér] – Lakomec, Zdravý nemocný (Francie),
Jean de Lafontaine [žán lafontén] – Bajky (Francie).

Osvícenství

- 18. století,
- **znaky** - důvěra v osvěcený rozum a pravdu jím poznanou, uznávání zkušeností, boj proti pověrám, předsudkům a proti náboženství, svoboda myšlení a přesvědčení, lidé jsou si od přírody rovni,
- představitelé: **Denis Diderot [denis didro] – Jeptiška (Francie),**
Voltaire [voltér] – Candide (Francie),
Daniel Defoe [daniel difo] – Robinson Crusoe (Anglie),
Jonathan Swift [džonatan swift] – Guliverovy cesty (Anglie),
- encyklopedisté – Francie, mladší generace, sepsali Velkou encyklopedii, která shrnovala dosavadní vědomosti o světě a pokusila se o první vědecký výklad (Diderot – hlavní redaktor).

Preromantismus

- 2. polovina 18. století, je to přechod od klasicismu k romantismu,
- **znaky** - únik od klasicistní přísnosti a rozumové stránky k citovosti, fantastičnosti, vytváří se nový vztah k přírodě, spojitost s lidovou slovesností,
- představitelé: **Jean Jacques Rousseau [žán žak ruso] – Emil (Francie),**
Johann Wolfgang Goethe [johan volfgang gete] – Faust (Německo),
Friedrich Schiller [fridrich šiler] – Óda na radost (Německo).

Národní obrození

- probíhalo v českých zemích v poslední třetině 18. a v první polovině 19. století, kde bylo prozatím měšťanstvo velmi slabé, osvěcené myšlenky prosazoval panovník z obavy před nepokojností lidu,
- významné pokrokové reformy uskutečnila Marie Terezie a její syn Josef II.:
 - 1773 zrušení jezuitského řádu,
 - 1781 vydání tolerančního patentu, který povolil náboženskou svobodu,
 - 1781 zrušení nevolnictví, čímž byla dána možnost selskému lidu svobodně se stěhovat do měst a dávat své děti na studia,
- byl omezen cenzurní dozor, uskutečněna všeobecná školská reforma, postupně tak vzrůstá český živel ve městech, od 30. let 19. stol. se postupně formuje „novodobý český národ“,
- koncem 18. století byla velmi neutěšená jazyková situace, čeština nebyla jako spisovný jazyk vůbec ustálená, užíval ji prakticky pouze venkovský lid a drobné měšťanstvo, převahu měla němčina,
- národní obrození dělíme na dvě vývojové etapy:
 - a) **fáze obranná** – 70. léta 18. století až počátek 19. století, věnuje se zejména kritickému dějepytu, literární historii a jazykozpytu, ale i přírodním vědám, byla

založena Soukromá společnost nauk (1774), od roku 1790 byla přejmenovaná na Královskou českou společnost nauk,

- b) fáze ofenzivní** – od počátku 19. století do konce 20. let 19. století, klade si vyšší cíle, chce vytvořit základy české kultury a umělecky náročnou literaturu.

Romantismus

- rozvinul se mezi dvěma revolučními roky 1789 a 1848, reagoval na vznik a upevňování kapitalismu,
- název pochází od slova román, který se velmi rozšířil a měl příchut' neskutečna,
- stál v opozici proti rozumovému klasicismu a osvícenství, zdůrazňoval sílu citů, lásky, fantazie a iracionality (protirozumovosti), hlavním hrdinou se stal člověk spontánní, originální a plný představivosti, žijící ve snech a ideálech, ale dostává se do konfliktu se společností, v níž se cítí osamocený a odcizený, východisko hledá v přírodě, exotice, minulosti, fantazii, mystice, lidu a lidové slovesnosti,
- hrdina se často ztotožňuje s autorem, opovrhne konvencemi, je výjimečný a osamělý, z nemožnosti uskutečnit své záměry propadá spleenu (životní únavě a nudě), často se nešťastně zamilovává, jeho láska je nenaplněná, končí tragicky, je obestřena tajemností,
- spisovatelé nenapodobují klasické vzory, ale tvoří nové literární hodnoty a uplatňují osobní přístup k realitě, požadují svobodu tvorby, obohacují jazyk o lidovou mluvu, archaismy, metaforičnost, hudebnost a rozvinuli vnímání barev,
- romantismus neexistuje v čisté podobě, ale mísí se se sentimentalismem, preromantismem a přechází v realismus,
- představitelé: **George Gordon Byron [džorž gordon bajrn] – Childe Haroldova pout' [čajld haroldova pout']**, (Anglie),
Walter Scott [voltr skot] – Ivanhoe [ajvenhou], (Anglie),
Victor Hugo [viktor ygo] – Ubožáci, Chrám Matky Boží v Paříži (Francie),
Edgar Allan Poe [edgar alan pou] – Jáma a kyvadlo, Vraždy v ulici Morgue [morg], (USA),
Alexandr Sergejevič Puškin – Evžen Oněgin (Rusko),
Karel Hynek Mácha – Máj.

Realismus

- 2. polovina 19. století, dochází k rozmachu přírodních věd (Darwin, Pasteur), z čehož plyne důvěra v rozum a smyslové poznání, spolehlivost exaktních věd,
- vznik společenských věd a spisovatelé začali studovat i lidské nitro,
- realismus = přesné a všestranné studium života a společnosti, nitro člověka, skutečné zobrazení reality bez idealizace, zajímá se především o současnost, látku pojímá objektivně, všímá si typičnosti u člověka, ne výjimečnosti jako romantismus, zachycuje průměrného člověka v každodenním životě ve vývoji a v určitém prostředí,
- kritický realismus – kritizuje společnost pomocí analýzy,
- naturalismus – krajní směr realismu, základem dění je hmota, člověk je produktem dědičnosti, pudů a prostředí, je určen a omezen dobou, v níž žije,
- realismus se uplatnil hlavně v románu a dramatu,
- věcný jazyk, průnik dialektismů a hovorových prvků,

- představitelé: **Honoré de Balzac [onoré d balzak] – Otec Goriot (Francie), Charles Dickens [čárls dikns] – Oliver Twist, Kronika Pickwickova klubu (Anglie), Mark Twain [mark tvejn] – Dobrodružství Toma Sawyera [toma sojera], (USA), Nikolaj Vasiljevič Gogol – Revizor, Mrtvé duše (Rusko), Fjodor Michaljovič Dostojevskij – Zločin a trest (Rusko), Lev Nikolajevič Tolstoj – Vojna a mír (Rusko), Anton Pavlovič Čechov – Tři sestry, Višňový sad (Rusko), Alois Jirásek – Mezi proudy, Temno, Alois a Vilém Mrštíkov – Maryša, Gabriela Preissova – Gazdina roba, Zikmund Winter – Mistr Kampanus, Tereza Nováková – Jan Jílek, Drašar.**

Májovci

- 60. – 70. léta 19. století, v české literatuře,
- 1860 – vydal František Josef I. Říjnový diplom, kde slíbil konstituční zřízení a obnovu občanských práv, z čehož plyne politický ruch,
- 1862 – otevřeno Prozatímní divadlo,
- 1863 – rozdělení národní strany na staročechy (Palacký, Rieger) a mladočechy (Sladkovský, Grégrové),
- kulturní rozkvět – založen Sokol, Hlahol (pěvecké sdružení), Umělecká beseda (středisko umělců slovesných, výtvarných i hudebních),
- 1868 – položen základní kámen Národního divadla,
- vycházela velká encyklopedie a Riegrův slovník, rozvoj novinářství a časopisectví,
- 1858 – nová literární generace – májovci – společný program, vydávali almanach (ročenku) Máj, revoluční odkaz K. H. Máchy,
- program – odvrát od minulosti k přítomnosti, rozhled po evropské kultuře, snaha po zobrazení skutečnosti, umělecká svoboda v tématu i zpracování,
- mladá generace se zabývala otázkou nerovnoprávného postavení ženy, sociální tematikou a časovou problematikou,
- představitelé: **Jan Neruda – Hřbitovní kvítí, Balady a romance, Vítězslav Hálek – V přírodě, Večerní písně, Karolína Světlá – Frantina, Černý Petříček, Božena Němcová – Babička, V zámku a podzámčí, Karel Jaromír Erben – Kytice.**

Ruchovci a lumírovci

- 70. – 80. léta 19. století, česká literatura, růst hospodářské moci českého měšťanstva, staročechi zastávali pasivní politiku, mladočechi byli aktivní, se zájmem o dělnickou třídu,
- **ruchovci** – národní škola seskupená v r. 1868, vydávala almanach Ruch, později se autoři sdružovali kolem časopisu Osvěta, hlavní myšlenky – cíle literatury podřídit národnímu zápasu, slovanská myšlenka, historismus, vlastenectví, zájem o venkov a selství, domácí tradice,

- představitelé: **Svatopluk Čech – Písně otroka, Nové písně, Nový epochální výlet pana Broučka, tentokráte do 15. století, Eliška Krásnohorská – libreta: Hubička, Čertova stěna,**
- **Lumírovci** – literární skupina se soustředila kolem časopisu Lumír, kosmopolitní zaměření, navázali na májovce v úsilí o světovost české literatury, četné překlady, snaha povýšit českou literaturu na evropskou úroveň,
- představitelé: **Josef Václav Sládek – Básně, Jiskry na moři, Jaroslav Vrchlický – Sny o štěstí, Okna v bouři, Julius Zeyer – Jan Maria Plojhar, Radúz a Mahulena.**

Moderní literární směry na přelomu století

- přelom 19. a 20. století,
- 19. století je dobou optimistického a úspěšného rozvoje, vědeckých objevů, člověk je postaven před nové skutečnosti,
- hlavní literární směry: **symbolismus** – základem je představivost, hlavně v poezii, zahání básníky do světa zdání, jednotlivé věci nahrazeny symboly (žena x růže, práce x ruce), slovo, označující konkrétní předmět, dostává zároveň originální smysl, představitelé: **Antonín Sova, Otokar Březina,**
impresionismus – z francouzského slova impression = dojem, hlavně v malířství, důraz na prvenství světla a barev (**Manet, Rodin, Renoir**), snaží se uvolnit smyslovou vnímavost člověka a zachytit atmosféru jedinečného okamžiku, představitelé: **Antonín Sova, Otokar Březina, Fráňa Šrámek,**
dekadence – je úpadek, znučenost, svět šedi bez východiska, básníci unikají do světa exotiky a snů, pryč od reality, za první dekadenty jsou považováni tzv. prokletí básníci, představitelé: **Karel Hlaváček, Jiří Karásek ze Lvovic, Oscar Wilde,**
anarchismus – protispolečenská vzpoura, představitelé: **Fráňa Šrámek, Petr Bezruč, Karel Toman, František Kellner.**

Proletářská poezie

- 20. léta 20. století, česká literatura, přiblížení básníků k proletářské třídě, spisovatelé cítí sounáležitost s dělnickou třídou, zaměřují se na sociální podmínky, chtějí nastolení nového společenského řádu, představitelé: **Jiří Wolker, Josef Hora, Stanislav Kostka Neumann.**

Poetismus

- 20. léta 20. století, 1924 – stať Poetismus (Teige), česká literatura, poetismus je uměním života, uměním žítí a užívatí, umělecké dílo má udělat ze života velkolepý zábavní podnik, nemá být obrazem současné historické reality, ale předobrazem reality budoucí, představitelé: **Vítězslav Nezval, Jaroslav Seifert, Karel Teige.**

1. světová válka v literatuře

- 1914 – 1918,
- 1. světová válka měla velký vliv na literaturu, pro spisovatele to byl silný zážitek a vedla je k protestu proti násilí,
- mnoho autorů válku zažilo na vlastní kůži a hrůzy války popisují ve svých dílech,
- představitelé: **Romain Rolland [romen rolan]– Petr a Lucie,**
Henri Barbusse [anri barbys] – Oheň,
Erich Maria Remarque [erich maria remark] – Na západní frontě klid,
Ernest Hemingway [ernst hemingvej] – Sbohem, armádo,
Jaroslav Hašek – Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války.

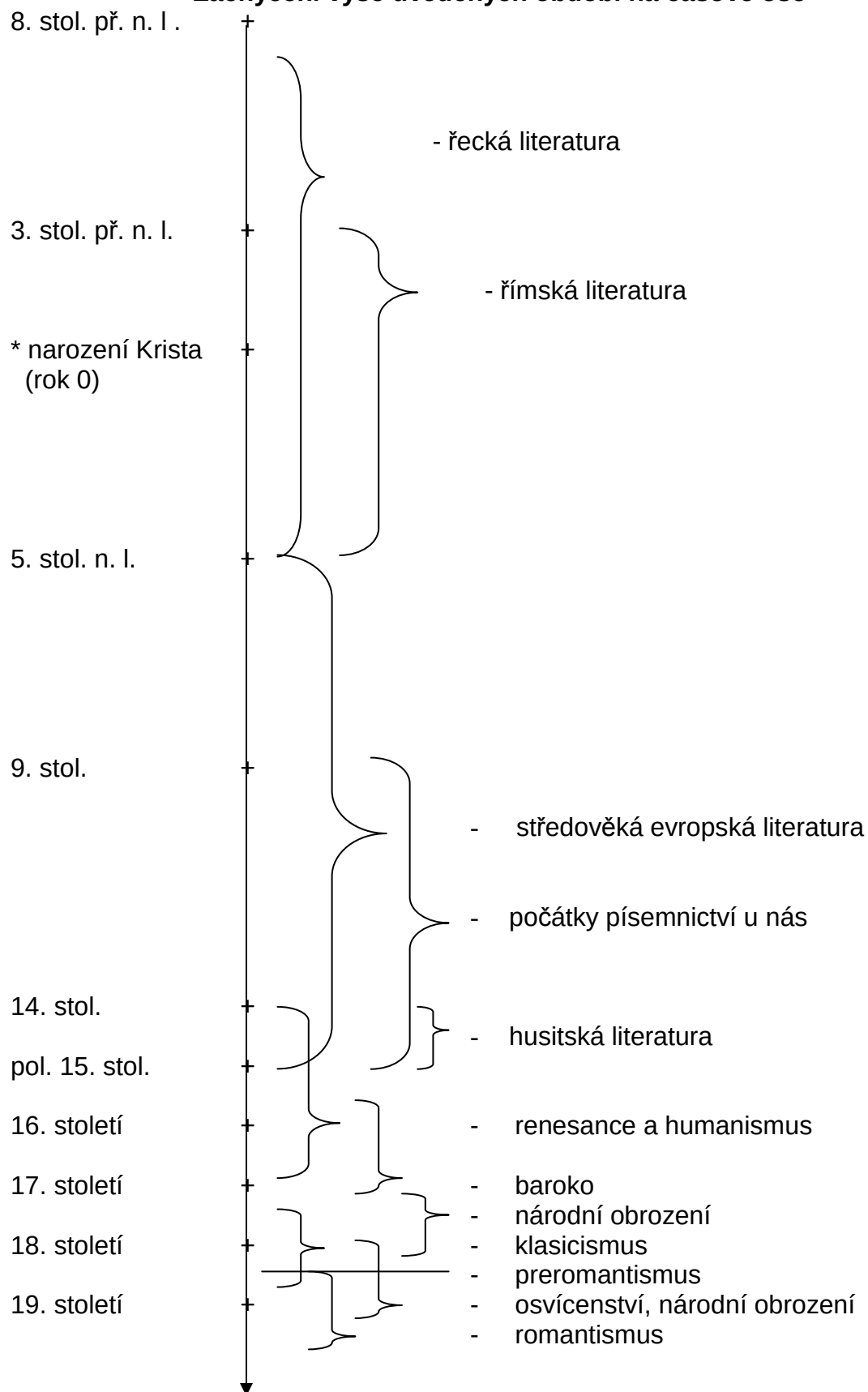
2. světová válka v literatuře

- 1938 – 1945, zúčastnilo se jí 61 států a bojovalo v ní přes 100 000 000 vojáků,
- za 2. světové války psali autoři alegoricky, vraceli se k významným osobnostem z našich dějin, ale některá díla vznikala zcela otevřeně,
- autoři protestovali proti krutosti války, oslavovalo se vítězství, hrdinství, odvaha, vlastenectví, ale poukazovali také na strach, zbabělost, kolaboraci, egoismus a sadismus,
- rychleji reagovala poezie než próza,
- celý svět obletěla kniha Deník Anne Frankové – jde o autentické zápisky židovské dívky, která se skrývala se svými rodiči, sestrou a známými před odsunem do koncentračního tábora, začala svůj deník psát v den svých 13. narozenin a psala jej pravidelně do srpna 1944, kdy byla rodina odhalena a odvedena do tábora, v němž Anne v roce 1945 zemřela a deník vydal její otec,
- představitelé: **Boris Polevoj – Příběh opravdového člověka,**
William Styron – Sofiina volba,
Arnošt Lustig – Dita Saxová,
Karel Čapek – Matka, Bílá nemoc,
Julius Fučík – Reportáž psaná na oprátce,
Jan Drda – Němá barikáda.

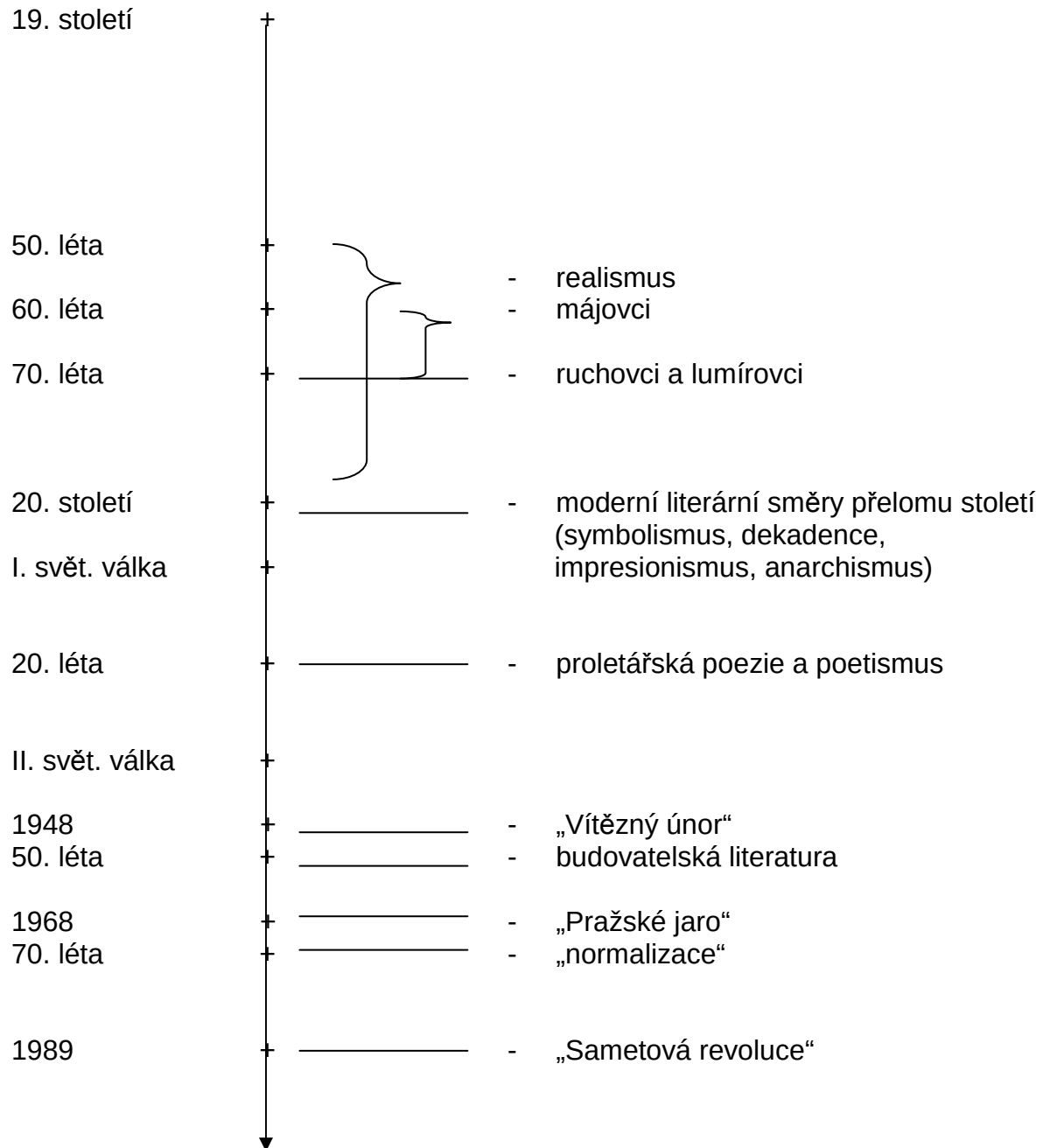
2. polovina 20. století

- **1948** – „Vítězný únor“ znamená definitivní nastolení vlády komunistů v Československé republice, nastává období mnoha politických procesů, v nichž bylo mnoho občanů odsouzeno pro své politické přesvědčení, někteří autoři byli umlčeni, jiní odešli do exilu,
- **poválečná 50. léta 20. století** – toto období je označováno jako budovatelské,
- **1968** – „Pražské jaro“ – snaha o demokratizaci společnosti, která byla ukončena příchodem vojsk Varšavské smlouvy, literatura se začíná dělit na oficiální proud (Jaroslav Seifert, Bohumil Hrabal, Vladimír Páral) a neoficiální, jenž se dále člení na literaturu samizdatovou (tajné schůzky literátů, tajné množení textů – Eva Kantůrková, Václav Havel) a exilovou (autoři odešli do emigrace, kde dále tvořili a vydávali svá díla – Josef Škvorecký, Karel Kryl, Jaroslav Hutka, Milan Kundera, Pavel Kohout),
- **70. léta** – období tvrdé normalizace v české politice, kultuře i literatuře,
- **1989** – sametová revoluce – konec období totality.

Zachycení výše uvedených období na časové ose

pokračování

1. 2 Literární slovníček

Absurdita

Tento literární směr se zformoval v 50. letech 20. století, byl negací všech „tradičních“ forem buržoazního divadla a divadla vůbec, v divadle absurdity je vše nesmyslné, bláznivé, nic nemá smysl, ale ani nemůže mít smysl, zbývá jedinec se svými úzkostmi, biologickým strachem ze smrti i existence, jedinec osamocený v odlidštěném světě, absurdní drama šokuje, není zde určen čas ani místo.

Archaismus

Je zastaralé slovo, tvar či obrat, pro současníky leckdy i nesrozumitelný (suplika = obrat).

Autobiografie

Je vlastní životopis, může mít podobu deníků či memoárů, psán prózou nebo veršem.

Báje

Mýtus je epický útvar, vyprávění původně tradované jen ústně, ve kterém se promítá prvotní, bájný (mýtický) názor člověka na svět, jeho vznik, uspořádání a vývoj, na postavení člověka v něm. Byl spjat s náboženskými představami člověka, s obřady a rituály a měl magickou povahu, vypovídal o historii bohů a démonů. Báje byly tradovány ústní lidovou slovesností a stávaly se vzorem řady literárních děl. Některé bájeslovné prvky se objevují v pohádkách, legendách, pověstech atd. a někteří mýtičtí hrdinové vstoupili do ustálených jazykových pojmenování – silný jako Herkules, zranitelná Achillova pata, Istivý jako Odysseus.

Bajka

Krátký veršovaný či prozaický útvar se zvířecími hrdiny, kteří se chovají jako lidé, obsahuje ponaučení.

Balada

Lyrickoepická báseň s tragickým závěrem, ponurá a úzkostná nálada, vystupuje zde buď démonická síla (**balada fantastická**), týká se mravního zákona (**balada etická**), vyskytuje se zde křivda a bezpráví (**balada sociální**).

Baroko

Viz str. 5

Báseň

Obecné označení pro veršované literární formy (píseň, óda, elegie, hymnus...), básnický jazyk, snaha o originální vyjadřování.

Beletrie

Souhrnně označuje celou oblast tzv. umělecké literatury.

Bestseller

Kniha, která jde rychle na odbyt.

Bible

Pojmenování pochází z řeckého biblia = knihy, je to soubor Starého a Nového zákona, také je nazýván Písmo svaté a představuje základní knihu křesťanského náboženství, bible je nejčtenější knihou na světě, opisuje se a tiskne do všech jazyků světa již přes 2000 let. Je to kniha dvou velkých světových náboženství – judaismu neboli židovského náboženství a křesťanství. Židé jsou potomci malého národa Izraelců a bible vypráví jejich dějiny od roku 1800 do roku 50 před Kristem. Křesťané jsou následovníci Žida jménem Ježíš, jenž žil před 2000 lety, od jeho narození se datuje letopočet. Bible židovská je méně rozsáhlá než bible křesťanská, křesťané nazývají židovskou bibli „Starým zákonem“ a přidávají k ní část mluvící o Ježíšovi a prvních křesťanech – „Nový zákon“. „Starý zákon“ je první úmluva mezi Bohem a Izraelity, „Nový zákon“ je úmluva mezi Bohem a všemi lidmi. Od středověku hrála důležitou roli v rozvoji evropské vzdělanosti a kultury, nejdříve se rozšířila v latinském překladu sv. Jeronýma – Vulgáta. Během překládání do národnostních jazyků měla vliv i na tříbení spisovného jazyka, u nás je dokladem úrovně českého jazyka ke konci 16. stol. tzv. Bible kralická.

Cenzura

Je systém kontroly informací určených ke zveřejňování, zpravidla je vyvinut tlak ze strany státu, vládnoucích mocenských skupin politických, vojenských či náboženských, aby určité informace nebyly zveřejněny a zůstaly utajeny.

Cestopis – je literární žánr reagující na potřeby exotiky a dobrodružství líčením cizích zemí, často konfrontuje domov s neobvyklými poměry v cizině, kolísá mezi literaturou faktu a fantazií, poutavost zvyšuje i zvolený dopravní prostředek, autoři živě popisují krajinu, lidi a zvyky, popřípadě dodávají historické poznatky, první cestopisy vznikly už v antice.

Comics

Humoristický nebo dobrodružný seriál uveřejňovaný na pokračování v periodickém tisku, promluvy jsou krátké v podobě bublin vycházejících od úst jednajících postav.

Dobrodružná literatura

Epická literární díla mající poutavý děj, rozvíjený do překvapujících situací, často se odehrává v neobvyklém, exotickém prostředí, vyskytují se motivy napětí a nebezpečí.

Drama

Jeden ze základních literárních druhů a zároveň i jednotlivé dílo určené k předvádění na jevišti, děj se utváří přímými promluvami osob, monologem, dialogem či případnými scénickými a režijními poznámkami.

Druhy literární

Původně termín vymezující tři základní druhy umělecké literatury: lyriku, epiku a drama, nověji se používá dělení na prózu, poezii a drama.

Elegie (žalozpěv)

Lyrická báseň o loučení a lítěti nad vším, co odchází do nenávratna, jako dětství, mládí, domov a rodný kraj, láska a přátelství, krása, pravda, život vůbec, jde často o rozjímání o smrti.

Encyklopedie

Dílo odborné literatury shrnující s maximální objektivitou poznatky ze všech vědních oborů, buď v uspořádání abecedním, nebo tematickém.

Epigram

Krátká, adresná, břitce stylizovaná báseň, žánr satirické poezie, bývá rýmovaná i nerýmovaná.

Epika

Jeden ze tří základních literárních druhů, od lyriky se odlišuje dějovostí (syžetovostí), vypravěčstvím se liší od dramatu, které děj nevypravuje, ale předvádí, epika nejvíce tíhne k vyprávění, užívá er formu (3. osoba čísla jednotného) nebo ich formu, kdy se autor ztotožňuje s hrdinou (1. osoba čísla jednotného).

Epitaf

Je nápis na hrob.

Epos

Rozměrná, monumentální epická veršovaná skladba s množstvím postav, pomalým tokem děje a zálibou v epizodách, nejstarší je **hrdinský** epos, dále rozlišujeme **rytířský** epos, **historický** a **duchovní**.

Esej

Je úvahová próza vyznačující se filozofickým hledačstvím a osobitostí přístupů, obecné problémy nastoluje často z hlediska vlastních zkušeností a potrpí si na eleganci jazykového vyjádření.

Evangelium

Je v překladu dobré poselství, jde o knihu o životě Kristově, jeho smrti a vzkříšení, které vykoupilo všechny lidi, a tak je tou nejlepší zprávou v lidských dějinách, později se vztáhlo na čtyři nejdůležitější křesťanské knihy popisující Kristovo učení, život a jeho smrt – Matoušovo, Markovo, Lukášovo a Janovo.

Eufonie

Libozvučnost, esteticky působivé uspořádání hlásek, které má zvýšit hudebnost textu, zejména verše.

Fejeton

Kratší žurnalistický útvar pojednávající většinou o časově zajímavém námětu, je napsaný poutavě a vtipně, v tisku umístěný pod čarou. Zakladatelem českého fejetonu je Jan Neruda.

Fikce

Označení pro umělecký výmysl či uměleckou iluzi.

Gradace

Skupina slov, motivů i větších kompozičních celků, seřazených podle významu tak, aby vyniklo stupňování účinku.

Horor

Pojmenování pochází z latinského horror = děs, do češtiny přeloženo přes anglické slovo horror = hrůza, je to próza s dějem budícím hrůzu a napětí, tématem bývá například strach před neznámou ničivou silou, odpudivým tajemným zločincem, lidmi, neovladatelnou technikou či bytostí, sexuální zvráceností. Má tradici již od antiky, je i prvkem lidové slovesnosti. Romány hrůzy vznikaly už v anglické literatuře druhé poloviny 18. století, odehrávaly se na starých hradech nebo zříceninách, v hlubokých lesích a žalářích, kobkách či hrobech a jejich účelem bylo oživit ducha středověku, proto se jim též říká **gotické** nebo **černé romány**. V středoevropských literaturách vznikaly hrůzostrašné romány, které navazovaly na rytířské a loupežnické romány 18. století a líčily obvykle různá muka ušlechtilých hrdinů a hrdinek, upadnuvších do spárů nelidských zlosynů v romanticky ponurém prostředí hladomoren, mučírén, lesních slují a hrobek. Tyto romány byly hojně napodobovány i u nás v době národního obrození. Za přímého předchůdce hororu je považován Edgar Allan Poe (Jáma a kyvadlo), soudobý horor navazuje na některá díla starší (markýz de Sade),

anglický „černý román“, upírské romány (Bram Stoker), v poslední době je hodně rozšířen v souvislosti s filmem, zejména s tvorbou Alfreda Hitchcocka.

Humor

Jeden z druhů komična, základním znakem je zveličení dílčích nedostatků objektu nebo situace tak, aby se projevila jejich nesouměrnost a neopodstatněnost vzhledem ke skutečnosti a logice, nečekaný obrat situace, kterou jsme očekávali, vzbudí smích.

Hymnus

Oslavná píseň, původně náboženský chvalozpěv, patetická báseň, vznešený obsah, inspirovaná nadosobními hodnotami a jevy, jako jsou víra a život, vlast a lidstvo, příroda či technika.

Charakteristika

Znázornění literární postavy tak, aby byla sama sebou a odlišovala se od ostatních, jde o její podobu, mimiku, gestikulaci, chůzi, zaměstnání, vzdělání, původ, rodinu, národnost, majetek, charakter, temperament, zvyky, způsoby mluvy a myšlení.

Ironie

Je skrytý výsměch, který vyjadřujeme řečí opačného smyslu.

Karikatura

Vědomé zkreslené zobrazení osoby nebo jevu, při němž jsou záměrně zveličeny jejich záporné rysy, vede ke komickému dojmu, často výsměšně nebo satiricky zabarvenému, platí rovněž pro výtvarné umění.

Klasicismus

Viz str. 5

Koleda

Lidová píseň pocházející ještě z pohanských dob, původně byla spjata s obřady zimního slunovratu, později vlivem křesťanství se z ní stala píseň vánoční o narození Ježíšově, v lidovém prostředí zpěváčci koled obcházeli se zpěvem odměňovaným dárky jednotlivé domácnosti nejen o Vánocích, ale i o Velikonocích.

Komedie

Vznikla při dávných slavnostech, komické postavy jednají směšně, někdy nedůstojně, vyvolávají divákův smích, který přispívá k hlubšímu poznání lidských nedostatků.

Kronika

Název pochází z latinského *cronica*, z řeckého *chronika* = věci časové, prozaický žánr, autor v chronologickém (tedy časově posloupném) sledu zachycuje dějinné události tak, jak se o nich doslechl nebo jak je prožil, nehledá souvislosti ani věrohodnost zpravidla neověřuje. Od letopisů se kroniky liší tím, že v nich nejsou zapsány události každého jednotlivého roku, ale spíše delší časové úseky, byly hlavním žánrem dějepisné literatury ve středověku i v novověku až do 17. století.

Zdroje: co sám autor prožil,
co slyšel,
co už bylo napsáno.

Kýč (brak)

Podbíživý výběr bez umělecké kvality, sleduje komerční zájmy, funguje jako náhražka skutečného umění, počítá s primitivním vkusem a nevzdělaným, popř. neinformovaným publikem.

Legenda

Je středověký epický žánr s náboženskou tematikou, původně ústně tradována, je blízká mýtu, námětem bývá životopis světce, ztvárňována veršem i prózou.

Lidová slovesnost

Nazývána rovněž folklórem, je tvorba, která vznikla mezi venkovským, ale částečně i mezi městským obyvatelstvem a přenášela se z generace na generaci formou ústního podání.

Znaky folklóru: **anonymita** – původní autor byl známý blízkému okolí, ale během postupného přenášení se neuvádělo jeho jméno, a tak upadl v zapomnění,

kolektivnost – pro autora není důležitá originalita a osobní styl autora, ale vžitý tvar a nadosobní zážitek,

variabilita – vzhledem k tomu, že původně neexistoval písemný záznam, během přenosu docházelo k obměnám, někdy velmi rozsáhlým, až k syžetu.

Folklór – lidová moudrost, zahrnuje také hudební a taneční umění, lidové obřady a obyčeje, každý člověk si osvojuje spolu s mateřským jazykem lidovou slovesnost. Slovesné projevy, které vznikaly v souvislosti s tvorbou mýtů, se postupně stávaly slovesným uměním, kulturou – časem ztrácely svou původní magickou funkci. Slovesná kultura se šířila před vynálezem písma nebo nezávisle na existující psané literatuře. Jedinec nemluvil za sebe, ale za celý kolektiv, skladbu někdo jiný z kolektivu přebral, ústní podání vedlo k uměleckému vytříbení.

Ústní lidová slovesnost musela být pojata tak, aby ji bylo možno bez obtíží převzít – má krátký rozsah.

Literární druhy:

a) **lyrika**: ukolébavky, milostné a pracovní písně,

b) **epika** – **veršovaná**: hrdinská, historická,

prozaická: pověsti, pohádky,

c) **drama**: selské divadlo.

Dělení ústní lidové slovesnosti: venkovská,
městská.

Nepsaná slovesnost

Pravěk – přízeň a náklonnost bohů = magické obřady, které měly zajistit dobrý lov, úkony byly provázeny i slovními projevy, lidé si začali uvědomovat, jaký význam má slovo při vzájemném styku, jak působí na člověka – začaly vznikat magické průpovědi, zaklínadla, zaříkávadla a zažehnání, jež chtěly zajistit zdar lovu, úrody, odvrátit nemoc..., jsou založena na víře v kouzelnou moc slova.

Pranostiky – zkomoleno z pragnostiky – řecky prognósis = předpověď, vznikaly při práci na polích, vyjadřovaly souvislosti mezi roční dobou, počasím a úrodou.

Příslloví – krátká průpověď, která vyjadřuje obecnou lidovou zkušenost nebo návod k jednání v určité situaci.

Pověkadla – vyjádření lidské zkušenosti, ale na rozdíl od přísloví bez mravního základu.

Z původních magických úkonů vznikl sled obřadů seskupený kolem jarní a podzimní rovnodennosti, letním a zimním slunovratem, obřady vycházely z jednotné soustavy názorů na vznik světa, lidstva, střídání ročních období..., tuto sestavu nazýváme mýty – ve slovesném vyjádření báje.

Literatura faktu

Prozaický útvar na pomezí literatury umělecké a věcné, přibližuje skutečné, nejčastěji historické události a osobnosti, patří sem i paměti, deníky, životopisy, cestopisy.

Literatura vědeckofantastická (sci-fi)

Vědeckofantastická literatura, vymyšlený příběh, fantastické bytosti.

Lyrika

Lyrika je jeden ze základních literárních druhů vedle epiky a dramatu, bývá psána ve verších, zvukově organizovanou řečí, postrádá dějový základ, hlavním znakem je subjektivita, niternost pohledu na skutečnost, originální vyjádření citů, pocitů, nálady, rozlišujeme podle tematického zaměření lyriku přírodní, milostnou, náboženskou, vlasteneckou...

Metafora

Druh básnického obrazného pojmenování, jde o přenášení významu z jevu na jev na základě jejich podobnosti.

Muzikál

Jde o druh syntetického divadla, ve kterém se spojuje slovní text, hudba, zpěv a tanec.

Novela

Prozaický žánr středního rozsahu, jehož hlavním znakem je sevřená, dramaticky stupňovaná výstavba děje, stojí mezi románem a povídkou.

Óda

Báseň většího rozsahu, jíž autor vyjadřuje oslavný, nadnesený a patetický vztah k významné osobnosti nebo pojmu (národu), jádrem ódy bývá úvaha o hodnotě, principu či vlastnosti.

Opera

Hudebně dramatický žánr, který spojuje hudbu, text, výtvarné, pěvecké, herecké i taneční umění.

Opereta

Žánr z oblasti hudebně dramatické, má veseloherní povahu a střídá zpěv s mluveným slovem a tanečními výstupy.

Parodie

Karikující a zlehčující napodobení vážně míněného uměleckého díla, literární postavy nebo literárního druhu, žertovně obměňuje jeho téma, mění vážný obsah ve směšný, ale zachovává jeho původní formu a styl, jejichž charakteristické znaky zvyrazňuje a přehání.

Pásmo

Žánr moderní poezie vyznačující se větším rozsahem a mnohotematičností, charakteristickým skladebným principem pásma je volné asociativní řazení zdánlivě nesouvisejících tematických celků a obrazů, volný tok představ, obrazů a motivů, nezávislý na časových a prostorových vztazích, stejně jako míšení lyrických a epických situací.

Píseň

Básnický útvar určený původně ke zpívání, spojení textu písně s melodií a nápěvem určuje její formu, vyžaduje pevnou rytmickou a pravidelnou strofickou stavbu, časté je využití refrénu.

Poetismus

Viz str. 9

Poezie

Též básnictví, je oblast umělecké literatury psané převážně veršem, řečí rytmicky organizovanou, v počátku vývoje byla spojena s hudebním doprovodem.

Pohádka

Je žánr lidové slovesnosti a patří k nejstarším literárním útvarům, příběh má fantastický charakter, není vázán na konkrétní čas a prostor. V pohádce se střetává dobro a zlo, vítězí dobro, užívají se ustálené fráze na začátku a konci pohádky (Byl jednou jeden..., Za devatero horami..., Zazvonil zvonec a pohádka je konec., A tak žili, a jestli neumřeli, žijí dodnes.), uplatňují se magická čísla (3, 7, 9), opakují se motivy (tři přání, tři dcery, tři úkoly), vystupují zde zpravidla nadpřirozené bytosti. Pohádky se dělí na:

- a) **kouzelné (fantastické)** – začarované krajiny a paláce, lidé se proměňují, zemřou a opět ožívají, draci, ježibaby...
- b) **legendární** – založené na biblických námětech a postavách, líčí posmrtné putování duší do nebe,
- c) **novelistické** – přibližují se jiným druhům prózy (povídce, novele, anekdotě), převládá vítězství vtipu a rozumu (O hloupém Honzovi).

Pohádky byly sbírány a umělecky ztvárňovány (Božena Němcová, Karel Jaromír Erben, Václav Říha – Tille, na podkladě lidových pohádek vznikaly umělé, autorské pohádky (Hans Christian Andersen, Ondřej Sekora, Jan Karafiát, Josef Lada, Karel a Josef Čapkové, Václav Čtvrtek, Charles Dickens...)).

Pointa

Vtipné vyvrcholení, zaostření díla, které se uskutečňuje většinou jako náhlý zvrat, nenápadně předem připravovaný a vynořující se v jeho závěru, bývá anekdotická, humorná, didaktická nebo jen přispívá k charakteristice postavy nebo jevu.

Popis

Slohový útvar sloužící plastickému znázornění prostorových jevů a vztahů, jako jsou předměty, tváře, interiéry, exteriéry, venkovské i městské prostředí.

Pověst

Epický žánr lidové vypravěčské prózy, který se váže na nějakou historickou událost, osobu nebo místo či předmět, je zcela nebo částečně vybájen, i když vypadá věrohodně, má jednoduchý děj. Dělí se na pověsti:

- a) **místní** – vztahují se k určitému místu – hradu, studánce, kostelu, osadě,
- b) **etiologické** – vysvětlují původ místních názvů,
- c) **historické** – bývají součástí starých kronik, dokreslují prostřednictvím lidových představ minulost,
- d) **o výjimečných lidech** – s nápadnou tělesnou nebo duševní vlastností (chytráci, mrzáci), o řemeslech a zvláštních lidských osudech (vraždy, neštěstí),
- e) **heraldické** – vysvětlují původ šlechtických erbů, městských domovních znamení, rodových tradic,
- f) **démonické** – vycházejí z pověr o nadpřirozených bytostech (polednice, čert, vodník), jimi se nechal inspirovat Karel Jaromír Erben.

Povídka

Kratší prozaický útvar s poutavou zápletkou, je především uměním zkratky, paradoxu, charakteristiky a pointy, těžištěm bývá chování člověka ocitnuvšího se nečekaně v dramatické situaci.

Próza

Označuje jazykové projevy nedělené na verše, její základní stavební jednotkou jsou věty, které se píší průběžně za sebou, nikoli jako verše pod sebe, a dále se člení do odstavců.

Přirovnání

Elementární obrazné pojmenování, jehož podstata spočívá v tom, že jeden předmět přirovnáváme k druhému na základě jejich společné vlastnosti.

Přísloví

Jadrný a stručný výrok obsahující lidovou moudrost.

Pseudonym

Krycí jméno, pod nímž autor uveřejňuje svá díla.

Realismus

Viz str. 7

Refrén

Opakování, skladebný, kompoziční prvek, založený na opakování, návratnosti jistého motivu (slova, věty, verše, i celé strofy), bývá umisťován zpravidla na koncích strof a odstavců, někdy i na jejich začátcích, ale i jinde.

Renesance

Viz str. 5

Reportáž

Prozaický žánr zařazovaný k publicistickým žánrovým formám beletristické povahy, jde o zpravodajsko-beletristický útvar, v němž se podává informace o konkrétních dokumentárních faktech, přičemž na rozdíl od novinářské zprávy je podrobena autorovu hodnocení a subjektivitě.

Romance

Epická báseň nevelkého rozsahu, na rozdíl od chmurné balady má zpravidla veselý charakter.

Román

Velký prozaický žánr epiky, jehož tvar prošel složitým a rozporuplným vývojem, zpravidla mívá hlavní dějovou linii a několik vedlejších paralelních, důležitá je kategorie vypravěče, který sjednocuje svět postav a dějů.

Romantismus

Viz str. 7

Rým

Zvuková shoda slabik na konci dvou nebo více veršů, rozlišujeme rým sdružený (aabb), střídavý (abab), přerývaný (abcb), obkročný (abba) a postupný (abc abc).

Satira

Literární umělecké dílo, jehož cílem je pomocí humoru, ironie, sarkasmu, posměšného zobrazení skutečnosti a nadsázky pojmenovat a odsoudit záporné společenské jevy, lidské vlastnosti nebo vztahy z hlediska určitého ideálu.

Slang

Je soubor jazykových, většinou nespisovných výrazů, mluva příslušníků určité uzavřené skupiny spojené společným zájmem (sportovní, studentský, vojenský) nebo profesí.

Sonet (znělka)

Má celkem 14 veršů, které jsou rozčleněny do dvou slok čtyřveršových a do dvou trojveršových, hlavní schéma je abba.

Surrealismus

Literární a umělecký směr, který vznikl na počátku 20. let ve Francii a byl svéráznou uměleckou reakcí na tragickou zkušenost první světové války i na stávající literární konvence, surrealisté požadují zachycení skutečného průběhu myšlenek, využívají metod psychoanalýzy Z. Freuda.

Symbol

V literatuře se chápe symbol jako typ mnohoznačného básnického obrazu, slovo, označující konkrétní předmět, dostává zároveň univerzální smysl.

Tragédie

Jeden z hlavních dramatických žánrů, základním znakem tragédie je zobrazování člověka v boji s nepřátelskými silami, které jsou silnější než on a jimž podléhá.

Thriller

Je napínavý, vzrušující, strašidelný příběh, rovněž v současnosti spjat především s filmovou tvorbou.

Úvaha

Stylistický útvar malého a středního rozsahu, v němž se autor zamýšlí nad problémy různých sfér lidské činnosti, úvaha nedodržuje vědecké postupy a nepřináší nové poznatky.

Verš

Základní jednotka básnického rytmu, bývá to nejčastěji jeden řádek básnického textu.

Žalm

Původem je náboženská píseň starohebrejské literatury, jsou obsaženy v Bibli.

Životopis (biografie)

Záznam vybraných faktů a událostí z života jednotlivce, často významné osobnosti, může být rekonstruován z archivních materiálů, deníků, memoárů, kvalitní životopis zachycuje vnitřní vývoj osobnosti.

1. 3 Literární teorie

Struktura literárního díla

Literatura – je druhem umění, má estetickou a uměleckou funkci.

Poetika – je literárně teoretická disciplína, která pojednává o tom, jak je dílo realizováno.

Struktura literárního díla: tematika,
kompozice,
jazyk.

Tematika – je soubor témat, která spolu souvisejí, je to důležité pro vystižení obsahu.

Typy témat – B. Němcová – Babička:

- celkové téma – nejvyšší téma – život na venkově během 4 ročních období,
- hlavní téma - ústřední postava – babička,
- vedlejší téma – drobnější postavy – příběh Barunky, kněžna na zámku...
- motiv – nejdrobnější téma, dále nerozložitelné – příjezd babičky,

- epizoda – vedlejší tematický celek, který má samostatný charakter, je volně spjatý – Viktorka,
- vložka – vysloveně samostatný útvar vložený do díla – lidová píseň.

Druhy témat: postavy,
prostředí,
děj.

Kompozice – je uspořádání a spojení jednotlivých prvků v čase, dva principy:
chronologický – shoda s přirozeným uspořádáním jevů,
retrospektivní – některé jevy jsou zobrazeny jakoby zpětným pohledem. V současnosti dochází k prolínání obou principů.

Jazyk – má kromě sdělné funkce i estetickou funkci, používá spisovné i nespisovné prostředky.

Nespisovné prostředky – dialektismy, obecná čeština, slova expresivní, slangové výrazy, vulgarismy.

Jazykové prostředky různých specifických vrstev – slova odborná, archaismy, slova zastaralá, knižní, poetismy – básnická, neologismy...

Verš

Verš - je to úsek básně ucelený rytmičky i významově, píše se na samostatný řádek, pokud nevzniká přesah, má intonaci, čímž se odlišuje od mluvy prozaické.

Báseň – tvoří mnoho veršů – na sblížení se podílí různé druhy opakování, intonace, počet slabik, slov, přízvuků, shoda slov na konci veršů, záměrné uspořádání zvukových prvků.

Verš se může dělit na stopy – úsek verše spojený jedním důrazem, stopa má dva typy dob: a) těžká doba – část stopy, která nese přízvuk, značí se - ,
b) lehká doba – nepřízvučná slabika, značí se u.

Prozódie – nauka o zvukových prvcích ve verši.

Systém sylabotónický – má pravidelný počet slabik, přízvuků.

Trochej: -u (1. slabika přízvučná, 2. slabika nepřízvučná).

Jamb: u- (1. slabika nepřízvučná, 2. slabika přízvučná).

Daktyl: -uu (1. slabika přízvučná, 2. a 3. slabika nepřízvučná).

Verš zakončen přízvučnou slabikou má vzestupné verše, verš zakončen slabikou nepřízvučnou má sestupné verše.

Příklad:

Velké, širé, rodné lány (trochej)

- u/ - u/ - u/ - u/

Domove, domove drahý (daktyl)

- u u/ - u u/ - u u/

Byl pozdní večer, první máj (jamb)

u -/ u -/ u -/ u -/

Volný verš – od 90. let 19. stol., potlačena interpunkce, rozdílnost v délce veršů.

Rým – zvuková shoda konců slov na konci veršů, v jejich rozložení se často setkáváme s několika schématy:

abab – rým střídavý,

aabb – rým sdružený,

abba – rým obkročný,

abcd – rým přerývaný.

Literární druhy (žánry)

Lyrika – líčí stav, nemá děj.

Epika a drama – má děj, jde v podstatě o rozvinutý konflikt.

Epické žánry

Malá epika

Příběh – je nejjednodušším žánrem, drobný útvar zakončený pointou.

Bajka – příběh ze života zvířat nebo zosobněných věcí, alegorický smysl, zvířata mají lidské vlastnosti, v závěru vyplývá ponaučení.

Střední epika

Báje – pokus primitivní společnosti o výklad světa, hlavními postavami jsou bohové.

Pověsti – čerpají z minulosti národa, často pojednávají o hrdinských činech historických hrdinů.

Pohádka – původem je z ústní lidové slovesnosti, hlavní roli zde hraje fantazie, souboj dobra a zla, nadpřirozené bytosti, magická čísla – 3, 7, 9.

Povídka – jádrem je určitá událost určená místně a časově.

Velká epika

Epos – vypravuje veršem velkou řadu událostí, bohatě se uplatňuje popis, který byl až do 18. století nejvýznamnějším útvarem.

Román – velká epická skladba psaná prózou.

Lyrickoepické žánry

Balada – veršovaná skladba, která má za základ tragický příběh, ráz je chmurný, často končí tragicky.

Romance – protiklad balady, konflikt je řešen smírnou cestou.

Poéma – básnická povídka, zachycuje události ze života jednotlivce, nikoliv společnosti.

Moderní epos – lyrickoepický žánr většího rozsahu, do popředí se dostávají subjektivní prvky básníka.

Lyrické žánry

Žánrové třídění lyriky je méně určité, nejobvyklejším kritériem je hledisko tematické:

kolektivní lyrika

intimní lyrika

přírodní lyrika

milostná lyrika

politická lyrika...

Poezie tohoto typu byla původně doprovázena hudbou.

Píseň – nejstarší žánr, základním znakem je hudební rytmus a rým, pravidelná sloka, refrén.

Elegie – žalozpěv – první útvar smutného, teskného charakteru, tématem je ztráta něčeho nebo někoho blízkého.

Óda – hymnus – vyjadřuje něco vznešeného, monumentálního, je menšího rozsahu.

Satira – báseň menšího či delšího rozsahu, obsah vyjadřuje satirické hodnocení určité skutečnosti.

Epigram – je drobná až satirická báseň, která stručně vyjadřuje úsudek o určitém životním jevu.

Pásmo – žánr moderní poezie, využívá mnohovýznamovosti, volného řazení veršů, snaha navodit dojem obrazu a zážitku.

Dramatické žánry

Tragédie – zakládá se na tragickém pojetí, bývá hodnocena jako nejvýznamnější dramatický žánr.

Komedie – veselohra – je charakterizována komickým, satirickým pojetím.

Činohra – drama – novodobý útvar, tematicky – nejrůznější oblasti, klade důraz na sociální a psychologické prokreslení postav.

Melodram – dramatická báseň, recitace doprovázená hudbou.

Muzikál – řetěz scénických obrazů, obrazy volně spojeny hlavní postavou nebo dějovým pásmem, představení je spojeno s hudbou, někdy i tancem.

Žánry věcné literatury

Reportáž – informuje o událostech, v umělecké reportáži nacházíme i hodnocení událostí.

Románová biografie – umělecký životopis.

Populárně naučná publicistika – z nejrůznějších oborů, přístupná široké veřejnosti.

Fejeton – podobá se sloupku, na aktuální téma, v novinách pod čarou.

Básnická mluva

a) obrazné pojmenování – nevytváří se nové slovo, ale slova se kombinují, vytváří se neočekávaná spojení, dochází k posunutí významu.

Metafora – přenesené pojmenování na základě shodnosti a podobnosti.

Slunce je velký básník
a napsalo krásnou báseň
zlatým perem na naši zem.

J. Wolker

Personifikace – pojmenování vlastností nebo činů živých bytostí se přenese na neživé předměty.

... sluníčko se směje, světlo se rodí...
... ticho, do něhož mrkalo jen několik osvětlených okének...

K. V. Rais

Synekdoha – přenesené pojmenování a základě vztahu části a celku.

Tak už jsem tady, řekly veverčí zuby.

K. Čapek

Př. Otcovská střecha místo rodný dům.

Perifráze – opis, kterým se vystihuje určitý jev nebo děj pomocí typických znaků.

Nenadála jsem se, že se tak brzy u vás budou péci svatební koláče.

V. Martínek

Eufemismus – zjemnění drsných výrazů.

Až bude růst nade mnou tráva.

P. Bezruč

Ironie – slovo užitě v opačném významu.

A tak dostal kantor místo.

P. Bezruč

Sarkasmus – zesílená ironie.

b) Syntaktické prostředky – skladebné

Syntax v uměleckém stylu – tzv. **figury** – vznikají pravidelným opakováním slov na určitém místě, vždy stejném ve verši nebo ve větě.

Opakování slov – ve větě nebo textu, ne však těsně za sebou.

A na břehu té tiché vody není žádné zábradlí, nýbrž tiché a velké stromy a tiché průčelí domu s jasnými okny; a to všechno se tiše zrcadlí v té vodě.

K. Čapek

Epizeuxis – opakování slova v jedné větě těsně po sobě.

Okolo lesa pole lán,
hoj, jede, jede pán.

K. J. Erben

Anafora – opakování slova nebo několika slov na začátku veršů nebo po sobě jdoucích vět.

Krev teče mi z čela, krev teče mi z očí,
krev utíká z šíje, krev ubíhá z prsou.

P. Bezruč

Epifora – opakování jednoho nebo několika slov na konci po sobě jdoucích veršů nebo vět.

Jaký je to divný kraj,
milý bože, divný kraj!

F. L. Čelakovský

Epanastrofa – opakování téhož slova na konci jednoho a na začátku následujícího verše nebo věty.

...a nazván Volžanín, po vychování,
po vychování matky Volhy.

F. L. Čelakovský

Procvičování

V následujících textech vyhledejte různá básnická pojmenování a figury.

Stříhali dohola malého chlapečka
kadeře padaly k zemi a zmíraly
železná židle se otáčela.
Šedaví pánové v zrcadlech kolem stěn
jenom se dívali, jenom se dívali,
že už je chlapeček chycen a obelstěn
v té bílé zástěře kolem krku.

Horo, horo, vysoká jsi,
má panenka vzdálená jsi.
Vzdálená jsi za horama,
vadne láska mezi náma.

Vadne, vadne, až uvadne,
není pro mne v světě žádné
není žádné potěšení
pro mne v světě k nalezení.

Svět je kulatý.
Po mnoha dobrodružstvích rád vrátíš se zase
do nízké světničky, která zavírá se
nad starými známými věcmi.
U rozviklaného stolu mezi dvěma vysychajícími kalamáři
nejlépe uplatníš povídku s polární září.
Vše bude tiché a šťastné – ty sám nejvíce.

Oči své položíš doprostřed světnice:
dáreček z cesty –
- album světa.

Malátné ruce dělníkovy
leží na stole jak kytky.
Voní z nich olej se železem,
ze stromu práce spadlá snítka.

Byl pozdní večer, první máj,
večerní máj byl lásky čas.
Hrdliččin zval ku lásce hlas,
kde borový zaváněl háj.

Ach Čechy krásné, Čechy mé!
Obraze rámu prastarého,
kolikrát vytrhli tě z něho,
že oprýskaly barvy tvé
až po tmou hrobů. A v den slavný
znovu pro zraky žárlivé
napjal tě rámař starodávný.

Sedmdesát tisíc je nás
před Těšínem, před Těšínem.
Sto tisíc nás poněmčili,
sto tisíc nás popoštili,
když nás zbylo sedmdesát,
tisíců jen sedmdesát,
smíme žít?

První ročník

2.1 Literatura v době antiky

První vyzrálá kultura vznikla v Řecku, do této země přišly řecké kmeny počátkem 2. tisíciletí před naším letopočtem, byla na okraji dvou starých kulturních oblastí s centry v Mezopotámii a na Krétě. Obě civilizace měly na Řeky velký vliv a ti od nich přijímali mnoho podnětů a rozvíjeli mnohem rychleji své vlastní kulturní tradice. Římská kultura se začala vyvíjet asi ve 3. století před naším letopočtem a čerpala z kultury řecké. Antická kultura se stala základem pro celý další vývoj kultur evropských národů. V průběhu vývoje jednotlivých stylů, se často umělci k antice vraceli a nechali se inspirovat pro svoji tvorbu.

Antická kultura – viz str. 2

Řecká kultura

Homér (8. stol. Před naším letopočtem)

Je nejznámější starořecký epický básník, autor nejstarších dochovaných řeckých eposů, žil asi v 8. stol. př. a. l., neznáme ani místo narození, 7 řeckých měst si činí nárok na to, aby byla uznána za jeho rodiště.

Dílo:

Ilias (Báseň o Iliu – Tróji) – epos obsahuje 24 zpěvů a 16 tisíc veršů, vznikl asi v 8. stol. př. n. l., zachycuje události posledních 51 dnů trojské války, která byla vyvolána únosem krásné Heleny, manželky spartského krále Ménélaa, Paridem, synem trojského krále Priama. Achilleus – nejstatečnější hrdina řeckého vojska odmítá dále bojovat, neboť vrchní vojevůdce Agamemnón si přivlastnil jeho válečnou kořist – dívku Briseovnu. Paridovi v boji zachraňuje život bohyně Afrodita. Trojané ustupují, ale přichází největší trojský hrdina Hektor a štěstí se otáčí v jejich prospěch. Achilleus přišel v boji o svého přítele a jde znovu do boje pomstít jeho smrt. Novou zbroj mu opatřila jeho matka od boha ohně Héfajsta a Achilleus zabíjí Hektora, o jehož mrtvolu žádá jeho otec. Achilleus mu vyhoví a Hektor je pak za všeobecného smutku Trojanů spálen na hranici. V eposu vystupují lidé i bozi v idylické jednotě a je zde zdůrazněna vůle bohů, osudovost, ale i lidská touha po věčnosti.

Odyssea – vznikla počátkem 7. stol. př. n. l., obsahuje 24 zpěvů, 12 111 veršů, odehrává se 10 let po skončení trojské války a zachycuje Odysseův návrat na rodnou Ithaku (10 let). Odysseus bloudí již desátým rokem v cizině, z toho strávil 7 let v zajetí nymfy Kalypsó na ostrově Ogygia, pak ho na příkaz bohů musela propustit, ale při plavbě cestou domů způsobil bůh Poseidón velkou bouři a Odysseus je vyvržen na pobřeží, kde se mu dostalo milého přijetí krále Fajáků, vypráví jim zážitky z putování a za to ho odvezli na rodnou Ithaku, ale sami jsou proměněni při zpáteční cestě Poseidónem ve skálu. Odyssea hledá na popud bohyně Athény syn Télemachos, kterému se podaří s otcem setkat. Oba za pomoci dvou pastýřů pobijí nápadníky Odysseovy ženy Penelopy. Autor zdůrazňuje lásku k vlasti, rodině, společenskou odpovědnost lidí i bohů za vykonané činy. Odysseus je statečný, poctivý, moudrý, statečný muž, Pénélopé je věrná manželka.

Ukázky

Ilias

(Achilles odmítl pro urážku další účast na bojích. Trojané vítězí. Patroklos požádal Achilla, svého přítele, aby mu zapůjčil alespoň své brnění a on mohl útočící Trojany zastrašit. Sám však padl.)

Apollon zatím

kráčeje vmísil se v zástup a zhoubnou Achaiům seslal
zmatenost, avšak Troům a Hektoru přinášel slávu.
Hektor si ostatních všech teď nevšímal, ani jich neklál,
nýbrž k Patroklu hnal své spřežení mohutných kopyt.
S vozu tu, Hektoru vstříc, rek Patroklos seskočil na zem,
oštěp v levici maje, však pravicí hranatý balvan,
lesklý, se země bral, jak rukou jej obsáhnout mohl.
Neváhal, napřáhl ruku a mrštil s rozmachem mocným –
nebyl nadarmo hod – bylť vozataj Hektorův raněn,
hrdinský muž, ježž Priamos král měl z vedlejší choti,
do čela balvanem ostrým, když koňské opratě řídil.
Obočí rozbito v ráz tím balvanem – nekladly kosti
odporu – vypadly oči a na zem do prachu klesly
na místě, před nohy přímo, a on jak potápěč sletěl
dolů s úpravné korby – a z kostí mu vyletěl život.
Posměch z něho si tropě, jsi pravil, Patrokle jezdče;
„Aj, jak mrštný to muž! Jak lehce tu po hlavě skáče!
Aby tak do konce snad též na moři rybném se octl!
Leckoho, hledaje ústříc, by nasytil tuhleten chlapík,
s korábu skákaje v tůň – by třebas i bouřlivá byla,
jak teď na pláni, s vozu tak dovedně po hlavě skáče!
Vida, i v národě trojském se vyskytne potápěč mnohý!“
Patroklos, skončiv tu řeč, hned na reka padlého vpadl,
přihrnav se s prudkostí lví, jenž pustoše dobytčí stáje,
do srdce poraněn jest – tak vlastní síla ho zhubí –

taktéž k padlému reku jsi, Patrokle, přiskočil bleskem.
S vozu tu s druhé strany též Hektor seskočil na zem.
Ti tedy o Kebriona jako lvové se potkali bojem,
kteří o padlou laň kdes na vrchu vysoké hory,
hladem týráni oba, se utkají zuřivou myslí,
podobně o Kebriona dva chrabří v zápase mistři,
Patroklos Menoitiovec a slavný hrdina Hektor,
prahli, by tvrdým kovem druh druhovi prorazil tělo.
Hektor, když za hlavu jej již popadl, pustit ho nechtěl,
Patroklos Hektoru vstříc zas za nohu – všude tu kolem
strhla se strašlivá seč jak danajských mužů tak trojských.

Jako když jižní vítr, a východní, o závod dují
v lesních úvalech horských a hlubokým zmítají lesem,
jasanem, dubovým stromem a svídou s napjatou kůrou:
dlouhými větvemi svými se navzájem divoce bijí,
hukot nesmírný ječí a praskot lámaných větví –
podobně thajské mužstvo i trojské se na sebe vrhlo,
zuříce, ničádný z nich však nevzpomněl na zhoubný útěk.
Četné oštěpy ostré kol padlého utkvěly v tělech,
utkvěly perutné střely, když vylétly s těživý luku.
Velkých balvanů déšť jim v rukou otřásal štíty,
válčícím o jeho tělo – on v hustých kotoučích prachu
ležel, velikán velký, a neměl už na mysli jízdu.

Pokud Helios bůh byl rozkročen nad středem nebes,
rány se s obou stran jen sypaly, padalo mužstvo,
ale když jasné slunce se chýlilo k výpřeži býků,
tehďás thajský voj byl vítězem – naproti sudbě,
který z dosahu střel pak vyrval padlého reka,
z válečné Troů vřavy a krunýř svlékl mu s plecí.
Patroklos, na mysli zhoubu, se do řad Trojanů vrhl,
třikrát mezi ně vrazil, jsa hbitý jako sám Ares,
strašlivým hlasem křiče, a třikrát devět jich zabil.
Když se však po čtvrté již chtěl rozehnat, podoben bohu,
tenkrát života tvého, ó Patrokle, zjevil se konec,
neboť krácel ti vstříc bůh Foibos v zuřivé seči,
hrozný – on neviděl jej, jak kráčí ve vřavě boje,
neboť mu naproti vyšel, jsa ve vzduch zahalen hustý.
Přistoupil odzadu k němu a shora jej udeřil dlaní
do zad a širokých plecí – a jemu se stočily oči.
Srazil ranou mu svou bůh Apollon přilbici s hlavy,
která, hlasitě řinčíc, se koulela pod nohy koňské,
přilbice s otvory v hledí, a celý se krví a prachem
potřásl její chochol – dřív ovšem nebylo možná,
aby se třásla prachem ta přilbice s chocholem z žíní,
poněvadž božský muž jí hlavu, spanilé čelo,
Achilleus, kryl – však tenkrát Zeus jí Hektoru popřál,
na své hlavě ji nést, vždyť zhouba mu na blízku byla.
Také stinný oštěp byl v ruce mu nadobro zlomen,

těžký, velký, pevný a kovaný, s ramenou jeho
 štít též s okrajem zdobnými s řemenem, svezl se na zem,
 také se uvolnil krunýř, jak Apollon udeřil reka.
 Patrokla pojala závrať, a statné údy mu klesly.
 Stanul tu úžasu pln – vtom zezadu ostřeným kopím,
 nablízku, dardanský muž jej ranil do středu plecí,
 Euforbos, Panthoův syn, jenž souvěké jinošství všecko
 předčil kopím i jízdou i nohama rychlými v běhu:
 vždyť hned tenkrátě již, když po prvé s povozem přijel,
 dvacet srazil jich s vozu, ač teprv vláčit se učil.
 Tento tě ranil nejdřív svým oštěpem, Patrokle jezdče,
 avšak tě nezabil přec, než couvnuv, schoval se v zástup,
 z rány svůj z jasanu oštěp dřív vytrhnuv: odvahy neměl
 podstoupit s Patronem boj, byť zbroje i zbraně byl zbaven.

Patroklos bohovou ranou a kopím zbavený síly,
 kvapem v soudruhů dav zas couval, prchaje smrti.
 Hektor, jakmile zhlédl, jak Patroklos, hrdina chrabrý,
 hledí se uchýlit zpět, jsa ostrým oštěpem raněn,
 prošel řadami vojska, a přiskočiv, oštěpem ostrým
 bodl ho do hloubi slabin a naskrz hrotem ho prohnal.
 Padl, až duněla země – i zarmoutil Achajce velmi.

Otázky k textu

1. Zreprodukuje ukázkou.
2. Kdo je Patroklos?
3. Charakterizujte autorův styl.
4. Určete, o jaké tvary se jedná: **couvnuv, vytrhnuv**.
5. Co víte o bohu Areovi?

Odyssea

Odysseův návrat na rodnou Ithaku

Tu Odysseus jasný se vzbudil
 ze spánku na milé půdě své otčiny, aniž ji poznal,
 neboť byl předlouho vzdálen. Vždyť Athéna, Diova dcera,
 rozlila hustou mlhu kol něho, aby mu všechno
 řekla a učinila ho neznámým, aby ho nikdo
 nepoznal z občanů v městě, ni z přátel, ni manželka dříve,
 než by se plně pomstil všem ženichům za jejich zpupnost.

...

I tesknil po rodné zemi,
 vlekl se podél břehu, kde hlasitě hučelo moře,

tonul v žalostném nářku. V tom přišla mu Athéna zblízka, mladému pastýři ovcí jsouc podobna postavou těla.

...

Odyseus radosti pln ji spatřil a v ústřety vyšel, ozval se k bohyni takto a hovořil vzletnými slovy:

...

„Také tohle mi pověz, a pravdivě, abych to věděl!
Které to země a obec? A jací lidé tu žijí?“

...

Athéna jiskrných zraků zas na to mu odpověděla:
„Ovšemže drsná to země a není pro koně sjízdná,
není však přespříliš nuzná, ač rozsáhlá také zas není.
Obilí nesmírné množství v ní uzrává, zraje v ní víno,
neboť přehojná rosa a déšť jí vždy dodává vláhy.
Výbornou pastvou je koz a dobytka. Všeliké druhy
stromů tu jsou a stále dost vody je pro napajedla.
Proto as, cizinče, došlo i do Tróje Ithaky jméno,
třebas prý vzdálena velmi je Trója od řecké země!“
Zaplesal po těchto slovech ten trpitel, Odyseus jasný,
těšil se ze své vlasti a políbil žírnou zemi.

Potrestání ženichů (Pénélopé)

Hned pak se ujala slova a ženichům přednesla návrh:
„Nyní, ženiši zpupní, mě poslyšte, co jste mi vpadli
v dům, v němž stále a stále jen strojíte hody a pitky,
když tak dlouho je pryč můj muž – však docela žádné
záminky jednání svého jste nemohli vymyslet jiné,
nežli že chcete mě mít, svou ženou mě učinit chtíce.
Nuž, teď, ženiši, vzhůru, teď o to vám nastává zápas!
Zde je velký luk, ježž božský Odyseus nosil.
Kdokoli manželův luk z vás nejsnáze rukama napne,
kdo též prostřelí šíp skrz všechněch dvanácte sekyr,
s tím hotova jíti a s tímto se rozloučit domem,
manželským, obzvlášť krásným a bohatým hojnými statky,
na nějž si často, jak mním, pak vzpomenu, třeba jen ve snách.“

...

Však Odyseus důvtipné mysli,
hned jak lučiště zdvíhl a zevšad prohlédl dobře –

jako si pokaždé muž, jenž loutny a zpěvu je znalý,
lehounko natáhne strunu a napne ji na nový kolík,
tětivu z ovčího střeva si na obou připevně koncích,
tak ten veliký luk též Odysseus lehounko napjal.
Potom tětivu chopil a pravou rukou ji zkoušel:
krásný vydala tón, jsouc vlaštovce podobna hlasem.

V ženiších veliký žal byl probuzen.
Všechn tu rázem pobledla tvář.
Dal znamení Zeus svým zahřměním silným.
Zaplesal Odysseus slavný, jenž tolik zápasů přestál,
že mu syn Istivého Krona tím zahřměním znamení dává.
Rychlý tu uchopil šíp, jenž ležel na stole před ním,
vyňatý. Ostatní střely až dosud ve vnitřku toulce
vězely. – Za krátký čas jich Danajci zakusit měli.
Luk ten za ohbí chopil a strunu i zářezy táhl,
na židli, na které seděl, a vypustil z lučiště šipku,
přímo ji před sebe míře. I nechybil sekyry žádné.
Naopak, otvorem prvním a všemi pak prolétl veskrz těžký, okovaný šíp.

Přeložil O. Vzorný

Otázky k textu

1. Kdo je Zeus?
2. Co si musel Odysseus vydobýt po návratu domů?
3. Co odpověděla Athéna Odysseovi?
4. Po kolika letech se hlavní hrdina vrátil domů,
5. Jakým způsobem Odysseus prozradil svou identitu?

Sofoklés

Byl athénský dramatik, herec, autor tragédií, narodil se roku 496 př. n. l., zemřel roku 406 př. n. l., pocházel ze vznešené rodiny, napsal 123 dramat, dochovalo se pouze 7 tragédií, jeho hrdinové uznávají božskou moc, které nemůže nikdo uniknout, bohy považuje za ideální.

Dílo:

Antigona - král Oidipus měl dva syny – Éteokla a Polyneika, kteří zápasili o vládu nad Thébami. Polyneikés byl vypovězen z vlasti, shromáždil však vojsko a vypravil se proti Thébám, kde oba bratři padli. Strýc Kreón se ujal vlády a nechal pohřbít pouze Éteokla jako obránce vlasti a Polyneika jako vlastizrádce ponechal na pospas dravcům. Jejich sestra Antigona však neuposlechla králův rozkaz a řídila se božským zákonem, jenž příbuzným prikazuje pohřbít své mrtvé. Antigona Polyneika pohřbila a za svůj čin byla zazděna ve skalní kobce. Kreontův hněv nezlomily ani prosby jeho syna Haimona (Antigonin snoubenec), ale bál se pomsty bohů a na radu věštce Teiresia chtěl Antigonu propustit. Ona se však oběsila a Haimon proklel svého otce a probodl se mečem. Poté spáchala sebevraždu i jeho matka Euridika. Král byl za svou krutost potrestán samotou.

Elektra - po návratu z trojské války byl král Agamemnon zavražděn svou ženou Klytimestrou a jejím milencem Aigisthem. Nejstarší dcera Agamemnonova, Elektra, chtěla zachránit malého bratra Oresta, a proto ho nechala odvézt do ciziny na vychování, kde Orestés dospěl a vrací se zpět, aby pomstil otcovu smrt. Přichází tajně a rozhlásil, že je mrtev, aby vyzkoušel svou matku a sestru. Elektra truchlí, ale matce se ulevilo a je šťastná, Orestés vniká do paláce a zabíjí matku i jejího milence – krále. Věří, že otec je pomstěn a jejich rod vykoupen z prokletí.

Ukázka

Sofoklés - Antigóna

Sbor

Mnoho je na světě mocného,
nic však mocnější člověka.
On i za větrů bouřlivých
přes moře siné se vydává
a proniká přívalem hlučných vln,
jež smáčejí jeho loď.
I zemi, nejvyšší ze všech božstev,
neúnavnou a nezmarnou, rok co rok
sužuje pluhem, jež obrací sem a tam,
když s plemenem koní brázdí půdu.

On též do lécek úskočných
lapá bystrého ptactva rod,
loví divoké zvěře dav,
tvorstvo žijící v hlubinách vln
zná chytati do smyček spletených v síť,
ten důvtipu plný muž!
I šelmu, žijící volně v horách,
ovládá bezpečně silou své myšlenky,
ohřívenou šěj koně si krotí jhem

i horského nezdolného býka.

On mluvu si osvojil též
i hbitého myšlení um
a vypěstil pud sdužovat se do měst;
zná unikat mrazům nevlídným,
jasným střelám i lijákům,
jsa důmyslu pln; a žádné věci budoucí
se bez úmyslu nechápe.
Jen smrti uniknout neumí;
jak ujít však těžkým nemocem,
v tom se vyzná.

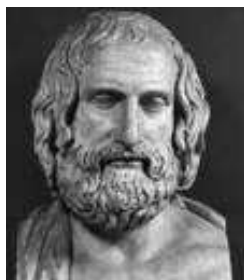
Tu obratnost maje a vtip
i moudrost, již netušil sám,
hned k dobru se kloní, hned zas ku zlu chýlí.
Kdo zákonů své otčiny dbá
i přísahou posvěcených práv,
ten povznáší vlast; však ten je vlasti nehoden,
kdo směle zlu se oddává.
Kéž nikdy nesdílí můj krb
a dalek je mému myšlení ten,
kdo tak jedná!

Přeložil V. Šrámek

Otázky k textu

1. Koho opěvují tyto verše?
2. Vyjádřete hlavní myšlenky poslední sloky.
3. Je pro antickou tvorbu typické vystoupení sboru?
4. Vysvětlete pojem siné (moře).
5. Vyhledejte v textu zájmena a určete jejich druh.

Euripidés

Narodil se roku 480 před naším letopočtem v Salamině a zemřel v roce 406 před naším letopočtem v Makedonii, kde byl hostem krále Archelaa. Žil v Athénách, ve

svých hrách se soustředí na psychologické prokreslení postav, řeší otázky lásky a nenávisti, touhu po moci, zoufalství vrcholící šílenstvím, polidšťuje hrdiny a opovrhuje božstvy, řeší mezilidské vztahy a zabývá se povahami žen.

Dílo:

Médea – hlavní hrdinka utekla do Korintu, neboť zradila otce a účastnila se bratrovraždy, čímž pomohla svému muži Iasonovi ke zlatému rounu. Poté zjistila, že ji chce opustit a oženit se s dcerou krále Kreonta, Médea se chce pomstít a posílá nevěstě otrávené šaty, umírá však i král, neboť se snažil šaty z dcery strhat. Svoji pomstu nešťastná žena dovršila vraždou svých dvou synů, Iasonovi nedovolila ani poslední rozloučení se syny, s jejich mrtvolkami odlétá do Athén v dračím voze svého děda, boha Héliá.

Ukázka

Euripidés – Médea

Ach, ze všeho, co dýše a co na světě
má rozum, jsme my ženy nejnešťastnější!
My předně kupou peněz samy musíme
si koupit muže, on pak těla našeho
se stane pánem – horší zlo zla prvního!
A tu jde hlavně o to, dostat řádného
či špatného; neb rozvod – není ženě ctí
a odmítnouti muže – to je nemožné!
Tak vstoupí žena do nového života,
a neznajíc ho z domu, musí hádati,
jak vyhověti svému choti nejlépe.
A podaří-li se to naší námaze,
že nese aspoň klidně manželské své jho,
tot' vrchol blaha; ne-li – zbývá jenom smrt!
Vždyť je-li muž náš něčím doma rozmrzen,
jde k milce zbavit srdce hořké nechuti;
my na jediné duši smíme zraky lpět!
Však žijeme prý doma v teplém bezpečí,
co muži za nás v poli mečem bojují:
ti hlupci! Třikrát postavit se raději
chci nepříteli nežli jednou roditi!

...

Však potom bylo vidět hrozné divadlo!
Neb náhle zbledla, zpět se zapotácela
a na údech se třesouc, stěží dostihla
své židle, na niž klesla, nežli upadla.
A jedna stará služka, která myslila,
že Pán či jiný bůh ji děsem navštívil,
hned zavýskla, by odvrátila zlo: tu zří

však bílou pěnu na rtech, oči zvrácené
a bledé tváře, z kterých prchla všechna krev,
i zanechala výskotu a žalostně
se jala kvílet. Služky se hned rozběhly,
ta k otci králi, jiná za manželem zas,
by zvěstovaly nevěstino neštěstí;
a pomateným během duněl celý dům.
A svižný chodec byl by jistě dorazil
už k cíli dráhy, běže jeden celý hon,
než procitla. Tu otevřela oči své
a z úst dřív němých vydral se jí hrozný vzdech.
To vzbudila ji dvojí trýzeň zákeřná.
Žár podivného ohně, který šířal vše,
jí sálal z vínku, jenž jí zlatem zdobil vlas;
a tenká, jemná říza, dar to dětí tvých,
jí rozhlodával bílé tělo, nebohé.
I vstane z křesla, prchá celá v plameni
a hází hlavou, třese vlasy sem a tam,
by shodila ten vínek; ale zlatý skvost
jí drží pevně v kadeřích, a mocný žár
vždy vzplál tím více, čím víc hlavou potřásla.
Tu padla k zemi, přemožena neštěstím,
a nikdo kromě otce by ji nepoznal:
neb ani oči nebylo lze rozeznat,
ni sličné tváře, nadto z hlavy krev
se řinula jí v kapkách s ohněm smíšená,
a kusy masa z kostí opadávaly
jak pryskyřice, tajným jedem zhlodány.
Ten hrozný pohled! A my všichni báli se
jí dotknout: její osud byl nám výstrahou –
však otec, chudák, hrozné rány neznalý,
se náhle přihnal, zabědoval bolestně
a klesl na mrtvolu, vzal ji do rukou
a líbal, nařikaje: „Dcero nešťastná,
ký hrozný démon zničil tě tak hanebně?
Kdo uloupil mně starci, hrobu blízkému,
ach, tebe? Běda! Kéž smím s tebou zemřít!“
Když konečně již ustal v nářku, kvílení,
chtěl pozvednouti opět staré tělo své,
však marně! Jemnou řízou tak byl připoután
jak břečťan na vavřínu. Byl to strašný boj!
Kmet chtěl svou nohu vztyčit, mrtvá nevěsta
však lnula k němu pevně; a když násilím
se vzpíral, rvala z kostí maso po kusech.
Pak zvolna ustal, ubožák, a vydechl
svou duši, neodolav tomu trápení –

...

Je rozhodnuto, ženy přišel činu čas:

hned usmrtím své děti a pak uprchnu!
Teď nesmím váhat, abych nevydala jich
svým nepřátelům, smrti ještě hroznější.
Je souzeno jim zemřít, není vyhnutí;
i usmrtím je sama, jejich matka, já!
Nuž ozbroj se, mé srdce! K čemu otálím
ten děsný, ale nutný vykonati čin?
Jen vzhůru, bídná ruko, chop se meče, chop,
jen vystup na bolestné žití kolbiště
a neochabuj, nevzpomínej dítek svých,
že je máš ráda, žes je porodila – ne!
Jen tento kratičký den dětí zapomeň
a potom – plakej, plakej! Usmrtíš je sic,
však byly ti drahé – ach, já nešťastná!

Sbor

Ó, Héliův paprsku, ty přejasný,
ó Země, ty máti všech, ó pohleďte, pohleďte sem,
zde na ženu neblahou, než krvavou pravicí
svůj vlastní plod zavraždí a sama se zahubí tak!
Jeť tvá to ratolest přec, tvůj zlatý rod
ji vydal: mám strach, že by lidé
tvou božskou prolili krev!
Nuž zadrž, zadrž ji, ó světlo nebeské,
a vypuď ji z příbytku, tu ženu nešťastnou,
jež pod tíhou prokletí se změnila v Lítici!

Oh, nadarmo byl tvůj trud i starosti
a bolesti porodní, v nichž vydalas drahý svůj plod!
Ó žes z otčiny kdy vyplula v cizí kraj
a průchodem tmavých skal, tak divokých, pronikla!
Proč přepadl duši tvou tak těžký hněv,
ty bídná, že vražda jen strašná
je s to jej usmířit?
Kdo vztáhne na vlastní krev svou ruku zločinnou,
ten těžce se poskvrnil, a víš přec stejně jak my,
že za trest na vrahův rod bůh sesílá hoře a strast!
(z domu je slyšet hluk a volání Médeiných synů)

Přeložil V. Šrámek

Otázky k textu

1. Vysvětlete Médein čin – jaké byly její pocity.
2. Vysvětlete pojem Lítice.
3. Jaké bylo postavení žen v době antiky?
4. Jde o text lyrický či epický?
5. Vyhledejte zastaralé tvary.

Další představitelé:

Aristofanés - komedie
Hérodotos – otec historie
Thúkýdídés – dějepisec
Platón – filozof
Aristotelés – filozof
Sókratés – filozof
Ezop – bajky

Otázky k okruhu

1. Co je to antika?
2. Charakterizuj bajky a kdo je psal v době antiky?
3. Který autor se soustředí na psychickou stránku ženy?
4. Které řecké filozofy znáš?
5. Umíš převyprávět příběh Antigony?
6. Proč Médea zabila své děti?
7. Znáš Homérovo dílo?
8. Co je to drama?
9. O čem je Elektra?
10. Byla antika přínosem pro další kulturní vývoj a proč?

2.2 Počátky písemnictví u nás

- od poloviny 9. stol. do 15. stol., středověk, feudální řád,
- **literatura** - dochovány jenom zlomky, nejasná datace, anonymita autorů, obtížné doplňování textů, jen zřídka opatřeny tituly,
- **chápání českých památek** - **dříve** - v době latiny a staroslověnštiny důležitý obsah, orientace na náš národ,
- **dnes** - to, co je psáno česky,
- **Slovensko** - nejdříve společný jazyk (staroslověnština a latina), potom do konce 18. století čeština

Doba písemnictví staroslověnského a latinského

- od poloviny 9. stol. do počátku 13. stol.,
- izolace literatury od ostatních druhů umění, spojitost s výtvarnictvím a románským stavebním slohem (12. stol.), odtud označení literatura románská.

Staroslověnské písemnictví

- 9. stol., šíření křesťanství,

- r. 863 velkomoravský kníže Rostislav pozval křesťanskou misi - Konstantina a Metoděje k šíření křesťanství a aby položili základy vzdělanosti,
- Konstantin a Metoděj byli Řekové, perfektně znali slovanský jazyk (okolí Soluně),
- **hlaholice** - první slovanské písmo sestavené Konstantinem, pak zjednodušené na **cyrilici** - dnes ruské, bulharské a srbské písmo - **azbuka**
- **staroslověnština** - povýšena a schválena i papežem, konaly se v ní i bohoslužby, což po jejich smrti bylo dočasně zakázáno díky německým kněžím,
- **Sázavský klášter** - středisko kultury,
- **památky** - bohoslužebné texty
 - **Proglas** - veršovaná předmluva k evangeliu, autor – **Konstantin**, hlavní myšlenky - každý národ má poslouchat bohoslužby ve svém jazyce, srozumitelnost,
 - **Život Konstantinův** - autor se zaměřuje pouze na Konstantina,
 - **Život Metodějův** - zachycen misionář i soudobá společnost, jsou psány jejich žáky, každý životopis má jiného autora, hlavní myšlenky - obrana slovanského obřadu a staroslověnštiny,

Přechod od literatury staroslověnské k latinské

- 10. - 11. století, Přemyslovský stát v Čechách,
- 11. stol. - postupné vytlačování staroslověnštiny latinou, církev a světská moc slovanské kultuře nepřály,
- střediskem kultury - **Sázavský klášter** - založen 1032 opatem Prokopem,
- **památky** - životy českých světců - **Legenda o sv. Václavu** – staroslověnská,
 - **Kristiánova legenda** - konec 10. století, latina,
 - **Hospodine, pomiluj ny** - konec 10. století, zpívána při slavnostech, určena lidu, duchovní píseň.

Převaha latiny a pronikání češtiny

- počátek 12. až polovina 13. stol.,
- vznik kronik, jako základ posloužily legendy,
- **památky**
 - **Kosmas** - 1045 - 1125, zakladatel českého dějepisectví, studia v cizině, kněz, vysoký církevní hodnostář,
 - **Kronika česká (Chronica Bohemorum)** psána v próze kultivovanou latinou a prokládaná veršem, osudy celého národa od počátku do současnosti (Přemyslovci), odklon od náboženské literatury, české vpisky mezi řádky či na okraj latinských knih,
 - **Svatý Václave, vévodo české země** - 12. století, česky, druhá nejstarší píseň, funkce státní hymny.

Vznik česky psané literatury

- od počátku 13. stol. do počátku 15. stol.,
- konec 13. a počátek 14. stol. - příznivé podmínky pro rozvoj národní literatury v češtině, soupeření šlechty a měšťanstva - národní uvědomování, odpor šlechty k panovníkovi a německé kultuře jeho dvora,
- poslední Přemyslovci podporovali německou literaturu a zaváděli západní rytířskou literaturu a kulturu - kultura gotická.

A) Období laicizace literatury

- od počátku 13. století do poloviny 14. století,
- literatura je vytvářena laiky (osoby světské) a určena laickému publiku,
- **památky:** **Alexandreis** - vznik kolem roku 1300, veršovaný epos o řeckém králi Alexandru Velikém (356 - 323 př. n. l.), ideál rytířských ctností pro středověkého člověka, neznámý autor, opírá se o latinskou báseň francouzského básníka Gotiera de Châtilla a německou verzi z našeho území, měla 9.000 veršů, dochována 1/3, bohatá obraznost, vytříbený jazyk,
Dalimilova kronika – počátek 14. století, autor neznámý, hájil národ před přívalem němectví, autor vyjadřuje sympatie k českému sedlákovi, zřejmě pochází z nepříliš bohaté rodiny, uvědomělé vlastenectví; psaná staročesky a ve verších; pověst Oldřich a Božena.

B) Období demokratizace literatury

- od poloviny 14. století do počátku 15. století,
- rozvoj měst, založení Karlovy univerzity (1348), do literatury zasahuje měšťanstvo a žáci - literatura blíže lidu,
- vládce - Karel IV., pak syn Václav IV. - kulturní a politický rozmach, vliv Francie, Praha kulturním střediskem Evropy, hlavně rozkvět české prózy,
- Karel IV. podporuje literární tvorbu dějepisnou a legendární,
- jako úřední jazyk se stále ještě udržuje latina.
- **památky:** **Vita Caroli** - autor **Karel IV.**, latinsky psaná autobiografie, pak přeložena do češtiny,
 - legendy:
 - dva směry:
 - a) obliba u vyšších vrstev a vzdělanců - Život **sv. Kateřiny** - používání symbolů vznešená, o zaslíbení královské dcery a jejím umučení, česky,
 - b) pro nižší vrstvy - **Legenda o sv. Prokopu** - první opat a zakladatel Sázavského kláštera, - typ z pracujícího lidu, lidovější jazyk, střízlivé líčení zázračných jevů, vztah k chudině, česky,
 - staročeské drama: dramatizace latinských textů, předvádění v kostele, téma - smrt a vzkříšení Krista,
Mastičkář - výjev ze středověkého trhu, fraška o prodáváči mastí, zesměšňuje podvodné lékaře, podává obraz chudiny,
 - rytířské eposy - **Tristam a Izalda** – báseň,

- **Trojanská kronika** - líčí Tróju jako středověké město, stala se první tištěnou knihou v Čechách (1468), próza,
- filozofická próza - **Tkadleček** - alegorické označení autora (tkadlec učeného řádu), spor milence s Neštěstím, jež mu vzalo milou, spor = záminka k filozofických úvahám o svobodě lidského konání,
- světská lyrika - 2. polovina 14. stol., **Měj se dobře, srdečko** - lidový původ
 - **Závišova píseň** – umělá,
- žakovská poezie - bída studentů zachycena až s šibeničním humorem
 - **Píseň veselé chudiny, Podkoní a žák** - 2 chudáci se v hospodě přou o svůj stav, nakonec oba odhalují svou bídu,
 - hlavní rysy jejich poezie - vtip, parodie, střídání českých a latinských veršů,
- sociální satira - 14. stol. sebevědomí bohatého měšťanstva, každodenní život, srozumitelný, přístupný jazyk, společenské otázky a jejich kritika,
 - **Hradecký rukopis** - patří sem satiry Desatero kázanie božie a Satiry o řemeslnících a konšelích - autor neznámý, kritika nepoctivosti, všech vrstev společnosti, hlavní význam – poprvé v naší literatuře vyjádřeny názory měšťana a měšťanské chudiny.

Ukázky

Konstantin – Proglas

Dar tento jest zajisté od Boha daný,
 dar boží jest to údělu na pravici,
 dar duším, nikdy se nekazící,
 těm duším, které jej přijmou.
 Matouš, Marek, Lukáš a Jan
 učí všecken lid a praví:
 Všichni, kdož spanilost svých duší
 vidíte, neboť toužíte radovat se,
 zapudit temnot hříchu
 a zbavit se zkázy tohoto světa
 a rajský život nalézt
 a uniknout plameni hořícímu,
 slyšte nyní svým rozumem,
 slyšte, všecken lide slovanský,
 slyšte Slovo, přišlo od Boha,
 slovo krmící lidské duše,
 slovo posilující srdce i rozum,
 slovo toto, připravující k poznání Boha.
 Jako bez světla se nepotěší
 oko patřící na všechno stvoření boží,
 nýbrž vše není ani krásné, ani viditelné,
 tak je to i s každou duší bez knih,

jež nezná zákona božího,
zákona knižního a duchovního,
zákona zjevujícího ráj boží.
Neboť který sluch, jestliže rachot hromu
neslyší, může se báti Boha?
Dále chřípí, nečichají-li vůně květu,
kterak pochopí zázrak boží?
Vždyť ústa, jež necítí sladkosti,
činí člověka jako kamenným.
Ještě víc však duše bez knih
zdá se být v lidech mrtva.
Bratři, to vše jsme my uvážili
a povíme vám radu výbornou,
která všechny lidi zbaví
života zvířeckého a žádostivosti,
abyste, majíce mysl nerozumnou
a slyšíce slovo cizím jazykem,
neslyšeli je jak hlas zvonce měděného.
Neboť svatý Pavel uče toto řekl,
modlitbu svou napřed vzdáváje Bohu:
Chci raději pět slov povědět
a svým rozumem je říci,
aby i všichni bratři rozuměli,
nežli deset tisíc slov nesrozumitelných.

...

Ještě jiné podobenství velmi moudré
povězme. Lidé, kteří se milujete
a chcete růsti růstem božím,
kdo z vás neví, že tato víra pravá,
jako símě padající na pole, -
tak ona v srdcích lidských
má zapotřebí deště božích písem,
aby úroda boží hojněji vzrostla?
Kdo může povědět všechna podobenství,
jež usvědčují národy bez knih,
nehovořící řečí srozumitelnou?
Ani umí-li všechny řeči,
nedovede vylíčit jejich bezmoc.
Nicméně rád bych připojil své podobenství
a málo slovy podal mnoho smyslu.
Nahé jsou zajisté všechny národy bez knih
a nemohou bojovati bez zbraní
s protivníkem našich duší,
uchystáni za kořist věčné muky.
Národové, kteří nemáte rádi nepřítelé
a hodláte zápolit s ním mocně,
otevřete pozorně dveře rozumu,
když jste přijali nyní zbraň tvrdou,

kterou kovají knihy Hospodinovy,
hlavu ďáblovu mocně potírající.

Převédeno do nové češtiny

Otázky k textu

1. Jaké jsou hlavní myšlenky Proglasu? Dolož je konkrétními verši.
2. Charakterizujte dobu, kdy vznikla tato památka.
3. Vysvětlete verš „...nahé jsou zajisté všechny národy bez knih...“
4. Vyhledejte v textu spojky.
5. Charakterizujte evangelium, jaké je jeho téma?

Hospodine, pomiluj ny

Hospodine, pomiluj ny!
Jezukriste, pomiluj ny!
Ty, spase všeho mira,
spasiž ny i uslyšiž,
hospodine, hlasy naše!
Daj nám všem, hospodine,
žizn a mír v zemi!
Krleš! Krleš! Krleš!

Krleš = Pane, smiluj se

Dalimilova kronika

O selské kněžně Boženě

Když v postoloprtské stráni
lovil Oldřich, znenadání
za jednou vsí nad říčkou
spatřil selku mladičkou,
jak v košili bez oplecka,
bosa, umáčena všecka,
pere. Byla krásná, milá,
Oldřichu se zalíbila,
že tvář měla čistou, něžnou.
A tak učinil ji kněžnou.
Ona kněžna dokonalá
Božena se jmenovala.
Oldřich nedbal nic, že páni

to manželství jemu haní.
Řek: "Tak už to v světě chodí,
že se z chlapa šlechtic rodí
a že sedlák neřídce
za otce má šlechtice.
Stříbro poctu rodu vrací,
chudý šlechtic jméno ztrácí.
Pán i kmán jsou jedna krev,
proto potlačte svůj hněv,
že jsem si vzal za ženu
prostou dívku Boženu.
Ve mně každý pána hledá.
Na Přemysla, na praděda
nejdříve však pomyslete,
jenž z oráče na knížete
povýšen byl. Všichni stejně
počati jsme byli v ženě,
ač pokládán za šlechtice
je ten, kdo má stříbra více.
Chci žít s českou selkou skrovnou
spíš než s Němkou, s císařovnou.
Pouto krve vždy je silné,
Němka k Čechům sotva přilne.
Vaše utrhačné řeči
o hlouposti jenom svědčí.
Jak u Němky byste, páni,
chtěli prosit o zastání?
Čeled' z Němec, z Němec mistři,
Němkyně je na koni
a mé děti, synci bystří,
německy jen švadroní.
Vidím, jak zem vadne, chřadne,
jak Čech právo nemá žádné."

Převvedeno do nové češtiny

Otázky k textu

1. Stručně shrňte obsah ukázky.
2. Jaké jsou hlavní myšlenky tohoto textu, doložte je na konkrétních verších.
3. Vyhledejte slova, která se dnes neužívají nebo mají jiný tvar.
4. Co víte o Přemyslu Oráčovi?
5. Vytvořte synonymum ke slovu **prosit**.

Život svaté Kateřiny

Tehdy stala se věc nová,
že syna Maxenciova
za císaře vyvolili.
Otcí byl nade vše milý,
neb měl jeho jediného.
Velmi pečoval o něho,
v mládí oženit ho chtěje.
Poslal podle obyčeje
posly na rozličné strany,
do všech míst mezi pohany,
do všech zemí v blízkou, v dáli,
aby znal, zda mezi králi
nemá kdo dceru spanilou,
pro jeho syna způsobilou,
již by mu za ženu dali.
Ti se všude pilně ptali,
neví-li kdo o nevěstě.
Jedni z nich též na své cestě
do Alexandrie přibyli
a měšťanům tam vyložili
vše, co měli přikázané.
A tehdy tito měšťané
poslům toto pověděli:
„I když sjezdíte svět celý,
hory, moře, sotva asi
pannu tak ruměnné krásy
a bělosti tak veliké,
plnou sličnosti všeliké
na své pouti uhlídáte,
a sotva již pěknější máte,
než je pokorná Kateřina,
naše královna nevinná.
Jí v moudrosti a učenosti,
v kráse i ušlechtilosti
nenajdeš rovné opodál.“
Těm poslům jako by dodal
všem útěchy a veselí...
Ani chvíli neprodléti,
měšťanům se hned vyptali,
ti jim k hradu ukázali.
I šli pak poslové v tu stranu
namlouvat císaři pannu,
nikomu než právě tomu.
Když byli v královském domu,
potkali se s její matkou,
kterak jde s tou dcerou sladkou,
kvetoucí v tak vzácné kráse.
Těm poslům panna zjevila se

jako velký div nad divy.
I řekli si: „Nikdo živý
neuvěří, co řekneme
o té kráse, nesvedeme
jaká vskutku je, vypsati.“
Tajně řekli její máti,
aby jim své slovo dala
a tu pannu nedávala
nyní nikomu živému,
že ji rodu císařskému
za ženu chtějí zasnoubiti.
To jim královna slíbiti
chtěla. Pozdravení dali,
k císaři se odebrali
vypovědět mu ty zprávy.

...

A když cesta je dovedla
k popravišti, tu pohlédla
na ně panna s těmi slovy:
„Pročpak truchlíte, bláhoví,
smutně na mne se díváte
a kvůli mně naříkáte?
Muži, ženy i vy, panny,
plačte za sebe, a planý
zármutek v svých srdcích zničte,
kvůli smrti mé nekřičte,
neboť nelpím na životě.
A jestli kdo z vás v dobrotě
pocítil v smutném čase
soucit k mojí mladé kráse
a litoval, že tak strádám,
toho prosím teď a žádám:
Ty každý, kdo stojíš při mně,
z mé cti raduj se upřímně,
zanech bláhového smutku!
Povím, pro jakou pohnutku
srdce mé tu prosbu činí:
proto, že spatřím již nyní
Ježíše Krista laskavého,
jež je radost srdce mého,
jehož moc všemu odolá,
jenž mne vlídně k sobě volá.
Z něho svou sílu nabírám,
pro jeho lásku umírám,
on je můj král a císař mocný,
on je mé duši spomocný,
on je můj choť slavný, jasný,
a můj drahý ženich krásný,

k němu má mysl je upřena.
On je úplná odměna
a mocná útěcha svatých
ve víře ze světa vzatých.“

Převедeno do nové češtiny J. Pelánem

Otázky k textu

1. Charakterizujte legendu.
2. Jak Kateřina vnímá svůj osud?
3. Které další světce znáte?
4. Určete druh verše v poslední části ukázky.
5. Vyhledejte přídavná jména a určete jejich vzory.

Mastičkář

Mastičkář praví: Rubíne, to ti vše já rád dám,
co jsi potreboval sám.
Jedno na to všdy ptaj
a těch miest pýtaj,
kde bychom mohli svoj krám vyklásti
a své masti draho prodati.

Rubín praví: Mistři, hyn jsú miesta sdravá
a v nich jest krásná úprava.
Tu rač své sedenie jmieti
a své drahé masti vynieti.

Rovněž Rubín: Mistře, vstúpě na tuto stolicu,
posadiž k sobě svú ženu holiciu. Mlčte!

Potom zpívá píseň s Pustrpalkem takto:
Sed', vem přišel mistr Ypokras
de gratia divina,
nenieť horšieho v tento čas
in arte medicina.
Komu která nemoc škodí
a chtěl by rád živ býti,
on jeho chce usdraviti,
žeť musí dušě zbýti.

Rubín říká verš: Poslúchajte, dobří liudie,
mnoho vám radosti přibude,
těch novín, jež vám povědě,
jež velmi užitečné vědě.

A vy, baby, své šeptanie
puste i vše kľevetanie,
v čas ti milčeti neškodí.
Posúchajtež, dobre vem hodí:
prišielť je host ovšem slavný
lékař múdry, chytrý, dávný,
vám bohdá na vši útěchu.
Nenietť nic podobno k smiechu,
což praviu, věřte mi jistě,
jakožto rožcě na siej tistě.
Ni v Čechách, ni u Moravě,
jakožto učení mistři pravie,
ni v Rakúsiech, ni v Uhřiech,
ni v Bavorech ani v Rusiech,
ni u Polanách, ni v Korutanech, -
právěť vešde jeho jmě světie,
krátčě řece, po všem světě,
nikdiež jemu nenie rovně,
kromě žeť pirdí neskrovně.
I máť také drahé masti,
jenž jest přinesl z daleké vlasti,
jimiž nemoci všeliké,
rány kakož koli veliké
zacělí bez pomeškánie.
Bóh jeho poraz, ktož jho hanie!
Ktož je boden nebo sěčen
neb snad palicěmi měčen,
neb snad jmá-li v svém ušě zpary,
přide-li k mému mistři s dary,
mój mistr tak naučí:
pomaže sě, jako pes vskučí
a potom sě náhle vzpručí.
A vy, páni, chcete-li dobří býti,
můžete jej kyji býti.

Otázky k textu

1. Kdo to byl mastičkář?
2. Kdo a jakým způsobem obhajuje mastičkáře?
3. Převeďte text do současné češtiny.
4. Dokladujte hláskové změny ve staročeštině.
5. Vyhledejte vlastní jména.

Podkoní a žák

Podkoní žákovi

Žáku, ty mizero jeden!
Nač tak zpupné řeči vedeš?
Vždyť za babku cenu nemáš,
světem plahočíš se bídne
a jen dřeš se očividně.
Ač se lopotíš, jak můžeš,
na lepší šat se nezmůžeš,
v hadrech chodit zvyk je žáků.
A tvůj nocleh, ubožáku?
Na kamnech si nyní hoviš,
v zimě však si nepohoviš.
Do hádky se s tebou pustí
a na kamna tě nepustí.
Ba ještě ti bude blaze,
budeš-li spát na podlaze.
Tvrdě se ti lehá na zem,
jektáš zuby, tuhneš mrazem.
A vstát dřív než rosa padá!
Když pak na tě přijde řada
obstarávat práci v škole,
to se teprv octneš v kole!
Pravíš-li, že volný budeš,
tenhle úkol nepozbudeš!
Vždy se musíš práce chopit,
školu zamést, v kamnech topit,
a nic nesmíš opomenout!
Přitom – jak si odpočinout,
když na zemi spáváš tvrdě?
Mně je líp, říct mohu hrdě.
Rájem se má postel zdá mi,
když tak nastelu si slámy
a ležím v ní jako v chvoji.
Často ovšem spávám v hnoji –
toho však jsem málo lačen,
leda když jsem deštěm zmáčen,
aby šat mi uschl k jitru,
kdy jej, časně vstana, vytru,
takže zas je sukno čisté.
Ale jářku, to je jisté:
mne se selští chlapi bojí!
Kudy chodí nebo stojí,
hned přede mnou skloní hlavy:
„Vítej, panici!“ mne zdraví.
Sedlák se mi vyhne radši,
ba i slípka sotva stačí
utíkat, což rád mám strašně,

neboť zmizí-li mi v brašně,
projde na hostinu změnou –
s druhy sním ji upečenou!
Také pravím, a to platí:
nemám strach, že pán mě zmlátí.
Celý měsíc, odpřísáhnou,
ruku na mě pán nevztáhnul,
bit jsem nebyl, abych řekl,
leda jen, že pán mě sekl –
ovšem žertem – přes palici,
zátylek anebo líci.
Těžko ovšem pána vinit,
když má zvyk to žertem činit.

Žák podkonímu

Hadr ze stáje jsi pouze!
znáš kdy svátek místo nouze?
Vychrtlý jsi mi satrapa,
ne lepší selského chlapa,
když každíčkový den hnůj kydáš
a lepším to nevystřídáš.
Marně se chceš rovnat žáku,
ve všem máme lepší čáku,
ne jak vy, ta chátra tupá!
Dotáhnou to na biskupa,
když mi pánbůh bude přátí,
neboť se ho nechci vzdátí.
Bude-li má hlava zdravá,
brzičko, už na Václava,
což tak daleko už není,
získám první vysvěcení.
Pleš se mi ihned vyholí
a nechť mi škodí kdokoli,
spravedlnosti neujde,
vždycky pěkně na soud půjde.
Splatí mi to víc než draze,
pojí se mnou calet v Praze!
A kdo by mi mohl škodit,
až si budu slavně chodit
hrdě v mešním rouchu zlatém,
jsa už knězem či prelátem?
Když kázat budu v kostele,
kde ty budeš stát jak tele
v těch svých hadrech s vůní stáje,
na mne pohlédnout strach maje?
Proto, nebožáku bídny,
nech své pýchy a sed' klidný
bez hádky a hašteření.

Však víš sám, že v kapse není!
jen ti radím k tvému štěstí:
chceš-li dlouhý život vésti,
opušť tu svou dvorskou chasu.
Získáš mnohá léta času,
jinak život brzo ztratíš.
Vaši psotu nepozlatíš,
aniž máš snad lepší čáku,
radši dělej u sedláků,
uchyť se v slušné dědině
tam snad ti nouze pomine.
Budeš mlátit do pšenice,
uchrániv se šibenice.

Převédeno do nové češtiny

Otázky k textu

1. Jak si podkoní a žák vzájemně líčí svůj život a jak se dívají na život toho druhého?
2. Co je ve sporu považováno za dobrou životní úroveň?
3. Kdo ve sporu vítězí?
4. Jaký druh verše autor používá?
5. Vytvoř gramatický protiklad ke slovu „bit“ a uži ho ve větě.

Otázky k okruhu

1. Co je střediskem kultury?
2. Kdo přinesl do naší země staroslověnštinu a vytvořil písmo, jak se nazývá?
3. Které kroniky z tohoto období znáš a co o nich víš?
4. Které dílo zachycuje život Alexandra Velikého?
5. Jak se jmenuje nejstarší drama a co o něm víš?
6. Co je to žakovská poezie a která památka do ní patří?
7. Co je to legenda a které legendy znáš?
8. Který kníže pozval do naší země učence?
9. Na které ukázce můžeš doložit jazykové změny?
10. Znáš nějaké životopisy z období počátků písemnictví u nás?

2. 3 Renesance v evropské literatuře

- **renesance** – od počátku 14. stol. do konce 17. stol., tento pojem znamená znovuzrození, původ má zřejmě v Itálii, dále se šířila do evropských zemí, přechod od feudalismu ke kapitalismu, církevní moc byla nahrazena světskou, s čímž souvisí nástup měšťanské třídy,
- **znaky renesance** - návrat k antice, představy o lidské formě vlády na zemi, rozvoj přírodních věd a věd o člověku, zájem o člověka jako jednotlivce, radosti pozemského života, uvědomělý individualismus, latina nahrazena národními jazyky, duchovní tematika nahrazena skutečnými životními otázkami člověka,
- renesance našla uplatnění i v umění výtvarném, architektuře, hudbě, prochází zároveň s humanismem,
- hlavní hrdina je dvořan,
- počátek novověku – objevení Ameriky - 1492 a další zámořské objevy, první pitva, vznik knihtisku – Gutenberg – 15. stol., prvotisky - inkunabule, vědecké a technické objevy...

Představitelé:

Itálie

Dante Alighieri (1265 – 1321), [dante aligjeri]

Pocházel z drobné šlechtické rodiny, která v průběhu 13. století stále více chudla, neboť ekonomickou sílu získávaly vrstvy výrobního a obchodního měšťanstva, ve dvanácti letech osiřel, bylo mu však umožněno získat na svou dobu vysoké vzdělání. Navštěvoval řečnické školy.

V mládí se zamiloval do Beatrice de Portinari, která se provdala za jiného muže a velmi brzy zemřela. Dante ji však celý život miloval a stala se jeho inspirací. Oženil se s Gemmou, měl s ní dceru a dva syny, nejmladší byl také básníkem. Účastnil se politického života a hájil městské svobody proti moci papeže. Roku 1301 odjel k papeži Bonifáci VIII., odkud se nevrátil, byl odsouzen k doživotnímu vyhnanství, po 20 letech byl vyslán s diplomatickým posláním do Benátek, tam onemocněl a krátce

po návratu zemřel. Božskou komedii psal jako politický vyhnanec, silným motivem je láska k rodné vlasti a Florencii, v jeho díle se prolíná staré i nové pojetí člověka.

Dílo:

Božská komedie – rozsáhlá alegorická básnická skladba, má tři části – Peklo, Očistec a Ráj, Peklem a Očistcem provádí Danta Vergilius = symbol vědění, Rájem Beatrice = symbol dokonalosti. Dante zabloudil v lese (alegorie světa) a je pronásledován pardálem, lvem a vlčicí (symboly rozkoše, pýchy a lakomství), pomáhá mu básník Vergilius, kterého vyslala Dantova mrtvá milenkyně Beatrice, s básníkem prochází peklem a očistcem, kde se setkává s mnoha významnými osobnostmi, které pykají za svá provinění. Rájem prochází s Beatricí, neboť zde nesmí vstoupit pohané (Vergilius).

Ukázka

V čase, kdy život je violou své pouti,
jsem zabloudil, kolem byl temný les,
já z pravé cesty zabředl v houšť proutí.
Ach, těžko se to říká ještě dnes,
neschůdný, hustý hvozd divoce trčí,
jen vzpomenu a obchází mě děs!
Trpko je v něm, že smrt jen už je trpčí.
Ale i za dobro vděčím těm tmám,
a o tom psát chci, ostatní ať mlčí.
Jak octl jsem se v lese, nevím sám,
šel jsem jak v snách, jen nejasně jsem tušil,
že mimo pravou cestu klopýtám.
Když jsem však přišel pod návrší
uzavírající to údolí,
jež úzkosti mi rozmrazilo duši,
tu vzhlédl jsem a spatřil vrcholy,
jež oběžnice oblévala jasem,
za nímž jít přímo může kdokoli.
Polevil trochu strach, běžící s třasem
jezerem mého srdce v úzkostech
po celou noc, již tady probloumal jsem.
A jako ten, kdo popadá dech
vyvázne z moře a ohromen civí
na hrozné vody, v kterých hledal břeh,
tak ještě v běhu můj duch úzkostlivý
se podíval na průsmyk pod horu,
jímž nepronikl dosud nikdo živý.
Po chvíli jsem se vydal nahoru
tím pustým svahem, trochu odpočatý,
hledaje nohou pevnou oporu.
A na tom srázu, hned u jeho paty,
hle, vstane pardál, vlní se jak had,
vláčný a mrštný, celý kropenatý,
podívám se a on zůstane stát,
a dokonce mi v další cestě brání,

že málem už chci zpátky utíkat.
 A to se stalo právě za svítání,
 stoupalo slunce uprostřed svých hvězd,
 jak v den, kdy boží láska kolotání
 do krásných věcí rozhodla se vnést.
 Zdolám tu šelmu, víra ve mně hlesla,
 v tom rozbřesku jsem viděl dobrou zvěst,
 a bylo jaro, byla sladká vesna.
 A přesto jsem se zhrozil ještě víc,
 když lev se zjevil, šelma stejně děsná.
 A zdálo se, že přichází mi vstříc
 zuřivým hladem, vlála nad ním hříva,
 sám vzduch se nad ním chvěl jak plamen svíc.
 A vlčice, hle, taky je tu, chtivá
 a všeho lačná, přitom vychrtlá,
 a co sklíčila lidí odjakživa,
 hrůza vidět to dovršení zla,
 cítil jsem, jak má naděje se hroutí,
 víra, že dojdu na vrch, opadla.
 Byl jsem jak ten, kdo touží zbohatnouti,
 a ocitne se v čase samých ztrát
 a s pláčem v nitru nad nimi se rmoutí.
 Ta šelma na mne začla dotírat
 a srážela mne zpátky, dolů, k zemi,
 kde zmlká slunce, byl to dlouhý pád.
 Když jsem však padal, tu on zjevil se mi,
 ve chvíli, kdy jsem klesal do hlubin,
 a byl po dlouhém mlčení jak němý.
 V té pustině, kde roste jenom blín,
 jsem křikl na něho: „Měj slitování,
 ať kdokoli jsi, člověk nebo stín!“
 „Člověk jsem byl,“ vydechl, „Mantovani
 byli mí rodiče, z lombardských niv.
 Narodil jsem se k sklonku panování
 Julia Caesara, on umřel dřív,
 než poznal mne, a v Římě za Augusta
 v čase falešných bohů byl jsem živ.
 A byl jsem básník, uchvátil má ústa
 ten, co se vrátil z Troje, Aeneas,
 když lehla hrdá popelem a zpustla.
 Proč se však vracíš? Chceš se trápit zas?
 Nádherná hora nezdá se ti schůdná?
 Zdroj radosti a příčina všech krás?“
 „Jsi Vergilius, pramenitá studna,
 z níž rozlévá se řeka v jazyku?“
 odpověděl jsem a tvář sklonil rudna.

...

I myslím, že ti bude ku prospěchu,
půjdeš-li za mnou: průvodcem chci býti,
jenž povede tě místy věčných vzdechů.
Uslyšíš skřeky zoufalců tam zníti,
uvidíš dávné duchy v utrpení
smrt druhou vzývati a bolně výti.
Pak uzříš ty, jimž oheň trýzní není,
neb smějí naději a víru míti,
že buď kdy buď, přec dojdou vykoupení.
Však chceš-li sídla všeho blaha zřítí,
pak svěř se duši hodnější, než má je,
s níž nechám tě, až budu muset jíti,
aneb onen císař, jenž je vládcem ráje,
že vzdorně vzepřel jsem se jeho řádu,
nechce, bych koho uved v jeho kraje.
On tam je králem, ač má všude vládu,
tam jeho město, jeho trůn tam stojí:
„Ó blažen, koho zvolí ve svou radu!“
A já mu dím: „Slyš, pěvče, prosbu moji
při Bohu, jež jsi neznal, neoslavil:
Abych zde ušel horšímu snad boji,
mne zaved' v místa, kam jsi právě pravil,
bych bránu Petra zhléd i ty, jimž ve tmě
ni jiskru naděje Pán nezůstavil!“
Tu vykročil. Já za ním šel, kam ved mě.

...

MNOU PŘICHÁZÍ SE K SÍDLU VYHOŠTĚNCŮ,
MNOU PŘICHÁZÍ SE DO VĚČNÉHO BOLU,
MNOU PŘICHÁZÍ SE V ŘÍŠI ZATRACENCŮ.
PÁN SPRAVEDLNOST DAL MI DO ÚKOLU!
JSEM DÍLO, KTERÉ CHTĚLI K SVĚTA SPÁSE
MOC BOŽÍ, MOUDROST S PRVNÍ LÁSKOU SPOLU!
NEBYLO PŘED MÝM VZNIKEM VĚCÍ V ČASE,
JEN VĚCI VĚČNÉ. JÁ TAK VĚČNÁ PRÁVĚ:
NADĚJE ZANECH, KDO MNOU UBÍRÁ SE!

Ta slova děsná nadepsaná tmavě
jsem uviděl tam na průčelí brány
a řekl: „To těžko srovnávám si v hlavě!“
On, jemuž mnohé vědomosti dány,
pravil: „Zde sluší nechat Istí i zmatků,
umrtvit strach svůj a být odhodlaný!
Jsme tam, kam řekl jsem, že půjdem vkrátku,
bys uzřel zavrženců velkou muku,
jimž rozum vzat byl, nejvyšší všech statků.“
A pak svou rukou stisknuv moji ruku,
s radostí na tváři mně pro potěchu,
do jícnu ved mě tajemství a hluku.

Tam bylo nářku, výkřiků a vzdechů,
jež nesly se do bezhvězdného vzduchu,
až v slzách sotva popadal jsem dechu.
Jazyky divné, řeči hrozná sluchu,
divoké skřeky, rozzuřené řvaní,
výskot a tleskot všech těch bědných duchů
hřmot působily, který bez ustání
vzduchem, jenž bez barvy a času, krouží
jak písku smršť, již vichr žene plání,
mne také schvátil děs, jenž se tam plouží,
a řek jsem: „Mistře, jaké jsou to davy?
Jaký to lid se tady mukou souží?“
Tu pravil on: „Tak žalostně tu tráví
trest věčný bědné duše smutných tvorů,
kteří si žili bez hany a slávy.
Jsou přidružení k zbabělému sboru
andělů, kteří jenom sebe ctili,
ne věrni Bohu, aniž plni vzdoru.
Nebe je svrhlo, by je netřísnilo,
a peklo nevzalo je za své učně,
by hříšníci se jimi nepyšnilo.“
A já: „Ó mistře, co to, že tak hlučně
ti tady bědují a naříkají?“
On odpověděl: „Povím ti to stručně.
To tím, že smrti marně vyčkávají,
však žití jejich slepé je, že stále
v závisti osud jiných tvorů mají.
Jim spravedlnost s láskou není k chvále,
na světě s úctou nikdo se k nim nezná.
Nemluvte o nich! Hleď, a pojďme dále!“
I viděl jsem, jak vlajka jakás hvězdná
tak rychle kroužíc kupředu se hnala
jak strhována do prostoru bez dna,
a za ní vřava taková se brala,
že bych byl nevěřil, že lidských synů
smrt na světě už tolik posbírala.
Mnohého znal jsem v onom davu stínů,
však jednoho jsem zvláště rozeznával:
ten pro zbabělost vzdal se slavných činů.
Tu poznal jsem, že vřava ta je nával,
těch tvorů nával hnusný, přeošklivý,
jenž Bůh ni ďábel za své neuznával.
Nebyli, bědní, nikdy zcela živi,
však nyní bodal je a drásal nahé
roj vos a střechků rozdrážděním divý.
Jim z tváří tekly proudy krve vlahé
a se slzami k nohám se jim lily,
kde hlta hnusný hmyz ty kapky drahé.
Když kupředu jsem pohlédl v té chvíli,
u velké řeky zhléd jsem lidí řady

a pravil jsem: „Ó poshov, mistře milý,
neb rád bych věděl, co ti lidé všady,
již na převoz tu čekají v tom shonu,
jak to i v šeru rozeznávám tady.“
On odpověděl: „Poznáš i věc onu,
jen posečkej, až nohy naše vkročí
na smutné břehy řeky Acheronu!“
A já hned zahanbeně sklopil oči,
neb jsem se bál, že cestou k řece maně
má řeč mu zase do myšlenek skočí.
Vtom hle, k nám po hladině vodní pláně
člunem se plaví stařec bělovlasý
a volá: „Duše, odsouzené k haně,
vy nedoufejte spatřit rajske krásy!
Na druhý břeh vás dopravit mě sluší,
kde tma a žár a mráz je věčné časy.
Však ty, jenž tady jsi svou živou duší,
ty mrtvé nech a odstup neprodleně!“
Když jsem však zůstal, jak bych neměl uší,
dál hřímal: „Při této řeky jméně
obrat' se jinam ve svém putování
a hledej člun, jenž zatížen je méně!“
„Charonte,“ řek můj průvodce, „nech lání:
Tak chtějí tomu tam, kde vše se zmůže,
co se jen chce. I neptej se už ani!“

Otázky k textu

1. Se kterými zvířaty se Dante během svých cest setkal a co symbolizují?
2. Co víte o řece Acheron?
3. Co Dante uviděl v pekle?
4. Určete druh rýmu a jaké další znáte?
5. Kdo Danteho doprovází?

Giovanni Boccaccio (1313 – 1375), [džovani bokačo]

Byl nemanželským synem Francouzsky a italského kupce, vystudoval církevní právo, pracoval v bance, platonicky miloval Fiammettu a stala se pro něho literárním symbolem. Po bezstarostných letech v Neapoli musel odjet do Florencie a postarat se o zužující se majetek a svého nevlastního mladšího bratra. Zabýval se klasickými jazyky, přátelil se s Petrarcou, byl první, kdo zpracoval antickou mytologii a zeměpisný slovník. Napsal řadu latinských pojednání, Dantův životopis.

Dílo:

Dekameron – je sbírka sta novel, jež si vypráví po deset dní deset mladých lidí (7 žen a 3 muži), kteří utekli z Florencie před morem, novely jsou zasazeny do dějového rámce – rámcová povídka, autor se ironicky vysmívá lidským slabostem, charakterům, každý den je stanoveno nějaké téma, př. jak ženy vyzrály nad manžely, lásky s nešťastným koncem, lásky, jež se dočkaly naplnění, trapné situace, jež hrdinové zažili...

Ukázka

Vyprávění o mnichovi, který se dopustil hříchu

Když Filomena dopověděla svůj krátký příběh, zmlkla – a tu hned začal vyprávět Dioneo, jenž seděl vedle ní a nečekal ani na královnin pokyn, neboť už věděl, že podle začatého pořádku připadl úkol vyprávět na něho.

Roztomilé paní, jestliže jsem dobře pochopil úmysl vás všech, jsme tady pro to, abychom se obveselovali vyprávěním. Proto tedy mám za to – nemá-li nikdo nic proti tomu -, že každému má být dovoleno (jak to před chvílí povolila také královna) vyprávět takový příběh, o němž soudí, že může nejvíc pobavit. Vyslechli jsme právě, jak Giannotto di Civigni spasil svými dobrými radami duši Abrahamovu, jak Melchisedech svým důvtipem uchránil před Sladinovými nástrahami své bohatství, a já zase vám zamýšlím krátce povědět, jak obratně uchránil jeden mnich své tělo před nejtěžším trestem, a doufám, že mi to nebudete mít za zlé.

V Lunigianě, v končinách, jež jsou nedaleko odtud, býval klášter daleko proslulejší svatostí a mnichy, než je tomu dnes, a spolu s ostatními řeholníky tu pobýval mladý

mnich, jehož bujnost nemohl umrtvit ani čerstvý vzduch, ani posty, ani bdění. Ten se jednou o polednách, kdy všichni ostatní spali, procházel náhodou kolem klášterního kostela, jenž stál na velmi osamělém místě, a jak se tak procházel, spočinul očima na jedné velmi hezké dívce, patrně dceři některého rolníka z okolí; chodila po polích a trhala nějaké byliny – a mnich, sotva ji spatřil, byl jat prudkou tělesnou žádostivostí. Přistoupil tedy k ní, dal se s ní do řeči, slovo dalo slovo a nakonec, když se s ní domluvil, odvedl si ji do své cely, aniž to někdo spatřil. A zatímco s ní málo obezřetně žertoval – neboť se dal unést přílišnými tužbami – stalo se, že kolem cely tohoto mnicha šel tiše opat, jenž se už prospal: zaslechl rámus, který ti dva spolu tropili, i přitiskl se tiše ke dveřím, zaposlouchal se, aby lépe rozpoznal hlasy, a tak zřetelně rozeznal, že v cele je nějaká žena. Octl se hned v pokušení dát si otevřít, ale pak se rozhodl, že se v této věci zachová jinak. I vrátil se zase do své cely a čekal, až mnich vyjde ven.

Ačkoli byl mnich převelice zaneprázdněn zábavou a radostmi s touto dívkou, přece jen byl neustále ve střehu, a ježto měl dojem, že zaslechl nějaké šoupání nohama v dormitáři, přitiskl oko k malé škvrce a tuze dobře uviděl opata, jak stojí a poslouchá. I bylo mu náramně dobře zřejmé, že opat mohl zjistit, že v cele je děvče, což ho nadmíru zarmoutilo, neboť věděl, že ho za to stihne veliký trest. Nicméně však nedal děvčeti své trápení nikterak najevo, mžikem všechno promyslel, a hledaje nějakou spásonosnou myšlenku, připadl na novou lest, jež ho dovedla rovnou k žádanému cíli.

Dělal tedy, jako by měl dojem, že byl s děvčetem už dost dlouho, a řekl mu:

„Půjdu se poohlédnout, jak by ses odtud dostala, aby tě nikdo nespapřil. Buď tady proto tiše, dokud se nevrátím.“

Nato vyšel z cely, zavřel za sebou na klíč a odebral se k cele opatově. Když pak opatovi odevzdával klíč, jak to dělal každý mnich, když šel ven, řekl mu, tváře se jakoby nic:

„Messere, nemohl jsem dnes ráno přinést všechno dříví, které jsem dal nasekat, proto bych rád zašel s vaším svolením do lesa a přinesl je.“

Opat mínil, že si mnich nepovšiml, že byl viděn, i byl rád, že došlo k této náhodě, neboť takto se bude moci důkladněji přesvědčit o hříchu, který ten mnich spáchal; ochotně přijal klíč a neméně ochotně dal mnichovi svolení. A když pak viděl, že mnich odešel, jal se rozvažovat, co má udělat dřív, zda v přítomnosti všech řeholníků otevřít celu onoho mnicha a ukázat všem jeho poklesek – aby pak neměli příčinu reptat proti němu, až mnicha potrestá, anebo zda má jít nejdříve vyslechnout tu dívku, jak se to všecko zběhlo. Napadlo ho také, že by ona ženština mohla být choť nebo dcera takového člověka, který by byl nerad, že byla zostuzena tím, že ji opat ukázal všem mnichům, a proto se rozhodl, že se nejdříve podívá a pak že se teprve rozhodne. Tiše došel k cele, otevřel ji, vystoupil dovnitř a opět zavřel.

Když dívka viděla, že přišel opat, byla celá v rozpacích, a protože se bála hanby, dala se do pláče. Pan opat se na ni zahleděl, a když seznal, že je hezká a svěží, pocítil najednou, ač už byl starý, ono žhnoucí tělesné nutkání, které pocítil předtím také onen mladý mnich. I řekl si:

„A proč bych si vlastně neměl užít rozkoše, když ji mohu mít? Nepříjemností a mrzutostí mám, kdykoli se mi zachce! Je to hezké děvče, je tady a nikdo o tom neví. Podaří-li se mi ji přimět, aby mi byla po vůli, nevím, proč bych to neměl udělat. Kdo se o tom doví? Nikdy nikdo – a tajný hřích je zpola odpuštěný hřích. Takováhle příležitost se mi možná už nikdy nenaskytne, a když Pánbůh někomu posílá nějaké dobro, má si je rozumný člověk podle mého vzít.“

Otázky k textu

1. Na základě ukázky charakterizujte hlavní postavy.
2. Jakým způsobem autor dosáhl humorné podoby díla?
3. Jaká byl renesanční morálka? Srovnejte ji s dnešní.
4. Zreprodukuje vlastními slovy text.
5. Vyhledejte zdrobněliny.

Francesco Petrarca (1304 – 1374), [frančesko petrarka]

Pocházel z Padovy od Benátek, dopisoval si s Karlem IV. a nabádal ho k většímu zájmu o Itálii, psal latinsky a italsky, své verše věnoval své lásce Lauře, psal sonety (znělky).

Dílo:

Zpěvník – milostná poezie, stala se vzorem pro několik následujících století.

Ukázka

Francesco Petrarca – Zpěvník

Sonety Lauře

Právě mlčení,
a ne výmluvnost je znamením
horoucí lásky.

Častokrát ve mně krásná tvář ta drahá
s nadějí věrnou odhodlání vznítí,
na nepřítelku svoji útočiti
pokorou, něhou, slovem, které zmáhá.

Před jejím zrakem však má mysl váhá.

Neb úděl můj, mé sudby všechny niti,
mé dobro, zlo, mou smrt i moje žití
jí v ruce dal pán veškerého blaha.

Pak slova stísněná i bázlivá,
jimž rozumím jen já, se na rtech tvoří;
tak hluboce mnou láska zachvívá.

Tu poznávám, že v lásce jako v hoři
oněmí jazyk, duch se zatmívá.
Kdo vypoví, jak hoří, málo hoří.

Francie

François Villon (pravděpodobně 1429 – 1463), [fransua vijon]

Zavádí villonskou baladu, vystihl tíhu doby, kde se zřítily staré jistoty a nevytvořily se ještě nové životní normy, žil bouřlivým životem, na univerzitě v Paříži dosáhl akademické hodnosti, ale potuloval se s nejpodivnější společností a byl odsouzen k smrti, pro pohnutý život a neochotu podřídit se režimu je pokládán za prvního prokletého básníka. Hrozil mu i trest smrti za jeho tvorbu, neboť ve vězení napsal Baladu o oběšencích, v níž naturalisticky líčí těla mrtvých vydaná napospas vranám a živlům.

Dílo:

Malá a Velká závět' (testament) – popisuje bídu společnosti, ale i bídu vyhoštěnce, ve verších autor zachycuje honosné i nuzné prostředí Paříže a jejího okolí, často vykresluje postavy spodiny společnosti - pasáky, kapsáře, zloděje, prostitutky; má anarchistický, zhýralý postoj k životu, provokuje, ale současně má i obavy o život budoucí.

Ukázky

Závět'

Já dobře vím, že hříšný jsem,

však Tvůrce, jenž mě z prachu zdvih,
nechce mě přec mít umrlcem;
chce, abych kál se z hříchů svých.
Smrt - to je totéž jako hřích.
Bůh – život jest a k nám se sklání.
Budu-li kát se z činů zlých,
Božího dojdou slitování.

Kdybych si myslil, že mým skolem
se krapet dobra vykoná,
já k smrti odsoudím se honem,
jako bych bestie byl zlá.
Mnou nikdo křivdy nedozná,
pěšky si chod', či v truhle nes se.
Však chudák zemře-li jak já,
hora se věru nezatřese.-

Žil jednou jistý Diomed,
když Alexander kraloval.
Ten jako násilník si ved
a cizí lodi raboval.
Konečně chytli ho a král
s ním arci naložit chtěl zle:
když lupič před ním v poutech stál,
měl potrestán být na hrdle.

I táže se ho panovník:
„Proč pirátství se oddáváš?“
I odpoví mu loupežník:
„Proč, pane, pirátů mi láš?
Že vyjíždím – jak dobře znáš –
jen s kocábkou, ne s dvojstěžníkem?
Mít výzbroj, jako ty ji máš,
byl bych, čím ty jsi: panovníkem!

Co dělat! Člověk nemá viny!
Co naložil ti osud, nes!
Osud je vinen, nikdo jiný;
a já, já zkusil jako pes!
Když můžeš, odpusť mi! a věz:
kde chudoby je víc než dost –
to ví už každé dítě dnes -,
tam nerodí se samá ctnost.“

Vrtalo mozkiem knížecím,
co Diomed mu pověděl,
až: „Tak ti osud zaměním:
z neštěstí na šťastný,“ mu děl.
Tu do sebe ten zbojník šel,
žil poctivě a podle práva.

Z latinsky dochovaných děl
je tato historická zpráva.

Mne kdyby Bůh tam postavil
a kdyby král v svém dobrodiní
mne statky světa obdařil
a pořád já bych roven svini
ved hříšný život, který špiní –
tak ať mě k špalku vleče kat!
Nuzota z lidí lotry činí
a vlky z lesů žene hlad. –

Je mi tak líto mého mládí,
kdy frajeřil jsem, dováděl;
sám Bůh ví, kam ta léta pádí,
a já bych zadržet je chtěl.
Můj mladý čas! Kam odešel?
Či odklusal? Kdo může říct?
Najednou někam odletěl
a nenechal mi vůbec nic.

...

Já miloval, to nezapírám,
a miloval bych ještě rád,
teď řemenem však břicho svírám –
a v srdci žal a vpichu hlad,
to je pak těžké milovat;
chceš-li se kochat svými city,
dřív o žaloudek musíš dbát:
neb v lásce hbitý, jen kdo sytý.

Ach, kdybych já byl studoval
v svém mládí bláznivém, můj Bože,
a na dobré se mravy dal,
teď měl bych dům a měkké lože.
Však způsobné já dítě? Cože?
Já za školu jen chodil, běda!
To slovo bolí jak hrot nože
a skoro dál mi psát už nedá.

Balada

Já u pramene jsem a žízní hynu;
horký jak oheň, zuby drkotám;
dlím v cizotě, kde mám svou domovinu;
ač blízko krbu, zimnici přec mám;
nahý jak červ, oděn jak prelát sám,
směji se v pláči, doufám v zoufání;

mně lékem je, co jiné poraní;
mně při zábavě oddech není přán;
já sílu mám a žádný prospěch z ní,
srdečně přijat, každým odmítán.

Jen to mi nesporné, co plno stínů;
kde světlý den, tam cestu sotva znám;
kde průzračnost, tam výkladem se minu;
svou znalost vděčím náhlým náhodám;
vše vyhráváje, čím dál smolněji hrám;
dím „dobrý večer“, jitro-li se skví;
když ležím na znak, strach mám z padání,
bohatství čekám, ničí nejsem pán;
mám vše, co chci, - nic, na čem srdce lpí –
srdečně přijat, každým odmítán.

K věcem, jež neznám, horoucně se vinu;
ženu se k cíli, jehož nežádám;
kdo ke mně vlídný, tomu dávám vinu;
kdo mluví pravdu, tomu lhářů lám;
můj druh je ten, kdo vemluví mně klam
a „labuť černá je jak havran“ dí;
v tom spojence zřím, kdo mi ublíží;
mně jedno, jsem-li šalbě ve psí dán;
mám v mysli vše, jen ne to nejbližší;
srdečně přijat, každým odmítán.

Ó kníže, každý, kdo to čte, nechť ví:
nic neznám, ač mám o všem vědomí.
Jsem stranický, jsem zastánce všech stran.
Co chci? Být z těch zas, plat kdo bráti smí,
srdečně přijat, každým odmítán.

Balada závěrečná

Tot' k závěti Epilogus:
chudák už dotrpěl Villon.
Jděte mu lidi na funus.
Až uslyšíte zvonit zvon.
Váš oděv nachový měj tón:
lásky se mučedníkem stal,
jak na své varle přísáh on,
než se světem se rozžehnal.

Žil jako štvanec, byl to hnus,
láska naň podnikala hon,
i musel se dát na poklus,
a odsud až po Roussillon
křovisko není ani strom,
kde by byl rukáv nenechal
a kazajku či panteon,
než se světem se rozžehnal.

Hadříčků zbylo mu sotva kus,
když smrt si přicházela proň,
a zakusil i horších hrůz;
Byl zdrán jak od trní či spon
- věřte, já nejsem fanfarón -,
to osten lásky tak ho zdral;
i vydal ještě lásky ston,
než se světem se rozžehnal.
A když už nadcházel mu skon,
co myslíte, že udělal?
Máz burgundského vyzunk on,
než se světem se rozžehnal.

Otázky k textům

1. V Baladě závěrečné vyhledejte autobiografické prvky.
2. Vyhledejte slova atypická pro poezii.
3. Kdo je Diomed?
4. Vyhledejte v textu myšlenkové protiklady a vysvětlete je.
5. Srovnejte Villonovu a Petrarcovu poezii.

François Rabelais (asi 1494 – 1553), [fansua rablé]

Představitel prózy, nepřekonatelný vypravěč, hýří vtípem a slovními hříčkami. Jeho otec byl advokátem, po smrti jeho matky zdědil panství se zámkem a vším, co k tomu patří, byl zámožný a rozhodl, že jeho syn bude mnichem, protože dítě

zaslíbené Bohu nic nedědí a rodinné bohatství se nerozpadne. Francois byl čtvrtým dítětem a jeho matka zřejmě u porodu zemřela. Střídal kláštery a toužil po svobodě, uprchl z kláštera a vydal se do světa. Studoval na lékařské fakultě a prováděl pitvy, v Lyonu se pouští do psaní. Krátce před jeho smrtí bylo vydání čtvrté knihy Pantagruela pozastaveno, tiskař byl souzen a vyslýchán, ale Rabelais měl vlivy a kniha v roce 1552 vyšla. Svě dílo nedokončil, ale devět let po jeho smrti vyšel zlomek pátého dílu – 16 kapitol.

Dílo:

Gargantua a Pantagruel [gargantya a pantagryel] – satirický román je tvořen 5 knihami, v 1. autor vypráví o narození Gargantuy, což byl syn obra Grandgousiera [grangusjera] a jeho ženy Gargamelle [gargamel], popisuje jeho výchovu, studium a válku – snaha dobýt celý svět, zmínka i o Čechách. Ve 2. knize je hlavním hrdinou obr dobrák a silák Pantagruel, syn Gargantuy a jeho ženy Badebec, ve 3. knize se Pantagruelův přítel Panuje [panzrř] chce oženit, hledá rady a ženu a vydává se lodí do Číny do věštírny Božské Lahvice. 4. kniha líčí plavbu a poznávání různých ostrovů, a v 5. knize navštěvují věštírnu a vyslechnou věštbu kněžky, která je nabádá k pití vína, které naplňuje duši pravdou, věděním a filozofií, nabádá je k návratu domů a veselosti. Autor se vysmívá středověkým přežitkům, hlavními hrdiny je rodina obrů, víra v neomezenost lidského poznání.

Ukázka

Gargantua a Pantagruel

Jak se velmi podivuhodným způsobem narodil Gargantua

Zatím co vedli takovéto pijácké řeči, začalo být Gargamelle v životě nevolno. Proto se Grandgousier zdvihl z trávníku a dodával jí myslí šetrnými slovy, domnívaje se, že to jsou porodní bolesti; a říkal jí, že si tam pod Saulsaye odpočinula v trávě a že ji brzy přestanou bolet nohy, proto aby si dodala nové odvahy pro zrození svého boubeláčka. Třebaže ji bolest trochu trápí, že však dlouho nepotrvá; a radost, která hned bude následovat, že zaplaší tyto strasti, takže jí na to zbude sotva vzpomínka. „Budte trpělivá jako ovečka,“ povídal. „Jen ať je tohle na světě a hned si uděláme jiné.“

„Ach,“ řekla, „vám mužům se to snadno řekne. Můj Bože, já se vynasnažím, když si to přejete. Ale kdyby tak Pán Bůh dal, abyste si ho byl užil.“

„Co?“ ptal se Grandgousier.

„Jen se nepřetvařujte, však vy dobře víte.“

„Můj úd? U všech rohatých, jestli se vám zdá, pošlete pro nůž!“

„Ne, ne, za nic na světě. Ať mi to Bůh odpustí! Nemyslím to doopravdy, a vůbec na mé řeči mnoho nedejte. Ale budu mít dnes horký den, nepomůže-li mi Bůh, a to vše z vašeho údu a pro vaši rozkoš.“

„Jen se nebojte, nebojte,“ pravil, „nestarejte se o ostatní, a vše půjde hladce jako s dvěma páry. Zatím si půjdu vypít ještě nějaký doušek. Kdyby vám zatím přišlo zle, budu blízko, zahoukněte do rukou a já jsem v skoku u vás.“

Brzy potom počala vzdychat, naříkat a křičet. Najednou se sbíhaly v zástupech báby ze všech stran. A ohledávající ji zespodu, našly nějaké cáry kůže, dosti nelibě páchnoucí, a myslyly, že je to dítě; ale to jen ji to prorazilo po změkčení přímého

střeva, kterému vy říkáte konečník, neboť jak bylo již svrchu uvedeno, přejedla se dršťek.

Tu jedna ohyzdná babice z jejich společnosti, která měla pověst znamenité odbornice a přišla tam z Brisepaille u Saint-Genou před šedesáti lety, dala jí stavicí prostředek, tak hrozný, že se jí svěrací svaly tak smrskly a stáhly, že byste je byli i zuby stěží roztáhli, což je hrozné si představit. Zrovna tak čert, chtěje si na mši sv. Martina poznamenat klepy dvou zálečných tetek, natáhl zuby svůj pergamen.

Tímto nevhodným zakročením byly uvolněny nahoře okraje dělohy tak, že dítě jimi proklouzlo a dostalo se do duté žíly, proniklo bránicí až nad plíce (kde se jmenovaná žíla dělí ve dvě), a dalo se nalevo a přišlo levým uchem na svět.

Sotva se narodilo, nekřičelo jako jiné děti něě, něě, něě, ale zvolalo hlasitě pít, pít, pít, jako by vybízelo každého, aby pil, takže to slyšeli po celém kraji i v okolí Beusse (Pilbychov) a v Bibarois (Pijany).

Vím, že tomuto podivnému narození sotva uvěříte. Věřte si nebo ne, ale dobrý člověk, člověk rozumný, věří vždy tomu, co se mu říká a co stojí psáno. Je to proti zákonu, proti naší víře, proti rozumu, proti Písmu svatému? Já aspoň nenalézám v bibli svaté nic, co by se tomu přičilo. Kdyby tedy Bůh byl chtěl, aby se tak stalo, řekli byste, že by to nebyl mohl udělat? Jen si, prosím vás, takovými lichými myšlenkami nelamte hlavu! Neboť pravím vám, Bohu není nic nemožného. Kdyby chtěl, rodily by ženy napříště také uchem.

Což se nezrodil Bakchus ze stehna Jupiterova?

Nenarodil se Lamželezo z paty své matky?

Mucholapka z pantofle své chůvy?

Nenarodila se Minerva uchem z mozku Jupiterova?

Adónis z kůry vonného myrhovníku?

Kastor a Polux z vejce, které snesla a vyseděla Léda?

Ale užasli a ustrnuli byste ještě více, kdybych vám teď vyložil celou kapitolu z Plinia, v níž mluví o zvláštních a nepřírozených případech porodů. A přece já nejsem zdaleka takový drzý lhář, jako byl on. Přečtěte si jen sedmou knihu jeho přírodopisu (Historia naturálie, cap. III) a neobtěžujte mi už tím mozek.

Otázky k textu

1. Vyhledejte v textu znaky renesance.
2. Jakých jazykových prostředků autor ve svém vypravování používá? Charakterizujte tento slohový útvar.
3. Vyhledejte různá užití přímé řeči.
4. Proveďte jazykový rozbor 2. souvětí.
5. Určete tvar – **ohledávající**.

Španělsko

Miguel de Cervantes (1547 – 1616), [miguel de servantes]

Všestranně nadaný spisovatel, psal verše, dramata, novely, romány, pocházel z rodiny zchudlého šlechtice. V bitvě proti Turkům ztratil levou ruku, byl odvezen piráty a pět let strávil v zajetí v Alžíru, poté se podařilo ho vykoupit jeho rodině, vystřídal různá zaměstnání, manželství s mladou dívkou se rozpadlo, byl obžalován pro podezření z vraždy, uvězněn, v bídě žil až do smrti.

Dílo:

Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha [kichot de la manča] – má dva díly, hlavním hrdinou je chudý venkovský šlechtic milující rytířské romány, vyčistil dávno odloženou zbroj a vydává se hledat rytířskou slávu, osedlal starého koně Rosinantu, přisvojil si rytířské jméno de la Macha a hledal lásku – Dulcineu, kterou viděl v obyčejné děvečce. Z výprav se vrací zbit a zesměšněn, jeho opakem je jeho sluha Sancho Panza – pohodlný, přízemní, reálný, který ještě více zdůrazňuje nesmyslnost výprav, po zmoudření hrdina umírá, ale v jeho skutcích pokračuje Sancho Panza, který převzal pánovy rytířské morální zásady.

Ukázka

Miguel de Cervantes – Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha

... o velkém vítězství, jehož dobyl chrabrý don Quijote v hrozném a neslýchaném dobrodružství s větrnými mlýny, a o jiných událostech hodných blahé paměti

Vtom spatřili třicet nebo čtyřicet větrných mlýnů, které na té pláni stojí, a sotva je don Quijote uviděl, řekl svému zbrojnoši:

„Štěstěna vede naše kroky tak, že bychom si lepšího nemohli věru přát. Jen se podívej, Sancho Panzo, druhu můj milý, tam na ty velikánské obry! Je jich jistě třicet, ne-li o něco víc. A já se s nimi dnes utkám a všechny pobiji. Z této první kořisti vyroste naše bohatství. A bude to boj po právu a řádu válečném, vždyť Bohu slouží, kdo vyhlazuje to dračí sémě s povrchu zemského.“

„Kde jsou, pane, ti obři?“ otázal se Sancho Panza.

„Tamhle před tebou,“ odpověděl don Quijote. „Cožpak nevidíš ty jejich paže, které bývají i dvě míle dlouhé?“

„Pozor, pozor, Milosti,“ řekl na to Sancho, „tamhle to před námi nejsou obři, ale větrné mlýny, a to, co vypadá jako paže, to jsou křídla, která roztáčí vítr, a to pohybují mlýnským kamenem.“

„Hned je na tobě vidět,“ řekl don Quijote, „že nemáš o rytířských dobrodružstvích ani ponětí. Obři to jsou! A bojíš-li se, odstup stranou a modli se, zatímco já podstoupím ten lýtý a nerovný boj.“

Po těch slovech bodl ostruhami svého koně Rocinanta, nedbaje Sancha, který na něho křičel, že se vrhá na větrné mlýny, a ne obry. A tak se vžil do toho, že jsou to obři, že už ani Sancha neslyšel, a třebaš již byl docela blízko, nepoznal také, co jsou vlastně zač. Hnal se na ně a křičel z plna hrdla:

„Neprchejte, zbabělí a mrzcí tvorové, útočí na vás jeden jediný rytíř!“

V tu chvíli se zvedl trochu vítr a velká křídla se začala točit. Když to uviděl don Quijote, pokračoval mocným hlasem:

„A kdybyste bývali větším počtem paží, než jich měl sám obr Briareus, trestu neujdete!“

To vzkřikl, a odporoučeje se z celého srdce svého vzácné paní Dulcineji, vyprošuje si na ní, by stála při něm v tom velkém nebezpečí, chráněn dobře štítem, kopí máje přichystáno, vyrazil s Rocinantem vpřed plným tryskem a zaútočil na nejbližší mlýn. Vedl ránu přímo do křídla, a vtom jím vítr zatočil tak divoce, že bylo kopí hned na kusy a strhlo s sebou i koně a jezdce, který se hned válel, všecek pohmožděn, v širém poli. Sancho Panza spěchal pánovi ku pomoci, jak jen osel stačil, a když už byl u něho, viděl, že se rytíř nemůže ani hnout: tak prudce padl totiž na zem i s Rocinantem.

„Pomoz Pánbůh!“ zvolal Sancho. „Copak jsem vám, milostpane, hned neříkal, abyste si rozmyslil, co děláte? Že jsou to jenom větrné mlýny, a kdo by to nepoznal, tomu že se v hlavě též nějak točí?“

„Mlč, milý Sancho,“ řekl mu don Quijote, „vždyť přece bojování je víc než cokoli jiného, změna za změnou. A pak si též myslím, a je to jistě pravda, že čaroděj Freston, víš ten, co mi uloupil světnici s knihami, proměnil právě ty obry ve větrné mlýny, aby mě připravil o slávu z vítězství; tak mě nenávidí. Ale jeho čáry a kouzla nezmohou nakonec zholat nic proti mému dobrému meči.“

„Aby Pánbůh dal,“ řekl na to Sancha.

Otázky k textu

1. Charakterizujte oba hrdiny.
2. Jak se jmenuje rytířův kůň?
3. Co je to rytířský román?
4. Vyhledejte historismy.
5. Vyhledejte v textu oslovení.

Anglie

William Shakespeare (1564 – 1616) [šejkspír]

Byl to největší anglický a světový dramatik, psal poezii a byl ve své době významným hercem. Byl synem rukavičkáře, studoval na latinské škole, ale brzy odešel do Londýna, kde se věnoval divadlu, v 18 letech se oženil, stal se spolumasajitelem jedné z nejlepších divadelních společností, byl velmi pracovitý – napsal asi 37 her (historické, komedie, tragédie – nejslavnější, hry s pohádkovými motivy).

Náměty her - čerpal ze životopisů slavných osobností, francouzských a italských renesančních povídek a z kronik.

Shakespeare vynikal představivostí, jevištním smyslem, zabýval se úvahami o běžných životních skutečnostech, nad smyslem existence člověka, zachycoval nejrůznější povahy, plně renesanční, utvářejí si svůj osud, psal blankversem - nerýmovaný pětistopý jamb. Proslul i sbírkou sonetů, u nás znám až v době národního obrození.

Dílo:

Romeo a Julie – je milostná tragédie, odehrává se v italské Veroně v 16. stol., Romeo Montek se v masce účastní slavnosti, kterou pořádá zneprátený rod Kapuletů a zamiluje se do jejich dcery Julie, ta jeho lásku opětuje a slibují si manželství. Za pomoci chůvy je tajně oddá františkánský mnich Vavřinec, další den však dochází k potyčce mezi Juliiným bratrem Tybaltem a Romeovým přítelem Merkuciem, který v ní umírá. Romeo proto vyzývá Tybalta na souboj, kde ho zabíjí, proto byl vyhoštěn z města, ale před odchodem ještě strávil noc s Julií. Rodiče ji nutí ke sňatku s Parisem, mnich Vavřinec dal Julii nápoj, který ji uspí na 42 hodin a odesílá zprávu s vysvětlením Romeovi, ale nezastihne ho včas. Romeo věřil, že je Julie mrtvá, s jedem jde za ní do hrobky, kde zabíjí Parise a sám se otráví. Julie se probudí a vidí mrtvého Romea, bere jeho dýku a probodne se. Mnich Vavřinec rodičům obou milenců vysvětluje celý příběh, a ti pak u hrobů svých dětí uzavírají smír, ale Romeova matka umírá žalem.

Othello – děj se odehrává v Benátkách a na Kypru, Othello – Maur a vojevůdce benátské republiky se velice milují s dcerou senátora Brabantia Desdemonou a tajně uzavřou sňatek. Othellov pobočník Jago na něho žárlí a nepřije mu lásku,

proto vše poví Desdemoninu otci, spřádá intriky a namlouvá Othellovi, že ho jeho žena podvádí, ten ji v žárlivosti uškrtí, a když se dozví o její nevině, sám se zabíjí.

Mackbeth [mekbet]

Hamlet, kralevic dánský – na hradbách se zjevuje duch mrtvého krále, Hamletova otce, zpovídá se svému synovi, že byl zavražděn svým bratrem Claudiem, který se oženil s královnou – vdovou a usedl na trůn. Hamlet předstírá šílenství a chce pomstít smrt svého otce, ale chce si ověřit strýcovu vinu. Přicházejí potulní herci a Hamlet do jejich hry přidává pasáž o smrti krále, strýc utíká a modlí se, je tedy vinen. Při rozhovoru s matkou Hamlet nechtěně zabíjí Polonia, otce Ofélie, kterou miluje, ta zešílí a nešťastnou náhodou utone. Claudius posílá Hamleta do Anglie, kde má být zabit, ale ten lest prohlédl, vrací se v době pohřbu Ofélie a setkává se s jejím bratrem, který ho viní ze smrti sestry a vyzývá ho k nečestnému souboji – měl otrávený meč. Oba umírají, i král Claudius a Hamletova matka, která vypije otrávené víno určené pro jejího syna.

Král Lear [král lír]

Sen noci svatojánské

Richard III.

Ukázky

Romeo a Julie

- Julie Kde ses tu vzal? A proč jsi přišel? Mluv!
Zahradní zeď je vysoká a strmá,
a toto místo smrt, když uvážíš,
kdo jsi, kdyby tě zastih někdo z našich.
- Romeo Na křídlech lásky přeletěl jsem zeď.
Let lásky nezastaví ani hradby.
Co láska může, to i udělá,
a tvoji příbuzní mi nezabrání.
- Julie Kdyby tě uviděli, zavraždí tě!
- Romeo V tvých očích, ach, je více nebezpečí
než ve dvaceti mečích. Jenom ty
hled' laskavě, a zášť mi neublíží.
- Julie Leč za nic nesmějí tě tady spatřit.
- Romeo Plášť noci ukryje mě před nimi.
A nechceš-li mě, ať si mě tu najdou!
Ať raděj zahubí mě jejich zášť,
než abych spasil život bez tvé lásky.
- Julie Kdo tě sem zaved? Kdo ti řekl cestu?
- Romeo Bůh lásky, jenž mě na ni vypravil.
Půjčil mi důvtip, já mu půjčil oči.
Ač nejsem mořeplavec, ty být tam,
kde moře pere do nejzazších břehů,
až tam bych vyplul za takovým zbožím.
- Julie Ty víš, že na tváři mám závoj noci;
sic do krve bych musila se rdít
za všechno to, cos mě tu slyšel říkat.
Vždyť já bych ráda zapřela svou řeč
a ctila mrav, leč, sbohem upejpání!

Miluješ mě? Já vím, že řekneš ano,
a já ti uvěřím. Však přísahat
bys mohl křivě. Křivopřísežnictví
milenců směje se prý Jupiter.
Ach, Romeo! Řekni pravdu. Máš mě rád?
Či, zdá-li se ti, žeš mne dobyl snadno,
jsem svolna mračit se a říkat ne,
abys mě chtěl – leč jinak ani za nic!
Ach, Monteku, jsem příliš horoucí
a ty snad myslíš, že jsem lehkovážná.
Však věř mi, věrnosti je ve mně víc
než v těch, co lépe znají dělat chladnou.

A byla bych si vedla upjatěji,
kdybys mě nebyl zaslech, jak si stýskám,
než jsem se nadála. A proto odpusť
a neodsuzuj jako příliš zjevnou
lásku, již vyradila černá noc!

Romeo Přísahám dívko, při posvátné luně,
sněžící stříbro na vrcholky štěpů –

Julie Ne, nepřísahej při luně, té luně,
jež ze dne na den mění vzhled a tvář,
sic budeš stejně proměnlivý v lásce.

Romeo Při čem mám přísahat?

Julie Ne, nepřísahej vůbec.
Či chceš-li, při svém vlastním skvostném já
mi přísahej, té modle mého srdce,
a já ti uvěřím.

Romeo Jestliže kdy má láska –

Julie Ne, nepřísahej! Byť se z tebe těším,
ta dnešní smlouva netěší mě nic.
Je příliš kvapná, zbrklá, unáhlená,
přespříliš jako blesk, jenž pomíjí,
než bys řek: "Zablýsklo se!" Dobrou noc!
Snad dechem léta v růži rozpučí
to poupě lásky, až se příště sejdem.
Dobrou noc! Dobrou noc! Kéž srdce tvé
týmž mírem pookřeje jako mé.

Romeo Necháš mě bez potěchy odejít?

Julie Jakou bys potěchu moh dnešní noci chtít?

Romeo Své věrné lásky zaslíb dej mi za můj.

Julie Ten jsem ti dala, než sis o něj řekl.
A přece bych jej ráda měla nazpět.

Romeo Proč, lásko? Chtěla bys jej odvolat?

Julie Jen marnotratně ti jej dávat znova.
Leč vlastně nechci nic než to, co mám.
Jak moře je má štědrost, moje láska
jak ono bezedná. Čím víc jí dávám,
tím víc jí mám. Jsou obě nekonečné.

Přeložil Erich A. Saude

Otázky k textu

1. Jaký druh verše autor užívá?
2. Vyhledejte v textu vyznání lásky Romea a Julie.
3. Jak dopadl celý příběh?
4. Vyhledejte poetismy.
5. Co je společné pro Shakespearova dramata?

Othelo

Ulice v Benátkách.

Vystoupí Roderigo a Jago.

Roderigo: Mlč! Nepovídej! Moc ti to mám za zlé, že, Jago, ty, který mi v měšci řádíš, div šňůru neztrháš, že tys to věděl.

Jago: Když vy si k čertu, nenecháte říct: Jestli se mi kdy o tom ve snu zdálo, ať nejsem muž!

Roderigo: To bylo řečí, jak ho nenávidíš!

Jago: Plivněte po mně, jestli ne! Tři velcí páni, osobně, s hlubosklonem, šli ho žádat, aby mě jmenoval svým náměstkem. A bůh to suď, nic horší hodnost – vím, kdo jsem – mi patří! Však on, jak blázen do své pravomoci, jim uhne vznosným řečením, až strach naditým válečnickým názvoslovím, a konec písničky, že jim to odmítne. „Já,“ řekl jim, „si totiž už vybral náměstka.“ A kdo to je? Nastojte, páni! Velikánský počtář, nějaký Michal Cassio, z Florencie, kluk, do hezounké ženy zrovna blázen, co jakživ nerozmístil v poli pluk a v taktice a v strategii zná se jak bába z trhu. Samá knižní moudrost, v níž každý řásnorouchý konšel může excelovat jak on. Bez praxe švadronění, to jeho vojáctví! A ten to, prosím, vyhrál! A mně – kterého stokrát viděl bít se, na Rhodu, na Cypru, v křesťanských zemích i v pohanských – mně vezme vítr z plachet takový má dát, da! Ten počítálek je jeho náměstkem, jakpak by ne, já pobočníkem Jeho Mouřenínství!

Roderigo: To raděj, bůh to suď, být jeho kat!

Jago: Co se dá dělat? to je kletba služby. Protekce, strejčkování povyšuje, ne stáří ve službě jak dřív, kdy druhý vždy dědil po prvním. Tak suďte sám, zda já mám, jakkoli a seabeměně, proč Maura milovat.

Roderigo: Tak proč mu sloužíš?

Jago: Jen žádný strach. Vždyť já mu jenom sloužím, aby mi posloužil, až přijde čas. Ne každý může pánem být, ne každý pán věrně obsloužen. Jsou ovšem blázni, pokorní horlivce, a je jich dost, co zrovna zbožňují svou otročinu a slouží, slouží, jak ten pánův osel, za trochu řezanky – a k stáru letí. Zpráskat je, poctivce! A jsou zas jiní, co sice nosí livrej oddanosti, leč srdce v ní si zachovají své, a házejíce

pánům zdání služby, si při nich přijdou na své, až z nich samých jsou milostpáni. To jsou u mne mužští! A do řehole těch se hlásím já. Vždyť je to jasné, jakože vy jste Roderigo, pane: nebyl bych Jago, kdybych byl tím Maurem. Když sloužím jemu, sloužím jenom sobě. Bůh je můj svědek, z lásky k němu ne, jen naoko, jen za svým vlastním koncem. Vždyť jak dám najevo, co v srdci mám, co v skutku jsem a chci svým počínáním, svým tónem, nebude to trvat dlouho a kavkám na klovačku budu nosit své srdce v rukávě. Nejsem, co jsem!

Roderigo: Když mu to projde, považ jen to štěstí, co má ten pyskatý!

Jago: Tak vzbudte otce! Štvanici spustte, otravte mu rozkoš, veřejně zostudte ho, její přízeň poštvete na Maura! A žije-li si v požehnaném pásmu, trapte ho mouchami! Rozkoš je sice rozkoš, leč zapleťte ho do ostud, ať trochu mu aspoň pobledne!

Roderigo: Tady je dům jejího otce. Křiknu.

Jago: Křikněte! Spustte poplach, vyvádějte, jako když znenadání o půlnoci v lidnatém městě objeví se požár!

Roderigo: Hej, hola, Brabantko! Seňore Brabantko!

Jago: Vzbudte se, Brabantko! Zloději! Hola hou! Střežte svůj dům, svou dceru, svoje zlato! Zloději! Zloději!

.....

Jago: Že Cassio ji miluje, to vím. Že ona jeho, dá se snadno myslit. Maur – jak ho nesnáším – je něžný chlap, šlechetně oddaného milování, a tak bych řek, že bude Desdemoně manželem k pohledání. Nu, a já, já ji mám taky rád. Ne, že bych po ní bažil – ač, možná dost, by to byl menší hřích – leč hlavně, abych nakrmil svou pomstu, anžto se domnívám, že chlípný Maur si zajezdil v mém sedle: pomyšlení, v útrokách hlodající jako jed! A nic mě nezhojí a zhojit nesmí, než vyrovnat ten dluh: za ženu ženu! Či, nesvedu-li toho, naočkovat mu aspoň žárlivost tak prudce zhoubnou, že rozum ho z ní nevyléčí. Pročež – vydrží-li ten psík, co za obojek jsem si ho přived z Benátek, ten hon – popadnu Michala Cassia za slabiny, Maurovi očerním ho jako svůdce – beztoho, že mi taky loudí o mou – a Maura dojmou tak, že ještě hýčkat, odměňovat a ctít mě bude za to, jak si ho osedlám a klid a mír mu rozvrátím, až bude šílet. Jaksi sám nevím jak – leč to se poddá v praxi.

Přeložil Erich A. Saudek

Otázky k textu

1. Na základě ukázky charakterizujte Jagovu povahu.
2. Vyhledejte slova cizího původu.
3. Vysvětlete slovo **pobočník**.
4. Čím se Othelo provinil?
5. Vyhledejte vlastní jména.

Hamlet, králevic dánský

Být, čili nebýt, - to jest otázka: -
víc důstojno-li ducha trpěti
od střel a praků zlého osudu,
neb ozbrojit se proti moři běd
a ukončit je vzpourou. – Umřít, - spát; -
nic víc; - a spánkem, řekněm, - ukončit
bol srdce, tisíc přirozených ran,
jichž tělo dědicem, - toť skonání,
jak si ho vroucně přáti. – Umřít, - spát;
spát, - snad že snít! – ach – tady vážne to: -
neb jaké sny as mohou přijíti
v tom spánku smrti, když jsme setřásli
svá pouta smrtelná, - v tom váháme;
toť ohled, který daří neštěstí
tak dlouhým životem, neb, kdož by chtěl
nést bičování dob a výsměšky,
kdo útisk mocných, pyšných pohrdu,
plod lásky zhrzené, zpráv průtahy,
a řádu svévoli a ústrky,
jež snáší trpělivá zásluha
od nehodných, když sám si může dát
mír pouhou jehlou? – Kdo by snést chtěl
ta břemena a sténal, zhojil se
pod tíhou žití, leda že jen strach
před něčím po smrti, kraj neznámý,
od jehož břehův žádný poutník již
se nevrací, nám vůli opoutá,
a nutká nás spíš nést zla přítomná,
než prchat k jiným, o nichž nevíme?
Tak skety činí svědomí z nás všech
a přirozenou barvu odvahy
zchorobní bledý nátěr myšlenky,
a veliké a vážné podniky
tím ohledem od směru odbočí,
a ztratí jméno skutkův. – Ticho teď!
Aj, hle, toť spanilá Ofélie!
V svých modlitbách, ó Nymfo, veškerých
mých hříchů vzpomínej!

...

(Duch Hamletova otce zhořčeně vypráví, jak byl oklamán a zavražděn.)

Hamlet

Mluv, abych na perutích hbitějších
než střelná modlitba či povzdech lásky
k své pomstě hnal se!

Duch

Ochotný se jevíš
a tupější bys byl než tučné bejlí,
jež líně hnije podél břehu Lethe,
tím kdybys neprocit. Hamlete, slyš!
Říká se, ve spaní že na zahradě
prý had mě uštkl. A tak celé Dánsko
s myšlenkou nestydatou o mé smrti
je klamáno. Věz, Hamlete, můj synu,
že had, jenž uštkl tvého otce, nosí
teď jeho korunu!

Hamlet

Vždyť jsem to tušil! Strýc!

Duch

To cizoložné, krvesmilné zvíře
úlisnou chytrostí a zrádným kouzlem –
ó hnusná chytrosti a hnusné kouzlo,
jež takto svádíte! – mou královnu,
tak ctnostnou naoko, mi k hanbě svedlo.
Hamlete, jaká zrada! Zapřít mne,
jehož to láska byla bezúhonná
jak slib, jimž druhdy jsem se před oltářem
jí zasvětil, a k stvůře ponížit se,
ubohé veskrz, od přírody nuzné,
i zjevem, proti mně!
Leč jako čest si svodu nepovšimne,
i kdyby nebeskou se krásou skvěl,
tak chlípnost, třeba měla archanděla,
se jeho lože nasytí a pást
se půjde na hnoji!
Však dost! Mně je, že větřím závan jitra.
A proto stručně: Podle svého zvyku,
když po poledni v sadě svém jsem spal,
tu chvíli vyčíhav, tvůj strýc se přikrad
s lahvičkou prokletého bolehlavu
a do ucha mi nalil snětiplodnou
tu strašnou trest', jež lidské krvi tak
je protivná, že jako rtuť se hbitě
rozbíhá niternými průduchy
a cévičkami do celého těla,
srázejíc naráz – jako syřidlo
když kápneš do mléka – úpornou mocí
tekoucí zdravou krev. Tak s krví mou se stalo,
a ihned pokryla mou hladkou kůži

škraloupovitá hnusná osutina
jak Lazara.

Tak ve spaní jsem rukou bratrovou
byl trůnu zbaven, života i ženy,
utracen v květu vin, jsa nepřipraven,
bez pomazání, bez večeře Páně,
a nezúčtovav poslán k účtování
se všemi skvrnami své smrtelnosti.
Té hrůzy! Ach, té hrůzy!

Hamlet

Panebože!

Duch

Máš-li jen trochu citu, nesnášej to
a nestřp, aby lože dánských králů
pelechem bylo krvesmilné říje!
Leč jakkoli nechť zosnuješ svou pomstu,
své srdce nepotříšni! Proti matce
nic nevymýšlej! Nebesům ji zůstav
a oněm trnům, které v prsou nosí,
aby ji bodaly! A sbohem již!
Světélka světlušek už zvolna blednou
a chřadnou v předjitří. Je blízko den.
Hamlete, sbohem, sbohem! Pamatuj!
(Odejde duch.)

Hamlet

Nebeští zástupové! Země! A co ještě?
Mám přidat peklo! Oh! Drž, srdce, drž!
A vy, mé šlachy, nezvadněte náraz,
leč napněte se zostra! – „Pamatuj!“
Ba, duchu, pokud bude paměť sídlit
v té rozvrácené lebce! „Pamatuj!“
Vše, co v ní dosud bylo psáno, smažu,
ten všední žvást, ty průpovídky z knih
všechny své dojmy, co jich nasbíralo
mé mládí doposud, a jediný
tvůj příkaz plamennými písmenami
v té knize bude žít a vedle něho
už pranic jiného! Už pranic! Přisámbůh!
Ty zhoubná ženo!
Ty lotře! Hnusný, usměvavý lotře!
Kdepak mám knížku? To si musím zapsat,
že lze se usmívat a usmívat,
a přece jen být lotr! Aspoň v Dánsku
to může být. Tak, strýčku, už jste zapsán!

Ted' k mému heslu: „Sbohem! Pamatuj!“
To přísahám!

Otázky k textu

1. Jakou smrtí sešel Hamletův otec?
2. Jaké pomsty žádá mrtvý král pro Hamletovu matku?
3. Jak Hamlet hodnotí svého strýce?
4. Jak Hamlet pomstil smrt svého otce?
5. Kdo byla Ofélie?

Význam renesance a humanismu

Renesance a humanismus jsou zlomovým obdobím, kdy církev ztrácí svou moc a prosazuje se moc světská, toto období přináší velké množství poznatků, literatura již nebyla jen v rukou církve, ale šířila se mezi laické čtenáře, renesance se stala výchozím bodem pro následující literární vývoj.

Otázky k okruhu

1. Co přispělo k průběhu renesance?
2. Jaké jsou znaky renesance?
3. Ke kterému historickému období se vracela renesance?
4. Kteří autoři jsou představiteli renesanční poezie?
5. Kteří autoři jsou představiteli renesančního dramatu?
6. Který z renesančních autorů je pokládán za předchůdce prokletých básníků?
7. Kdo je představitelem humorné tvorby, uveďte název díla. Který autor kritizuje společnost pomocí jinotaje?
8. Ve kterém z děl je popisováno 100 choulostivých příběhů?
9. Co je to rytířský román? Uveďte představitele tohoto žánru a název díla.
10. Charakterizujte obecně Shakespearova dramata.

2. 4 Světové a české baroko v literatuře

Znaky baroka - začalo se vyvíjet nejdříve v Itálii a Španělsku od poloviny 16. století včetně 17. stol. a potom po celé Evropě,

- touha po poznání a rozkoš, smyslnost, nevíra v pozemský svět a pocit jeho pomíjivosti a marnosti, nejistota bytí, stupňována válkami a sociálními nejistotami, člověk se upíná k jistotám nadpozemským, znakem je také alegoričnost,

symboličnost, dramatičnost, přebujelost, dynamika, oblost tvarů - v poezii častý výskyt ovoce, záliba v kontrastech.

Anglie

John Milton (1608 - 1674)

Studoval na cambridžské univerzitě, skládal verše v angličtině, italštině a v latině, ovládal řečtinu, francouzštinu, španělštinu a syrštinu; byl synem bohatého bankéře a notáře a podnikl cestu po Evropě.

Dílo:

Ztracený ráj - svoboda lidského rozhodnutí proti zásahům osudu a boží vůle, náboženská epopéj, zachycuje celou historii lidstva po autorovu současnost – stvoření vesmíru, narození Krista, Adama a Evy, Satanovu vzpouru proti Bohu..., historii lidstva ukazuje jako střet dobra (Bůh a člověk) se zlem (Satan a člověk).

Ukázka

Ztracený ráj

Monolog Satanův

Ty, které skvělou září věnčeno
vyhlížíš ze své říše jako Bůh
nového světa; hvězdy před tebou
skrývají chabě hlavy; volám tě,
ale ne přátelsky, ty Slunce, slyš,
já nenávidím tvoje paprsky,
jsou připomínkou stavu, kdy jsem já
nad světem zářil, nežli přišel pád;
to pýcha, ctižádost mě srazily,
když v nebi s králem nebe válčil jsem:
on nezasloužil tuhle odplatu
ode mne, jehož stvořil, obdařil

hodností, avšak nikdy nekáral;
nebyla těžká služba u něho.
Co snadnějšího než ho velebit
a děkovat mu, což by bylo správné,
však jeho dobro ve mně rodilo
jen zlo a zlobu; příliš povznesen
v poddanství, doufal jsem, že mě jen krůček
vynese nejvýš, a hned zapomněl jsem
na nesmírný dluh věčné vděčnosti,
tak obtížné být dlužen, stále splácet;
nedbaje na to, co jsem dostával,
jsem nechápal, že vděčná mysl dlužíc
nedluží nic, jen splácí, zároveň
zavázaná i volná, bez břemene.
Kéž ustanovil mě svou mocnou sudbou
jen andělem, pak šťastný býval bych;
bezuzdá naděje by nehnala mě
ke ctižádosti. Či snad jiná mocnost
by vzpínala se a mne sprostného
přitáhla k sobě; ale mocnosti
se nehrouť a stojí nezdolně
před vnějším nebo vnitřním pokušením.
Mělo jsi vůli, sílu odolat?
Mělo jsi, ale koho obvinít
než boží lásku, rozdílenou všem?
Proklínám jeho lásku; láska, nenávist
jsou pro mne stejné, plodí věčný žal.
Ne ty buď prokleto, když proti němu
činilo něco, čeho lituješ.
Já bídný, kam jen mohu uprchnout
nekonečnému hněvu, zoufalství?
Uprchnu do pekla; já sám jsem peklo;
v nejhlubší hloubce hlubší hlubina
se rozvírá a chce mě pohltit,
před tou je moje peklo jako nebe.

...

Buď sbohem, naděje, a s ní i strach
a výčitka; vše dobré ztratil jsem;
zlo, buď mým dobrem, a když pomůžeš mi,
s nebeským králem moc si rozdělím
a ovládnou snad víc než půlku říše,
jak brzo svět a člověk poznají.

Přeložil J. Valja

Otázky k textu

1. Jak se Satan dívá na Boha a své činy?
2. Jakou roli hraje v jeho životě zlo?
3. Jak Satan vnímá lásku?
4. Vysvětlete pojem **bezuzdná**.
5. Proč je v textu napsáno **Slunce** s velkým s?

Pobělohorská literatura v období baroka

- od 30. let 17. století do 70. let 18. století,
- krátké následky Bílé hory, popravy účastníků odboje, zabavení majetku odbojové šlechty a měšťanstva, které ztratilo politická práva,
- část inteligence odešla do emigrace, literatura se rozštěpila na dvě větve: exulantskou a domácí.

Exulantská literatura

- od 30. do 60. let 17. století.

Jan Ámos Komenský (1592 - 1670)

Byl nejvýznamnějším představitelem tohoto období, po studiu v Německu začal vyučovat na Moravě a pak působil jako kněz jednoty bratrské, učil také v Přerově, po Bílé hoře se musel skrývat, 1627 odešel do polského Lešna, kde byl zvolen biskupem jednoty bratrské, pak přesídlil do Německa, Anglie, Uher, Švédska a Holandska, kde v Amsterdamu zemřel, pochován je v Naardenu.

Slučuje starší reformační tradice s ideály renesance, chce nalézt pevné životní jistoty, snažil se spojit umění s vědou a víru s naukovým poznáním.

Dílo:

Nábožensko filozofické spisy - společenské i osobní rozpory, napětí mezi rozumem a vírou.

Labyrint světa a ráj srdce - alegorie, básníková pouť světem, bloudí městem (symbol světa) jako labyrintem a nemůže najít východ, propadá zoufalství a obrací se k bohu a sám k sobě. Víra ho zachraňuje.

Velká didaktika - pedagogická práce, všeobecné zásady vyučování a výchovy.

Svět v obrazech - nejdokonalejší pomůcka pro výuku jazyků (latina) pomocí obrázků. Doplněk Didaktiky.

Brána jazyků otevřená - je učebnice latiny.

Informatorium školy mateřské - návod rodičům, jak vychovávat dítě předškolního věku.

Kšaft umírající matky jednoty bratrské - nemohl se vrátit do vlasti, na rozloučenou napsal před zánikem jednoty bratrské toto dílo.

Význam J. A. Komenského

Mimo uvedená díla psal i encyklopedické spisy a připravoval slovník, ale vše shořelo, snažil se odhalit příčiny válek a nalézt prostředky, jenž by jim zabránily, pokoušel se o udržení míru a je zakladatelem moderního školství a předchůdce osvětských encyklopedistů.

Ukázky

Labyrint světa a ráj srdce

Poutník dostal Všudybuda za vůdce

I vyšel sem od sebe sám a ohlédati se počal, mysle, odkud a jak začít. Vtom ihned nevím, kde se tu vezme člověk jakýsi křepkého chodu, obratného vzhledu a řeči hbité, takže se mi nohy, oči, jazyk, vše na obrtlíku míti zdál. Ten přivina se ke mně, odkud a kam bych měřil, dotazoval se. Já, sem z domu svého vyšel a v světě se provandrovati a něco zkusiti úmysl mám.

Schválně mi to: „Kde pak vůdce jakého máš?“ řekl. Já odpověděl: „Žádného nemám, Bohu a svým očím se důvěřuji, že mne nezavedou.“ „Nespravíš nic,“ řekl on. „Slýchal-lis kdy co o Kreténském labyrintu?“ „Slýchal cosi,“ díím. On zase: „Zázrak světa byl, stavení z tak mnoha pokojů, příhrad, průchodišť vzdělané, že kdo se bez průvodčího do něho pustil, vždycky sem a tam chodě a motaje se, nikdy ven netrefil. Ale to žert byl proti tomu, jak sám světa tohoto labyrint, zvláště nyní, spořádán jest. Neradímť, věř mně zkušenému, samotně se tam pouštět.“

„A kde pak takového vůdce vzíti mám?“ řekl sem. Odpověděl: „Já sem na to, abych takové, kteří něco shlédnouti a zkusiti žádají, prováděl a jim, kde co jest, ukazoval: protož sem tobě také vstříc vyšel.“ Já podivě se: „I kdo jsi ty,“ řekl sem, „můj milý?“ Odpověděl: „Jméno mé jest Vševěd, přijímám Všudybud, kterýž všecken svět procházím, do všech koutů nahlédám, na každého člověka řeči a činy se vyptávám; co zjevného jest, vše spatřuji, co tajného, vše slídím a stíhám, sumou beze mne nic se díti nemá, ke všemu dohlédáči má jest povinnost: a ty půjdeš-li za mnou, uvedu tě do mnohých tajných míst, kamž by ty sic nikdá netrefil.“

Já slyše řeči takové, počnu sám v sobě vesel býti, že sem takového vůdce našel: a prosím ho, aby tedy sobě práce nevážil mne skrze svět provést. Odpověděl: „Jak jiným v tom rád sloužím, tak i tobě,“ a ujav mne za ruku: „Podmet!“ řekl. I šli sme; a já řekl: „Nu rád se podívám, jaký jest toho světa běh, a také-li v něm co jest, čehož by se člověk bezpečně držeti mohl.“ To slyše tovaryš můj, zastavil se a řekl: „Příteli, jdeš-li ty tím umyslem, ne aby věci naše spatře oblíboval, než aby o nich dle rozumu svého soud vynášel, nevím, jak by s tím královna naše, Její Milost, spokojena byla.“

„I kdo je to královna vaše?“ díím já. Odpověděl: „Ta, kteráž všecken svět a běh jeho řídí, od končin až do končin: slove Moudrost, ač někteří mudrlanti Marnost ji

říkají. Pravímť tedy časně, když tam choditi a prohlédati budeme, nemudruj nic: sic by sobě tu i jinde leccos utržil, a já třeba vedlé tebe.“

...

To když já mluvíti přestanu, všecken se ještě hrůznou třesa, uslyším za sebou temný hlas řkouc: „Navrať se.“ I přizdvihnu hlavy a hledím, kdo to volá, a kam se vrátiti velí: ale nevidím nic, ani vůdce svého Vševěda. Neb i ten mne již byl opustil. V tom, aj, znovu hlas zazní: „Navrať se.“ Já nevěda, kam se navrátiti, ani kudy z té mrákovy vyjít, truchliti začnu a aj, hlas potřetí volá: „Navrať se, odkuds vyšel, do domu srdce svého, a zavři po sobě dveře.“ Kteréž rady já, jak jsem rozuměl, tak jsem poslechl, a že jsem Boha radícího poslechl, přešťastně jsem učinil: ale i to již dar jeho byl. ...Takž při tmavém tom skrovném světle sem tam se ohlídaje, uzřím po stěnách obrázky jakési, pěkného někdy díla, jakž se zdálo, než barev zašlých a s utínanými neb ulamovanými některými oudy. K nimž blíže přistoupě, znamenám nápisy: Opatrnost, Pokora, Spravedlnost, Čistota, Středmost etc. ... O tom já sám přemýšluji, a co dál bude, čekám. A aj, zvrchu zastkví se světlo jasné, k němuž já oči pozdvihna, spatřím vrchní to okno plné blesku, v kterémž, aj, blesku spouští se ke mně dolů jakýsi, postavou sic podobný nám lidem, ale jasnosti právě Bůh.

Velká didaktika

O čtyřdílné školní dílně podle stupňů věku a prospěchu

1. Řemeslníci určují svým učňům jisté doby (dvě, tři atd. až i sedm let podle důkladnosti nebo složitosti řemesla), v nichž má bezpečně býti probráno řemeslo v celém svém rozsahu a v nichž každý má se učiti všemu, co patří k řemeslu, pak se státi z učně tovaryšem svého řemesla a brzy potom mistrem. Totéž tedy má se díti při školském vyučování, aby pro umění, vědy a jazyky byly stanoveny příslušné doby, tak aby průběhem určitého počtu let bylo probráno jaksí v plném okruhu celé vyučování a aby z těchto dílen lidskosti vycházeli lidé opravdu vzdělaní, opravdu mravní a opravdu zbožní.

2. Abychom dosáhli tohoto cíle, vezmeme pro vzdělání celou dobu mládí (neboť zde je třeba naučiti se ne jednomu umění, nýbrž celému souhrnu svobodných umění se všemi vědami a několika jazyky) od dětství až do mužného věku, totiž 24 léta, jež musíme ovšem rozdělit na určitá období. A to učiníme, jak nás k tomu vede příroda sama. Neboť zkušenost ukazuje, že člověk roste na těla asi až do dvacátého pátého roku věku a dále již ne, potom však že mu přibývá síly. Musíme věřit, že tak pomalý vzrůst (neboť větší těla zvířat dosahují své plné velikosti v několika měsících aneb aspoň v jednom nebo ve dvou letech) vyměřila lidské přirozenosti božská prozřetelnost proto, aby měl více času připravit se pro úkony života.

3. Rozdělíme tedy ona léta postupujícího věku na čtyři oddělené stupně: dětství, chlapectví, dospívající věk a jinošství, prikazující každému tomu stupni dobu šesti let a zvláštní školu, tak aby školou byl(a)

I. dětství

klín mateřský,

II. chlapectví

škola elementární čili obecná,

III. dospívajícího věku	škola s vyučovacím jazykem mateřským,
IV. jinošství	škola latinská čili gymnasium, akademie a cesty.

A to škola mateřská aby byla v každém domě, škola obecná v obci, městečku i vesnic, gymnasium v každém městě, akademie v každém království neb i v každé větší provincii.

4. V těchto školách, třebas rozdílných, nemají býti podávány rozdílné věci, nýbrž totéž rozdílným způsobem, totiž VŠECKO, co může učiniti lidi pravými lidmi, křesťany, a učence pravými učiteli; avšak podle stupňů věku a předchozí přípravy, která vždy směřuje výše. Neboť učební předměty nebudou podle zákonů této přerozené Metody odtrhovány, nýbrž budou podávány vždy všecky najednou, právě tak jako strom roste vždy celý, ve všech svých částech, stejně letos jako napřesrok, a dokud bude státi, i po stu letech.

5. Rozdílnost však bude trojí. Předně, že v prvnějších školách bude se vyučovati všemu všeobecněji a v hrubších obrysech, v následujících všemu zvláštněji a podrobněji, právě tak jako strom se rozšiřuje každý nový rok ve více kořenů a větví, více sílí a vydává více ovoce.

6. Za druhé, že v první škole mateřské budou se cvičiti hlavně vnější smysly, aby si zvykaly náležitě zacházeti s příslušnými předměty a je rozeznávati. Ve škole s vyučovacím jazykem mateřským budou cvičeny smysly vnitřní, obrazotvornost a paměť se svými výkonnými orgány, rukou a jazykem, čtením, psaním kreslením, zpěvem, počítáním, měřením, vážením, učením různým věcem nazpaměť atd. Na gymnasiu bude pěstováno porozumění a soudnost o všech věcech, pochopených smysly, a to pomocí dialektiky, gramatiky, rhetoriky a jiných umění a věd, jimž bude vyučováno... a ... Akademie konečně budou pěstovati hlavně to, co patří v obor vůle: totiž schopnosti, které učí harmonii (a věci porušené znova uváděti v harmonii); harmonii ducha bude pěstovati theologie, harmonii rozumu filosofie, harmonii životních úkonů tělesných lékařství a vnějších skutků právníká věda.

7. A to je pravá methoda, kterak vzdělávati mysl s prospěchem, aby nejdříve byly předváděny samy věci smyslům vnějším, které je vnímají nejdříve. Potom aby smysly vnitřní popudem v činnost uvedené učily se obrazy věcí, vtištěné v ně oním vnějším vnímáním, zase vyličovali jednak uvnitř rozpomínáním, jednak zevnitř rukou a jazykem. A teprve když toto bude již připraveno, ať nastoupí svůj úkol rozum a bedlivým pozorováním ať všecko srovnává mezi sebou a rozvažuje, aby dokonale poznal vzájemný poměr věcí; to přivede k pravému porozumění věcí a k soudnosti o nich. Konečně vůle (která je středem člověka a řídí všecko jeho konání) ať si zvyká ujímati se zákonitě svého panství nade vším. Chtíti však vzdělávati vůli před poznáním věcí (právě tak jako chtíti vzdělávati rozum dříve než představivost a představivost dříve než smysly) je marná práce. A přece to činí ti, kdo chlapce dříve, než poznají věci skutečné a smyslům přístupné, učí logice, poesii, rhetorice a etice, právě tak jako kdyby někdo chtěl učiti tanci dvouleté dítě, které stěží se pokouší nohama dělati krůčky. My chceme všude jíti za přírodou jako za svou vůdkyní, a jako ona vyvíjí své síly jednu po druhé, tak dbáti toho, aby se vyvíjely síly duševní.

Přeložil A. Krejčí

Otázky k textům

1. Vyhledejte v první ukázce tvary odlišné od současné češtiny.
2. Jakou roli v díle hraje Všudybud?
3. Jaký školský systém vytvořil J. A. Komenský?
4. Umíte vysvětlit pojem **teologie, etika a rétorika**?
5. Charakterizujte styl Komenského.

Domácí literatura

- od 60. let 17. století do 70. let 18. století,
- od první třetiny 18. století lze pozorovat úpadek literatury, která je silně nábožensky zaměřena a sílí v ní barokní prvky: pocit marnosti, úvahy o smrti, záliba v kontrastech.

Oficiální literatura:

- agitační spisy, životopisy svatých, posily, náboženská rozjímání a líčení zázraků, pekelných trestů,
- duchovní lyrika:

Bedřich Bridel (1619 - 1680)

Dílo:

Co Bůh? Člověk?

Bohuslav Balbín (1621 - 1688)

Byl jezuitským kazatelem, učitelem, básníkem, dramatikem a největším českým barokním historikem. Pocházel z nepříliš zámožné zemansko-měšťanské katolické rodiny, která zchudla za třicetileté války. Jeho otec brzy zemřel a Balbín byl vychován u pana Oty z Oppersdorfu.

Dílo:

Rozprava na obranu jazyka slovanského, zvláště pak českého - latinský spis, kde hájí právo národa na vlastní jazyk a kritizuje odnárodňující se šlechtu.

V baroku se kulturní úpadek nejvíce projevil v jazykové úrovni literárních děl, chyběly vzory, jazyk se stal obětí brusičů a puristů, kteří se ho snažili zdokonalit a čistit, ale konečný efekt byl opačný (nová zkomolená slova, kapesník = čistonosoplena, jazyk spíše zkomplikován). Oficiální literaturu pěstovali v duchu bojovného protireformačního úsilí jezuité.

Literatura pololidová

- prostředí blízké lidu (interludia = mezihry, písmácké paměti, kramářské písně).

Ústní lidová slovesnost

- tvoří ji lid, který je útočištěm národní kultury (pověst, pohádka, balada, atd.).

Otázky k okruhu

1. Do kterého století řadíme baroko?
2. Ve kterých zemích vznikalo původně?
3. Jaké jsou hlavní znaky baroka?
4. Který z autorů tě nejvíce oslovil a proč?
5. Jak se rozštěpila barokní tvorba v Čechách a proč.
6. Kdo byli brusiči a puristé, o čem se snažili a jaký byl výsledek jejich práce?
7. Kdo je zakladatelem školského systému v naší zemi a které je jeho stěžejní didaktické dílo?
8. Která válka probíhala v době baroka a co o ní víte?
9. Kterí autoři psali o Komenském?
10. Srovnajte jednotlivé představitele baroka vzhledem k jejich tvorbě.

2. 5 Romantismus ve světové a české literatuře

Romantismus ve světové literatuře

- rozvinul se mezi dvěma revolučními roky 1789 a 1848 a reagoval na vznik a upevňování kapitalismu,
- název pochází od slova román, které se velmi rozšířilo a mělo příchut' neskutečna,
- stál v opozici proti rozumovému klasicismu a osvícenství, zdůrazňoval sílu citů, lásky, fantazie a iracionality (proti rozumovosti), hlavním hrdinou se stal člověk spontánní, originální a plný představivosti a žijící ve snech a ideálech, ale dostává se do konfliktu se společností, v níž se cítí osamocený a odcizený; východisko hledá v přírodě, exotice, minulosti, fantazii, mystice, lidu a lidové slovesnosti,
- hrdina se často ztotožňuje s autorem, opovrhne konvencemi, je výjimečný a osamělý, z nemožnosti uskutečnit své záměry propadá spleenu (životní únavě, nudě), často se nešťastně zamilovává až tragicky a je obestřen tajemností,

- spisovatelé nenapodobují klasické vzory, ale tvoří nové literární hodnoty a uplatňují osobní přístup k realitě; svoboda tvorby, obohacení jazyka o lidovou mluvu, archaismy, metaforičnost, hudebnost a rozvinuté vnímání barev, převaha lyrickoepických žánrů: - veršovaná povídka,

- epos,

- dramatická báseň,

- próza - historická povídka a román s pečlivým prokreslením doby,

- neexistuje v čisté podobě, ale mísí se se sentimentalismem, preromantismem a přechází v realismus.

Anglie

Walter Scott (1771 – 1832), [voltr skot]

Byl potomkem starého šlechtického rodu, anglický spisovatel, zakladatel světového historického románu. Miloval Skotsko a dějiny, od dětství byl postižen dětskou obrnou, mládí prožil u svého dědečka na rozhraní Anglie a Skotska.

Studoval práva a působil jako advokát, později se stal starostou okresu, kde vlastnil statek, v roce 1826 se dostal do vážných finančních problémů, přišel o veškerý majetek a zadlužil se, protože nakladatelství, jehož byl podílníkem, ohlásilo úpadek, pilně psal knihy a za čtyři léta dluh splatil. Dva roky před smrtí ho ranila mrtvice, později se tento záchvat opakoval v Itálii a po převozu do svého sídla zemřel.

Dílo:

Ivanhoe [ajvnhou] – je historický román, nejúspěšnější dílo, děj se odehrává ve střední Anglii na sklonku 12. století, v době křížáckých výprav a sporů mezi normanskými a saskými šlechtickými rody. Král Richard Lví srdce se vracel z křížové výpravy a ze zajetí do vlasti, za jeho nepřítomnosti vládl zemi jeho bratr Jan, zvaný Bezzemek, podlý, intrikánský člověk stranící normanským šlechticům, kteří terorizovali lid a chtěli zničit všechna práva staré saské šlechty. Již dříve se do Anglie vrátil i mladý saský rytíř Wilfred Ivanhoe a zamiloval se do lady Roweny, která jeho city opětovala a odmítala nabídky normanského křížáka Briana. Ivanhoe padl do zajetí normanských šlechticů i s Rowenou, podstoupil zápas a byl zraněn, ošetřovala ho krásná židovská dívka Rebeka a bezmezně se do něho zamilovala. Král Richard v převlečení za Černého rytíře, za pomoci Robina Hooda a dalších přátel, zbavil svého bratra vlády a usedl na trůn, odpůrce ztrestal a nastolil pořádek. Rebeka byla označena za čarodějnici a odsouzena k upálení na hranici, žádala, aby o její vině

rozhodl souboj, kde bude jejím obráncem Ivanhoe. Zachránil ji a ona odjela se svým otcem z Anglie. Rowena si vzala za muže Ivanhoea.

Waverley

Ukázka

Ivanhoe

„Ne“, odpověděla Rebeka. „Templář zničil prkno, po kterém přecházeli. Jen málo obránců se dostalo s ním zpět do hradu. Ty výkřiky a nářek, který se rozléhá, mluví o osudu ostatních. Běda! Vidím, že je ještě horší dívat se na vítězství než na bitvu samu!“

„Co dělají teď, dívko?“ naléhal znovu Ivanhoe. „Dívej se pořád, teď není čas omdlávat nad trochou krve.“

„Zatím je konec,“ řekla Rebeka, „naši přátelé se opevňují uvnitř dobytého předvalu. Jsou tak dobře kryti před nepřátelskou střelbou, že posádka vysílá po nich jen tu a tam ránu, spíš aby je znepokojovala, než aby jim škodila.“

„Naši přátelé jistě nenechají nedokončeno, co tak šťastně začali a dovedli tak daleko. – Ó ne! Věřím v dobrého rytíře a jeho sekeru, která drtí dub i železo. – Podivno,“ zamumlal k sobě, „existují tedy dva lidé s tak zoufalou odvahou – zámek a závora na černém poli, co to asi znamená? – Nevidíš, Rebeko, nic, z čeho by byl možno poznat, kdo je ten Černý rytíř?“

„Nic,“ odvětila Židovka. „Všechno je na něm černé jako havraní křídlo. Nemohu nalézt nic, co by ho jinak vyznačovalo. Když jsem však viděla jeho sílu v boji, myslím, že bych ho poznala mezi tisíci bojovníky. Spěchá do nejtuzší seče jako k hostině. Je v tom víc než síla; jako zápasník vkládal celou duši i odvahu do každé rány, kterou zasazuje nepřítelům. Kéž mu Bůh odpustí každou prolitou kapku krve! Je hrozné, a přece velkolepé vidět, jak srdce a paže jednoho muže vítězí nad stem lidí!“

„Rebeko, vylíčilas hrdinu!“ zvolal Ivanhoe. „Jistě jen odpočívají, aby si oddechli anebo sehnali něco, po čem by překročili příkop. S vůdcem, jak jsi ho vylíčila, nemůže být nikdo zbabělý, nikdo nemůže chladně váhat, nikdo si nemůže dovolit vyhnout se statečnému činu, neboť nesnadnost a obtíž činu jej zároveň činí slavným. Přísahám na čest svého rodu, při jménu krásné ženy, kterou miluji, že bych dal deset let zajetí za jediný den boje po boku takového rytíře a v takovém zápolení!“

„Běda!“ pravila Rebeka, opouštějíc místo u okna a přestupujíc k raněnému rytíři. „Ta netrpělivá touha po boji, to, jak zápasíš se svou slabostí a lituješ jí – uškodí jistě tvému vracejícímu se zdraví. Jak můžeš chtít zasazovat jiným rány, dokud jsi nezahojil ty, jež jsi sám utržil?“

„Rebeko,“ odpověděl, „nevíš, jak těžko je pro muže cvičeného v rytířství zůstat nečinným jako kněz nebo žena, když se kolem něho dějí hrdinné činy. Láska k boji je chléb, kterým žijeme – prach, zdvižený bojem, je vzduchem, bez něhož nemůžeme žít! Nežijeme a nechceme žít, leč ve vítězství a slávě. To jsou, dívko, zákony rytířství, na něž jsme přísahali a jimž obětujeme vše, co je nám drahé.“

„Jaká bída,“ povzdechla Židovka. „A co jiného je to, statečný rytíři, než oběť démonu marnivosti a zkouška v Molochově ohni? Co zbude z vší té krve, kterou proléváte, z bolesti a strážní, která snášíte, ze slz, které vaše činy způsobí, až smrt zlomí kopí silného muže a předstihne rychlostí jeho válečného oře?“

„Co zbude?“ zvolal Ivanhoe. „Sláva, děvče, která pozlatí náš hrob a učiní nesmrtelným naše jméno.“

„Sláva?“ opakovala Rebeka. „Což rezavý krunýř, zavěšený jako znak nad potemnělým a zašlým hrobem bojovníka – vyrytý otlučený nápis, který nevzdělaný mnich pracně slabikuje zvědavému poutníku – je to snad odměna za to, že jste obětovali každý laskavý cit, že jste sami žili bídne a také jiným připravili bídný život? Nebo záleží tolik na neumělých rýmech potulného pěvce, abyste tak nesmyslně obětovali lásku k rodině, něžný cit, klid a štěstí, jen abyste se stali hrdiny balad, které zpívají potulní minstrellové večer nad pivem opilým sedlákům?“

„U duše Herewardovy,“ přerušil ji rytíř netrpělivě, „mluvíš, dívko, a věru nevíš o čem. Chtěla bys uhasit čistý oheň rytířství, který jedině odlišuje vznešené od nízkých, ušlechtilého rytíře od sedláka a divocha; uhasit ducha, který cení čest daleko výš, ne utrpení, dává nám zvítězit nad bolestí, svízeli a utrpením a učí nás nebát se jiného zla než hanby. Nejsi křesťanka, Rebeko, a proto jsou ti cizí vznešené city, jimiž se dmou řádra urozené dámy nad činem, kterým milenec prokázal svou lásku k ní. Rytířství – vždyť to je, děvče, zdroj všech vznešených a ryzích citů – opora utlačených, náprava bezpráví a hráz tyranské zvůle. Bez něho by šlechtictví bylo jen prázdným slovem. Jen v stínu rytířského oštěpu a štítu je svoboda bezpečná.“

„Pocházím vskutku z národa, který vynikl odvahou v obraně své vlasti, ale nebojoval, i když měl vlastní zem, leč z příkazu Božího anebo na obranu této země před útlakem. Hlad polnice už nevzrušuje Judu. Jeho zavržené děti jsou již jen bezbrannými oběťmi nepřátelského a vojenského útisku. Správně jsi řekl, pane rytíři, dokud Bůh Jakubův nepošle vyvolenému národu nového Gideona nebo Makabejského, nesluší se, aby židovská žena mluvila o bitvách nebo válce.“

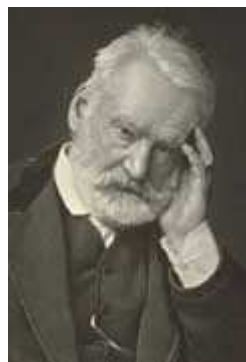
Hrdá dívka skončila hovor bolestným tónem, který jasně ukazoval, jak hluboce cítí ponížení svého lidu. Byla snad také rozhořčena, že jí Ivanhoe upřel právo mluvit o věcech cti i schopnost vyjádřit čestné a ušlechtilé city.

Otázky k textu

1. Vysvětlene zdvojení hlásky ve slově **oddechli** a uveďte podobné případy.
2. Kdo byla Rebeka, zkuste ji charakterizovat na základě ukázky.
3. V ukázce vyhledejte shodu přísudku s podmětem a zdůvodněte ji.
4. Vysvětlíte pojem Juda.
5. Může židovská žena mluvit o bitvách a válkách, proč?

Francie

Victor Hugo (1802 – 1885), [viktor ygo]

Byl francouzský básník, dramatik, romanopisec, esejista a hlavní představitel romantismu. Jeho otec byl důstojník napoleonské armády, Hugo se po studiu na vojenské škole věnoval literární a publicistické činnosti, byl i politicky velmi činný, po převratu Napoleona III. odešel do vyhnanství do Belgie a pak na ostrov Guernesey, 19 let žil v exilu, po návratu do obnovené republiky se stal poslancem a senátorem.

Dílo:

Chrám Matky boží v Paříži – tento historický romantický román se odehrává v Paříži v 15. století a zachycuje společnost za vlády Ludvíka XI. Krásná a známá tulačka Esmeralda tancovala před chrámem Notre – Dame, zaujala kněze Frolla, jenž požádá svého zvoníka Quasimoda (nevzhledný, hrbatý ubožák), aby ji unesl. Esmeraldu zachrání kapitán lučištníků Phoebus, který ji miluje, při jejich dostaveníčku je přistihne Frollo a jejího milého probodne dýkou, z vraždy je obviněna Esmeralda, dostává trest smrti, ale Quasimodo ji zachraňuje a ukryje ji v chrámové zvonici. Tuláci, kteří ji znali, ji chtěli osvobodit, zmocní se jí Frollo a ve zmatku ji biřící odvádějí na šibenici, na popravu se z věže chrámu dívají Frollo a Quasimodo, který Frolla shodí a sám umírá v kostnici, v náručí drží mrtvou Esmeraldou, již tolik miloval.

Bídníci

Ruy Blas

Legenda věků

Ukázka

Chrám Matky boží v Paříži

Čtyři biřící, stojící už od devíti hodin ráno po čtyřech stranách pranýře, vzbudili v tomto davu naději, že se bude konat nějaká exekuce, ne sice věšení, ale aspoň bičování nebo uřezávání uší, zkrátka, že něco bude; a tak dav rostl každým okamžikem, takže čtyři biřící, tísnění ze všech stran, museli jej několikrát „stisknout“, jak se tehdy říkalo, pořádnými ranami důtek a zadky svých koní...

Konečně se objevil odsouzenec, přivázaný vzadu ke káře, a když byl vytažen na plochu pranýře a když ho mohli ze všech stran náměstí spatřit přivázaného provazy a řemeny ke kolu, propukl na náměstí ohromný řev, smích a jásot. Dav poznal Quasimoda...

Byl to vskutku on. Jak podivný návrat! Na témž náměstí, kde byl včera pozdravován, oslavován a v průvodu vévody cikánského krále thunského a císaře galilejského svorně prohlášen za papeže a knížete bláznů, byl nyní vystaven na pranýři...

Quasimodo byl netečný, ani brvou nehnul. Jakýkoliv odpor mu byl znemožněn „pevností a tvrdostí pout“, jak se tehdy říkalo v přední mluvě trestního řízení, což znamená, že provazy a řetězy se mu asi zařezávaly do masa. Tato vězeňská a trestanecká tradice ostatně nevymizela a zachovává se u nás pečlivě i dnes, v národě civilizovaném, jemném a humánním, v podobě želízek na rukou (nemluvic ani o galejích a gilotině).

Quasimodo se nechal vést, strkat, nést, posadit, svázat a připoutat. Na jeho tváři se nezračilo nic, leda údiv divocha nebo hlupáka. Vědělo se, že je hluchý, teď se zdálo, že je i slepý.

Srazili ho na kolena na kulatou desku; nechal si to klidně líbit. Svlékli mu košili a kabátec až po pás; strpěl i to...

Bláznivý smích se ozval v davu, když se objevil Quasimodův nahý hrb, jeho velbloudí prsa, jeho mozolovitá a chlupatá ramena. Za všeobecného veselí vystoupil na plošinu muž v městském stejnokroji...

(Tento člověk byl mučitelem vězení Chatelet. Quasimodo byl na pranýři zmrskán...)

Pro Quasimoda však ještě všechno neskončilo. Zbývalo mu ještě podstoupit onu hodinu na pranýři...

Převrátili tedy přesýpací hodiny a nechali hrbáče přivázaného ke kůlu, aby tak spravedlnost byla vykonána do písmene. Prostý lid obzvláště ve středověku, je ve společnosti tím, čím je dítě v rodině. Pokud setrvává ve stavu prvotní naivní nevědomosti, mravní a duševní nevypěstlosti, můžeme o něm říci, stejně jako říkáme o dětech: Ten věk nezná slitování...

Všelijaké nadávky jen pršely, doprovázeny hulákáním, kletbami, smíchem a tu a tam i kameny...

Čas plynul. Byl už na pranýři nejméně půl druhé hodiny, rván, mučen, bez přestání vysmíván a téměř kamenován. Najednou sebou zaškubal v zoufalství tak prudkém, že se až celé trámové pranýře zatřásl, přerušil mlčení, jež až dosud tvrdošíjně zachovával, a přehlušil hulákání davu chraptivým a zuřivým hlasem, podobným spíše zvířecímu zavytí než lidskému zvuku: „Pít!“

Tento úzkostný výkřik nejenže nevzbudil soucit, naopak, ještě zvýšil veselost bodrého pařížského publika, jež obklopovalo žebřík a jež, připusťme, vcelku jako dav nebylo o nic méně kruté a surové než ona strašná banda tuláků..., která byla prostě nejspodnější vrstvou národa. Ani jediný hlas se neozval na pomoc ubohému odsouzení, leda aby se posmíval jeho žízni...

Po několika minutách rozhlédl se Quasimodo po davu zoufalým zrakem a vykřikl znovu, hlasem ještě drásavějším: „Pít!“

Všichni vyprskli v smích.

„Napij se tohotole,“ vykřikl Robin Vejražka a hodil mu do obličeje houbu namočenou ve strouze. „Na, tu máš, hluchý šeredo, jsem tvým dlužníkem.“

Nějaká žena mu hodila na hlavu kámen: „To tě odnaučí probouzet nás v noci tím zatraceným zvoněním!“...

„Pít,“ opakoval potřetí Quasimodo, těžce oddychuje.

V tom okamžiku spatřil, že obecnstvo se rozestupuje. Z davu vystoupila podivně oděná dívka. Doprovázela ji malá bílá kozička s pozlacenými růžky. Dívka nesla v ruce tamburínu.

Oko Quasimodovo zajiskřilo. Byla to cikánka, kterou se včera v noci pokusil unést, šeredný kousek, za nějž, jak nejasně cítil, byl nyní právě trestán. Ostatně to byl ten nejposlednější důvod, neboť byl trestán jen za to, že je hluchý a že byl souzen také hluchým. Nepochyboval, že dívka se mu přišla pomstít a zasadit mu ránu jako všichni ostatní.

Viděl, jak rychle vystupuje po žebříku. Dusil se hněvem a zlostí. Byl by si přál, aby mohl pranýř skácet, a kdyby blesk z jeho oka mohl usmrcovat, cikánka by byla bývala rozdrčena dřív, než vystoupila na plošinku.

Přistoupila beze slova k odsouzení, který se marně svíjel, aby jí unikl, odvázala od pasu čturu a přiložila ji jemně k nebožákovým vyprahlým ústům.

A tu bylo vidět, jak z toho doposud suchého a planoucího oka vytryskla veliká slza a pomalu stékala po tom nestvůrném, zoufalstvím tak dlouho zkřiveném obličejí. Byla to snad první slza, kterou nešťastník kdy uronil.

Zapomínal však pít. Cikánka netrpělivě sešpulila rty a přitiskla s úsměvem hrdlo láhve k ústům Quasimodovým. Pil dlouhými doušky. Měl palčivou žízeň.

Když dopil, vztáhl své černé rty, bezpochyby aby políbil tu krásnou ruku, jež mu přišla na pomoc. Avšak dívka, jež mu patrně nedůvěřovala a měla v paměti násilné noční přepadení, odtáhla poděšeně ruku jako dítě, které má strach, že je kousne zvíře.

A tu na ni upřel ten hluchý nebožák pohled plný výčitek a nevýslovného smutku. Byla by to bývala všude dojemná podívaná, jak tato krásná, svěží, nevinná a půvabná dívka, sama tak slabá, přispěchala nezištně na pomoc takovému zoufalství, takové ohyzdnosti a zlobě. Na pranýři to byla podívaná vznešená. Dokonce i lid tím byl dojat, začal tleskat a volat: „Výborně! Výborně!“

Přeložila B. Zimová

Otázky k textu

1. Jak nese Quasimodo svůj úděl?
2. Jaký je rozdíl mezi Esmeraldou a ostatními diváky?
3. Za co byl hrbáč trestán?
4. Jaký je váš názor na jeho trest a na současný soudní systém?
5. V prvních souvětích vyhledejte základní větné členy.

Stendhal (1783 – 1842)

Vlastním jménem Henri Beyle, pocházel z Grenoblu, byl důstojníkem Napoleonovy armády, zúčastnil se tažení do Ruska, žil v Itálii, odkud byl vypovězen pro styk s revolucionáři, pak se stal francouzským konzulem v papežském státě. Literárně byl uznán až po smrti, v jeho tvorbě dochází k prolínání romantismu a realismu.

Dílo:

Červený a černý - dvoudílný psychologický román, hlavní hrdina, Julián Sorel, pochází z řemeslnické rodiny, je nespokojený se svým společenským postavením, chce vyniknout za každou cenu, volí cestu přetvářky. Přijímá místo učitele u venkovského starosty pana de Renal a stává se milencem jeho ženy z prosté vypočítavosti, uvažuje o vojenské kariéře, ale po pádu Napoleona tuto myšlenku zavrhuje a dává se na kněžskou dráhu, kde poznává skutečnou přetvářku. Pohádá se s představeným a odchází, stává se tajemníkem markýze de la Mole, svede jeho dceru Matyldu a čekají spolu dítě. Markýz tedy povoluje sňatek, ale dopis paní de Renal odhaluje minulost Juliána a usvědčí ho z nečestnosti a vypočítavosti. Při schůzce v kostele paní Renal postřelí a těžce zraní, je odsouzen k trestu smrti, soudci byli podplaceni v jeho prospěch, ale on milost odmítá a pohrdá celou společností, umírá na popravišti.

Kartouza parmská - šlechtický hrdina z bitvy u Waterloo chce získat místo ve společnosti odpovídající jeho talentu, ale díky intrikám rezignuje.

Ukázka

Červený a černý

Večer na venkově

Když následujícího dne spatřil paní de Renal, byl jeho pohled podivný; hleděl na ni jako na přítele, s kterým je třeba se bít.

Přítomnost paní Dervillové dovolila Julienovi, aby méně mluvil a více se zabýval tím, co měl v mysli. Po celý den bylo jeho starostí, aby se posílil četbou knihy, jež ho nadchla a vzpružila jeho duši.

Zkrátil vyučování dětí a konečně, když přítomnost paní de Renal mu připomenula jeho touhu po vítězství, rozhodl se, že je nevyhnutelně třeba, aby tohoto večera ponechala svoji ruku v jeho ruce.

Když slunce zapadalo a přiblížila se rozhodná chvíle, tlouklo srdce Julienovo zvláštním způsobem. Nadešla noc. Pozoroval s radostí, jež sňala veškerou tíhu s jeho hrudi, že noc bude velmi temná. Nebe, pokryté těžkými mraky, poháněnými velmi teplým větrem, věštilo bouři. Obě přítelkyně se dlouho procházely. Vše, co tohoto večera činily, připadalo Juliánovi podivným. Zdálo se, jako by toto počasí působilo jim pocit rozkoše.

Konečně usedli; paní de Renal vedle Juliana a paní Dervillová vedle své přítelkyně. Zaujat tím, čeho se chtěl odvážit, Julien nevěděl, co říci. Rozhovor vázl.

„Zdaž budu takto rozechvěn a nešťasten při svém prvním souboji?“ řekl si Julien, neboť měl příliš málo důvěry v sebe, než aby si uvědomoval stavu své duše.

V jeho smrtelné úzkosti by mu byla všechna nebezpečí připadala přijatelnějšími. Kolikrát si přál, aby se paní de Renal nahodila nějaká věc, která by ji nutila k návratu do domu! Násilí, které byl Juliem nucen si činiti, bylo příliš veliké, než aby jeho hlas nezněl rozčileně. Brzy se však počal také chvěti hlas paní de Renal, Julien si toho však nepovšiml. Hrozný zápas, který v jeho nitru povinnost sváděla s plachostí, byl příliš těžký, než aby byl schopen všimati si něčeho mimo sebe sama. Zámecké hodiny odbily již tři čtvrti na deset, aniž se čeho odvážil. Julien, rozhořčen nad svou zbabělostí, si řekl: přesně ve chvíli, kdy bude odbíjet deset hodin, provedu to, co jsem si po celý den sliboval, že dnes večer učiním, anebo půjdu do svého pokoje a zastřelím se.“

V poslední chvíli očekávání a napětí, ve které trýzeň dojmů přiváděla Juliana téměř o rozum, hodiny nad jeho hlavou odbíjely desátou. Každý úder tohoto osudného zvonu zazníval mu v hrudi a působil tam fyzickou bolest.

Když konečně poslední úder ještě dozníval, vztáhl ruku a uchopil ruku paní de Renal, jež ji ihned odtáhla. Julien, aniž dobře věděl, co činí, ji uchopil znovu. Třebaže sám dojat, byl překvapen, jak ledově chladná byla ruka, již držel; stiskl ji křečovitě; byl učiněn poslední pokus, aby mu byla odňata, ale konečně tato ruka spočinula v jeho ruce.

Bylo pro něho štěstím, že v jeho skvěle vyjadřovaných slovech našla toho večera zalíbení Dervillová, která velmi často shledávala ho neobratným jako dítě a málo zábavným. Pokud šlo o paní de Renal, jejíž ruka spočívala v ruce Julienově, nemyslíla na nic; uvědomovala si toliko, že žije. Hodiny, které strávila pod touto lípou, o níž tradice pravila, že byla zasazena Karlem Smělým, byly pro ni obdobím štěstí. S rozkoší naslouchala sténání větru v hustém listí lípy a šumu několika kapek, jež řídce dopadaly na nejnižší listy. Julien si nepovšiml okolnosti, která by ho byla zcela uspokojila; paní de Renal, jež byla nucena vyprostiti si ruku, protože vstala, aby své sestřence pomohla zvednouti vázu s květinami, kterou vítr převrhl na zem, jakmile znovu usedla, opět bez zdráhání podala mu ruku, jako by to mezi nimi bylo samozřejmou věcí.

Půlnoc již dávno minula; bylo nutno konečně opustiti zahradu; rozešli se. Paní de Renal, unesena štěstím, že miluje, byla tak zmatena, že si téměř nečinila výčitek. Nemohla spáti štěstím. Julien, jenž byl k smrti unaven zápasem, jež po celý den sváděla v jeho srdci pýcha s plachostí, upadl v olověný spánek.

Druhého dne vzbudil se v pět hodin a bylo by jistě zarmoutilo paní de Renal, kdyby byla věděla, že jí nevěnoval ani jediné myšlenky. Dostál své povinnosti, a to povinnosti hrdinské. Tento pocit naplnil ho štěstím, a zamknuv se ve svém pokoji, oddal se četbě.

Když zazněl zvonec k snídani, zapomněl při četbě na všechny své včerejší úspěchy. Když vcházel do salonu, řekl si s lehkostí: „Musím té ženě říci, že ji miluji.“

Přeložil J. Milde

Otázky k textu

1. Jaký je skutečný vztah Julienu k paní de Renal?
2. Zreprodukuje ukázkou.
3. Vyjádřete se k mravním hodnotám hlavního hrdiny.
4. Zhodnoťte složitost jazykového vyjádření autora.
5. Vyhledejte v textu vyjmenovaná a příbuzná slova.

Rusko

Alexandr Sergejevič Puškin (1799 – 1837)

Jeden z největších ruských básníků, pocházel ze zámožné šlechtické rodiny z Moskvy, jeho otec pocházel ze starého aristokratického rodu a matka byla vnučkou etiopského mouřenína Petra Velikého, Ibrahima Hannibala. Studoval na lyceu, po jeho skončení pracoval na ministerstvu zahraničí v Petrohradě, věnoval se literatuře, ale kvůli svému smýšlení žil pod dohledem v různých městech a na Kavkaze, po nástupu cara Mikuláše I. byl omilostněn a zbytek života prožil v Moskvě a v Petrohradě. Zemřel na následky zranění ze souboje s francouzským dobrodruhem d'Anthésem.

Dílo:

Evžen Oněgin – je veršovaný román zachycující ruskou společnost na počátku 19. století. Oněgin je člověk umějící se dobře pohybovat ve společnosti, hovořící francouzsky, ale jeho vzdělání je jen povrchní, nemá o nic zájem, nudí se, hýří, žije bohémským životem, život zbytečného člověka. Kvůli dědictví po strýci odjíždí na

venkov, kde se seznamuje s veselou Olgou, která s ním flirtuje, a snivou Taťánou, pro niž se stal ideálem muže a zamilovala se do něj, dostává od ní dopis, ale opovrhne její láskou. Taťána odjíždí do Moskvy, kde se provdá za staršího generála. Po letech se setkávají na plesu a Oněgin cítí, že ji miluje, píše jí dopisy, kde jí vyznává lásku, ale ona neodepisuje, i když ho stále miluje. Evžen ji navštíví, ale ona ho odmítá a zůstává věrná svému muži.

Piková dáma

Kavkazský zajatec

Ruslan a Ludmila

Ukázka

Evžen Oněgin

Taťanin dopis Oněginovi:

„Já píši vám – co mohu více?
Co ještě mohu dodati?
Teď vím, že máte právo sice
mne pohrdáním trestati,
leč ještě věřím, nešťastnice,
že mne váš milosrdný soud
nemůže přece zavrhnout.

Já nejdřív mlčeti jsem chtěla;
a věřte: nebyl byste znal
nikdy můj ostýchavý žal,
kdybych jen stín naděje měla,
že třeba jednou za týden
vás u nás na vsi uzřím jen,
abych vám slůvko mohla říci...
Však řekli, že jste samotář.
Že na vsi nudíte se, víme.
A my ... z nás věru nejde zář,
třebaže ze srdce vás ctíme.
Proč jenom, proč jste přišel k nám?
Já v žalu opuštěné vsi té
bych neznala vás, jak vás znám,
ba ani žal, jež pochopíte.
Mé zármutky, v tmách duše skryté,
by smířil čas, pak (kdož to ví?)
bych zadala se muži
a byla mu i věrnou ženou
i ctnostnou matkou usmířenou.
Jiného ...? Ne již. V světě ráda
nikoho nemohu mít já.
Tak si Prozřetelnost žádá ...
Tak chtějí nebesa: jsem tvá.
Můj celý život mi tě slíbil, tys musel, musel přijíti.
Tys ten, jenž Bohem seslán mi byl

až do hrobu mě chrániti ...
Byls vidinou v mých nočních snění,
už drahý mi, když nezřený,
tvůj zrak mě mučil plameny,
tvůj hlas zněl v touhy rozeznění
- a nebyl to jen sen – jak zvon!
Jen vstoupil jsi, už jsem tě znala,
a strnula jsem, tvář mi vzplála,
hlas nitra řekl mi: Toť on!
Och ano... Já tě slýchávala,
tys tiše se mnou rozmlouval,
když chudákům jsem pomáhala,
i když jsem v prosbách klekávala
za zmatené své duše žal.
Zda tys to, přízraku můj milý,
se do světnice v oné chvíli
průzračnou nocí nesnesl,
nepostál tiše nad pelestí?
A slova naděje a štěstí
zdas v útěchu mi nehlesl?
Kdo jsi? Můj anděl ochranitel?
Či úskočný můj pokušitel?
Vid', zbavíš mě mých zmatků těch?
Snad je to klam, jenž svými stíny
v mou nezkušenou duši leh!
A mně je souzen osud jiný ...
Děj se co děj. Já osud svůj
dnes do rukou tvých svěřuji ti.
Modlím se k tobě: Při mně stůj,
mé slzy v dlaně tvé se řítí...
A uvaž: Já zde sama jsem,
a nikdo mi tu rady nedá.
A musím zahynouti, běda,
i se svým němým úžasem.
I čekám Tě. Přijď, vytoužený!
Buď lásku najevo mi dej,
či těžké sny mé zpřetrhej,
ať stihne mě trest zasloužený!

I končím! Hrůzno mi číst psaní...
Já studem, strachy umírám...
Však vím, že vaše čest mě chrání
a směle svěřuji se vám..."

Přeložil J. Hora

Otázky k textu

1. Charakterizujte autorův styl.
2. Co ve své zpovědi vyjadřuje Taťána?
3. Jak Taťána v závěru vnímá svou zpověď?
4. Proč autor užívá ve větším množství tázacích vět?
5. Nahradte slovo **Prozřetelnost** synonymem.

Michail Jurjevič Lermontov (1814 - 1841)

Byl básník, prozaik, dramatik, ironií a sarkasmem provokoval soudobou společnost, v dětství ho vychovávala babička, studoval na moskevské univerzitě, ale byl pro špatný prospěch a účast na demonstracích vyloučen. Poté absolvoval důstojnickou školu. Svou básní Na smrt básníka napadl Puškinovy nepřátele a vrahy, za což dostal službu na Kavkaze. Dvakrát byl ve vyhnanství, při druhém souboji na Kavkaze zemřel.

Dílo:

Démon - filozofické meditace, vztah mezi dobrem a zlem, na tomto díle pracoval celý život, dospěl k názoru, že zlo je důsledkem slabosti dobra, je to poéma vyprávějící příběh Démona vyhnaného z ráje, který letí nad Kavkazem a vzpomíná na dobu, kdy miloval, neznal zášť, zlo, nenávisť... nyní je všemi nenáviděn, ale i on nenávidí. Na zámku spatří Tamaru, která čeká na svého snoubence. Démon způsobí, že je jeho svatební průvod přepaden a ženich zabit. Tamara velice truchlí, ale tajemný hlas (Démon) v ní vyvolává silné milostné tužby, odchází do kláštera, ale ani zde nemá klid. Démon Tamaru miluje, slibuje jí lásku, odhání jejího strážného anděla, chce se smířit s Bohem, vyznává jí lásku, přiblíží se k ní a políbí ji, ona zasažena jedem jeho dechu umírá. Démon zůstává sám a opuštěný, je opět plný vzteku a zloby a vzlétne do vesmíru.

Maškaráda - drama, dobro proti zlu.

Hrdina naší doby - hlavní postavou je mladý aristokrat Pečorin, vyděděnc společnosti z vlastní vůle, hledající smysl života a s Oněginem je to první zbytečný člověk ruské literatury.

Ukázka

Démon

Mou bytost dobra, nebesům
ty navrátiti můžeš slovem;
tvé lásky svatým stíněn krovem
já předstoupil bych k andělům
jak nový anděl v lesku novém.
Ó, vyslyš prosebný hlas můj,
miluji tě, jsem otrok tvůj!
Jak poprvé jen jsem tě viděl,
hned tajně jsem si znenáviděl
svou moc i nesmrtelnost svou.
Oč krásnější než věčnost kdesi
jsou krátké lidské naděje!
Žít jinak nežli ty mě děsí,
a bez tebe žít hrozné je.
V bezkrevné srdce nečekaný
plamínek opět teple pad.
A smutek na dně staré rány
se ve mně pohnul jako had.
Čím bez tebe je mi ta věčnost?
Vladařství mého nekonečnost?
Jen zvučná slova ubohá,
chrám nesmírný, však bez Boha.

Přeložil J. Hora

Otázky k textu

1. Vysvětlete Démonovy emoce a doložte je konkrétními verši.
2. Jaký druh verše autor užívá?
3. **Ó** – o jaký tvar jde? Uveďte další příklady.
4. Vyhledejte přídavná jména a určete jejich druh.
5. Rozeberte slovo **znenáviděl**.

USA

- 1. polovina 19. století dostala název americká kulturní renesance.

Edgar Allan Poe (1809 – 1849), [edgar alan pou]

Je považován za básníka a prozaika vyjadřujícího touhu po lásce a kráse spjatou s úzkostí ze života a smrti, zakladatel americké novely, detektivky a hororu. Pocházel z Bostonu z herecké rodiny, brzy osiřel, studoval v Anglii a ve Státech, vedl velmi bouřlivý život – alkohol, drogy, pracoval jako novinář a živil se literární činností.

Dílo:

Havran – báseň, stejnojmenná sbírka, havran přilétá do pokoje básníka, který vzpomíná na svou mrtvou milou Lenoru a usadil se na bílé poprsí busty Pallas Athény. Básník s ním rozmlouvá, klade mu různé otázky, například zda-li se s mrtvou ještě setká... havran mu vždy odvětlí „Nevermore“ – „Nikdy více“. Básník je zoufalý nad smrtí Lenory, báseň působí smutně, pesimisticky až tragicky.

Vražda v ulici Morque - příběhy mají fantastický a hrůzostrašný děj.

Jáma a kyvadlo

Maska červené smrti

Ukázka

Havran

Jednou o půlnoci, maje horečku a rozjímaje
nad divnými svazky vědy prastaré a záslužné –
když jsem klímal v polospaní, ozvalo se znenadání
velmi jemné zaťukání na dveře – a pak už ne.
„Je to návštěva, či zdání, bylo to tak nezvučné –
jednou jen a pak už ne.“

Ach, již při vzpomínce blednu! Myslím, že to bylo v lednu,
každý uhlík vrhal stín jen přede mne a dál už ne.
Toužil jsem po kuropění; - marně hledaje v mém čtení
ulehčení od hoře nad Lenorou – již poslušné
světlíky zvou Lenora – nad jménem dívky nadvzdušné,
jež byla mou a teď už ne.

Smutný šelest záclon vlaje z hedvábí a ohýbá je
s hrůzou – již jsem do té doby neznal ani přibližně;
abych skryl své polekání, říkal jsem si bez ustání:

„Je to host, jenž znenadání zaklepal tak neslyšně –
pozdní host, jenž znenadání zaklepal tak neslyšně –
jednou jen a pak už ne.““

Tu má duše vzmužila se; řek jsem bez rozpaků v hlase:
„prosím, pane, nebo paní, odpust'te mi velmožně;
avšak, byl jsem v polospaní, když jste přišel znenadání,
že jste klepal vy“ – a poté otevřel jsem úslužně –
venku tma a víc už ne.

Hledě dlouho do tmy z prahu, stoje v pochybách a strachu,
dlouho snil jsem, jak si nikdo netroufal snít mimo mne;
ale ticho bez rušení, ani slůvka na znamení,
jenom plaché oslovení „Lenor!“, zní zimničně,
to já šeptám „Lenoro!“ – a ozvěna dí zimničně
jenom to a víc už ne.

Vrátil jsem se do pokoje, velmi divě se a boje,
když jsem zaslech trochu silněj nový šramot poblíž mne.
„Jistě cos za chumelice padlo mi na okenice;
podívám se ze světnice, co jsi zač, kdo budíš mne –
ztlumím na okamžik srdce, najdu tě, kdo budíš mne;“
vítr a nic jiného už ne.

Vyrazil jsem okenici, když tu s velkou motanicí
vstoupil starodávňý havran z dob, jež jsou tak záslužné;
bez poklony, bez váhání, vznešeně jak pán či paní
usadil se znenadání v póze velmi výhružné
na poprsí Fallady – a v póze velmi výhružné
si sedl jen a víc už ne.

Pták v svém ebenovém zjevu ponoukal mne do úsměvu
vážným, přísným chováním, jež bylo velmi vybrané –
„ač ti lysá chochol v chůzi, jistě nejsi havran hrůzy,
jenž se z podsvětního šera v bludné pouti namane –
řekni mi své pravé jméno, plutonovský havrane!“ –
Havran děl: „už víckrát ne.“

Žas jsem nad nevzhledem ptáka, jenž tak bez okolků kráká
bezobsažnou odpověď, jež prozrazuje bezradné;
velmi dobře vím, že není skoro ani k uvěření
pták, či zvíře, jež si lení v póze velmi záhadné
na poprsí nade dveřmi - v póze velmi záhadné
a říká si: „už víckrát ne.“

Potom, sedě na mramoru, ustal havran v rozhovoru
jako duše, v jedno slovo samotářsky zabrané –
až jsem si řek v duchu, tak že nedošlo mu to až k sluchu:
„věřím pevně na předtuchu, osud často okrad mne –
jak mé naděje, i on se k ránu odtud vykradne.“

Však havran dí: „už víckrát ne.“

Zaražen, an na mne hledí s přiléhavou odpovědí,
říkám si: „toť bezpochyby pochyb velmi obratně
od pána, ježž osud vedl neštěstím a navždy svedl,
takže nic už nedovedl zpívat, než ty bezradné –
pohřební a smutné písně, refrény, tak bezradné,
jako je: „už víckrát ne!“

Tak jsem seděl nad dohady, mlčky, marně, bez nálady,
pod ptákem, jenž v hloubi prsou nepřestával bodat mne,
kles jsem s zamyšlenou tváří do podušky na polštáři,
na niž padá lampa, v záři matné, mdlé a malátné,
ale do níž nevboří své ruce mdlé a malátné,
ona víckrát, víckrát ne.

Zdálo se, že u stínidla houstne světlo od kadidla,
že se bez pochyby anděl v zvoncích z nebe propadne.
„Chudáku, tvůj Bůh ti v zpěvu posílá sem pro úlevu
balzám na tvou starou něhu, po němž navždy vychladne,
po němž láska k Lenoře v tvé mysli navždy zapadne“ -
však havran děl: „už víckrát ne.“

„Proroku,“ dí, „mene tekeli, ať jsi pták anebo z pekel,
synu podsvětí a přece, proroku, pojď hádat mně –
statečně, byť opuštěný žiji zaklet v této zemi,
dům mám hrůzou obklíčený, zda tvá věštba uhádne,
zdali najdu balzám v smrti, zda tvá věštba uhádne“ –
havran dí: „už víckrát ne.“

„Proroku,“ dí, „mene tekeli, ať jsi pták anebo z pekel,
při nebi, jež nad námi je, při Bohu, jenž leká mne,
rci té duši, jež žal tají, zdali aspoň jednou v ráji
tu, již svatí nazývají Lenora, kdy přivine,
jasnou dívku Lenoru, kdy v náruči své přivine“ –
havran dí: „už víckrát ne.“

„To řek jistě na znamení, že se chystáš k rozloučení,
táhni zpátky do bouře a do podsvětí, satane! –
nenech mi tu, starý lhář, ani pírkou na polštáři,
neruš pokoj mého stáří, opusť sochu, havrane!
Vyndež zobák z mého srdce, opusť sochu, havrane!“
Havran dí: „už víckrát ne.“

Pak klidně ulebedí, stále sedí, stále sedí,
jako Ďábel na bělostných řadrech Pallas Athéné;
oči v snění přimhouřeny na pozadí bílé stěny,
lampa vrhá beze změny jeho stín, jímž uhrane,
a má duše z toho stínu, jímž mne navždy uhrane,
nevzchopí se – víckrát ne.

Otázky k textu

1. Zařaďte ukázkou do literárního žánru a charakterizujte ho.
2. Jakým způsobem autor stupňuje napětí – doložte na ukázce.
3. Na koho hlavní hrdina vzpomíná.
4. Vyhledejte v textu oslovení.
5. Doložte na základě ukázky znaky romantismu.

Český romantismus

- 30. - 50. léta 19. století,
- odpor proti absolutismu, revoluce ve Francii a Polsku, nové literární hnutí Mladé Evropy,
- v Rakousku udržoval absolutismus kancléř Metternich policejním a cenzurním režimem, březnové revoluční hnutí 1848, červen - Slovanský sjezd v Praze krvavě rozeznán, zrušena robota a cenzura,
- literární život - 2 strany: - radikální - nenamítá nic proti použití revolučních prostředků k dosažení svobody (Sabina, Frič),
 - liberální - snaha po osvobození klidnou cestou (Palacký, Havlíček),
- 1884 - vyvrcholení obrozeneckých snah, znovuzavedení cenzury, žaláře, vyhnanství, vliv polské revoluce, přední místo zaujímá **literatura krásná** - nové látky a nové slovesné formy, rozkvět časopisectví a novinářství - vliv na politické a sociální uvědomění největší rozkvět žurnalistiky spadá do let 1849-1850,
- vydání Máje v r. 1836, později Kytice a Babičky.

Josef Kajetán Tyl (1808 – 1856)

Český dramatik, spisovatel, herec, novinář a organizátor společenského života, jedna z vedoucích osobností národního obrození. Vystudoval gymnázium, posléze filozofii v Praze, z finančních důvodů se stal členem kočovné společnosti, po dvou letech se vrátil a pracoval jako vojenský účetní, po roce 1842 se již plně věnoval

literární a kulturní činnosti, řídil časopis Květy, byl dramaturgem českých her ve Stavovském divadle, v roce 1851 o toto místo přišel a založil si vlastní kočovnou společnost, s níž jezdil po Čechách až do své smrti, zemřel v bídě. V Praze pořádal bály a výlety, kde se mluvilo česky, merendy a deklamovánky – recitace české poezie, snažil se posilovat národní vědomí.

Dílo:

Historické hry:

Kutnohorští havíři

Jan Žižka

Jan Hus

Hry ze současného života:

Fidlovačka aneb žádný hněv a žádná rvačka – hra ze života pražských řemeslníků, poprvé zde zazněla naše hymna, hudbu složil František Škroup.

Strakonický dudák aneb hody divých žen – ráz pohádky, vystupují zde nadpřirozené bytosti, dobře odpozorované lidové postavy s pohádkovou romantičností, lidová hra se zpěvy, nejslavnější autorova hra.

Paličova dcera – vdovec Valenta se spoustou dětí má dluhy, zapálí chalupu, obviněna je jeho dcera Rozárka, ale nakonec je vina prokázána, ona celou situací však velmi trpí, očistí ji její ženich Antonín, kritika společnosti.

Ukázka

Strakonický dudák

Kalafuna s houslemi v ruce. Švanda s dudami. Předešlí.

Kalafuna: Ale copak je to, mládenci? Střelil do vás někdo jako do vrabců na hrachovišti, že máte na holé stěny zevlovat? Hezky do kola, sousedě! Zahrajeme vám něco od podlahy!

Šavlička: Buď rád, skřípale, že tě nikdo neposlouchá!

Kalafuna: Skřípale? Hehe, kdybych tě neznal, Šavličko, myslel bych, že mi chceš udělat žluč. Já jsem starý primarius!

Šavlička: Ty? To si přijď k nám primariusu poslechnout, když přijede takhle Náky z Babylonu – nebo odkudsi. Ten hraje, až potí krev a posluchači dostávají křeče.

Koděra: Ale jdi!

Kalafuna: Hehe! To by byla pěkná muzika!

Šavlička: To je taky muzika! Právě v tom vězí teď všechno umění. Teď se nesmí hrát (napodobí housle) tidli diti, tidlity – to by nabral; nynčko to musí chodit; šrum, šrum! to padají tolary!

Koděra: Tolary?

Šavlička: Teď se vydělávají muzikou zlořečené peníze!

Kalafuna: Že se vydělávají?

Šavlička: Mangari – jako smetí. Takový muzikant, když to umí podle nejnovější noty, smete za večer tisíce!

Švanda (s sebou trhne): Tisíce?

Kalafuna: To je čtverák!

Šavlička: Hotové tisíce; našinec to ví; mívá při tom také pšouresy!
 Koděra: Ale jdi!
 Šavlička: Nosí vlaské bubny, pulpity a tak dále – člověk je na vojně a má fiňáry.
 Tisíce, povídám, za večer!
 Švanda: A nač takový člověk hraje?
 Šavlička: Nač? Nu – na ledaco –
 Švanda: Také na dudy?
 Šavlička: Na du – hahaha! to by ještě scházelo!
 Koděra: Pročpak? Vždyť je to kus poctivé muziky; dudy pocházejí z časů –
 Šavlička: Krále Holce, když byla za groš celá ovce.
 Koděra: Aťsi! Však ono by neškodilo, kdyby nám bylo z těch časů ještě více
 zbylo než dudy. Ale ten český svět se celý převrátil, tancuje po hlavě –
 i tuhle náš lid začíná už jaksi po jiné muzice uši nastrkovat; ale dokud
 jsem já rychtářem, musí držet na dudy. A co se týče města, myslím, že
 by si tam mohli také jednou uši dudami namastit.
 Šavlička: Inu, z jedné strany máte skoro pravdu. Nynější svět žádá rohaté věci –
 dávaly se koncerty už na drnkačku, proč by to nešlo taky jednou
 s dudami? Mangari! Ale umět by musel člověk něco – rozumíme?
 Kalafuna: I což je o to! Švanda to zná z fundamentu; dnes to arci není pozorovat
 – protože mu tlačí láska vosrdí – hehe! a z toho pochází krátký dech.
 Šavlička: Ach, proto věší chocholku jako zmoklý kapoun – haha! Inu arci, láska je
 hladový strávník, ale – vidíš, milý dudáku, kdybysi něco uměl, mohl bysi
 do světa a vydělat peníze – potom bys neměl s láskou žádné hořkosti,
 nebo peníze dokážou, nač si jen pomyslíš! Našinec to musí vědět,
 vždyť je na vojně!

Píseň

Peníze jsou páni světa,
 dukát, to je pravý rek,
 a co někdy stovku umí,
 to by člověk sotva řek.
 Třebas ty byl motovidlo,
 že bys oslí uši nes:
 přece najdeš chvály sídlo –
 jenže to jde do peněz.

Chce-li košťál mladou kůstku,
 kancelářský správce hlas,
 chce-li forman čerstva jezdit,
 musí mít kolomaz.
 Žoldy! volá muž i žínka,
 s prázdnou rukou žádný ples;
 i ta boží křepelinka
 tluče pořád: Pět peněz!

Železnice, parostroje,
 krámy, domy, fabriky –
 to teď roste jako z vody
 podle nové praktiky.

Měj si ale rozum v pachtu,
důl i hory světa slez:
přec nenajdeš šťastnou
šachtu – jsi-li chudák bez peněz.

Chceš-li zkusit ženskou
věrnost, chceš-li zkoumat přítele,
chceš-li změřit panskou lásku
nebo světské fortele:
všecko najdeš, není veta,
víru na kůl nepověs;
jenom vejdi na trh světa –
ale nechod' bez peněz.

Peníze jsou hever světa,
silou svojí pravý div;
bez nich darmo cíle hledáš,
třeba jsi byl sto let živ.
Jen až půjdem ku armádě
s tichým srdcem do nebes –
ano, jen v tom jednom pádě
dojdem cíle bez peněz!

(Jde zas do hospody a ostatní za ním – jen Kalafuna a Švanda zůstanou vpředu.)

Kalafuna: Jářku, Švando, budeme zde čumět na minet? Pojd', snad cvrnkne někdo desetníkem.

Švanda: Jdi jen sám, já nemám dechu – mně je tuhle (sahá si na srdce), jako by mi chtěly všechny měchy prasknout. Neslyšel jsi, že má jiný za muziku tisíce?

Kalafuna: Snad je také potřebuje. Přej mu je!

Švanda: Já je potřebuju taky!

Kalafuna: I jdi, my máme dost – hehe! když nedělá žaludek bandurskou.

Švanda: Já chci ale víc! Půl tolaru mi nestačí; za to nemůžu holce ani šněrovačku koupit –

Kalafuna: A ty bys jí koupil taky rád čepeček – ó však my víme. Ale bez šněrovačky se můžete mít taky rádi.

Švanda: Můžete! Co mi to pomůže, když mi dá šenkýř na stůl plný džbánků a já se ho nesmím dotknout? Dorotčin tatík mi hrozí, že mi srazí zadek jako zajíci.

Kalafuna: To jsou tak hloupé řeči tatíků, když nemůže hoch hned plný pytlík na stůl hodit. Já budu snad také takový mumloun, až mi moje kuřata dorostou.

Švanda: Ale já vím, co udělám! Tady do toho kozlího měchejře už ani nefouknu, ale půjdu do světa a přinesu si tisíce.

Kalafuna: He! he! kdyby to byly hniličky, proč ne! to bys jich mohl někde plné kapsy nasbírat.

Švanda: O, jen se posmívej, já půjdu přece! Bez Dorotky tu nemám beztoho žádné radosti. – Já měl už dávno sírky táhnout, nynčko to nahlížím.

Když vydělá jiný peníze s drnkačkou, seženu já taky něco dudama – a kdyby to byl jenom jeden tisíc.

Kalafuna: Ty zpropadené tisíce ti zmatou ještě kolečka. Podívej se na mne; já neměl ani zlámanou grešli – hehe, když jsem si mou sednou svátost namlouval – máma chtěla na mne vzít koště – a já dostal holku přec. Jenom trpělivě.

Švanda: Já nemám takovou račí krev!

Kalafuna: To je chyba.

Švanda: A těm chlupáčům dudy už také jaksi nevoní. Pryč tedy hajdy do světa – tam jsou tolary! Dělej ty jen zatím tady muziku a louskej bídu; já budu shánět tisíce. (Odejde.)

Kalafuna (za ním): Počkej alespoň do zejtrka – zejtra máme ještě sousedskou!

Otázky k textu

1. Vyhledejte v textu nespisovné tvary.
2. Na základě ukázky charakterizujte jednotlivé hrdiny.
3. Zařaďte ukázku do literárního žánru a charakterizujte ho.
4. Vyhledejte v textu přídavná jména.
5. Který větný člen vyjadřují přídavná jména a co něm víte?

Karel Hynek Mácha (1810 – 1836), Máchův portrét není znám, můžeme nalézt více podob.

Narodil se v Praze, matka byla v domácnosti a vzbudila v něm vlastenecké cítění, které ho neopouštělo ani na německých školách, kde psal básně nejdříve německy, ale brzy začal psát česky, sledoval společenský a literární život, studoval filozofii a práva a navštěvoval byt Jungmanna. Rád cestoval a navštívil Itálii, toulal se pěšky po hradech a zříceninách, sžíval se s historií a snažil se uniknout od reality. S průměrnou dívkou Lori čekal dítě. Po vystudování práv odešel do Litoměřic jako advokátní praktikant, prochládl zde při hašení požáru a umírá, pohřeb měl v den své plánované svatby.

Dílo:

Máj – je lyrickoepická skladba vydaná krátce před jeho smrtí, kritika ji však nepřijala, zachycuje příběh dvou milenců – Viléma a Jarmily, autor se zamýšlí nad smyslem života vůbec, vzpoura člověka, jedinečné zachycení přírody korespondující s náladami vězně. Děj skladby je pouze nastíněn, Vilém miluje Jarmilu a zabíjí jejího svůdce, netuší však, že je to jeho otec, který ho v dětství vyhnal z domova. Vilém je ve vězení a bude sťat, zde přemýšlí o smyslu života, vzpomíná na dětství a provázejí ho pocity křivdy a vzdoru, nevěří na život po smrti. Loučí se se svou milovanou zemí, je sťat, vpleten na kůl a hlava nabodena na kůl. V závěru vstupuje do děje sám básník a ztotožňuje se s hlavním hrdinou.

Marinka**Cikáni****Ukázka****Karel Hynek Mácha – Máj**

Byl pozdní večer – první máj –
večerní máj – byl lásky čas.
Hrdliččin zval ku lásce hlas,
kde borový zaváněl háj.
O lásce šeptal tichý mech;
kvetoucí strom lhal lásky žel,
svou lásku slavík růži pěl,
růžinu jevil vonný vzdech.

...

Klesla hvězda s nebes výše,
mrtvá hvězda, siný svit;
padá v neskončené říše,
padá věčně v věčný byt.
Její pláč zní z hrobu všeho,
strašný jekot, hrůzný kvíl.
„Kdy dopadne konce svého?“
Nikdy – nikde – žádný cíl.

...

To vše zločinec ještě jednou zřel,
to vše, jež nyní opustiti měl,
a hluboký srdce mu žel uchvátí;
hluboce vzdechne – slza slzu stíhá –
ještě jednou – posledně – vše probíhá,
pak slzavý v nebe svůj zrak obrátí.
Po modrém blankytu bělavé páry hynou,
lehounký větřík s nimi hraje;
a vysoko – v daleké kraje
bílé obláčky dálným nebem plynou,
a smutný vězeň takto mluví k nim:

„Vy, jenž dalekosáhlým během svým
co ramenem tajemným zemi objímáte,
vy hvězdy rozplynulé, stíny modra nebe,
vy truchlenci, jenž rozsmutnivše sebe,
v tiché se slzy celí rozplýváte,
vás já jsem posly volil mezi všemi.
Kudy plynete u dlouhém dálném běhu,
i tam, kde svého naleznete břehu,
tam na své pouti pozdravujte zemi.
Ach zemi krásnou, zemi milovanou,
kolébku mou i hrob můj, matku mou,
vlast jedinou i v dědictví mi danou,
šírou tu zemi, zemi jedinou!“ –

...

V hlubokém ouvalu klínu,
ve stovkách dubů stínu,
sbor u velkém kole sedí.
Zahalení v pláště bílé,
jsou to druzi noční chvíle.
Každý před se v zemi hledí
beze slova, bez pohnutí,
jak by kvapnou hrůzou jmutí
v sochy byli proměnění.
Večerních co krajín pění
tichý šepot – tiché lkání –
nepohnutým kolem plynul,
tichý šepot bez přestání?
„Vůdce zhynul! – vůdce zhynul!“

V kotouči jak vítr skučí,
nepohnutým kolem zvučí:
„Vůdce zhynul! – vůdce zhynul!“ –

Jako listí šepotání
pode skálou při ozvěně
znělo kolem bez přestání,
jednozvučně, neproměnně:
„Vůdce zhynul! – vůdce zhynul!“ –

Zachvěly se lesy dálné,
ozvaly se nářky valné:
„Pán náš zhynul! – zhynul!! – zhynul!!!“

Otázky k textu

1. Jaký má hlavní hrdina vztah k vlasti, doložte konkrétními verši.

2. Jakým způsobem koresponduje příroda s hrdinovým rozpoložením? Uveďte konkrétní případ na základě textu.
3. Vyhledejte v textu poetismy.
4. Určete antonyma ke slovům: **pozdní, večer, láska, svit, mrtvá, výše.**
5. Vyhledejte v textu homonymum a slova mnohoznačná a uveďte další příklady.

Karel Jaromír Erben (1811 – 1870)

Pocházel z podkrkonošské řemeslnické a písmácké rodiny, otec byl švec, studoval na gymnáziu v Hradci Králové i s Tylem, projevil zájem o literaturu, psal německy, ale pod vlivem matky začal psát česky, vystudoval práva a pracoval u pražského soudu, později jako archivář, sbíral po venkovských archívech látku k historii českých rodů a lidové písně a pohádky, přišla bída a umírá na plicní chorobu.

Dílo:

Prostonárodní české písně a říkadla – 2 200 písní a říkadel, sleduje člověka od kolébky po hrob.

Pohádky: **O třech přadlenách; Dlouhý, Široký a Bystrozraký; Zlatovláska; Pták Ohnivák a liška Ryška; Tři zlaté vlasy děda Vševěda...** - vyšly posmrtně jako **České pohádky**.

Kytice – básnická sbírka, nejkrásnější dílo, vliv lidové poezie a mystiky, nepřírozené bytosti, otázka viny a trestu, tragično, baladično. Básně: **Polednice, Poklad, Svatební košile, Holoubek, Dceřina kletba, Kytice...**

Ukázka

Kytice

Holoubek

Okolo hřbitova
cesta úvozová;
šla tudy, plakala

mladá, hezká vdova.

Plakala, želela
pro svého manžela,
neb tudy naposled
jej doprovázela.

Od bílého dvora
po zelené louce
jede pěkný panic,
pero na klobouce.

„Neplač, nenaříkej,
mladá, hezká vdovo!
škoda by tvých očí,
slyš rozumné slovo.“

„Neplaš, nenaříkej,
vdovo, pěkná růže!
a když muž ti umřel,
vezmi mne za muže.“
Jeden den plakala,
druhý ticho minul,
třetího žel její
pomalu zahynul.

V temeni umrlého
z mysli vypustila;
než měsíc uplynul,
k svatbě šaty šila.

Okolo hřbitova
veselejší cesta:
jedou tudy, jedou
ženich a nevěsta.

Byla svatba, byla
hlučná a veselá,
nevěsta v objetí
nového manžela.

Byla svatba, byla,
hudba pěkně hrála:
on ji k sobě vinul,
ona jen se smála.

Směj se, směj, nevěsto!
pěkně ti to sluší:
nebožtík pod zemí,
ten má hluché uši!

Objímej milého,
netřeba se báti:
rakev dosti těsná –
ten se neobrátí!

Líbej si je, líbej,
ty žádané líce:
komus namíchala,
neobživne více! –

Běží časy, běží,
všecko sebou mění:
co nebylo, přijde,
co bývalo, není.

Běží časy, běží,
rok jako hodina;
jedno však nezmizí:
pevněť stojí vina.

Tři roky minuly,
co nebožtík leží;
na jeho pahorku
tráva roste svěží.

Na pahorku tráva,
u hlavy mu doubek,
na doubku sedává
běloučký holoubek.

Sedává, sedává,
přežalostně vrká;
každý, kdo uslyší,
srdce jemu puká.

Nepuká tak jiným,
jako jedné ženě:
s hlavy si rve vlasy,
volá uděšeně:

„Nehoukej, nevolej,
nehuč mi tak v uši:
tvá píseň ukrutná
probodá mi duši!“

„Nehoukej, nežaluj,
hlava se mi točí:
aneb mi zahoukej,

ať se mi rozkočí!“ –

Teče voda, teče,
vlna vlnu stíhá,
a mezi vlnami
bílý šat se míhá.

Tu vyplývá noha,
tam zas ruka bledá:
žena nešťastnice
hrobu sobě hledá!

Vytáhli ji na břeh,
zahrabali skrytě,
kde cesty pěšiny
křižují se v žitě.

Nižádného hrobu
jí býti nemělo,
jen kámen veliký
tlačí její tělo.

Však nelze kamenu
tak těžko ležeti,
jako jí na jménu
spocívá prokletí!

Otázky k textu

1. Vysvětlete hlavní myšlenku ukázky.
2. Převyprávějte další balady z Kytice, které znáte.
3. Co je to balada?
4. Co je protikladem balady,
5. Užívají se v dnešní češtině infinitivní tvary zakončené na –ti, pokud ano, kdy?

Otázky k okruhu

1. Zařadte časově období romantismu.
2. Z čeho vznikl název pro toto období?
3. Jaké literární druhy byly oblíbené?
4. Charakterizujte obecně hlavního hrdinu.
5. Jaký je postoj autora k hlavnímu hrdinovi?
6. Co víte o českém romantismu?
7. Existuje romantismus v čisté podobě?
8. Které představitele ruského romantismu znáte, uveďte jejich díla.
9. Uveďte představitele českého romantismu a charakterizujte jejich stěžejní díla.
10. Vyjmenujte představitele romantického dramatu.

Druhý ročník

2. 6 Světový a český realismus v literatuře

- rozmach přírodních a technických věd (Darwin, Pasteur – lékařství), železnice, z čehož plyne důvěra v rozum a smyslové poznání, spolehlivost exaktních věd,
- vznik společenských věd a spisovatelé začali studovat i lidské nitro.

Realismus

- přesné a všestranné studium života, společnosti a nitra člověka, skutečné zobrazení reality bez idealizace a přikreslování, jednotlivec je chápán jako člen společnosti, zajímá se především o současnost, látku pojímá objektivně, všímá si typičnosti u člověka, ne výjimečnosti, zachycuje průměrného člověka v každodenním životě ve vývoji a v určitém prostředí,
- realismus se uplatnil hlavně v dramatu a próze, největšího rozkvětu dosáhl román, který zachycuje dobu v celistvosti, snaha o přehlednou kompozici a věcný jazyk, průnik dialektismů a hovorových prvků.

Kritický realismus

- 2. polovina 19. století - kritika společnosti pomocí její analýzy.

Naturalismus

- krajní směr realismu – základem dění je hmota, člověk je produktem dědičnosti, pudů a prostředí, je determinován (určen a omezen).

Francie

- zde se realismus objevil jako první.

Honoré de Balzac (1799 – 1850), [onore d balzak]

Francouzský spisovatel a představitel kritického realismu, pocházel z rodiny zámožného burzovního spekulanta, studoval práva, pracoval v notářské kanceláři,

což ho však neuspokojovalo a rozhodl se stát spisovatelem. Původně psal brakovou literaturu, ale nebyl schopen se uživit, měl velké dluhy, které splácel do konce života. Psal převážně v noci, přes den ohromoval Paříž nákladným životem, vyčerpán prací a utrápen milostným románkem s polskou šlechtičnou (vzali se pár měsíců před smrtí) těžce onemocněl a zemřel. Vytvořil rozsáhlý cyklus Lidská komedie – 97 románů a povídek.

Dílo:

Lidská komedie - obsahuje 97 románů a povídek, rozsáhlý cyklus, 3000 postav, rodokmeny, obsahuje studie mravů, filozofické a analytické úvahy, snaha zachytit skutečnost a vlivy na člověka, postavy z různých vrstev, skvěle popsal venkovské i pařížské prostředí, sympatizoval s aristokracií a kritizoval měšťanstvo, užíval složitý jazyk, odbornou terminologii a bohatou slovní zásobu.

Otec Goriot – odehrává se v první polovině 19. století v Paříži, vystupují zde pan Goriot – obchodník s nudlemi a student Rastignac, kteří se setkali v penziónu paní Vauquerové. Goriot se vypracoval a získal poměrně velký majetek, miloval své dcery Anastázii a Delfínu, které po smrti matky vychovával sám. Dcerám rozdělil svůj majetek a ty se pak za něho styděly a přestaly se s ním stýkat, zůstal sám opuštěný v malém penziónu, kde se setkal se studentem Rastignacem, který byl čestný a šlechtetný, ale později poznal, že společnost tyto mravní hodnoty neuznává a změnil pohled na svět, seznámil se s Goriotovými dcerami a měl intimní poměr s Delfínou. Přece jen v něm zůstalo trochu šlechtetnosti a citu a staral se o Goriota do konce života, se svým přítelem medikem ho pochovali na vlastní náklady, dcery se pohřbu nezúčastnily.

Ztracené iluze - Lucien Chardon a David Séchard se seznámili na studiích a stali se přáteli. David se oženil se Lucienovou sestrou Evou a zdědil po svém otci malou tiskárnu, byl pracovitý a snažil se vynalézt levnější výrobu papíru. Lucien je nadaný básník a snaží se být úspěšným, ale ztrácí veškeré iluze, neboť pochopil, že nestačí být pracovitý a nadaný, ale v uměleckém světě vládnu intriky, společenské styky a jistá agresivita. Do Luciena se zamiluje paní de Bargeton a on se díky ní dostává do vyšších kruhů, později spolu odcházejí do Paříže, on ji však jen využívá. Vrhá se do budování kariéry bez jakýchkoliv morálních zábran a lstí, usiluje o přiznání šlechtického titulu po matce, zamiloval se do herečky Coralie, nedaří se mu v žurnalistice a přichází jeho osobní krach. Vrací se domů, ale jeho švagr David se utápí v dlužích, neboť Lucien podepsal jeho jménem falešné směnky v Paříži. David se dostává do vězení pro dlužníky a Lucien si uvědomuje svou vinu, východisko vidí v sebevraždě, ale setkává se s falešným knězem, což je ve skutečnosti uprchlý galejník, ten mu poskytuje větší množství peněz, které Lucien vrací Davidovi a sám odjíždí s „knězem“ do Paříže.

Lesk a bída kurtizán

Evženie Grandetová

Ukázky

Otec Goriot

Koncem třetího roku omezil otec Goriot ještě více svá vydání, postoupiv do třetího poschodí s čtyřiceti franky penze měsíčně. Odřekl si tabák, vypověděl svého

vlásenkáře a už se nepudroval. Když se otec Goriot prvně objevil nenapudrován, vykřikla jeho hostitelka překvapením, když spatřila barvu jeho vlasů, jež byly špinavě šedivé a nazelenalé. Jeho tvář, kterou tajné starosti ponáhlu naplňovaly smutkem den ze dne větším, vypadala nejubožejší ze všech tváří u stolu. Nebylo o tom tedy již žádné pochyby, otec Goriot byl starý zhýralec, jehož oči byly chráněny před zhoubným vlivem léků, nutných proti jeho nemocím, jen dovedností nějakého lékaře. Hnusnou barvu svých vlasů měl ze svých výstředností a z léků, jichž užíval, aby v neřestech pokračoval. Fyzický i morální stav tohoto dobráka ponoukal k takovým žvástům. Když jeho výbava byla roztrhána, koupil v náhradu za své krásné prádlo kaliko, loket za čtrnáct sous. Kousek po kousku mizely jeho diamanty, zlatá tabatěrka, řetěz a šperky. Odložil svůj chrpově modrý oblek, všečen svůj nádherný šat, a v zimě nosil hrubý svrchník z kaštanově hnědého sukna, vestu z kozích chlupů a šedivé kalhoty ze silné vlny. Postupně hubeněl; jeho lýtka splaskla; jeho tvář, nadmutá šťastnou spokojeností měšťana, pokrývala se hustými vráskami; jeho čelo krabatělo, lícní kosti vysedly. Během čtvrtého roku svého pobytu v ulici Neuve-Sainte-Geneviève už se sobě nepodobal. Dvaasedesátiletý dobrácký výrobce nudl, který však stěží vypadal na čtyřicet let, silný a tlustý měšťan s dobromyslnou tváří, jehož zevnějšek bavit každého, koho potkal, který míval cosi mladického ve svém úsměvu, vypadal nyní jako sedmdesátník, otupělý, vrávorající, mdlý. Jeho tak živé modré oči se zastřely matnou a jako nevýraznou clonou, vybledly, neslyly už a jejich červený lem jako by plakal krví. Jedněm naháněl hrůzu, u druhých vzbuzoval soucit. Když mladí medicí zpozorovali pokles jeho dolního rtu a změřili vrchol jeho lícního úhlu, když se ho dlouho vyptávali, ale nic z něho nedostali, prohlásili o něm, že je stížen kretenismem. Jednou mu po večeři paní Vauquerová řekla posměvačně: „Nuže, už vás nepřicházejí navštěvovat vaše dcerušky?“, uvedši tak v pochybnost jeho otcovství. Otec Goriot se zachvěl, jako kdyby ho hostitelka bodla železným bodcem.

„Někdy přicházejí,“ odpověděl dojatě.

„Ale, ale! Vy se s nimi ještě vídáte?“ zvolali studenti.

„Bravo, otče Goriot!“

Stařec však neslyšel vtipy, které se po jeho odpovědi na něho sesypaly, upadl znova do svého zamyšlení, což ti, kteří ho povrchně pozorovali, pokládali za senilní otupělost.

...

„Ach, kdybych byl bohat, kdybych si ponechal své jmění, kdybych jim je nebyl dal, pak by tady byly, olizovaly by mi tváře svými polibky! Bydlel bych v paláci, měl bych krásné pokoje, služebnictvo, teplo. A ony by se rozplývaly v slzách i se svými manžely a se svými dětmi. To vše bych měl. Ale takhle nic! Za peníze je všechno, i dcery. Ach, mé peníze, kde jsou? Kdybych měl po sobě zanechat poklady, byly by mě balily do obkladů, ošetřovaly by mě. Slyšel bych je, viděl bych je. Ach, mé drahé dítě, mé jediné dítě, má samota, má bída jsou mi milejší. Když je nešťastný člověk milován, je si aspoň jist, že je milován. Ne, chtěl bych být bohat, viděl bych je. Na mou duši kdopak ví? Obě mají srdce z kamene. Měl jsem pro ně příliš mnoho lásky, aby ony jí měly aspoň trochu pro mne. Otec má být stále bohat, má držet své děti na uzdě jako jankovité koně. A já jsem byl před nimi na kolenou. Bídnic! To, jak se ke mně po celých deset let chovaly, teď důstojně vyvrcholuje...“

Přeložila B. Zimová

Ztracené iluze

Lucien opustil Coralii a Camusota a odešel do Dřevěných galerií. Jakou to změnu v něm způsobilo to dnešní uvedení do tajností žurnalistiky! Beze strachu se vmísil do davu, jenž proudil galeriemi: tvářil se vyzývavě, protože měl svou maitressu, a k Dauriatovi vstoupil nenuceně, protože byl žurnalistou. Zastihl zde velkou společnost, podal ruku Blondetovi, Nathanovi, Finotovi a všem literátům, s nimiž se již týden přátelil. Pokládal se za osobnost a myslel si, že je daleko víc než jeho druhové. Nepatrná špička, jež ho vzpružovala, znamenitě mu prospěla, byl duchaplný a ukázal, že dovede s vlky výt. Avšak přesto nesklízel Lucien mlčenlivá, němá nebo vyslovená uznání, jež očekával, povšiml si prvních projevů žárlivosti, jež mu dávala najevo tato společnost, ne znepokojená, ale spíše zvědavá, jaké místo nová hvězda zaujme a jak velký podíl při všeobecném rozdělení výtěžků zhltné. Finot, jenž viděl v Lucienovi zlatý důl, a Lousteau, jenž se domníval, že má nad básníkem určitá práva, usmívali se na něho jediní. Lousteau už si plně osvojil šéfredaktorské způsoby a prudce zaklepal na okénko do Dauriatovy pracovny.

„Okamžiček, příteli,“ odpověděl mu nakladatel, když povystrčil hlavu nad zelenými záclonkami a poznal Louseaua.

Okamžiček trval hodinu, a teprve potom vstoupil Lucien se svým přítelem do svatyně.

„Tak co, přemýšlel jste o záležitosti našeho přítele?“ řekl nejnovější šéfredaktor.

„Ovšemže,“ řekl Dauriat a sultánsky se ve svém křesle zvrátil. „Sbírku jsem si prolistoval, dal jsem ji přečíst jednomu gurmánovi, dobrému znalci, protože já o sobě nechci tvrdit, že tomu rozumím. Já, milý příteli, kupuji slávu už hotovou jako ten Angličan, co si kupoval lásku. Vy jste právě tak velký básník, kamarádíčku, jako hezký chlapec,“ pokračoval Dauriat. „Slovo čestného muže, neříkám knihkupce, rozumíte, vaše sonety jsou nádherné, není v nich znát žádná pracnost, a to bývá vzácnost, když básník píše s inspirací a zápalem. Mimo to dovedete dělat rýmy, to je vůbec přednost nové školy. Vaše Sedmikrásky jsou překrásná knížka, ale není to žádný obchod, a já se mohu pouštět jen do velkých podniků. Už pro klidné svědomí nechci ty vaše sonety přijmout, nemohl bych jim pomoci nahoru, nedá se na nich tolik vydělat, abych finančně zajistil jejich úspěch. Ostatně, vy u poezie nezůstanete, vaše sbírka je ojedinělou záležitostí. Jste mlád, mladý muži, přinesl jste mi vlastně tu věčnou knížku prvních veršů, kterou si po vyjití gymnázia napíše každý literát, a třebaže si na ní zprvu zakládá, později se jí sám vysměje. Váš přítel Lousteau má jistě někde mezi starými ponožkami také zastrčenou nějakou svou báseň. Nu, nemáš nějakou básničku, na kterou jsi kdysi přísahal?“ obrátil se Dauriat na Lousteaua s prohnáním úsměvem starého lišáka.

„A jak bych mohl psát jinak prózu?“ řekl Lousteau.

„Tak to vidíte, nikdy se mi o tom nezmínil, ale náš přítel zná nakladatele a rozumí obchodu,“ pokračoval Dauriat. „Pro mne,“ zalichotil Lucienovi, „nerozhoduje, jste-li velký básník; máte nesmírné, opravdu nesmírné nadání: vydat vás jako začínající nakladatel, to by ode mne byla vážná chyba. Především by mi dnes moji podílníci a společníci odepřeli další finanční prostředky. Ono stačí, že jsem vloni prodělal na poezii dvacet tisíc franků, aby už o ní nechtěli ani slyšet, a oni jsou moji páni. Jenže o to tu koneckonců nejde. Připouštím, že jste veliký básník, budete však plodný? Budete dávat sonety pravidelně? Bude z vás deset svazků? Stane se z vás podnik? Ne, ne, z vás bude znamenitý prozatér. Máte příliš mnoho ducha, abyste ho utrácel v rýmovačkách, můžete si přijít jako novinář na třicet tisíc franků ročně, a vy je

nezahodíte kvůli nějakým třem tisícům, které byste si pracně vydělal těmi svými hemistichy, strofami a ostatním haraburdím.“

„Víte, Dauriate, že pán je z naší redakce?“ řekl Lousteau.

„Ovšem,“ odpověděl Dauriat, „četl jsem jeho článek a nemusím snad říkat, že mu Sedmíkrásky odmítám v jeho vlastním zájmu! Ano, pane, v několika měsících vám dám víc za články, které si u vás objednáme, než za vaši neprodejnou poezii!“

„A co sláva?“ zvolal Lucien.

Dauriat a Lousteau se dali do smíchu.

„I kruci,“ prohodil Lousteau, „ono to má ještě iluze.“

„Sláva,“ odpověděl básníkovi Dauriat, „to je deset let vytrvalé práce a pro nakladatele sto tisíc franků ztráty anebo zisku. Najdete-li blázny, kteří vydají vaše verše, dáte mi za rok sám za pravdu, až se dozvíte, jak ten jejich podnik odpadl.“

„Máte tu rukopis?“ otázal se Lucien chladně.

„Zde je, milý příteli,“ odpověděl Dauriat, ale bylo znát, že jeho jednání s Lupenem už je mnohem jemnější.

Lucien vzal od něho svitek a ani se nepodíval, v jakém stavu je na něm provázek, tak jistě se mu zdálo, že Dauriat Sedmíkrásky četl. Vyšel s Lousteauem z pracovny a nevyhlížel nijak sklesle ani nespokojeně. Dauriat doprovodil oba přátele do krámu a bavil se přitom o svém i Lousteauově listu. Lucien se nedbale pohrával s rukopisem Sedmíkrás.

„Ty myslíš, že Dauriat sonety četl nebo dal číst?“ zašeptal mu Štěpán do ucha.

„Ano,“ řekl Lucien.

„Podívej se na pečeť.“

Lucien zjistil, že inkoust a provázek jsou naprosto neporušené. „Která znělka vás nejvíce zaujala?“ otázal se Lucien nakladatele, celý bledý hněvem i zlostí.

„Všechny jsou zajímavé, vážený příteli,“ odpověděl Dauriat. „Ale ten o sedmíkráse je báječný, končí jemnou a neobyčejně vybroušenou myšlenkou. Na něm jsem poznal, jaké vavříny bude sklízet vaše próza. Proto jsem vás okamžitě Finotovi doporučil. Dělejte pro nás články, dobře vám je zaplatíme. Víte, snít o slávě, to je moc hezké, ale nezapomínejte na zdravý grunt a berte, co je. Až budete bohatý, budete psát i verše.“

Básník vyrazil ven do průchodu, bál se, aby nevybuchl, jak byl rozzuřený. „Nu, nu, dětino,“ řekl Lousteau, jak šel za ním, „uklidni se, ber lidi, jací jsou, dívej se na ně jako na nástroje. Chceš se pomstít?“

„Stůj co stůj,“ řekl básník.

„Tady máš výtisk Nathanovy knihy, který mi Dauriat zrovna teď dal, druhé vydání vyjde zítra, přečti si to znova a udělej na to trhák. Félicien Vernou nemůže Nathana vystát, protože Nathanovy úspěchy podle jeho názoru škodí budoucímu úspěchu jeho díla. To už je u lidí malého formátu taková mánie, myslet si, že pro dvojí úspěch není pod sluncem současně míst. Proto ti umístí článek do velkého listu, s nímž spolupracuje.“

„Ale co se dá proti té knize napsat? Vždyť je krásná,“ zvolal Lucien.

„Hó, hó, můj milý, jen se nauč svoje řemeslo,“ odpověděl mu se smíchem Lousteau. „I kdyby to bylo veledílo, musí se kniha stát pod tvým perem pitomým, bezcenným brakem, dílem nebezpečným a škodlivým.“

„Ale jak?“

„Přednosti změníš v nedostatky.“

„Taková kouzla nedovedu.“

„Milý příteli, žurnalista je akrobat, musíš si zvyknout na nevýhody svého povolání. Ať víš, že jsem dobrý kamarád! To se musí postupovat takhle. Dávej pozor, milánku!“

Začneš tím, že ukážeš, jak je takové dílo krásné, a můžeš si po libosti napsat, co si o něm myslíš- Publikum si řekne: „Ten kritik není závistivý, bude jistě nestranný.“ Bude tedy pokládat tvoji kritiku za svědomitou. Když si takto získáš čtenářovu důvěru, vyslovíš politování, že nemůžeš souhlasit s tím, na jaké cesty zavádějí knihy podobného druhu naši francouzskou literaturu. Nestojí snad Francie v čele inteligence celého světa?“ napíšeš. „Svým mohutným stylem a původní formou, do níž odívali své myšlenky, vedli francouzští spisovatelé Evropu doposud po všechna staletí k analýze a filozofickému pohledu na věci.“ Sem vsuneš pro měšťáky chválu na Voltaira, na Rousseaua, na Diderota, na Montesquieua, na Bufána. Vysvětlíš, jak je francouzský jazyk neúprosný, dokážeš, že je glazurou oblévající myšlenku. Utrousíš pár axiomat jako: „Velký spisovatel je ve Francii vždycky veliký člověk, jazyk ho nutí, aby vždy a při všem myslel; v jiných zemích tomu tak není.“ Svou tezi dokážeš tím, že srovnáš Rabenera, německého satirického moralistu, s La Bruyérem. Nic nezjedná kritikovi takovou vážnost, jako když se zmíní o neznámém autorovi. Na Kantovi stojí Cousin. Jakmile se dostaneš na tuto půdu, proneseš slovo, které shrnuje a vysvětluje hlupákům celý soubor našich velikánů z minulého století tím, že nazveš jejich literaturu literaturou ideovou. Když se vyzbrojíš tímto slovem, otlučeš žijícím autorům o hlavu všechny slavné mrtvé. Pak vysvětlíš, že v dnešní době se vytváří nová literatura a ta že nadužívá dialogu (nejlehčí literární formy) a popisů, při nichž se nemusí myslet. Postavíš romány Voltairovy, Diderotovy, Sternovy a Lesageovy, tak hutné a hluboké, proti románu modernímu, který všechno podává v obrazech a který Walter Scott přespříliš zdramatizoval. V takovém žánru mají místo smyšlenky, ale myšlenky ne. „Román a la Walter Scott je žánr, nikoli škola,“ prohlásíš. Rozmetáš tento zkázonosný žánr, protože ideje rozbředává a rozměňuje, protože je přístupný kdekomu, protože v něm se může lacino stát spisovatelem každý, a nakonec tento žánr označíš za literaturu obraznou. Tyto výhody necháš plnou vahou dopadnout na Nathana a ukážeš, že je to pouhý napodobitel a že jeho talent je jenom zdáním. V jeho knize postrádáš veliký sevřený styl osmnáctého století, dokážeš, že city nahradil autor dějem a epizodou. Vzduch není život, obraz není ideál! Prohod' pár takových sentencí, veřejnost je bude opakovat. Při všech svých kvalitách se ti zdá toto dílo osudným a nebezpečným, neboť otvírá dveře do chrámu Slávy dokořán davům, a nastíníš, jak v dálce se již tlačí armáda autůrků dychtících napodobit tuto snadnoučkou formu. Pak se už můžeš pustit do hromových lamentací na úpadek vkusu a do toho vsuneš chválu na pana Siena, Jouye, Tissota, Gesse, Durvala, Jaye, Benamina Konstanta, Aignana, Baour-Lormiana, Villemaina, koryfeje napoleonské liberální strany, pod jejichž záštitou je Vernoův list. Ukážeš, jak tato slavná falanga čelí záplavě romantiků, jak vyzdvihuje ideu a styl proti obrazu a planému tlachání, jak pokračuje ve voltairiánských tradicích a jak se staví proti anglické a německé škole, podobně jako sedmnáct řečníků levice bojuje za národ proti ultrapravičákům. Pod ochranou těchto jmen, ctěných nesmírnou většinou Francouzů, kteří budou vždycky pro levou opozici, můžeš Nathana rozdrtit, protože jeho dílo i přes všechny své neobyčejné krásy dává ve Francii občanské právo literatuře bezideové. Tím okamžikem už nejde o Nathana a jeho knihu, chápeš, ale o slávu Francie. Proti takovému cizáckému dovozu je povinno co nejostřeji vystoupit každé čestné a statečné pero. Nato polichotí předplatiteli. Podle tebe je – Francie kmotra mazaná, ta se nedá jen tak lehce napálit. I když z důvodů, které nehodláš rozebírat, vykouznil nakladatel úspěch, čtenářská veřejnost záhy uvedla na pravou míru omyly, jež napáchalo pět set hlupáků z nakladatelova předního šiku. Napíšeš, že je od toho nakladatele kus odvahy, když dělá druhé vydání jen proto, že se mu poštěstilo rozprodat první, a

vyslovíš politování, že tak zkušený nakladatel tak málo zná přirozené sklony své země. To je tak zhruba tvůj námět. Přisol si ty úvahy špetkou vtipu, přiostrí je kapánkem octa a Dauriat se ti smaží na pekáči článků. Ale nezapomeň skončit tím, že budeš v Nathanovi jakoby litovat omyl člověka, který, opustí-li tuto cestu, může dát současné literatuře ještě překrásná díla.“

Lucien při těch Lousteaových slovech přímo žasl: padaly mu šupiny z očí a on objevoval literární pravdy, o nich neměl potud ani potuchy.

„Ale co tu říkáš,“ zvolal, „to je úplně správné, to je pravda.“

„Copak by ses jinak mohl pustit do Nathanovy knihy?“ řekl Lousteau. „Tohle je, kamaráde, jeden způsob, jak ztrhat nějaké dílo. To je kritická špice. Ale takových receptů je! Však se pocvičíš. Když budeš muset chtít nechtě promluvit o člověku, kterého nebudeš mít rád, majitelé, šéfredaktoři listu mívají někdy ruce svázané, sáhneš k negaci toho, čemu říkáme úvodník. Článek se nadepíše titulem knihy, kterou se máme zabývat: začne se všeobecnými úvahami, může se v nich mluvit třeba o Řecích a Římanech, a nakonec se řekne: „Tyto úvahy nás přivádějí ke knize pana Toho a Toho. O knížce pojednáme v článku dalším.“ A ten další článek pak nikdy nevyjde. Tím se kniha zadusí mezi oběma sliby. Tentokrát nepíšeš článek proti Nathanovi, ale proti Dauriatovi, proto musíš použít špice. Na dobrém díle nenechá špice ani škrábnutí, ale špatnému pronikne až k srdci: v prvním případě ublíží jenom nakladateli, v druhém prokáže službu veřejnosti. Tyto formy literární kritiky se používají i v kritice politické.“

Tvrdá lekce Štěpánova rozevřela v lupenově obrazotvornosti celé truhlice a náš básník tomuto řemeslu výtečně porozuměl.

„Pojďme do redakce,“ řekl Lousteau, „najdeme tam naše přátele a dohodneme se s nimi na přepadovém tažení proti Nathanovi; ti se budou smát, to uvidíš.“

Přeložil Miroslav Vlček

Otázky k textům

1. Jaký člověk byl otec Goriot?
2. Jak se ke Goriotovi chovaly jeho dcery?
3. Na ukázkách doložte rysy realismu.
4. Charakterizujte morálku společnosti, o níž Balzac píše a srovnejte ji se současnou morálkou.
5. Které francouzské velikány autor uvádí ve druhé ukázce?

Anglie

- počátky realistického románu jsou spojovány už s románem 18. století.

Charles Dickens (1812 – 1870), [čárls dikins]

Je anglický romanopisec a autor tvorby pro děti, syn neúspěšného vládního úředníka, žil ve velké bídě, na dně se ocitl, když jeho otce zavřeli do vězení za dluhy, od 12 let si vydělával na živobytí v továrně na výrobu krému, od 15 let pracoval jako písař v kanceláři právního zástupce, později se věnoval žurnalistice, psal romány a ve 24 letech dosáhl svého literárního vrcholu, oženil se a měl 10 dětí. Byl bystrý pozorovatel, citlivý k utrpení, vyjadřuje touhu po lásce, vytváří dva typy postav: a) typ dětského hrdiny nuzně žijícího – obžalovává společnost b) typ bohatého muže dobráka. Byl prototypem lidového spisovatele, přispěl k těmto reformám: a) odstranění práce dětí,

b) poukazuje na sadistické učitele,

c) zaměřuje se na vězení pro dlužníky.

Dílo:

Oliver Twist – vypráví příběh chlapce, syna neznámých rodičů, vychovaného v chudobinci, kde musel snášet bezpráví, hlad, utrpení. Utíká do Londýna, nevědomky se dostává do zločinecké bandy pod vedením prohnatého Žida, je zatčen při akci, ale je nevinný a u soudu ho zachraňuje pan Brownlow, ale Oliver je unesen svou bandou, při krádeži v bohaté rodině je zraněn a pečují o něho schovanka Róza, což je ve skutečnosti jeho teta. Příběh končí šťastně, Oliver byl rodinou adoptován.

Kronika Pickwickova klubu – první autorův humoristický román, kde líčí životy 4 členů Pickwickova klubu, jehož zakladatelem a předsedou je Samuel Pickwick – starý mládenec dobrého srdce a plný ideálů, smolař Nathaniel Winkle, neúspěšný básník Augustus Snodgrass a Tracy Tupman. Tito muži se vypravili na venkov, aby poznali skutečný život v Anglii, se svojí naivitou se dostávali do komických, ale i katastrofických situací a museli se naučit čelit realitě. Vše si poctivě zapisovali. Z legračního pana Pickwicka se stal muž s pevnými morálními zásadami, k čemuž přispěla nejen známost s jeho sluhou Samuelem Wellerem, ale i nedorozumění, ke kterému došlo s jeho domácí, jenž si myslila, že se s ní chce oženit. Nato se ho zmocnila vyděračská advokátní firma Dodán a Fogg, ale pan Pickwick se nechal raději zavřít do věznice pro dluhy, než by zaplatil. Ve Fleetské věznici pro dlužníky odhalil negativní stránky současné společnosti – podvody, vyděračství, neštěstí, bídu, bezmoc, zoufalství, justiční omyly a nerovnost mezi lidmi. Po jeho návratu z vězení se klub rozpadá – Pickwick odešel na venkov a jeho přátelé se oženili. Autor ve svém díle zobrazuje nejrozumnější typy postav z nejrozumnějšího prostředí a podává realistický pohled na společnost.

Nadějné vyhlídky

Ukázka

Kronika Pickwickova klubu

Chudá strana ve vězení dlužníků je to křídlo, jak napovídá již jméno, kde žije v uzavření nejbědnější a nejnuznější vrstva dlužníků. Dlužník, který se přihlásil jako úplně nemajetný na chudou stranu, neplatí ani za byt, ani za stravu. Poplatky při příchodu do vězení i odchodu z něho má snížené a má tak právo na jisté malé dávky jídla, na jehož opatření rozliční lidumilové občas pamatují v závěti nepatrnými odkazy. Většina našich čtenářů se asi pamatuje, že ještě před několika málo lety byla ve zdi Fleetského vězení jakási železná klec, v níž stával člověk hladového vzezření, chvílemi chřestil pokladničkou a žalostným hlasem kvílel: „Pamatujte na chudé dlužníky, prosím, pamatujte na chudé dlužníky, prosím.“ Obsah pokladničky, bylo-li v ní něco, se rozděloval mezi nemajetné vězně; a muži z chudé strany se v této potupné službě střídali.

Ačkoliv tento obyčej postihl zákaz a klec již dnes kryje bednění, strašlivé a zoufalé poměry těchto nešťastníků se nijak nezměnily. Netrpíme již, aby se u vězeňské brány dovolávali dobročinnosti a soucitu chodců, ale k úctě a obdivu příštích věků jsme ještě stále ze stránek zákoníku nevymazali spravedlivý a blahodárný zákon, který stanoví, že prohnaného podvodníka je dlužno živit a šatit, kdežto nemajetný dlužník se má ponechat smrti hladem a zimou. To není výmysl. Nemine ani týden, by v každém z našich vězení dlužníků nehrozila některým z těchto lidí neodvratná smrt zdoluhavými mukami nouze a hladu, kdyby jim spoluvězňové nepomáhali.

Pan Pickwick přemítal o všech těchto věcech, zatímco stoupal po úzkém schodišti, k jehož patě ho pan Roker dovedl, a ponenáhlu se vybičoval až k bodu varu; a úvahy o tom všem ho rozčilily takovou měrou, že vtrhl do pokoje, kam ho pan Roker poslal, dřív než si stačil v paměti ujasnit, kde vlastně je a co tam chce.

Celkový vzhled místnosti ho však naráz přivedl k sobě; ale sotva zavadil zrakem o postavu muže, který dumal u vyhaslého a zaprášeného krbu, pustil klobouk na zem, úžasem zkoprněl a strnul bez hnutí jako solný sloup.

Ano! V rozedraných hadrech a bez kabátu, v obyčejné kalikové košili, plesnivě žluté a jeden cár, s vlasy spadlými do obličeje a s rysy utrpením ztrhanými a hlady vychrtlými tam seděl pan Alfred Jingle, podpíral si rukou bradu, zíral upřeně do krbu a celý jeho zjev mluvil o bídě a zoufalství.

Blízko něho se nedbale opíral o zeď rozložitý venkovan, pošvihoval si zchátralým loveckým bičíkem přes holínku, která mu zdobila pravou nohu, kdežto levá mu vězela ve staré bačkoře (neboť se oblékal s přestávkami). Koně, psi a pití, jedno s druhým ho přivedlo až sem. Na své jediné botě měl zrezivělou ostruhu, jíž bodal do prázdna, zároveň se s chutí do boty švihal a brumlal si některé z výrazů, jimiž jezdec pobízí koně. Tu chvíli jel v duchu nějaký krkolomný překážkový dostih. Ubožák! Nikdy nejel závod na nejrychlejší zvěř ze svých nákladných stájí ani z poloviny tak rychle, jako se řítí po šikmé dráze, která skončila ve Fleetském vězení!

Na protější straně pokoje seděl na dřevěné truhličce jakýsi stařec s očima přikovanými k podlaze a s tváří, do níž se vryl neměnný výraz propastně beznadějněho zoufalství. Holčička – jeho malá vnučka – se točila kolem něho a tisícerými dětinskými nápady se snažila upoutat jeho pozornost, ale stařec ji neviděl

ani neslyšel. Hlas, který mu zazníval jako hudba, i oči, které mu bývaly světlem, mu už nerozehřívaly smysly. Údy se mu chorobně chvěly a mysl jako by mu ochrnula.

V místnosti bylo kromě toho ještě několik mužů, kteří postávali v malém hloučku a hlučně spolu rozprávěli. Byla tam také hubená, zchátralá žena – manželka jednoho vězně – a ta velmi starostlivě zalévala ubohý pahýl zvadlé, suché rostliny, která zřejmě nemohla už nikdy vyrašit zeleným lístečkem; snad až příliš názorný symbol úkolu, který tam žena přišla plnit.

Takový byl obraz, který se naskytoval páně Pickwickovým očím, když se užasle rozhlížel po pokoji. Vzpomínal ho hluk způsobený osobou, která vklopýtala do pokoje. Ohlédl se ke dveřím, spatřil nového muže a přes všechnu špínu a cáry rozeznal v jeho obličeji známé rysy pana Joba Trorrera.

„Pan Pickwick!“ zvolal Job hlasitě.

„He?“ řekl Jingle a vyskočil ze židle. „Pan -! Opravdu – divné místo – zvláštní věc – dobře mi tak – strašně.“ A pan Jingle si strčil ruce tam, kde kdysi bývaly u jeho kalhot kapsy, spustil bradu až na prsa a klesl opět na židli.

Pan Pickwick pocítil pohnutí – oba muži vypadali tak úžasně zbídačele. Bezděčný chtivý pohled, jež Jingle vrhl na syrovou skopovou kotletku, kterou přinesl Job, prozradil o jejich zuboženém stavu víc, než by dokázal dvouhodinový výklad. Pan Pickwick se podíval vlídně na Jihla a pravil:

„Rád bych si s vámi promluvil mezi čtyřma očima. Šel byste se mnou na chvilku ven?“

„Zajisté,“ přisvědčil Jingle a hbitě vstal. „Nemůžu daleko – žádné nebezpečí, že vás chůze zmůže – Mřížový park – pěkné místo – romantické, ale nevelké – volně přístupné veřejnosti – rodiny pořád ve městě – hospodyně úžasně pečlivá – strašně.“

„Zapomněl jste si vzít kabát,“ pravil pan Pickwick, když za sebou zavřel dveře a kráčeli ke schodům.

„He,“ řekl Jingle. „Fuč – drahý příbuzný – strýček Frc – nešlo jinak – jíst se musí, to víte. – Zákon přírody – a tak dál.“

„Co tím myslíte?“

„V prachu, milý pane – poslední kabát – nebylo pomoci. – Pár bot – živil mě – celých čtrnáct dní. – Hedvábný deštník – rukojeť ze slonoviny – týden – opravdu! – čest! – zeptejte se Joba – ví to.“

„Tři neděle vás živily boty a hedvábný deštník s rukojetí ze slonoviny!“ zvolal pan Pickwick, který o takových věcech slyšel pouze při ztroskotání lodi nebo o nich četl v Constablových „Rozmanitostech“.

„Pravda,“ řekl Jingle a přikývl hlavou. „Zastavárna – hle, lístky – pár grošů – skorem nic – samí lumpové!“

„Aha,“ pravil pan Pickwick, kterému se tímto vysvětlením značně ulevilo, „už vám rozumím. Zastavil jste šatstvo.“

„Všechno – Jobovo taky – všechny košile pryč – ale to nic – ušetří se prádlena. – Brzy nebude nic – ležet v posteli – hladově – umřít – hledání – malá márnice – ubohý vězeň – běžný postup – pod pokličkou – páni komisaři – správcevi dodavatelé – ruka ruku myje – přirozená smrt – úřední příkaz – chudinský pohřeb – dobře mu tak – po všem – opona padá.“

Jingle vychrlil tento jedinečný přehled svých životních vyhlídek s obvyklou mrštností jazyka a všelijak při tom pitvořil tvář, jen aby vynutil jakýs takýs úsměv. Pan Pickwick snadno postřehl, že jeho bezstarostnost je strojená; a když se mu podíval zplna, ale nikoliv nevlídně do obličeje, spatřil, že se Jingleovi lesknou oči slzami.

„Jste dobrák,“ řekl Jingle, stiskl panu Pickwickovi ruku a odvrátil hlavu. „Nevděčný chlap – brečím jako kluk – nemohu za to – zlá zimnice – slabý – nemocný – hladový.“

– Všechno zasloužil – ale zkusil moc - strašně.“ Zbědovaný kočovný herec však už neměl dost síly, aby se přetvařoval ještě déle, a snad přispělo k jeho zhroucení i úsilí, které právě na přetvářku vynaložil; sedl si proto na schody, zabořil obličej do dlaní a rozplakal se jako dítě.

„Ale, ale,“ pravil pan Pickwick v hlubokém dojetí, „uvidíme, co se dá dělat, až budu vaši věc důkladně znát. Hej, Jobe; kde je ten chlapík?“

„Zde, pane,“ zvolal Job.

„Pojďte sem, pane,“ pravil pan Pickwick a snažil se vypadat přísně, ale čtyři slzy jako hráchy mu stékaly po vestě. „Tu máte, pane.“

Tu máte co? Podle obvyklého významu takového slovního vyjadřování to mělo znamenat jednu do brady. Jak už to na světě chodí, měl to být pádný, jadrný direkt, neboť tento zbědovaný vyvrženec, který byl nyní úplně v páně Pickwickově moci, si z něho kdysi tropil šašky, podvedl ho a ublížil mu. Máme říci pravdu? Bylo to cosi z páně Pickwickovy vesty, co cinklo, jak to dal Jobovi do ruky, a co jako by bylo našemu známému výtečníčkovi, když spěšně odcházel, zapálilo jiskru v oku a rozehrálo srdce.

Když pan Pickwick došel do svého pokoje, zastihl tam Sama, který se již vrátil a prohlížel si zařízení, snesené pro pánovo pohodlí, s jakýmsi mrzutým uspokojením, na něž bylo věru radost se podívat. Protože měl rozhodné námitky proti tomu, že tam jeho pán vůbec je, pokládal pan Weller zřejmě za nejvyšší mravní povinnost nedat najevo přílišné nadšení nad ničím, co se tam dělalo, říkalo, zamýšlelo nebo chystalo.

„Nu, Same,“ pravil pan Pickwick.

„No, milospane?“ odpověděl pan Weller.

„Je Tondy teď útulné jako klícka, co, Same?“

„No, ujde to, milospane, a zejtra prej přijdou a hrozně moc se divili, dyž sem jim řek, že dneska nemaj chodit,“ odpověděl Sam.

„Přinesl jsi věci, které jsem chtěl, Same?“

Místo odpovědi ukázal pan Weller na různé balíčky, které vyrovnal do jednoho kouta pokoje tak úhledně, jak dovedl.

„Velmi dobře, Same,“ pravil pan Pickwick po chvilkovém váhání, „a teď poslouchej, co ti řeknu, Same.“

„To se rozumí, milospane,“ odpověděl Sam Weller, „jen spustěj, milospane.“

„Hned od první chvíle jsem cítil, Same,“ pravil pan Pickwick nadmíru vážně, „že tohle není místo vhodné pro mladého muže.“

„Ani pro starýho, milospane,“ poznamenal Sam.

„Máš docela pravdu, Same,“ pravil pan Pickwick, „ale staří lidé se sem dostávají vinou vlastní neopatrnosti a přílišné důvěřivosti, kdežto mladé sem leckdy přivádí sobectví těch, kterým slouží. Pro ty mladé muže je po všech stránkách lépe, když tu nezůstávají. Rozumíš mi, Same?“

„To ne, milospane, nerozumím, ne!“ odpověděl Sam zarputile.

„Jen to zkus, Same,“ pravil pan Pickwick.

„Tak teda, milospane,“ řekl Sam po krátkém mlčení, „se mi zdá, že vidím, kam mířej; a esli vidím správně, kam mířej, tak myslím, že to ženou ňák moc zvostra, jak povídal ten poštovskej pacholek sněhový vichřici, dyž se do něj cestou navezla.“

„Vidím, Same, že mi rozumíš,“ pravil pan Pickwick. „Kromě toho, že si nepřejí, aby ses celá léta povaloval v prostředí, jako je toto, ještě se domnívám, že je neslýchaně nesrovnatelné a protismyslné, aby dlužník ve Fleetském vězení měl osobního sluhu, Same,“ pravil pan Pickwick, „na nějakou dobu mě musíš opustit.“

„Ták? Na nějakou dobu, povídaj, milospane?“ odpověděl pan Weller poněkud posměšně.

„Ano, na tu dobu, pokud zde zůstanu,“ pravil pan Pickwick. „Mzdu ti budu platit dál. Kterýkoliv z mých přátel tě s velkou radostí přijme, i kdyby to bylo jen z úcty ke mně. A dostanu-li se ještě někdy odtud, Same,“ dodal pan Pickwick s líčenou žertovností, „dostanu-li se odtud, dávám ti slovo, že se ke mně zase ihned vrátíš.“

„A teď jim zasej něco povím já, milospace,“ řekl pan Weller vážným a slavnostním hlasem. „Na todlehc není ani pomýšlení, tak vo tom už radši nemluvte.“

„Myslím to vážně a pevně jsem se rozhodl, Same,“ pravil pan Pickwick.

„Voni se teda rozhodli, milospace, rozhodli se?“ zeptal se pan Weller rázně. „No dobrá, milospace, já teda taky!“

Pan Weller dořekl, nasadil si klobouk jediným pohybem velmi přesně na hlavu a překotně vyběhl z pokoje.

„Same!“ volal pan Pickwick za ním. „Same, pojd’ sem!“

Ale ozvěna kroků v dlouhé chodbě již zanikla. Sam Weller byl ten tam.

Přeložili Emanuela a Emanuel Tilschovi

Otázky k textu

1. Do jaké situace se dostal pan Pickwick?
2. Charakterizujte Samův jazyk.
3. Co víte o vězení pro dlužníky, porovnejte tuto problematiku se současností.
4. Proveďte jazykový rozbor prvního souvětí, určete větné členy.
5. Vyhledejte zdvořilostiny.

USA

Mark Twain (1835 - 1910)

Vlastním jménem Samuel Langhorne Clemens, novinář, humorista, kombinoval vzpomínkovou tvorbu s dobrodružným románem. Jeho rodina měla otroka, v jeho 4 letech přesídlila k řece Mississippi, otec brzy zemřel a Mark musel od 13 let pracovat v místním časopise jako sazečský učeň. Ve 22 letech se vyučil lodivodem, pak odjel na Divoký západ. Později se stal sekretářem guvernéra – svého bratra, oženil se se ženou z lepších vrstev.

Dílo:

Dobrodružství Toma Sawyera

Dobrodružství Huckleberryho Finna

Princ a chudřas - historický příběh, u nás zfilmováno.

- další humoristické povídky.

Počátky realismu u nás

- 40. a 50. léta 19. století jsou ve znamení bohatého rozvoje literatury, jejímž cílem bylo předložit umělecký obraz národního života.

Božena Němcová (asi 1820 - 1862)

Zakončuje epochu národního obrození, je představitelkou venkovské prózy, vlastním jménem Barbora Panklová, narodila se ve Vídni, otec byl panský kočí ve službách vévodkyně Kateřiny Zaháňské. Dětství prožila v Ratibořicích pod vlivem babičky Magdalény Novotné, která do chalupy přinesla starobylý způsob života, často dětem vyprávěla pohádky a pověsti a obohacovala jejich život. Do školy chodila v České Skalici, kde se seznámila s romantickou literaturou, byla dána na vychování k Hochům do Chválkovic a v sedmnácti letech byla provdána za úředníka finanční stráže, Josefa Němce, s nadprůměrným vzděláním, dobrého vlastence, ale neoblíbeným u nadřazených, byl často překládán z místa na místo - útrapy, chudoba, ale poznala nové kraje a zvyky.

Byla dobrou vlastenkou, přispěla k emancipaci žen, psala první básně ženám a na popud K. J. Erbena psala pohádky

Domažlice 1845 - poznání venkova, zvyky, podněty pro práci, čerpala pro Babičku. Po roce 1848 byl manžel přeložen na Slovensko, kde za ním Němcová jezdila, sbližovala se se slovenskou inteligencí a sbírala materiály (Janko Král), má velký podíl na sblížení Čechů a Slováků. V Praze se sblížila s mladými radikály (Frič, Sabina, Světlá, Neruda, Hálek), podílela se na přípravě almanachu Máj. Se Světlou byly dobré přítelkyně a ta ji finančně podporovala.

V jejím díle se prolínají prvky romantismu s realismem, ale ten převládá.

Dílo:

a) sběratelství - pohádky a pověsti stylisticky upravené, dodržovala lidovou verzi.

Národní báchorky a pověsti

Slovenské pohádky a pověsti

Obrazy z okolí domažlického - národopisná studie v časopise Květy, zvyky, jazyk, kroje tohoto kraje.

b) povídkářská činnost - vesnické povídky s prostými postavami, kladný hrdina.

Dívá Bára - dívka není oblíbená u vesničanů pro svoji povahu, chtěli ji upálit v márnici, zachránil ji myslivec, mají svatbu.

Karla - chlapec je od narození převlékán za dívku, aby ho matka uchránila před wojnou.

Pohorská vesnice - rozsáhlejší povídka, širší realistický záběr společnosti, drotáři - lidé na dně společnosti, zámecké panstvo – bohatství.

Chýše pod horami - poznatky ze Slovenska, Slováci a Češi jsou jednoho stromu list.

Chudí lidé

Pan učitel

V zámku a podzámčí - chlapec sirotek žije u chudého ševce, chodí škemrat jídlo pro jeho děti, pak hlídal zámecké paní psa Joliho, ona onemocněla, mění pohled na svět, dovídá se, že je to syn jejího manžela, přijímá ho a posílá na studia, protiklad chudoby a nadbytku.

Babička - stěžejní dílo, zdrojem byly vzpomínky na dětství, píše ji v době, kdy jí zemřel milovaný syn Hynek a sama je těžce nemocná, vlivem negativních jevů v osobním životě ji idealizuje. Je psána formou obrazů, zachycuje život v průběhu jednoho roku na Starém bělidle. Hlavní postavou je babička, která přijíždí za svojí dcerou Terezou Proškovou, kde ji netrpělivě očekávají její vnoučata Barunka, Adélka, Jan a Vilím. Velice ji milují a babička se stává jejich vychovatelkou, seznamují se s ní i sousedé a váží si jejich rad a pomoci. Do děje se prolíná i několik dalších osudů – viz. Viktorka.

Ukázka

Babička – příběh o Viktorce

...Toho času leželi ve vsi myslivci; jeden z nich začal chodit za Viktorkou. Šla-li do kostela, šel za ní, v kostele stál zajisté nedaleko ní a místo co měl koukat na oltář, koukal na ni. Šla-li na trávu, zajisté se vyskytnul nablízku, zkrátka ať šla kam šla, všude ji následoval jako stín. Lidé si povídali o něm, že nemá dobrý rozum, a Viktorka, když vešla mezi kamarádky a stala se zmínka o něm, říkala: „Co ten voják za mnou chodí? Ani nemluví, jako ten morous. Já se ho bojím. Když ho nablízku cítím, jako by po mně lezlo, a z těch očí jde mi hlava kolem.“

Ty oči, ty oči, každý říkal, že ty nic dobrého neukazují; v noci mu prý i svítily, a ty černé obočí, které nad nimi jako havraní křídla roztaženy byly a uprostřed se stýkaly, ty byly patrným znamením, že jsou to oči uhrančivé. Někteří ho litovali, řkouce: „Můj Bože, kdopak může za takovou chybu, když se s ní narodil. A takové oči mají moc jen na některé lidi, každému se není před nimi co bát.“ Nicméně

sousedky, kdykoliv jim na děti pohlídl, lekly se a honem běžely přetřít je bílým šatem, a kdykoliv které dítě ve vesnici zastonalo, už říkaly: „Že je uřknul černý myslivec.“ Konečně uvykli lidé na tu pošmournou tvář a mezi děvčaty ozývaly se i hlasy, že by nebyla ošklivá, kdyby přívětivější byla. Všeobecné jejich mínění ale bylo to: „Co s takovým podivínem. Bůhví, kdo a odkud je; snad ani to není člověk; skoro by udělal před ním kříž a řekl: Pánbůh s námi a zlý pryč! Vždyť netančí, nemluví, nezpívá; nechme ho!“ I nechaly ho. Ale což to bylo všecko platno! Jim bylo lehké říci: nechme ho, když za nimi nechodil; ale Viktorka s ním měla peklo...

...

Na Viktorku ale přicházely od večera zase předešlé těžké chvíle, a jakkoli s důvěrou škapulíř k srdci tiskla, kdykoli nešťastné oči nablízku byly, ono nepřestalo přece jen nepokojně tlouci. Viktorka šla zase na radu ke kovářce. „Já nevím, to je snad trest od Pánaboha na mne uložený, že mi to nic platno není, co jste mi dala. Já vás přece ve všem poslechl,“ naříkala si Viktorka.

„Nech jen, holka, nech, však já mu posvítím, a kdyby i sám ancikrist byl. Musím ale dříve od něho dvě věci mít. Než si je zaopatřím, chraň se ho, co můžeš. Modli se k andělu strážci a za ty duše v očistci, za které se nikdo nemodlí. Když některou vykoupíš, bude za tebe orodovat.“

„Však to je to nejhorší, kmotra, že se nemohu už pokojnou myslí pomodlit,“ plakalo děvče.

„Vidíš, vidíš, holka, proč jsi to tak dlouho nechala, až tě ta zlá moc přemohla. No, ale dá Pánbůh, že toho ďábla přemůžem.“

Viktorka sebrala všecku svoji sílu, modlila se vroucně, a když chtěly myšlenky jinam zabíhat, hned myslila na umučení Páně, na Pannu Marii, aby jen ta zlá moc odstoupila. Chránila se jeden dva dni; třetí den ale vyšla si na nejzazší cíp otcova pole, na jetelinu; čeledínu přikázala, aby záhy přijel za ní, že si s kosením popílí. Tatam, jako srna kráčeje, lehkým krokem, až se lidé zastavovali, dívajíce se za ní, jak pěkně jí to sluší. Tak šla tam, a domů ji přivezl čeledím na zelené jetelině, bledou, poraněnou. Měla nohu zavázanou tenkým bílým šátkem a museli ji snést z vozu a do stavení.

„Rodičko svatohorská!“ bědovala matka, „holka, co se ti stalo?“

„Zabodla jsem si do nohy trn, hluboko, přišlo mi od toho zle. Doneste mne do komory, já si lehnu!“ prosila Viktorka.

Donesli ji na lože a otec běžel hned pro kovářku. Kovářka přiběhla jako na koni a s ní houf nezvaných kmoter, jak už to bývá. Jedna radila mateří líčko, druhá psoser, třetí zaříkat, čtvrtá kouřit, kovářka ale nedala se mejlit a přikládala na oteklou nohu bramborový škrob. Pak poslala všechny pryč, uvolujíc se, že bude Viktorku hlídat a že bude co nevidět zase všechno v pořádku.

„Pověz mi pak, holka, jak to bylo, tys nějaká zlekaná? A kdopak medle zavázal ti nohu tím hebounkým šátkem? Já ho raději schovala, aby si ho ty rajdy nevšimly,“ pravila opatrná kovářka, ukládajíc jí nohu na lůžku.

„Kam jste ho dala kmotra?“ ptala se kvapně Viktorka.

„Máš ho pod poduškou.“

Viktorka sáhla pro šátek, prohlížela krvavé na něm skvrny, prohlížela vyšité jméno, jež neznala, a tvář její měnila se z bleďa do červená.

„Holka, holka, ty se mi nelíbíš, co si mám o tobě myslit?“

„Myslete si, že mne Pánbůh opustil, že jsem ztracena na věky věkův, že mi není pomoci.“

„Snad má horkost a blábolí?“ myslila si kmotra, sahajíc Viktorce na tváře, ale ty byly studené a ruce také byly studené, a jen oči děvčete hořely, obráceny jsouce na šátek, který před sebou oběma rukama držela.

„Slyšte, kmotra,“ začala tiše, „ale nikomu to nepovídejte, všechno vám povím. Ty dva dni jsem ho neviděla, však víte koho myslím, - ale dnes, dnes mi od rána v uších znělo: „Jdi na jetelinu, jdi na jetelinu,“ jako by mi to někdo pošeptával. Já věděla, že je to nějaké pokušení, neboť on tam nejvíc bývá blízko pole, sedává pod stromem na stráni, ale přece mi to nedalo pokoje, až jsem vzala loktuši a kosu. Na cestě přišlo mi na mysl, že jsem sama svým škůdcem, ale v uších jen vždy šeptalo: „Jdi jen, jdi na jetelinu, kdo ví, jestli tam bude; proč by ses bála, přijde za tebou Tomeš.“ Tak mne to pohánělo až na pole. Koukla jsem ke stromu, nikdo tam. „No, když tam není, to už je vyhráno,“ myslila jsem, vzala kosu a chtěla jsem žít. Tu mi napadlo, abych zkusila svoje štěstí, chtěla jsem nalézt čtverolistý jetelíček a přitom myslila jsem: „Najdeš-li ho, budeš s Antonínem šťastná!“ Hledám, hledám, div jsem na jetelině oči nenechala, ale nic jsem nenašla. Tu mi přišlo podívat se na stráň, a koho tam pod stromem vidím – vojáka! Rychle se obrátím pryč, ale v tom okamžiku šlápla jsem na trní, co u cesty leželo, a nohu jsem si poranila. Nekřikla jsem, ale bolesti dělaly se mi před očima mžitky a já klesla na zem. Jako ve snu viděla jsem, že mne bral někdo do náručí a odnášel, až mne pak silná bolest probudila. U potoka klečel voják, smáčel v něm bílý šátek a vinul mi ho okolo nohy. „Pane Bože,“ myslila jsem, „co se bude s tebou dít, teď nemůžeš těm očím utéci. Nejlepší, když se nebudeš do nich dívat!“ Dost mne bolest trápila, hlava se mi motala, ale ani jsem nešpetla, oči neotevřela. Kladl mi svou ruku na čelo, bral mne za ruku; mráz mne procházel – ale mlčela jsem. Pak mne pustil a začal mně kropit vodu do obličeje, zdvíhal mi hlavu; co jsem měla dělat, musela jsem přece oči otevřít. – Ach, má milá kmotra, ty jeho oči na mne zasvitly, jako to boží slunko; já musela svoje oči zakrýt! – Och, vy jste měla pravdu, milá kmotra, že učaruje i hlasem; mně zaznívá ustavičně v uších jeho hlas, jeho slova, když mi povídal, že mne miluje, že jsem jeho blaho, jeho nebe!“

„Jaká to hříšná slova, to je vidět ďábelské líčky, kterémupak člověku by takové řeči napadly! – Nešťastná holka, cos to myslila, žes mu uvěřila,“ bědovala kmotra.

„Bože, jakpak neuvěřit, když vám řekne, že vás miluje!“

„Leda povídali, copak je do toho, samé balamutění. Chce tě o rozum připravit.“

„Já mu to také řekla, ale on se mi Bohem a duší dokládal, že mě miloval hned od prvního uvidění se a že jen proto se vyhýbal se mnou mluvit a říci mi to, protože nechtěl připoutat mne k nešťastnému svému osudu, který ho všude pronásleduje, který mu nedovolí štěstí jakého požívat. Och, já nevím už ani, co mi všecko povídal, bylo to až k pláči. Já mu všecko věřila, řekla jsem mu, že jsem se ho bála, že jsem ze samého strachu se nevěstou stala; řekla jsem mu, že nosím na srdci škapulíř, a když ho žádal, dala jsem mu jej,“ řekla Viktorka.

„I ty můj Spasiteli,“ bědovala kovářka, „ona mu dá svěcený škapulíř, ona mu dá věc na těle svém zahřátou! Už jsi v jeho moci, už ti ani pánbůh z jeho drápů nepomůže, už ti učaroval dočista!“

„On řekl, to kouzlo že je láska a jinému abych nevěřila,“ ozvala se zase Viktorka.

„Ano, ano, povídali – láska; já bych mu pověděla, co je láska; ale už je všecko darmo, co jsi to jen udělala; vždyť je to morous a on ti bude nyní krev z těla sát, až ti všecku vysaje, zadává tě a duše tvoje nebude mít ani po smrti pokoje. A jak jsi mohla být šťastná!“

Viktorka se kmotrčiných slov zděsila, za chvíli ale povíдалa: „Už je darmo; já za ním půjdu, a kdyby mne i do pekla vedl. Už je darmo. Přikryjte mne; mrazí mne!“ řekla

po krátkém odmlčení. Kmotra naházela na ni peřin, kde jaká, a Viktorce vždy zima bylo a slovíčka již více nemluvila.

Otázky k textu

1. Převyprávějte Viktorčin příběh.
2. Jaký byl pohled sousedů na vojáka?
3. Vysvětlete pojmy **škapulíř** a **ancikrist**.
4. Uveďte příbuzná slova ke slovu **smáček**.
5. Vysvětlete pojem **morous**.

Realismus v české literatuře

- 80. - 90. léta 19. století,
- literatura stále více uplatňuje požadavek vyslovení pravdy o životě, rozvíjí se hlavně próza,
- osamostatnění české univerzity v roce 1882 souvisí s realismem vědeckým, mladá generace realistických vědců začala přehodnocovat dosavadní stav jednotlivých vědních oborů,
- boj o pravost rukopisů (Rukopis královédvorský a zelenohorský), encyklopedické snahy - Ottův slovník naučný,
- český realismus - zesílení sociální kritiky, národní ideály, postavil se proti romantismu a chce, aby literatura řešila závažné životní otázky,
- kritický realismus měl dvě linie: historickou a venkovskou, měl výchovné tendence, požadoval historickou věrnost, typizační umění, objevovaly se národopisné studie regionálního charakteru,
- na český realismus měl největší vliv realismus francouzský a ruský.

Alois Jirásek (1851 – 1930)

Je představitelem historické prózy, pocházel ze selského rodu z Hronova, díky vyprávění své matky se seznamoval s minulostí a lidem Náchodska, studoval na gymnáziu, kde se zajímal o díla ruských klasiků (Lermontov, Gogol...), měl zájem o

studium na malířské akademii, ale nakonec vystudoval filozofickou fakultu a stal se nejdříve učitelem v Litomyšli, v 70. letech 19. století se oženil, studoval matriky, staré spisy a archívy. Přátelil se s Mikolášem Alšem (malíř) a Terezou Novákovou (spisovatelka), v 80. letech odešel do Prahy jako profesor, zpočátku psal poezii, ale přešel na romány, kde užíval specifika starého jazyka pro dokreslení doby, typické jsou přechodníkové vazby, zaměřoval se na období husitství a národního obrození.

Dílo:

Staré pověsti české – jedna z nejpopulárnějších Jiráskových knih, zachycuje nejstarší doby našeho národa, zpracovává výtvary lidové fantazie a tvořivosti opírající se o skutečné historické události.

Filozofská historie – autor zde vykresluje období národního obrození, různé typy vlastenců a studentů.

F. L. Věk – pentalogie = pětidílný román, obraz českého národního obrození, zachyceno město i venkov, významné postavy dějin národního obrození.

Dílo:

Mezi proudy – je třídílný román zachycující události z let 1381 – 1409 za doby vlády Václava IV., seznamuje čtenáře s počátky husitského hnutí.

- I. **Dvojí dvůr** – v křivoklátských lesích žije hajný Šíp se svou ženou a synem Jeníkem, jednoho dne se v hájovně objeví arcibiskup Jan z Jenštejna, zpovědník a kancléř Václava IV., svede Šípovu ženu a ona za ním utíká do Prahy, Šíp je povýšen na královského ohnivce, jehož úkolem je dostavit se na příkaz krále v rudém obleku na bílém koni a s rozžatou pochodní, Jeník studuje v Praze. Zhýralý arcibiskup se brzy své milenky nabaží, dozvídá se o smrti svého přítele arcibiskupa magdeburského, který skonal uprostřed plesového veselí, vyděšeně odjíždí domů a pod saně se mu vrhá napůl šílená žena hajného, odhání ji od sebe a ona se těžce zraní dýkou a umírá. Arcibiskup se dává na pokání, bojuje za moc církve, dochází k roztržce s králem, který ho sesazuje.
- II. **Syn ohnivcův** – arcibiskup se spojuje s některými vyššími šlechtici proti králi a usilují o jeho život, pomáhá jim Žid Josef (nenávidí krále, protože nepotrestal v roce 1389 původce krvavých bouří proti Židům), kejklíř Žito dává jed do králova poháru s vínem, zločin odhaluje syn ohnivcův Jan, Josef i Žito umírají a Jan je přijat do královských služeb, dostává od krále dům odměnou. Král trochu vína upil a stává se prchlivým a podrážděným.
- III. **Do tří hlasů** – Jindřich z Rožmberka a Zikmund vedou zápas proti králi, ten je zajat a odvezen do Rakous, musí však být propuštěn, neboť královská vojska vítězí a pustoší rožmberské statky. Král již nikomu nedůvěřuje, hodně pije a je opět zajat. Zikmund drancuje zemi, loupí v kostelích, vykrádá pokladnici svého bratra, králi se zdaří útěk a Zikmund prchá ze země. V tomto díle již Jan Žižka vede boj proti Rožmberkovi, který mu zapálil tvrz, zabil strýce a zavinil smrt malého synka. Nejdříve je u krále v nemilosti, ale král pochopí jeho spravedlivý boj a přijímá jej mezi své dvořany. Vystupuje zde rovněž postava Jana Husa.

Proti všem – román zachycuje husitské revoluční hnutí v letech 1419 – 1420, nepřátelé pod Zikmundovým vedením podnikají proti kacířským Čechům křížácký výpad, nejrozsáhlejší část eposeje vrcholí bitvou na Vítkově.

Psohlavci – román se odehrává koncem 17. století, Chodové pod vedením Jana Koziny usilují o obnovení chodských výsad cestou jednání, opření o nezrušitelnost

historického práva, odboj je potlačen a Jan Sladký Kozina popraven, ale obrana svobod stmeluje chodský venkov.

U nás

Bratrstvo

Temno

Ukázky

Alois Jirásek – Ze starých pověstí českých

Staroměstský orloj

Slavný pražský orloj zhotovil mistr Hanuš za panování krále Vladislava II. Pražští radní se obávali, aby tak vzácný stroj nezhotovil mistr ještě pro někoho jiného, a proto dali tvůrce oslepit.

... To byla odplata, to měl za všecko své dílo. Soužil se a víc a více na těle scházel. Již cítil, že bude všemu konec. I sebral poslední síly, vydal se ku Staroměstské radnici, provázen jedním ze svých bývalých žáků.

Před radní věží stál houf lidí čekajících, až bude orloj bít. Kolem šel slavný mistr a lidé ho nepoznali. Tak byl sešlý. Zhubeněl, tváře zapadly, zežloutly a hlava útrapou zešedivěla. U radnice potkal několik konšelů, ale ti se mu vyhnuli. Již ho žádný z rady nevítal a neradi předtím slyšeli, když vzkázal, že přišel se podívat na orloj, že mu něco nového připadlo, jak by se dalo spravit, aby závaží snáze šlo.

Dal se zavést k nejsložitější, ke čtvrté části. Ale vše bylo pro něj v tmách, spousta kol a koleček, per i pák. Jen jejich hlas slyšel, jak správně a dobře šly, jejich práce hlas. –

I stál, slepý a chorý, před časem zešedivělý mistr, sklíčen u svého díla a naslouchal jeho zvuku a myslel na radu a konšely, jak se mu odměnili slepotou, aby se mohli pochlubiti před světem, jak nedbali jeho muk, jeho bolestí a teď i jeho samého.

Vtom zvonec se ozval. Venku na orloji kostlivec za něj zatahal, letmo zazvonil, hodinu již prchající hlásil. Smrt volala. Stroj spustil a již apoštolové jdou.

Mistr Hanuš schvél se na celém těle. Vztáhl pravici, držel ji okamžik nad strojem, pak do něho sáhl, jako by jasně viděl, kostnaté prsty chvilku tam pracovaly. A jak ruku vytáhl, skříplo v kolách a všechen stroj jako by pomaten, pobouřen zahrčel, chrčel a hrčel, kolečka, kola jen lítala, vše drnčelo, cvakalo, syčelo, pištělo, a smrt zvonila. Pak náraz vše ztichlo. Zvonec umkl, kola, páky a péra vše stálo, apoštolové neputovali na své cestě, figury všecky ztuhly, kohout nezakokřhal. –

Zděšený lid venku zmateně volal a křičel. Z radnice běželi ke stroji. Ten stál nehnutě, a na zemi ležel otec a mistr jeho, zsinálý, ve mdlobách. Jen ho pak domů odnesli, a již vydechl duši.

A orloj stál a stál, a nebylo nikoho, kdo by spravil to skvělé, mistrovské dílo. –

Proti všem

V tu chvíli se Ondřej z Hvozdna modlil. U velikém rozčilení vysílal k nebesům vzdechy, aby se Pán Bůh smíloval. Měliť kormoutlivé divadlo. Tam nahoře u srubu všecko se hemžilo křížovníky. Praporce jejich vlály, křik jejich, troubení se hlasně rozléhalo. Necouvali, postupovali. Srubu již nebylo viděti a rudá korouhev také zanikla. Ondřej pokřikoval jako ostatní v šiku; přitom přes tu chvíli upřel zrak na hejtmana, na Kunše z Bělovic, jenž seděl opodál na svém vysokém hnědáku.

Sivý hejtman hleděl na útok zpočátku klidně; pak už se měnil. Nesedě na koni jako přibitý, ale hlavu obracel, po městě se ohlížel a zase k Vítkově hoře upíral pronikavé zraky a před Špitálským polem na sešikované Uhry a Němce. V tu chvíli, kdy Ondřej se začal modliti, kdy kolem vykřikovali vztekem i úzkostí, vzkřikl Kuneš na své jízdné, aby pozor dali, teď že jde také na ně.

Špitálským polem skutečně se hnaly dva velké houfy jízdné, samí Uhři. Bratři se chutě chápali zbraní, nahých mečů, podvrhovali kopí. Uhři jim přijížděli právě po chuti. Ale nevytrhli hned proti nim. Rány zahoukaly, z vozového řadu houfnice zahřímaly. Když se bílý dým rozplynul, bylo zřejmo, že koule nadělaly hojné ulice v nepřátelském šiku a ten že je rozvrácen, že se obrací. Mnoho jezdců leželo na zemi, s koňmi i bez nich; mnoho koní s jezdci vyrazilo z řady a hnalo se různě v divokém splašení polem. Mnozí i bez jezdců.

Kuneš zvedal palcát, aby dal znamení. Ale nedal. Zrak jeho jako všech utkvěl na Vítkově hoře. Bouře krutého boje znovu se tam rozzuřila. Nový, prudší křik a jek tam, a u srubu divější hemžení, roje, zmítání davů.

„Němci se hrnou do srubu! Už ho mají!“ vykřikovali kolem polekaní. Ondřej a Kuneš stejně v ten okamžik vzpomněli na bratra Žižku, teď už bude veta po něm.

To hemžení jde dál – ale od srubu!

„Ustupují!“ vzkřikl kdosi; ale ještě nevěřili. Vtom se tam na výšině mihl jezdec jakýsi, na samém pokraji hřebenu nad prudkým, hlubokým srázem jeho svahu. Mihnul se – kůň se mu vzepjal a již skočil do prázdna. Už padají, letí dolů příkrou, prudkou strání, zvíře i jezdec – a za ním druhý, třetí; padají, letí příkrou strání. Toť jsou křížovníci!

Na Špitálském poli jásali; jásot letěl od jízdního houfu k houfu, k vozům, po vozech. Naproti v nepřátelském vojsku křičeli hrůzou i vztekem. Zraky všech utkvěly na Vítkově hoře, na jejím srázu. Prášilo se tam; zvířený prach jako by proudem dolů tekla, letěl. V něm se černala těla, jako stíny se míhala; koně i lidé padali, řítily se dolů v hrozných převratech a kotrmelcích, v děsných přemetech, jak se kouleli, jak letěli dolů. Nebylo zadržení, nebylo záchrany. Leda když zaprášené, zkrvavené, potlučené tělo narazilo o velký kámen nebo když uvázlo ve křoví.

Také hřebenem táhlého návrší hnali se Míšňané ve zmateném útěku, bez praporců, bez troubení. Kuneš vyjel před houf, na nějž déšť náhlé radosti padl; ukazuje palcátem k Vítkově hoře, křičel rozjařen:

„Ti tam běží! A tyto –“ mávl před se po Uhřích a Němcích na Špitálském poli – „poženeme my. Ve jménu Páně!“

Bodl koně, až vyrazil dlouhým skokem. Bratři radostně zahoukali, vzkřikl a vyrazili za ním. A zazpívali:

„Kdož jsou boží bojovníci
i zákona jeho –“

hřmělo Špitálským polem.

Na Vítkově hoře divoký hon. Žižkova posádka posílena pomocí z Prahy vyrazila na Míšňany. Ti utíkali jako slepi sem a tam i ke srázu. Mnozí již uštvaní jako zvířata bez dechu vysílení klesali, sedali na zem. Na obranu, na boj nebylo sil. Už jen štíty

zvedali a kryli jimi hlavu a tělo. V úzkosti i v tupé odevzdanosti příkrčení čekali, udeřili kovaný, strašlivý cep, aby roztříštil i lebku.

Otázky k textům

1. Jak se panstvo odměnilo mistru Hanušovi za jeho práci v první ukázce?
2. Charakterizujte pověst.
3. Charakterizujte historickou prózu, co je pro ni specifické?
4. Ve druhé ukázce zdůvodněte psaní velkých písmen.
5. Vysvětlete pojem orloj a uveďte místa, kde se s ním můžete setkat.

Alois Mrštík (1861 – 1925)

Prozaik a dramatik, vystudoval učitelský ústav v Brně, učil v různých jihomoravských obcích, 1889 byl jmenován správcem školy v Divákách u Hustopečí, kde žil až do smrti.

Dílo:

Rok na vsi

Vilém Mrštík (1863 – 1912)

Prozaik, dramatik a překladatel, nedokončil práva, věnoval se literární a publicistické činnosti, snažil se bojovat o nápravu světa, vyzdvihoval mravní hodnoty lidí a odsuzoval honbu za majetkem. Spáchal sebevraždu.

Dílo:

Maryša – drama odehrávající se v jihomoravské vesnici, dílo obou bratrů psané v hanáckém nářečí. Maryša je dcera bohatého sedláka Lízala a miluje chudého Francka, který je odveden na vojnu a rodiče přinutí Maryšu ke sňatku s mlynářem Vávrou, vdovcem se špatnou pověstí, třemi dětmi, který bil předešlou ženu. Maryša se brání, ale je k vdavkám donucena, je nešťastná, za dva roky se vrací Francek, Maryša ho odmítá, i když ho stále miluje. Svého muže otráví otrušikem. Je to dílo obou bratrů psané v hanáckém nářečí.

Santa Lucia

Pohádka máje

Ukázka

Maryša

Francek	Nu, tak to zůstat nemůže. Jemu ti přece nenechám –
Vávrová	(stále přísnějším tónem) A co chceš teda po mně?
Francek	Do Brna chcu jít. Mám tam práci pro tebe i pro sebe. Seber se a pod se mnó!
Rozára	(přijde do světnice s náručím dříví, složí je u kamen a síní zas odejde, ohlížejíc se přitom po obou. Zřejmě dává najevo, že poslouchá)
Vávrová	(hledí vyjeveně na něho, když Rozára odejde) Františku!
Francek	Nu, co se díváš?
Vávrová	(s rostoucím podivením a hrůzou) Do Brna – s tebou? – Já – cizí žena? (Oba hledí na sebe)
Francek	(tvrdě) Jaká – cizí žena? (Oba hledí na sebe)
Vávrová	(chytá se za hlavu) Pro Boha milosrdného, chlapče!
Francek	Čeho se bojíš?
Vávrová	(přiskočí k němu a hledí mu do očí) Co to obměšlíš?! (Mírnějším tónem) Dyť si to jenom rozvaž, co to po mně chceš?! (Bere jej za ramena)
Francek	(kroutí hlavou)
Vávrová	Když tě sepjatéma rukama prosím. (Sedá s ním na lavici u kamen, pokud možno do středu jeviště) Rozmysli si to. Dyť se netrápíš jenom ty, trápím se já taky a víc než ty! – Dyť já na tě myslím, kady chodím, a nikdo neví, co nocí pro tebe sem nespala, proslzela dní. Co vytrpím od Vávry – o tom nemluvím, co vystojím pro tebe, ví jedině Bůh a já. Vdaná su, ale srdcem sem ti zůstala věrná, Františku. – Dušu bych za tebe dala, jak ti mám ráda, ale to, co ty po mně žádáš – to ti chlapče udělat nemožu a nemožu.
Francek	(který stále po celý monolog tupě hledí do země, zakroutí nyní hlavou a chce něco namítat)
Vávrová	(nepřipustí jej k slovu) Ne, nic se nezbraňuj – poslechni! Zanech těch myšlenek! (Hladí mu vlasy a tvář) Mně to udělej kvůli, když mě máš tak

- rád. – Nešťastná su, ale špatná nebudu, rozumíš mně? (Klade mu ruce na ramena)
- Francek Rozumím, ale poslechnót nemožu. Živots mně zkazila a jiné mně nedáš. Mjé litost' se mnó aspoň ty, dyž ti o to prosím.
- Vávrová Ne – ne – ne, chlapče! Nedělé mně život těžší, než ho mám.
- Francek Já bez tebe nebudu.
- Vávrová Tak si di! (prudce vstane – chladně) Tvrdohlavče tvrdohlavá! Teho hříchu se s tebou nedopustím – to si nemysli. Ale pamatuj si: budeš-li stát na svém a budeš-li mně před lidma ubližovat, jakos mně ublížil včera, zapomenu na všechno, na tebe i na sebe a zhřeším pak už tak, že pak ani mně ani tobě žádná pomoc nebude.
- Francek Co tím chceš říct?
- Vávrová Posavád nic. Tak to ve mně dřímá a spí, - ale až se hřích probudí – bude po trápení. Tak nebo tak - otrávím buď sebe nebo já – ale dlóho trpět nebudu. – Snád' v néhorší šatlavě nepovedu takové život jako tady. Dyž mám bét už nešťastná – ať su zkažená nadosmrti, zničená na celý život. A nikdo nevěří, jak bych byla ráda, dyby tak blesk nade mnó zapálil, voda přišla, všechno odnesla a mě – mě vzala s sebou.

Otázky k textu

1. Na základě ukázky charakterizujte jednotlivé postavy.
2. V jakém nářečí je dílo napsané?
3. Vyhledejte jazykové rozdíly mezi spisovnou češtinou a nářečím.
4. K jakým jazykovým posunům došlo v nářečí oproti spisovné verzi?
5. Kdo je Vávrová a kdo je Francek?

Otázky k okruhu

1. Jaký je rozdíl mezi realismem, kritickým realismem a naturalismem?
2. Kdo je představitelem české realistické historické prózy a na která období se zaměřuje?
3. Který z realistických autorů poukazuje na špatnou morálku a jakým způsobem?
4. K jakým reformám přispěl Ch. Dickens?
5. Co víte o životě B. Němcové?
6. Které dílo zachycuje husitské období?
7. Kterí autoři věnovali svá díla dětem a mládeži, uveďte názvy děl.
8. Uveďte národnost u těchto autorů – Balzac, Dickens, Twain, Jirásek, Němcová.
9. Zařadte časově realismus.
10. Která ukázka vás nejvíce zaujala a proč?

2. 7 Nové umělecké směry na přelomu 19. a 20. století

A) Atmosféra doby

- 19. století je dobou optimistického a úspěšného rozvoje, vědecké objevy, člověk je postaven před nové skutečnosti (biologie, chemie), převládá pozitivismus, jeho východiskem je názor, že skutečností je jen to, co lze dokázat pozitivně (tj. smysly zkušeností). Koncem minulého století pak převládl vědecký naturalismus, jeho východiskem bylo přesvědčení, že základem všeho dění je hmota a život člověka je podmíněn vnějšími okolnostmi a pudy. Nový životní pocit s sebou přináší koncem století vlnu spiritualismu = duchovnost,
- heslo umění pro umění (francouzský lartpourtartismus), umění má sloužit sobě samému, cílem je vyvolávat pocity radosti, rozkoše a krásy.

B) Umělecké směry

- na přelomu 19. a 20. století dochází ke střídání uměleckých směrů,
- Francie - symbolismus - důraz na použití symbolu jako hlavního prostředku moderní poezie, ujal se zásluhou tzv. Manifestu symbolismu (1886). V básních se symbolisté zaměřovali na oblast představ snů, proniknutí k podstatě skutečnosti. Největší přínos spočíval v jedinečném rozvinutí básnické obraznosti a důrazu na hudebnost verše.

Symbolismus

- na francouzský symbolismus zapůsobil básník a prozaik E. A. Poe (báseň HAVRAN), Ch. Baudelaire a P. Verlaine. V české poezii - O. Březina, A. Sova a K. Hlaváček,
- 19. století - „symbolismus, prokletí básníci a dekadence“, prokletí básníci - P. Verlaine, Charles Baudelaire, J. A. Rimbaud, řadíme mezi ně i S. Mallarmého a Tristana Corbiéra. Jejich životní styl je nevyrovnaný, žili naplno a bohémsky, bouřili se proti vlastním rodinám i měšťácké společnosti. Jejich verše odrážejí vědomí „hrůzy ze života i nadšení životem“. Poezii obohatili o nové inspirační zdroje smyslnosti. Nebyli ve své době pochopeni.

Impresionismus

- v 80. letech 19. století - malířský impresionismus (franc. impression - dojem), důraz na prvenství světla a barev - Edouard Manet, Claude Monet, A. Renoir, C. Pissarro a E. Degas, sochař Auguste Rodin a skladatel C. Debussy,
- impresionisté se snaží uvolnit smyslovou vnímavost člověka a zachycení atmosféry jedinečného okamžiku. Jazyk impresionistů bohatě využíval metafor, rýmů i eufonie. Ovlivnil zejména básníky: P. Verlaine, F. Šrámka, A. Sovu a K. Hlaváčka, ale i prózu a drama F. Šrámka.

Francie

Charles Baudelaire (1821 - 1867), [šarl bodlér]

Doma mu nebylo vytvořeno dobré zázemí a kvůli otci nedokončil studia na střední škole, začal se věnovat literatuře, na jeho tvorbu měl vliv Edgar Allan Poe. Byl odpůrcem pozitivizmu i sentimentality, odsuzoval měšťáctví, žil bohémsky, okusil hašiš i opium, provokoval svým životním stylem, barvil si vlasy nazeleno, žil s mulatkou, což tehdejší společnost neakceptovala.

Ve shodě s Poem pokládal za obor básnictví krásu a byl přesvědčen, že „poezie souvisí s malířstvím, s kuchyní a s kosmetikou, možností vyjádřit jakýkoli pocit slasti nebo hořkosti, blaha nebo hrůzy“ V poezii má hlavní úlohu představa vtělená v působivý obraz, neboť „poezie nemá za předmět pravdu, má jen sebe samu“.

Dílo:

Květy zla - staly se trvalou inspirací moderní poezie provokující otevřenost, pobuřující cynismus, hledá krásu i v ošklivosti např. báseň **Zdechlina**, opěvuje Satana a jeho sílu, zobrazuje život ve všech podobách – v bídě, utrpení, ošklivosti, **Malé básně v próze** (1869) a literární kritiky, vydány posmrtně.

Ukázky

Květy zla

Zdechlina

Vzpomeňte, duše má, nač za letního rána,
jak stvořeného pro lásku,
jsme přišli: u cesty zdechlina rozežraná
na horkém loži z oblázků.

...

Na tuto hnilobu zářilo slunce zlobně,
jak dopéci by chtělo tu
a velké Přírodě zas vrátit stonásobně,

co spojila kdys v jednotu;

a nebe patřilo, jak zdechlina v své slávě
jako květ rozvíjí se dál.
Takový silný puch, že vy jste z toho v trávě
div neomdlela, na vás vál.

A mouchy bzučely nad břichem, z jehož hnilob
dralo se černo páchnoucích
pluků larv, valících se jako černý sirob
podél těch cárů živoucích.

To všechno klesalo a stoupalo jak vlna,
či perlilo se praskajíc;
to tělo, řekl bys, nafouklé mlhou zplna,
množí se, žije ještě víc.

Ten svět tak prazvláštní zněl hudbou, jako v dálce
peřeje nebo vítr zní,
či zrní, které se obrací na opálce
za rytmičkého třesení.

Tvary se stíraly a jenom snem už byly,
na dávném plátně lehýnce
hozeným náčrtem, jež mistr v pravou chvíli
dokončí dík jen vzpomínce.

...

- A přece jedenkrát budete, není zbytí,
jak tohle svinstvo plné much,
vy, hvězda očí mých, vy slunce mého žití,
vy, vášeň má i strážný duch!

Ano! jak tohleto, královno spanilosti,
svátostmi zaopatřenou
vás dají do země práchnivět mezi kosti,
pod tučnou trávou zelenou.

Pak rcete, krásu má, těm červům, kteří v šeru
polibky žrát vám budou dál,
že božskou podstatu i tvar svých lásek věru,
ač dávno tlí, jsem uchoval!

Přeložil F. Hrubín

Ó, já tě zbožňuji

Ó, já tě zbožňuji jak noční nebe v dálí,

ty velké mlčení, ty vázo temná žaly,
tím víc tě miluji, čím víc mi unikáš,
ozdobo nocí mých, čím krutější se zdáš,
když kupíš za sebou ty míle bez milosti,
dělicí ruce mé a modré nesmírnosti.

Já v stálých výpadech se plazím za tebou,
tak jako k mrtvole se plazí červi tmou,
a vzývám i ten chlad, ty stvůrná ukrutnice,
pro který líbíš se mi, krásná, ještě více.

Přeložil S. Kadlec

Otázky k ukázkám

1. Proč autor užil u slova **Příroda** velké písmeno?
2. Vyhledejte výrazy atypické pro poezii.
3. V čem shledáváte kontrasty u první ukázky?
4. Ve druhé ukázce zdůvodněte interpunkci.
5. Jakým způsobem autor popisuje mrtvolu?

Paul Verlaine (1854 - 1891), [pól verlén]

Pocházel z rodiny důstojníka, nedostudoval práva, později pracoval jako úředník a posléze se oddal bohémskému životu, žil s Rimbaudem jako homosexuál, postřelil ho a byl 2 roky ve vězení. Jeho život se zmítal mezi alkoholem a pokáním. Je pokládán za předního představitele francouzského symbolismu, obohatil paletu moderní poezie o nové pocity a odstíny vyzdvihl ve své tvorbě improvizaci a hudebnost, v jeho díle doznívá vliv tvorby Baudelaira. V jeho verších cítíme nostalgii, morální neklid, milostná vzplanutí a zklamání.

Dílo:

Moudrost - tato sbírka vznikla částečně ve vězení, do něhož byl odsouzen za postřelení Rimbouda, obrací se v ní ke katolictví.

Básnické umění
Saturnské básně**Ukázky****Básnické umění**

Především hudbu! V poezii
dej přednost všemu lichému,
bez tíhy, nestrojenému,
rozptylné, vzdušné melodii!

Vol slova nečekaná, až
matoucí smyslem: jak je milý
zpěv, kde se mlhy zasnoubily
s tím jádrem, o němž zpívat máš.

Toť krásné oko pod závojem,
polední slunce s chvěním duh,
podzimní nebe, chladný vzduch,
v němž blýská se to hvězdným rojem.

My chceme básnit odstínem,
nikoli barvou. V odstínu je,
co lesní rohy zasnubuje
jen flétnám a snu zas je sen.

Pointa báseň zabít stačí,
i krutý vtip a kluzký smích,
 pryč od těch zvyků kuchyňských,
kdy česnek nutí blankyt k pláči!

Zardousi, když ji v hrsti máš,
výmluvnost, přitom také rýmu
dej uzdu, mírnost neškodí mu.
Kam půjde, když jej nehlídáš?

Co všechno spáchal! Děcko hluché
či blázen černochoch pro tvou zlost
našli ten haléřový skvost,
co cinká z písně slaboduché?

Především hudbu. Ta buď vším
v tvých verších, tím, co vznáší se tu
po lidské duši na odletu

k nebesům, láskám šťastnějším.

Tím buď verš, co se rozptýlilo
tvým žitím jako ranní van,

v němž voní máta, tymián.
Literatuře nech, co zbylo.

Přeložil F. Hrubín

Saturnské básně

Podzimní píseň

Ó podzime,
tak dlouze tvé
housle lkají,
mou duši tou
hrou unylou
utýrají.

Dýchaje tíž,
zesinám, když
orloj slyším,
vše je to tam,
ten žal, co mám,
neutiším.

I odcházím
povětrím zlým,
jehož svistem
jsem hnán sem tam,
jak bych byl sám
suchým listem.

Přeložil F. Hrubín

Je třeba odpouštět nám, hled'te, není zbytí

Je třeba odpouštět nám, hled'te, není zbytí.
Jenom tak budeme šťastny, a nevidáno,
jsou-li dnes hořké, trpké chvíle v našem žití,
obě si spolu aspoň zapláčeme – ano?

Ach, kéž jen smísíme, my duše posestřené,

nejasnou touhu s něhou křehkých jarních stvolů
a od žen, od mužů tam, kde se zapomene
na to, co vyhání nás, uprchneme spolu.

Buďme jak děvčátka, jež sotva něco vzruší,
ale jež nade vším jen žasnou, hlavy chýlí
a v cudném habří bledá mrou a v něžné duši
netuší, že už jim tu všichni odpustili.

Přeložil F. Hrubín

Charleroi

Přes černé pláně
jdou Permoni.
Mrak uroní pršku slz na ně.

Čím to čpí vzduch?
Obilí slehá.
Keř chodci šlehá
tvář nazdařbůh.

Domy? Spíš chýše,
či doupata.
Huť rozžatá
po nebi píše.

Co čpí to v tmách?
Vlak hřmí, zrak žasne.
Charleroi krásné,
je tvůj ten pach?

Neblahé vůně!
Cosi jako ston,
drnčivý tón
na prasklé struně.

Přístřeší sov!
Ach, pižmo potu
dělníků, co tu
tvarují kov!

Přes černé pláně
jdou Permoni.
Mrak uroní
pršku slz na ně.

Přeložil P. Kopta

Otázky k textům

1. Který básnický prostředek je pro druhou ukázkou nejtypičtější?
2. Vyhledejte v druhém textu personifikaci a přirovnání.
3. Vyjádřete hlavní myšlenku prvního textu.
4. Nahradte zájmeno **jehož** svistem tvarem ženského rodu.
5. Vyhledejte v textech zájmena a určete jejich druhy.

Jean Arthur Rimbaud (1854 - 1891), [žán artýr rembó]

Byl geniálním dítětem, celé své dílo, z něhož za života uveřejnil jen básně v časopisech, vytvořil mezi 16. a 20. rokem života v letech 1870 – 1874, část své tvorby sám zničil. Vedl dobrodružný život jako voják, potom tulák, cestoval s cirkusem po Evropě, byl i v Africe.

Ve své poezii se pokusil „vynalézt nové květy, nové hvězdy, nová těla, nové řeči“, žádal poezii „dostupnou všem smyslům“, poezii zachycující „závratě“, „něžnou krásu“, poezii „ohavné duše“, toužil stát se vidoucím).

Dílo:

Iluminace - soubor básní v próze i ve verších vydal po jeho smrti P. Verlaine.

Opilý koráb - snová báseň (v době, kdy báseň napsal, neviděl moře - fantazie, obraznost; obraz bouřlivé plavby, řetězec metafor, které přecházejí do symbolického vyjádření

Ukázky

Opilý koráb

Když plul jsem po Řekách, jež nelítostně pádí,
tu jednou musil jsem dát sbohem lodníkům:
křiklaví divoši k nim vpadli v lodní zádi
a nahé přibili je k pestrým kolíkům.

Pak nestaral jsem se už vůbec o posádku,

jež vezla obilí, sklad bavlny a chmel.
Když mužstvo skončilo svou pranici a hádku,
tu Řeky nechaly mne plouti, kam jsem chtěl.

Přes mocné přílivy a mořské vlnobití
jsem spěchal, zaslepen jak dítě v peřině,
jak Poloostrovy, jež zběsile se řítí,
když odpoutaly se a bloudí v bařině.

Hrom s bleskem házely mně svoje smolné věnce.
Pět nocí tančil jsem jak zátka na míse
na slaných hladinách, jež vězní utopence,
nedbaje majáků, jež hloupě šklebí se.

Zelený příval vod, sladší nad hořké trnky,
skrznaskrz prosákl můj pochroumaný vrak
a rozbil kormidlo, a smýval ze mne skvrnky
po mořské nemoci, jež zkalila mi zrak.

A od té chvíle jsem se koupal v širém moři,
jež bylo plné hvězd, a bez cíle jsem plul,
hlťaje blankyty, do nichž se občas noří
zasněžený umělec, jenž právě utonul,

potřísnil hanebně ty bledomodré víry
a rytmus světelných a třpytících se krás,
prudší než alkohol, širší než naše lýry
vypučí milostný a hnísající kvas.

Znám nebe, třpytící se pod průtrží mračen,
znám kouzlo večerů a velkých povodní,
znám jitra nadšená jak hejno vodních kačen
a časem viděl jsem to, o čem lidé sní.

Znám slunce, mystické jak rudá maska herce,
když vrhá sraženou a fialovou zář
na vlny valící se jako přes koberce,
znám slunce, příšerné jak maskovaná tvář.

Sníl jsem o zelené a zasněžené noci,
o žhavých polibcích, jež víří v prostoru,
o koloběhu míz, jež mají vesmír v moci,
o modrém procitnutí zpěvných fosforů.

Po celé měsíce jsem slýchal vlnobití,
jak kravín šílenství a epilepsie,
aniž jsem pomyslí, chtěje jej utišiti,
na hada, zkroceného patou Marie.

Víte, že narazil jsem jednou na Floridy,

kde květy mísí se s očima panterů,
kde duha, napjatá pod horizontem z křídly,
ukrývá stáda lvic před zraky škunerů.

Viděl jsem prohlubně a močály, jež kvasí,
propast, kde v sítinách spí celý Leviatan,
bezvětrí s vichřicí a celé zeměpásky,
svržené do jícnu jak do pekelných bran!

Ledovce, perleť vln a hnědou barvou zemí,
uvázlé koráby v hnijících zátokách
kde velcí hroznýši, šíření štěnicemi,
padají ze stromů a šíří černý pach.
A byl bych ukázal rád dětem v modrém proutí
ty malé rybičky, ty zlaté kapříky.
Koráby žehnaly mé dlouhé bludné pouti
a občas vanuly mně vlídné větříky.

A moře, mučedník zlých oblastí pásem,
mně někdy vrhalo v tvář květy vodních pěn
a kolébalo mne svým vzlykajícím hlasem
tak, že jsem poklekal s dojatým srdcem žen.

Jsa poloostrovem, jenž houpá na svých březích
trus ptáků, křičících, když mají v noci hlad,
a utopenci, jež jsem vlekl na řetězích,
sražení vlnami ztráceli shnilý šat.

Přeložil V. Nezval

Mé bohémství

Tak šel jsem, v děrách kapes ruce sevřeny;
můj svrchník s sebe málem skutečnost už shodil;
tvůj přítel byl jsem, Múzo, pod nebem jsem chodil,
lala! co skvělých lásek znaly moje sny!

Široce roztrženou měl jsem kalhotu.
Paleček zasněný, já louskal jsem si v běhu
rýmy. Ve Velkém voze byl jsem na noclehu.
Mé hvězdy šustěly tam v sladkém šumotu.

A já jim naslouchal u silnic okraje
v ty dobré večery, kdy rosné krůpěje
jsem cítil na čele jak víno sílící,

kdy tisknu k srdci nohu, jak lyru v klínu,
rýmuje prostřed nočních, fantastických stínů
jsem brnkal na gumy v rozbitém střevíci.

Přeložil K. Čapek
Večerní modlitba

Jsem jako anděl v rukou kadeřníka
a držím džbánec piva se žlábkou,
mám v ústech dýmku, světlo blíká,
nebe je jako plachta kocábky.

Mé sny jak trus, jenž dýmá z holubníka,
mně tvoří sladké připáleniny
a ze srdce mi něžná pěna stříká
jak temné zlato z květu kaliny.

Když snědl jsem své snění ke chlebu
a když vypil dvacet tři džbánek,
chystám se na malou potřebu.

A milý jako bůh ve svatostánku
močím do výše a kupředu
se souhlasem svých slunečnic a vánků.

Přeložil V. Nezval

Otázky k textům

1. Vyhledejte barvy v Opilém korábu a zdůvodněte jejich funkčnost.
2. Doložte na ukázkách životní styl autora.
3. Proč byl autor přiřazen k prokletým básníkům?
4. V básni Mé bohémství odůvodněte psaní velkých písmen.
5. Srovnejte jednotlivé básně z hlediska kompozice.

Stéphane Mallarmé (1842 - 1898)

Byl rovněž tvůrcem symbolistické poezie, odlišuje se od Verlaina a nepožaduje pro báseň pouhou libozvučnou hru hlásek. Zprvu úředník, později učitel angličtiny, se domníval, že „báseň je tajemství, k němuž má čtenář klíč ve své obraznosti ... Byl známý pouze v okruhu svých přátel, se kterými se scházel ve svém bytě, jeho básně vyšly souborně rok po jeho smrti.

Dílo:

Faunovo odpoledne – mladý Faun – řecky Pan – antický bůh plodivé síly přírody, satyr – napůl člověk a napůl kozel hrající na Panovu píšťalu – na Sicílii za horkého dne vzpomíná na sladké prožitky se dvěma nymfami, jež se mu podařilo získat. Není si však jistý, jestli šlo o skutečný prožitek nebo o výplod fantazie, přesto dále sní za hry na píšťalu, prolíná se konkrétnost s fikcí.

Ukázka

Azur

Azuru věčného přejasná ironie
zdrucuje, nedbale krásná jak květina,
básníka: v neplodné poušti Muk marně žije
a svého génia, bezmocný, proklíná.

Zrak zavřen, přece vím: utkvívá, věčnozraký,
na prázdné duši mé tak pronikavě jak
drtivá výčitka. Kam prchnouti? a jaký,
ó cáry, přes ten zlý ošklebek hodit mrak?

Ó mlhy! rozvějte úmorný chmurný písek
po nebi: nevyjde pod hadry mračen z mdlob,
zsinalým podzimem vtlačeno do bahnisek,
a vztyčte nesmírný a mlčenlivý strop!

Ó nudo! z rybníků lethejských zvedni víry,
kal s bledým rákosím sbírajíc po kraji
nepřestaň ucpávat ty velké modré díry,
jež ptáci zlomyslně v mracích dělají.

A ještě! Věčně ať komíny smutné, tmavé
kouří, ať těžké vězení ze sazí
hrůzou svých černých šmouh uhasí skomíravé
žlutavé slunce, jež za obzor zachází!

- Slunce je mrtvo již. – Kéž najdu zapomnění,
ó Hmoto, u tebe na krutý Ideál
a na Hřích, mučedník, jenž pro nic už tu není,
než aby se šťastným dobyt看 lidí spal,

vždyť nechci nic už než – mozek můj prázdňem znící
jak hrnec líčidla, hozený ke stěně,
už pozbyl umění rozdmýchat vzlykající
myšlenku – k smrti se užívat zhnuseně.

Nadarmo! Vítězí azur, ó slyš jej zblízka
ve zvonech, duše má, on obrací se v hlas,
v blankytných klekáních z živého kovu tryská,
jen aby jízlivým triumfem děsil nás!

Jak neomylný meč mou rodnou agónii
probodá, toče se, pradávný, mračny chmur;
kam se v té zbytečné, bezbožné vzpouře skryji?
Azur! Jsem posedlý. Z azuru! Pro azur!

Otázky k textu

1. Vyhledejte slova složená.
2. Určete druhy rýmů.
3. Specifikujte blíže, o jakou lyriku se v básni jedná.
4. Vyhledejte přirovnání.
5. Najděte v textu slova cizího původu a vysvětlete jejich význam.

Čeští představitelé na přelomu 19. a 20. století

Petr Bezruč (1867 - 1958)

Vlastním jménem Vladimír Vašek, protispolečenský buřič, stojí mimo všechny básnické skupiny, narodil se v Opavě v rodině profesora Antonína Vaška, slezského národního buditele, pocházel ze 6 dětí, nedokončil studia práv, žil střídavě v Brně a Kostelci na Hané, pracoval jako úředník. V roce 1915 byl obviněn z autorství protirakouské básně a vězněn. Trpěl plicní chorobou, na niž umírá, v roce 1945 byl jmenován Národním umělcem.

Jeho dílo je málo rozsáhlé, ale významné - píše o bídě Ostravska, národnostním útisku, utlačování lidu, z toho důvodu psal pod pseudonymy.

Dílo:

Slezské písně - 51 básní, vyšly původně anonymně, jejich jádro však vyšlo časopisecky již o několik let dříve, sbírka obsahuje 3 typy básní:

- intimní,
- sociální,
- národnostní.

Dramatická a vzdorná stavba básní, naléhavé otázky, výkřiky, kontrasty, symboly, autor nazýván bardem (pěvcem lidu), vyzývá k revoltě, jmenuje osoby skutečnými jmény, uvádí skutečná místa, je klasikem české balady, hutná stavby básní, dialektismy. **Stužkonoska modrá** - samotářská báseň symbolizující jeho smutný a zahořklý život a zklamání z veřejných poměrů, melancholická zpověď stárnoucího básníka.

Ukázky

Maryčka Magdónova

Šel starý Magdón z Ostravy domů,
v bartovské harendě večer se stávil,
s rozbitou lebku do příkopy pad.
Plakala Maryčka Magdónova.

Vůz plný uhlí se v koleji zvrátil.
Pod vozem zhasla Magdónova vdova.

Na Starých Hamrech pět vzlykalo sirot,
nejstarší Maryčka Magdónova.

Kdo se jich ujme a kdo jim dá chleba?
Budeš jim otcem a budeš jim matkou?
Myslíš, kdo doly má, má srdce taky
tak jak ty, Maryčko Magdónova?

Bez konce jsou lesy markýze Géra.
Otcové když v jeho robili dolech,
smí si vzít sirotek do klínu drva,
co pravíš, Maryčko Magdónova?

Maryčko, mrzne a není co jísti...
Na horách, na horách plno je dřeva...
Burmistr Hochfelder viděl tě sbírat,
má mlčet, Maryčko Magdónova?

Cos to za ženicha vybrala sobě?
Bodák má k rameni, na čapce peří,
drsné má čelo, ty jdeš s ním do Frydku,
půjdeš s ním, Maryčko Magdónova?

Cos to za nevěstu? Schýlená hlava,
fěrtouch máš na očích, do něho tekou
hořké a ohnivé krůpěje s lící,
co je ti, Maryčko Magdónova?

Frýdečtí grosbyrgři, dámy ze Frydku
jízlivou budou se smáti ti řečí,
se synky uzří tě Hochfelder Žid.
Jak je ti, Maryčko Magdónova?

V mrazivé chýši, tam ptáčata zbyla,
kdo se jih ujme a kdo jim dá chleba?
Nedbá pán bídnych. Co znělo ti v srdci
po cestě, Maryčko Magdónova?

Maryčko, po straně ostré jsou skály,
podle nich kypí a utíká k Frydku
šumivá, divoká Ostravice.
Slyšíš ji, rozumíš, děvůcho z hor?

Jeden skok nalevo, po všem je, po všem.
Černé tvé vlasy se na skále chytly,
bílé tvé ruce se zbarvily krví,
sbohem buď, Maryčko Magdónova.

Na Starých Hamrech na hřbitově při zdi
bez křížů, bez kvítí krčí se hroby.

Tam leží bez víry samovrazi.
Tam leží Maryčka Magdónova.

Jen jedenkrát

Už nevím, kdy a kde
jsem slyšel jednou vypravovat pověst.
Kdes na severu země
je smutné údolí, sevřené vrchy;
to smutné jest a temné,
neb žádný den tam nezasvitne slunce.
Tam smutný žije národ
u věčném sněhu v začouzených jurtách,
kol ohně sedí muži,
jimž zlata dražší bývá každé slovo,
za nimi teskné ženy,
a vzad se tisknou v kožešiny děti.

Tu nevím, jak se stalo,
či snad se vymkla ze své dráhy Země,
v den jeden svitlo slunce:
A celý národ poděšený září
vráz prchl v černé jurty
a balvany zavalil každý východ,
a tváří klesl k zemi,
k démonu neznáma posílal prosby,
by šetřil jejich žití...
A zatím venku
slunečná záře sžehla věčné sněhy
a půda nedotknutá
pode rty slunce dala fial květ. –
Bůh slunečný když viděl
to mrtvé ticho a bázlivé prosby,
údolí přešel
a nikdy víc v tu nepohleděl stranu. –

A když strach přešel
a ze stanů se odvážili lidé
a zřeli vlahou zemi,
květ neznámý a vůni fial čili,
a zřeli, že se dobrý bůh
na ně podíval, jimi uražený,
a viděli v své duši,
že nikdy den ten nevrátí se zpátky,
tu smutek hlubší žití
vráz schýlil hlavy zasmušilých mužů
a šíje teskných žen,
a v dvojnásobném dále žili smutku,

neb cítili, že jednou
jas žití šel kol jejich mračné země,
a jejich přešel vinou –
a víc se nenavráť!

Jen jedenkrátě kolem mne šla láska.
Vlas černý pak jí k pasu,
a sladkým hlasem hovořila ke mně:
„Vy dobrého jste srdce,
a s vámi bude šťastna každá žena“ –
a krátký plachý pohled,
jenž více řek než její sladká slova,
jež řekla sladkým tónem,
jak mluví se v mé vlasti u Těšína,
šel s její řečí!-
A já, jenž dávno vypil
až v hořké kvasnice života číši
a z knihy žití bílé vyrval listy,
já řekl drsným tónem,
tak jak mluví dav černých mužů hore
tam pod ostravskou plání:
Bez konce, slečno, s oným půjde štěstí,
jenž bude vaším mužem –
však na strom zvadlý nepřipínám růži.

A já ji miloval a ona se mi vdala!
Tak můj krb vyhas, v srdce lehly stíny,
a smutek bez konce jde mojí žitím,
když vzpomenu si často,
že sladkým krokem kolem mne šla láska,
a já přirazil dveře svojí chaty,
a nikdy víc se nenavráť zpátky.

Otázky k textům

1. Vysvětlete pojem harenda.
2. Zařadte první ukázkę k literárnímu žánru.
3. Zreprodukuje příběh první ukázkę, koho autor žaluje?
4. Do jaké lyriky byste zařadili druhou ukázkę?
5. O které oblasti autor ve své tvorbě píše?

Otokar Březina (1868 – 1929)

Básník, vlastním jménem Václav Jebavý, syn venkovského obuvníka, stal se učitelem, byl samotář, věnoval se četbě, studiu a dějinám. V roce 1921 nepřijal profesuru na Filozofické fakultě v Brně, o 8 let později byl jmenován čestným doktorem Univerzity Karlovy. Jeho tvorba zpočátku nevynikla nad průměr, po smrti rodičů změnil umělecké cíle – hledá smysl života, zachycuje náboženské tradice, Březina se intenzivně zabýval studiem nadpřirozenosti, četl francouzskou poezii a díky ní se seznámil se symbolismem, jehož je představitelem.

Dílo:

Tajemné dálky – vzpomínky na neradostné mládí, jeho osudem je samota a bolest, snaha poznat tajemství vesmíru i existence člověka, obrací se k duchovnímu světu.

Stavitelé chrámu

Ruce

Ukázka

Tajemné dálky – Moje matka

Šla žitím matka má jak kajícnice smutná;
den její neměl vůně, barev, květů, jasu:
plod žití suchý jen, jenž jako popel chutná,
bez osvěžení trhala ze stromu času.

Prach ostrý chudoby jí v tváři krásu šlehal
a řezal do očí a v slzách zánět hasil,
jak samum v závějích se v její cesty sléhal
a ve svých vlnách umdlené jí sklenul azyl.

Pod tíží tmavých let svou nakláněla šíji,
žeh práce žíravý jí z nervů svěžest leptal,
smrt svoji líbala, a v těžké agónii
ret její s úsměvem jen slova díků šeptal.

Na vlhký mramor chrámů klekávala v snění
v hrobových vůních voskovic a před oltáři
a vonných útěch déšť i vizi vykoupení

v své duše kalich chytala jak rosnou záři.

Ó matko má, dnes v světlo proměněná,
ty šípe zlatý, vystřelený do ohniska
tajemství věčně planoucích! Zvuk tvého jména
na našich vlnách dochvěl se, však vím, jsi blízka!

Tvé mrtvé krve vychladlé jsem bledým květem,
jenž vláhou zraků tvých se rozpučel a vzrůstal:
chuť trpkou života svým vlíbalas mi retem
a твоjím dědictvím mi v duši smutek zůstal.

A půlnoc zelená když svítí nočním tiším,
ty z hrobu povstáváš a se mnou lože sdílíš;
v svém dechu známý rytmus tvého dechu slyším
a vlnou mého hlasu oživená kvílíš.

V mých žilách zahřívá se teplo tvého těla,
tvých zraků tmavý lesk se do mých očí přelil,
žeh víry mystický, jímž duše tvá se chvěla,
v mé duši v oheň žhavý a krvavý se vtělil.

A jako tvoje kdys, i moje cesta smutná:
bez vůně den je můj, bez barev, květů, jasu;
plod žití suchý jen, jenž jako popel chutná,
tvým stínem ovíván ze stromu trhám času.

Otázky k textu

1. Jaký měl autor vztah ke své matce – doložte na ukázce.
2. Vytvořte antonyma ke slovům: **suchý, nočním, vychladlé**.
3. Vyhledejte přirovnání.
4. Vysvětlete pojem **azyl**.
5. Určete druh rýmu.

Antonín Sova (1864 – 1928)

Básník, impresionista, symbolista, představitel České moderny. Pocházel z učitelské rodiny z jižních Čech, odešel do Prahy, kde vystudoval práva, bída ho donutila vrátit se domů, pracoval na Ottově slovníku, vystřídal mnoho zaměstnání a stal se úředníkem Městské knihovny v Praze. Byl samotář, jeho plachost podporovala míšňí choroba.

Dílo:

Květy intimních nálad – citlivé básnické nitro, vztah ke světu, člověku a přírodě.

Z mého kraje

Ještě jednou se vrátíme – jedna z nejlepších symbolistických sbírek, příroda, nálady, melancholie, milostný cit, prolínání bolesti, štěstí, zklamání, touhy, psychika člověka, volný verš.

Drsná láska – rodný kraj, prostý lid, hodnocení života, tvrdá realita.

Ukázky

Květy intimních nálad

U řek

U řek mám večer vlažný rád,
u řek, kde plno muší leží,
kde zvolna z řek vstává chlad
a bílá pěna z dálky sněží.

U řek mám břízy nejraděj
a olše, do nichž stín se dere,
a cvrčků šum a vážek rej
a v dálce města rysy šeré.

Rád u řek rybáře já zřím
za clonou par s lodičkou línou
se ploužit šerem večerním,
kdy červánky v mze modré hynou.

A večer když se nachýlí
a měsíc v řece kdy se houpá,
ten noční chodec, napilý
modravou parou, z vod jež stoupá:

rád spřádám rytmus hudby pln
při vzpomínkách a sladné tuše,
při šplounání ztišených vln
a při vzrušení celé duše.

Olše

Jak jsem, olše, měl vás rád,
v podvečerní, vonný chlad,
nad vodou když schýlen sám
stín váš chvěl se sem a tam.

Rybářů kdes táhlý hlas
nocí hlubokou se třás,
šumot mlýnských, vážných kol
ve mně vzbouzel starý bol.

V třtinách sluka, černý bod,
čeřila jen vlny vod,
a v mé duši také tak
bloudil zlatých snění pták.

Květ narcisu

Oh nocí, nocí když ty sníš,
mně z vázy narcis voní blíž.

Nad všecky květy mám jej rád,
když vonět počne ze zahrad.

Mně zdá se, jak by v jeho sních
byl vtělen úběl skrání tvých

a s jeho vůní jak tvůj dech,
by vál sem hebkých na křídlech.

Oh nocí, nocí když ty sníš,
mně z vázy narcis voní blíž.

Západ

Sám vyšel jsem si do polí.
Vstříc šuměly mi topoly,
den že byl v sklonu, v tichém stonu
v něm rozlily se zvuky zvonu,

pár měkkých zmlhajících tónů,
letících echem v náhlém skonu
přes keře, stromy, přes stvoly,
hasnoucí hloubkou údolí.

I měsíc bílý jako sníh
se přišel dívat v oblacích,
jak slunce zvolna v bezdnu mizí. –

To jako ženy bílá skrář
by s věčnou touhou zřela naň.
Však poutník zmizel, věčně cizí.

Otázky k textům

1. V básni **U řek** vyhledejte personifikaci a vysvětlete tento pojem.
2. Jaký má autor vztah k přírodě? Doložte na ukázkách.
3. Zdůvodněte pravopis u slova **měkkých**.
4. Utvořte synonymum pro slovo **skrář**.
5. Jaká lyrika u A.Sovy převládá?

Fráňa Šrámek (1877 – 1952)

Básník mládí (citové, názorové dospívání, touhy, okouzlení, smutky mládí, láska, ale i deziluze a rozčarování), příslušník generace buřičů. Narodil se v Sobotce, často se s rodiči stěhovali, nedokončil studia práv, která byla přerušena nástupem na vojnu

na jeden rok, ale z trestu mu byla prodloužena na dva roky za antimilitaristické smýšlení. Po návratu z vojny se věnoval literatuře, anarchistickému hnutí, několikrát byl vězněn za své názory, nepřidal se k žádnému literárnímu směru a žil samotářsky, za okupace téměř nevycházel z bytu. V roce 1946 byl jmenován národním umělcem.

Dílo:

Života bído, přec tě mám rád – nová vlna českého básnictví, buřičství, výsměch společnosti, emocionálnost, lyrické intimní zpovědi, neurčité symboly.

Splav

Stříbrný vítr

Léto

Modrý a rudý – modrá – je barva uniformy vojáka v záloze,
rudá – je barva revolucionáře, protest proti militarismu a válce.

Ukázky

Splav

Trápím se, trápím, myslím si,
kde bych tě nejraději potkal.

Ulice střídám, parky a nábřeží,
bojím se krásných lží.
Bojím se lesa. V poledním lese
kdo miluje, srdce své neunese.
Na můj práh kdybys vstoupila,
snad bys mne tím zabila.
Chtěl bych tě potkati v lukách.

V lukách je vlání
na všechny strany, pokorné odevzdávání.
V lukách je nejprostší života stůl,
rozlomíš chleba, podáš ženě půl,
chléb voní zemí, bezpečný úsměv svítí,
až k pláči je prostý věneček z lučního kvítí,
a oblaka jdou, přeběhlo světlo, přeběhl stín,
muž má touhu rozsévače,
žena má úrodný klín...

Chtěl bych tě potkati v lukách. Šel bych ti vstříc.
A až bys mi odešla, ach, zvečera již,
bys na mne nemyslila víc,
jen na prosebný a děkovný můj hlas,
jako bych jen splavem byl,
který v lukách krásně zpívat slyšel...

Modrý a rudý – Zas mne držíš kolem krku

Zas mne držíš kolem krku,
vojno moje milá,
sladkou krev mám, proto jsi se
na mne přilepila,
kde se vemeš, tu se vemeš,
už to jinak nedovedeš,
vojno moje milá.

Tak už, ženo, stříhej, stříhej
na onučky plátno,
levá, pravá, musí to být,
není to nic platno,
hejbejte se, nohy moje,
když váš císař potřebuje,
není vám nic platno.

Nesložím já svoji hlavu
v sena vonné kupky,
složím já ji na tornistru,
na zrzavé chlupy:
tornistříčko znejmilejší,
co už s tebou hochů spalo,
přisahalo, přísahalo
ale žádný falešnější.

Raport

Na levém křídle a poslední
já budu stát,
a tušit nebude, oč prosit chci,
žádný kamarád –
a paty k sobě, špičky od sebe,
pro tebe, sne můj divný, pro tebe
já budu meldovat.

Hlásím, pane hejtmane,
že se mi zdál sen,
vojna byla a já ležel
v poli zastřelen;
a zrovna u mne váš kůň taky pad,
nám přáno bylo spolu umírat,
to z boží vůle jen.

To k ránu bylo as, neb měsíc zrud
a váš kůň hlavu zdvih,
a zvláštní věc, měl jako já
prostřelený břich,
a v jeho očích takový styd žal,
kdos divil se v nich, kdos se ptal
a ruce lomil v nich.

Že louky voní kol a jetely
a kvete řeřicha –
a on... kůň... což byl vinen čím?
má díru do břicha,
že na něm seděl kdos, už nesedí,
a oči vědět chtí, však nevědí,
a v hrdle vysychá...

Oh, v hrdle vysychá... A chtěl by ržát...
že neví, neví proč?!
Sluníčko zlaté, což neměl on tě rád –
ty už ho nechceš... proč?
Proč necinkne už nikdy podkova,
proč nebe v krvi, nohy z olova –
hó, toč se, světe, toč...

Hlásím, pane hejtmane,
že byl to strašný sen,
ty oči zvířete, ty křičely
a z důlků lezly ven,
křičely na mne, jestli já to vím,
proč ležíme tu s břichem děravým –
co měl jsem říci jen...?

Hlásím, pane hejtmane,
a já to musím říct:
tož, člověk rád jde, člověk musí jít,
když pán chce, smrti vstříc –
však koní šetřte, prosím tisíckrát,
to dobytče se strašně umí ptát,
proč nesmí žít víc...

Otázky k textům

1. Na základě uvedených ukázek charakterizujte autorovu tvorbu.
2. Vyhledejte slova zastaralá.
3. Jaký má autor vztah k válce, doložte na ukázkách.
4. Vyhledejte ironii.
5. Uveďte oslovení, která autor užil v textech.

Otázky k okruhu

1. Charakterizujte dobu na přelomu 19. a 20. století.
2. Vysvětlete pojmy impresionismus a symbolismus.
3. Které autory označujeme jako buřiče?
4. Vyjmenujte symbolisty.
5. Proč byli prokletí básníci ve své době odmítáni?
6. Vyjmenujte prokleté básníky.
7. Jaké druhy lyriky rozlišujeme.
8. Který z francouzských autorů pracuje s barevnými odstíny, doložte na základě četby.
9. Kteří autoři byli ve vězení a proč?
10. Charakterizujte tvorbu P. Bezruče.

2. 8 Česká literatura 20. a 30. let 20. století

Karel Čapek (1890 – 1938)

Byl prozaik, dramatik, publicista, překladatel, filozof, zavedl slovo robot, psal na nejrůznější témata, zpravidla obyčejné, všední věci každodenního života, prosté motivy, rozpory moderní civilizace, varování před zneužitím vědy a techniky, snaha poznat druhého v jeho vnitřní podstatě, odpor k fašismu. Měl osobitý styl, nejbohatší slovní zásobu, vytvořil jazykově, myšlenkově i stylisticky mistrovská díla. Narodil se v Malých Svatoňovicích v rodině lékaře, vyrůstal v kulturním prostředí, po gymnáziu studoval filozofii na Karlově univerzitě. Měl všestranné zájmy, zemřel 25. prosince 1938 na zápal plic.

Dílo:

Anglické listy – soubory próz psané původně pro noviny, sloupky, reportáže, cestopisné črty stejně jako následující dílo.

Výlet do Španěl

Obrázky z Holandska – měl jemný smysl pro detaily, věrný popis reality a skvělé vyjadřovací schopnosti přispěly k přesnému vidění popisovaného místa.

Cesta na sever

Věc Makropulos

R.U.R. - je drama vyjadřující obavy o budoucnost lidstva, upozorňuje na přeceňování vědy a techniky, to vše může vést ke zkáze a zániku lidské civilizace. Dcera prezidenta – Helena - přijíždí na osamělý ostrov, kde je pozvána do továrny Rossum's Universal Robots (R. U. R.), kde vyrábějí umělé lidi – dělníky - roboty – Čapek zavádí toto slovo, které se užívá dodnes. Roboti jsou velmi inteligentní, ale nemají duši, cit a vůli, jsou velmi výkonní a nahrazují lidskou práci, díky čemuž se člověk může věnovat svým koníčkům a zálibám. Ředitel Domin Helenu zasvěcuje do výroby robotů, je nadšena a později se stává jeho manželkou. Po deseti letech si lidé odvykli pracovat, klesá populace a v Evropě došlo k revoluci robotů, což Domin před svou ženou tají. Helena si však uvědomuje, že se lidský život velmi změnil, nerodí se děti, i ona je neplodná a chce pomoci lidstvu, proto spálí plány na výrobu robotů. Na ostrov připlouvají roboti s příkazem vyvraždit lidstvo, roboti obklíčí továrnu, Dr. Gall přiznává, že na popud Heleny upravoval roboty na lidi, čímž jsou mnohem silnější než původní lidstvo. Roboti vraždí své tvůrce, žádají Alquista, aby našel způsob výroby umělých lidí, ale to se nezdaří a přicházejí dokonalé typy robotů – Primus a Helena, kteří se milují a chovají se jako lidé. Alquist je posílá žít izolovaně, aby jako nový Adam s Evou založili nové pokolení.

Krakatit – je utopický román upozorňující na zneužití techniky vůči celému lidstvu. Inženýr Prokop vynalezne nesmírně účinnou třaskavinu – krakatit, při práci je zraněn, má horečku a blouzní, setkává se se svým dávným přítelem Tomšem a prozrazuje mu chemickou formuli krakatitu, Tomeš je neustále bez peněz, chce využít vynálezu, ponechává přítele jeho osudu a odcestuje. Zanedlouho ho hledá krásná dívka u Prokopa a zanechává mu zde balíček, Prokop se rozhodne tuto dívku najít, odjíždí k Tomšovu otci – lékaři, zde upadne na šest týdnů do mdlob, i potom zůstává a zamilovává se do lékařovy dcery Anči. Odjíždí až po přečtení inzerátu v novinách, kde ho hledá pan Carson, ředitel vojenské továrny v Balttinu, po příjezdu je však vězněn a chtějí po něm, aby vyradil výrobní tajemství krakatitu, což Prokop odmítá, nabízejí mu krásnou princeznu, která se však do něho zamiluje a pomáhá mu s útekem. Prchá do Itálie, kde se seznamuje s anarchisty, kteří ukradli Tomšovi trochu krakatitu a chtějí ho použít. Po dlouhé době se setkává s Tomšem, který vyrábí krakatit, Prokop ho varuje před následky, ale nedaří se mu to, katastrofa se blíží, musí utéct, dojde k výbuchu, zasažen je i Prokop, setkává se se stařečkem, který mu v kukátku ukazuje různá místa ve světě a on si uvědomí, že není důležité se hnát za něčím velkým a výjimečným, ale najít smysl života i v drobné práci. Mluvil s Bohem.

Továrna na absolutno

Matka – drama, matka prožívá život plný strastí, její muž, důstojník, padl v Africe, postupně ztrácí i svých pět synů, první zahyne nejstarší Ondřej, lékař, který se nakazil v tropech, pak se zřítí druhý syn, Jiří, letec, pokrokový Petr je jako rukojmí zastřelen v občanské válce, nato umírá i fašista Kornel, všichni její mrtví žijí dál v jejích vzpomínkách, denně s nimi rozmlouvá ve starém pokoji. Zůstal jí jediný syn Toni, který chce jít do války, zemi napadl nepřítel, matka ho nechce pustit a chce jej chránit, ale když slyší v rozhlasu zprávu, že při nepřátelském útoku byly zabity i děti, sama mu dává zbraň do rukou a posílá ho bránit napadenou vlast.

Válka s mloky – je utopický román varující lidstvo před nebezpečím fašismu, děj se odehrává v různých částech světa, v oceánech i na souši a v časově neurčené době. Na ostrově Tana Masa objevil při lovu perel kapitán van Toch obrovské mloky, poznal jejich vysokou inteligenci, naučil je různým kouskům, bránit se nožem

žralokům, otvírat lastury a vyndávat z nich perly, se svým známým obchodníkem domluvil, že přítel Bondy dodá loď a dovolí Tochovi převážet mloky do různých končin světa a tak Toch zajistí nové trhy pro Bondyho zboží. Práce s mloky byla dlouho tajena, mloky však objevila krásná dívka a nechala se s nimi vyfotit do tisku, aby tak získala popularitu, neboť se chtěla stát herečkou. Mloci se množili, vzdělávali, byli zneužíváni jako levná pracovní síla, Německo hlásalo, že u nich žijí mloci čisté rasy nordické a byli součástí jejich armády. Mloci se přemnožili a chtěli si podmanit lidi, ale přestali být jednotní a to je zničilo a rostla naděje, že budou lidmi přemoženi.

Bílá nemoc – protifašisticky zaměřené drama, hlavní postavou je lékař Galén, který vynalezl lék proti epidemii, na niž umírají statisíce lidí, metodu léčení nechce nikomu prozradit, klade si podmínku, že lék dá jen tomu státu, který bude udržovat mír a nepovede války. Jeho požadavky jsou odmítnuty, v zemi vládne vojenská fašistická diktatura, maršál onemocní také bílou nemocí, volá Galéna a přistupuje na jeho podmínky, lékař za ním pospíchá, ale před diktátorovým palácem je rozvášněný dav a usmrcuje Galéna, který je proti válce.

Ukázky

Obrázky z Holandska

Tož abych to bral po pořádku, první čistě holandský dojem (krom těch zelených lokomotiv s mosaznou přilbou na zádech) jsou cihly. A okna. A hlavně velocipédy. A hlavně cihly a okna. Ty cihly, to je lokální barva Hollandu: zelený kraj a v něm domečky z drobných červených, bíle spárovaných cihel, domečky s velkými jasnými okny a zelený kraj s cestami z cihel, po kterých si to tiše hasí velocipédy od jednoho červeného domečku ke druhému; a ty domečky jsou krom z červených cihel udělány hlavně z oken, ze samých oken čistých a velikých a bíle rámovaných, přerozmanitě dělených a dimenzovaných: neboť vězte, že nizozemské stavitelství si dává nejvíce záležet na oknech: zeď je zeď, ale okno, to je díra, element tvárný, který může být větší nebo menší nebo širší nebo vyšší, což, jak se zdá, téměř stačí individualistickým potřebám této země.

A pak tedy ty velocipédy. Viděl jsem už ledacos, ale tolik kol, jako například v Amsterdamě, jsem ještě neviděl; to už nejsou kola, nýbrž něco hromadného, roje, hejna, kolonie velocipédů, něco podobného bujení bakterií nebo hemžení nálevníků nebo víření mušek; nejkrásnější to je, když strážník na chvíli zastaví proud kol, aby se mohlo přejít přes ulici, a pak opět velkodušně otevře cestu: tu vyrazí celý roj cyklistů, vedený několika přeborníky v kalupu, a šlape si to dál s fantastickou hromadností komářího tance. Znalci místních poměrů ujišťují, že v Nizozemí je toho času na půltřetího miliónu kol, což znamená, že na tři obyvatele, včetně s nemluvňaty, námořníky, královskou rodinou a chovanci chudobinců, připadá jeden velocipéd. Já je nepočítal, ale zdá se mi, že jich bude spíš drobátko víc. Říká se, že tady stačí sednout na kolo a ono to jede samo; tak hladká a rovná je ta země.

Viděl jsem jeptišky na kole a sedláky, kteří na kole vedli krávu; lidé svačí na kole a vozí na kole své děti a své psy a milenci šlapou na bicyklech, držíce se za ruce, různé budoucnosti vstříc; říkám vám, je to národ na kole. Stane-li se kolo do té míry národním zvykem, jest nutno uvážít, jaký asi má vliv na národní charakter. Nuže, řekl bych, že:

1. člověk na kole si zvyká starat se sám o sebe a neplést se druhému do jeho kol;
2. čeká na svou příležitost a ihned přišlápne, dostane-li se mu ždibec volného místa;

3. maže si to dopředu, aniž by se musel příliš pachtit a aniž by s tím dělal sebemenší rámus;
4. i když někdy jezdívá spáren nebo v davu, člověk na kole je více izolován a uzavřen v sebe než lidé pěší;
5. kolo zřizuje mezi lidmi jakousi rovnost a stejnorodost;
6. učí je spoléhat na setrvačnost;
7. a vychovává v nich smysl pro ticho jako v bavlince.

Čímž jsem řekl o kolech víc dobrého, než si o nich myslím; a nyní, když už se mi nemohou pomstít, pravím veřejně, že je nemám rád, jelikož shledávám poněkud nepřírozeným, aby člověk zároveň seděl a krácel. Kráčet vsedě, i to může mít koneckonců vliv na tempo a vývoj národa. Je možno pomalu šlapat a přitom se dostat rychle kupředu. Je to vidět na tom, jak daleko se ti Holanďané dostali, ačkoliv šlapou zvolna skoro jako ve zpomaleném filmu. Ale já, člověk pěší a mávající rukama, jim nebudu rušit jejich kola; ať každý národ putuje za svou hvězdou, jakými prostředky umí.

Ještě jedna věc je nápadná na nizozemských ulicích: psi. Nemají totiž náhubků; následkem toho se pořád smějí téměř nahlas a neperou se a nekoušou nikoho a nevrčí na sebe s takovou tou středoevropskou podrážděností; z čehož je vidět, že svoboda bez náhubku není pro kočku, nýbrž pro psa a pro nás lidi a že je vynikajícím darem božím, amen.

Otázky k textu

1. Na základě ukázky vyhledejte výhody jízdy na kolech.
2. Popište holandskou architekturu.
3. Jaký názor má autor na využívání cyklistiky?
4. Zaměřte se na poslední odstavec ukázky a vyjádřete jeho hlavní myšlenku.
5. Jaká označení cizího původu autor používá pro kola?

Krakatit

Před čtvrtou hodinou nesl Prokop vlastnoručně krabičku pudru k výbušné štole, čichl naposledy s jistou lačností k princeznu v vůni a ponořil krabičku do díry; tam ji pak podložil rtuťovou kapslí a navázal Bickfordovu šňůru vyměřenou na pět minut; načež se uvelebil vedle a čekal s hodinkami v ruce, až budou za pět minut čtyři.

Ahaha, teď jí ukáže, teď ukáže té zpupné slečince, co dovede. Nu, tohle bude jednou exploze jak se patří, něco jiného než pokusné bouchačky tam na Bílé hoře, kde se musel ke všemu schovávat před strážníkem; bude to výbuch slavný a svobodný, ohnivý sloup až k nebi, nádherná síla, veliké udeření hromu; rozštípnou se nebesa mocí ohňovou, a jiskra vykrísnutá rukou člověka –

Za pět minut čtyři. Prokop rychle zapálil šňůru a upaloval odtud s hodinkami v ruce, slabě pokulhávaje. Za tři minuty; hrome, teď rychleji. Za dvě minuty. A tu zahlédl napravo princeznu provázenou panem Carsonem, jak míří k výbušné jámě. Ztrnul na okamžik hrůzou a zařval na ně výstrahu; pan Carson se zarazil, ale princezna ani se neohlížeje šla dál; Carson klusal za ní patrně ji přemlouvaje, aby se vrátila. Přemáhaje prudkou bolest v noze řtil se Prokop za nimi. „Lehněte,“ ryčel, „u všech čertů lehněte!“ Jeho obličej byl tak hrozný a zběsilý, že pan Carson zbledl,

udělal dva veliké skoky a položil se do hlubokého příkopu. Princezna šla pořád; nebyla už dále od výbušné jámy než dvě stě kroků. Prokop praštil hodinkami o zem a pádil za ní. „Lehnout,“ zařval a chytil ji za rameno. Princezna se prudce obrátila, měřila ho užaslým pohledem, co si to jako dovoluje; a tu ji Prokop oběma pěstmi srazil na zem a padl na ni celou svou tíhou.

Tuhé, tenké tělo se zoufale pod ním zasmítalo. „Hade,“ sykl Prokop, a těžce dýchaje tiskl princeznu vší silou hrudníku k zemi. Tělo pod ním se vzepjalo obloukem a smýklo sebou stranou; avšak ku podivu, ze sevřených úst princezniných se nevydral ani hlásek, jen krátce, rychle dýchala v horečném zápasu. Prokop vtiskl koleno mezi její kolena, aby se mu nevysmekla, a zacpával jí dlaněmi uši, mysle bleskově na to, že by jí explozí mohly prasknout bubínky. Ostré nehty se mu zaryly do šíje a v tváři pocítil vztekly hryznutí čtyř lasiččích špičáků. „Bestie,“ supěl Prokop a hleděl setřást zakousnuté zvíře; avšak nepovolila, jako přisátá, a z hrdla se jí vydral vrkavý zvuk; její tělo se vlnivě vzpínalo a převracelo se jako v křeči. Znamá pronikavá vůně omámila Prokopa; srdce se v něm splašeně rozbouchalo, a vtom chtěl vyskočit nemysle už na explozi, jež musí vyletět v nejbližší vteřině. Tu však cítil, že jektající kolena obemkla a svírají jeho nohu a dvě paže mu křečovitě obepínají hlavu a šíji; a na tváři pocítil vlhký, palčivý, třesoucí se dotyk úst a jazyka. Zaúpěl hrůzou a hledá svými rty ústa princeznina. Vtom třeskla strašlivá exploze, sloup hlíny a kamení se vyryl ze země, něco prudce udeřilo Prokopa do temene, ale ani o tom nevěděl, neboť v tom okamžiku se zaryl do horoucí vláhly bezdechých úst a líbal rty, jazyk, zuby, ústa otevřená a vrkající; pružné tělo pod ním rázem ochablo a chvělo se dlouhými vlnami. Zahlédl nebo se mu jen zdálo, že pan Carson vstal a vykoul, ale horempádem se zase položil na zem. Třesoucí se prsty šimrají Prokopovu šíji nesnesitelnou a divou rozkoší; chraptivá ústa celují jeho tváře a oči drobnými, rozechvěnými polibky, zatím co Prokop se žíznivě vpíjí do tlukoucí palčivosti vonného hrdla. „Drahý, drahý.“ Lechtá a pálí ho v uši horký, vlhký šepot, jemné prsty se mu zarývají do vlasů, plihé tělo se napíná a dlouze k němu přilne celou délkou; a Prokop se přísál k prýstícím rtům nekonečným, sténajícím polibkem.

Sss! Odstrčen loktem Prokop vyskočil a mnul si čelo jako opilý. Princezna usedla a rovnala si vlasy. „Podejte mi ruku,“ kázala suše, kvapně se rozhlédla a přitiskla honem jeho podanou ruku k planoucí líci; náhle ji prudce odstrčila, zvedla se, ztuhla a širokýma očima se dívala někam do prázdna. Prokopovi bylo z ní až úzko, chtěl se k ní vrhnout; trhla nervozně ramenem, jako by něco shazovala; viděl, že se strašně hryže do rtů. Teprve teď si vzpomněl na Carsona; našel ho opodál, jak leží na zádech – ale ne už v příkopě – a vesele mrká k modrému nebi. „Už je po tom?“ spustil leže a zatočil palci na břicho mlýnek. „Já se totiž hrozně bojím takových věcí. Mám už vstát?“ Vyskočil a otřepal se jako pes. „Báječná exploze,“ povídal nadšen, a jen tak jako by nic mrkl po princezně.

Princezna se obrátila; byla olivově bledá, ale kompaktní a zvládnutá. „To bylo všecko?“ ptala se ledabyle. „Můj ty Kriste,“ repetil Carson, „jako by toho nebylo dost! Propána, jediná krabička pudru! Člověče, vy jste čaroděj, zapsaný ďáblu, král pekel či kdo. Co? Baže. Král hmoty. Princezno, ejhle král,“ hodil s patrnou narážkou, a už zas uháněl dále: „Geniální, že? Jedinečný člověk. My jsme jen hadráři, na mou čest. Jaké jste tomu dal jméno?“

Omámenému Prokopovi se vracela rozvaha. „Ať to princezna pokřtí,“ řekl rád, že se na tolik zmohl. „Je to... její.“ Princezna se zachvěla. „Nazveme to třeba vicit,“ sykla ostře.

„Co,“ chytil se toho pan Carson. „Aha, vicit, znamená „zvítězil“, že? Princezno, vy jste geniální! Vicit! Ohromné, haha!“

Než Prokopovi se mihla hlavou etymologie jiná a strašlivá. Vitium. Le Vice. Neřest. Pohlédl s hrůzou na princeznu; ale na její upjaté tváři nebylo lze čísti žádné odpovědi.

Otázky k textu

1. Vysvětlíte, co je to krakatit a proč si autor zvolil toto téma.
2. Jak princezna prožívala explozi, doložte na textu.
3. Proč princezna navrhla název VICIT?
4. Vyhledejte slova cizího původu.
5. Vyhledejte citoslovce.

Matka

MATKA: Nedívej se na mne, Richarde, nedívejte se na mne, děti! Vypadám hrozně, když se zlobím.

OTEC: Ty jsi tak prudká, víš? Ty bys taky šla na smrt, miláčku, kdyby to muselo být.

MATKA: Ale za vás, člověče! Za vás a za nic jiného! Za svého muže, za svou rodinu, za děti — Co mně ženské kdy bylo po něčem jiném! Ne, ne, ne, já vám Toniho nedám!

(Pauza.)

ONDRA: Víš, tati, ona má trochu pravdu. Toni je skutečně... fyzicky slaboučký. Takový chabý, nevyvinutý hoch —

JIŘÍ: Spíš povahově slabý, Ondro. Exaltovaný a přitom hrozně bázlivý. Já jsem ještě neviděl kluka, který by měl tak málo životní odvahy.

KORNEL: Za to on nemůže, Jirko, to jsou nervy. Toni je nadaný, ale nemožně nervozní. Já nevím, co z toho hoča bude.

PETR: Je ho škoda. Takhle nebude nikdy k ničemu.

MATKA: Ne, tak zase nesmíte mluvit! Vy mu křivdíte! Richarde, nesmíš na ně dát, oni ho vždycky podceňovali! Toni je prostě... příliš citlivý; ale jinak se mi správil, měl bys z něho radost, jak je teď zdravý a silný! Abys věděl, on sám se chtěl hlásit na vojnu! Sám s tím přišel a prosil — Toni za to nemůže. Já jsem ho nepustila. Já ho nepustím.

OTEC: A proč, Dolores?

MATKA: ... Protože nechci být sama. Třeba je to ode mne sobecké, — — — ale já už mám jen Toniho, Richarde! Prosím vás, děti, prosím tě, tatínku, nechte mi ho! Vždyť bych už neměla, proč být živa, neměla bych, komu sloužit, neměla bych nic — Copak nemám žádné právo na život, který jsem zrodila? Copak jsem si za ty tisíce let nic nevysloužila? Prosím vás, děti, udělejte to kvůli mně, kvůli své pošetilé, utahané mámě, a řekněte sami, že Toniho nemusím dát — tak to řekněte, copak neslyšíte?

(Pauza.)

STARÝ PAN: Bože, bože! To jsou těžké věci. Nesmíš se tak rozčilovat, děvečko. Třeba už na toho hochu ani nedojde. Třeba už je pozdě a jsme poraženi —

OTEC (*skloní se k mapě*): Ještě nejsme, dědečku. Tahle linie by se dala hájit. Kdyby se nasadily všechny síly —

PETR: Já počítám s naším lidem, tati. Lid má zbraně... a bude střílet na ulicích. Uvidíš, i děti půjdou; vezmou flinty po tatících —

KORNEL (*rozhlíží se*): Mami, kam jsi dala ty zbraně odtud?

MATKA: Co říkáš, můj milý?

KORNEL: Kam jsi dala tatínkovy zbraně?

MATKA: Schovala. Před Tonim.

KORNEL: Škoda. Ta jedna kulovnice by potřebovala namazat.

JIŘÍ (*otvírá zásuvku u psacího stolu a vytahuje svůj starý sešit, listuje v něm*): Škoda, že jsem nemohl dodělat tu svou konstrukci. Dobrá by byla. (*Usedne se sešitem.*)

OTEC (*nad mapou*): Tady tu pozici, tu bych sám chtěl hájit, hoši. Je to takový pěkný průsmyk —

KORNEL: Prosím tě, mami, kde máš tu kulovnici?

MATKA: Vy se natrápíte! (*Odemyká dubovou skříň.*) Tam ji máš.

KORNEL: Děkuju. (*Vytáhne kulovnici a prohlíží ji.*) Dobrá by byla. (*Začne ji čistit na stole koudelí a olejem.*)

(*Pauza.*)

STARÝ PÁN: Tak vidíš, holčičko, už máš skoro celou rodinu pohromadě.

PETR: — — Slyšíte?

JIŘÍ: Co?

PETR: To ticho.

ONDRA: Jako by někdo chtěl něco říci.

PETR: Kdo —? (*Dívá se z jednoho na druhého a pak se obrátí k rozhlasové skřínce.*) Už vím.

OTEC (*zvedá hlavu*): Co je? (*Obrací se k rozhlasu.*) JIŘÍ (*zvedá hlavu*): Co máte? (*Dívá se napjatě k amplionu.*)

(*Všichni obrácení tváří k amplionu. Pauza.*)

MATKA: Když chcete — Vás už nic jiného nezajímá. Jen ta válka. (*Otočí knoflíkem radia.*)

KORNEL: Když je válka, mami, tak se dělá válka.

MUŽSKÝ HLAS V AMPLIONU: — — předvoj se blíží k řece. Dobrovolné čtyry vyhodily mosty do povětří a jsou připraveny hájit předmostí do posledního muže. Nepřítel musí být zdržen stůj co stůj. Dobrovolníci vám vzkazují: padneme, ale neustoupíme.

ŽENSKÝ HLAS V AMPLIONU: Slyšte, slyšte, slyšte! Voláme všechny muže do zbraně. Voláme všechny muže! Na nás už nezáleží. Už nebojujeme za sebe, ale za zem svých otců a dětí. Ve jménu mrtvých i budoucích, voláme do zbraně celý národ!

MATKA: Ne. Toni nepůjde. Já ti ho nedám!

MUŽSKÝ HLAS V AMPLIONU: Halo, halo! Velitelství severní armády hlásí další ústupové boje. Bojuje se o každou píd' půdy, o každou mez, o každý domek. Lidé ze

vsí odmítli opustit své domovy a hájí je se zbraní v ruce. Nepřítel je nucen každou vesnici i samotu srovnat se zemí. Ztráty na životech jsou neobyčejně těžké.

ONDRA: Chudáci, ti lidé tam —

OTEC: Nech být, dobré je to. Přece jen to zpomalí postup nepřítele.

ŽENSKÝ HLAS V AMPLIONU: Slyšte, slyšte, právě zachycujeme jiskrovou zprávu z lodi Gorgony. — Sečkejte u amplionů, nemohu to přečíst. Naše loď Gorgona ... Ach, bože! (*Hlas se zlomí.*) Odpusťte mi, já tam mám syna! (*Pomlka.*) — Slyšte, slyšte, slyšte! Naše cvičná loď Gorgona ... se čtyřmi sty námořními kadety na palubě... se pokusila prorazit nepřátelskou blokádu, aby se vrátila do svého přístavu. V pět hodin sedm minut... byla zasažena nepřátelským torpédem. Loď... se potápí. (*Vzdech.*) Kadeti na palubě Gorgony vzkazují... poslední pozdrav domů. Prosí, aby jim byla ... naposledy... zahrána naše hymna. — Můj synu! Můj chlapečku!

MATKA: Cože? Tak ty přece máš syna? Ty taky máš dítě?

MUŽSKÝ HLAS V AMPLIONU: Halo, halo, přerušujeme vysílání zpráv. Halo, halo, halo! Voláme cvičnou loď Gorgonu! Voláme Gorgonu! — Halo! — Halo, slyšíte nás? — Kadeti na Gorgoně, pozor! Kadeti na palubě Gorgony, vlast vám posílá poslední pozdrav.

(*Z amplionu zní hymna.*)

(*Všichni mrtví se beze slova zvedají a stojí v pozoru.*)

MATKA: — — Čtyři sta chlapců! Copak se to smí, zabíjet takové hochy?

PETR: Prosím tě, mami, teď nemluv!

(*Všichni stojí jako zkamenělí. Hymna doznívá.*)

MUŽSKÝ HLAS V AMPLIONU: Halo, halo, halo! Cvičná loď Gorgona se už nehlásí.

KORNEL: Sbohem, kadeti! (*Pověsí pušku na stěnu.*)

ŽENSKÝ HLAS V AMPLIONU: Slyšte, slyšte, slyšte! Voláme všechny muže. Voláme národ do boje. Vlast volá své děti. Do zbraně! Do zbraně!

MATKA: Co, ty ještě křičíš? Ještě nemáš dost, ty matko? Ještě tam posíláš jiné?

MUŽSKÝ HLAS V AMPLIONU: Halo, halo! Velitelství západního úseku hlásí: Bojujeme na celé frontě proti přesile. Boj na obou stranách nabývá nebývalé zuřivosti. Naši letci hlásí nástup nových nepřátelských divizí —

(*Bušení na dveře.*) HLAS TONIHO: Mami! Maminko!

MATKA (*otočí knoflíkem radia*): Ticho!

(*Bušení na dveře.*)

HLAS TONIHO: Maminko, jsi tam?

MATKA: Ano, maličký. (*Dává znamení, aby někdo zhasil.*) Už jdu.

(*Tma, pauza.*)

MATKA (*odemyká dveře*): Co tu chceš, Toni?

TONI: Ty jsi tady potmě?

MATKA: Rozsvěť.

TONI (*rozsvítí lustr kontaktem u dveří. Pokoj je prázdný, jen na stole zůstaly rozložené štábní mapy*): Mami, s kým jsi to mluvila?

MATKA: S nikým, synáčku.

TONI: Ale já jsem tady slyšel takové hlasy —

MATKA: To bylo jen... tohle, chlapče. (*Otočí knoflíkem radia.*)

TONI: A nač tu máš ty mapy?

MUŽSKÝ HLAS V AMPLIONU: Halo, halo! Hlavní stan hlásí: Při ranním náletu nepřátel bylo zničeno město Villamedia. O život přišlo přes osm set civilních osob, z toho většina žen a dětí. Náš starý hrad, pokladnice našich dějin, lehl popelem.

TONI: Slyšíš, mami?

MUŽSKÝ HLAS V AMPLIONU: Letecká puma zasáhla nemocnici, kde zahynulo šedesát nemocných. Město Villamedia hoří.

TONI: Maminko, prosím tě —

ŽENSKÝ HLAS V AMPLIONU: Slyšte, slyšte, slyšte! Voláme k amplionu celý svět! Voláme lidi! Nepřátelská letadla napadla dnes ráno vesnici Borgo a svrhla pumy na obecnou školu. Do prchajících dětí střílela ze strojních pušek. Osmdesát dětí bylo raněno. Devatenáct dětí postříleno. Třicet pět dětí bylo výbuchem... roztrháno.

MATKA: Co říkáš? Děti? Copak někdo zabíjí děti?

TONI (*hledá na mapě*): Kde to je... kde to je ...

MATKA (*stojí jako zkamenělá*): Děti! Malé, usmrkané děti!

(*Ticho.*)

MATKA (*strhne se stěny pušku a podává ji oběma rukama Tonimu. S velkým gestem*): Jdi!

Opona

Otázky k textu

1. Které postavy v ukázce vystupují a jaké je jejich postavení v rámci rodiny?
2. Jaké jsou postoje jednotlivých hrdinů v ukázce k válce.
3. Doložte na ukázce změnu matčina postoje, kdy přichází zlom v jejím rozhodnutí?
4. Kde se příběh odehrává?
5. Co je typické pro drama?

Válka s mloky

Na příští schůzi byla předmětem jednání veliká mezinárodní nabídka Mlokům: aby místo nepřipustného poškozování starých, hustě osídlených pevnin stavěli pro sebe nové břehy a ostrovy; v tom případě se jim zaručí vydatný úvěr; nové pevniny a ostrovy budou potom uznány za jejich samostatné a svrchované státní území.

DR. MANOEL CARVALHO, veliký právník lisabonský, poděkoval za tuto nabídku, kterou bude tlumočit vládě Mloků; každé dítě však pochopí, řekl, že budovat nové pevniny je daleko zdlouhavější a nákladnější než odbourávat staré země. Naši klienti potřebují nových břehů a zátok v době nejkratší; to je pro ně otázka bytí a nebytí. Bylo by pro lidstvo lépe přijmout ženerózní nabídku Chief Salamandra, který je dnes ještě ochoten koupit svět od lidí, místo aby se ho zmocnil násilím. Naši klienti našli

postup, jímž lze dobývat zlato obsažené v mořské vodě; následkem toho vládnou prostředky téměř neomezenými; mohou vám váš svět dobře, ano přímo skvěle zaplatit. Počítejte s tím, že pro ně během doby bude cena světa klesat, zvláště nastanou-li, jak lze předvídat, další vulkanické nebo tektonické katastrofy, daleko rozsáhlejší než ty, jichž jsme dosud byli svědky, a zmenší-li se jimi do velké míry plošná výměra kontinentů. Dnes ještě je možno prodat svět v celém dosavadním rozsahu; až z něho zůstanou nad hladinou moře jenom trosky hor, nedá vám za ně nikdo ani vindry. Jsem zde sice jako zástupce a právní poradce Mloků, volal dr. Carvalho, a musím hájit jejich zájmy; ale jsem člověk jako vy, pánové, a prospěch lidí mně leží na srdci neméně než vám. Proto vám radím, ne, zapřísahám vás: prodávejte pevniny, pokud není pozdě! Můžete je prodat v celku nebo rozprodávat po jednotlivých zemích. Chief Salamander, jehož velkodušné a moderní myšlení je dnes už každému známo, se zavazuje, že při budoucích nutných změnách zemského povrchu bude pokud možno šetřit lidských životů; zaplavení pevnin se bude dít postupně a tak, aby nedošlo k panice nebo zbytečným katastrofám. Jsme zmocnění zahájit jednání ať už se slavnou světovou konferencí jako celkem, nebo s jednotlivými státy. Přítomnost tak vynikajících právníků, jako je profesor van Dott nebo maitre Julien Rosso Castelli, vám může být zárukou, že vedle spravedlivých zájmů našich klientů Mloků budeme ruku v ruce s vámi hájit to, co je nám všem nejdražší: lidskou kulturu a dobro celého člověčenstva.

Za poněkud stísněné nálady byl dán na pořad další návrh: aby Salamandrům byla postoupena k potopení střední Čína; za to by se Mloci zavázali, že na věčné časy zaručí břehy evropských států a jejich osad.

DR. ROSSO CASTELLI: Na věčné časy, to je trochu dlouho. Řekněme na dvanáct let.

PROFESOR VAN DOTT: Střední Čína, to je trochu málo. Řekněme provincie Nganhuei, Honan, Kiangsu, Či-li a Föng-tien.

Japonský zástupce protestuje proti odstoupení provincie Föng-tien, jež leží v oblasti zájmů japonských. Čínský delegát se chápe slova, ale bohužel mu není rozumět. V jednací síni panuje rostoucí neklid; je už jedna hodina v noci.

V tu chvíli vstupuje do síně sekretář italské delegace a šeptá něco do ucha italskému zástupci hraběti Tostimu. Hrabě Tosti bledne, vstává, a nedbaje toho, že čínský delegát dr. Ti mluví dál, chraptivě volá: „Pane předsedo, žádám o slovo. Právě přišla zpráva, že Mloci zatopili mořem část naší provincie benátské směrem na Portogruaro.“

Nastalo hrozné ticho, jen čínský delegát mluvil dál. „Chief Salamander vás přece dávno varoval,“ bručel dr. Carvalho.

Profesor van Dott sebou netrpělivě zavrtěl a zvedl ruku. „Pane předsedo, snad bychom se mohli vrátit k věci. Na programu je provincie Föng-tien. Jsme zmocnění nabídnout za ni japonské vládě náhradu ve zlatě. Otázka dále je, co dají zainteresované státy našim klientům za odklizení Číny.“

V tu chvíli naslouchali noční amatéři mločímu rozhlasu. „Právě jste slyšeli z gramofonové desky barkarolu z Hoffmannových povídek,“ skřehotal hlasatel. „Hallo, hallo, nyní přepínáme na italské Benátsko.“

A potom bylo slyšet jenom černé a nesmírné šumění jakoby stoupajících vod.

Otázky k textu

1. Zreprodukuje obsah knihy.
2. Kdo je vládním poradcem Mloků?

3. Charakterizujte román jako literární žánr; jaké druhy románů rozlišujeme?
4. Zdůvodněte pravopis ve slovech „**italské Benátsko**“.
5. Proč autor užívá u slova **Mloci** velké písmeno?

R. U. R.

(Konec 2. jednání; vzpoura robotů, kteří zavraždí ředitele továrny na roboty Domina a ostatní lidi; naživu nechají pouze Alquista, aby obnovil zničený recept na výrobu robotů.)

Nána: Na kolena! Přišla hodina soudu!

Hallemeier: Hrome, tys ještě živa?

Nána: Dělejte pokání, nevěřící! Je konec světa! Modlete se! (Běží pryč.) Hodina soudu –

Helena: Sbohem, vy všichni, Galle, Alquiste, Fabry –

Domin (Otevře dveře vpravo.): Sem, Heleno! (Zavře za ní.) Teď rychle! Kdo bude u vrat?

Dr. Gall: Já. (Venku hluk) Oho, už se to začne. Nazdar, hoši! (Běží vpravo tapetovými dveřmi.)

Domin: Schody?

Fabry: Já. Jděte k Heleně. (Utrhne si květ z kytice a odchází.)

Domin: Předsíň?

Alquist: Já.

Domin: Máte revolver:

Alquist: Děkuji, já nestřelím.

Domin: Co chcete dělat?

Alquist: (Odchází.) Zemřít.

Hallemeier: Já zůstanu tady.

(Zdola rychlá střelba.)

Hallemeier: Oho, Gall už hraje. Jděte, Harry!

Domin: Hned. (Prohlíží dva brovninky.)

Hallemeier: U čerta, jděte k ní!

Domin: Sbohem. (Odejde vpravo za Helenou.)

Hallemeier: (Sám.) Teď honem barikádu! (Shodí kabát a tahá pohovku, křesla, stolky ke dveřím vpravo.)

(Otřásající výbuch.)

Hallemeier: (Nechá práce.): Ztracení lotři, mají bomby!

(Nová střelba.)

Hallemeier: (Pracuje dále.): Člověk se musí bránit! I když – i když – Nedejte se, Galle!

(Výbuch.)

Hallemeier: (Vztyčí se a naslouchá): Tak co? (Uchopí těžkou komodu a táhne ji k barikádě.)

(Do okna, stoupá za ním po žebříku Robot.)

(Vpravo střelba.)

Hallemeier: (Pachtí se s komodou.): Ještě kousek! Poslední hradba... Člověk se... nesmí.... nikdy dát!

(Robot seskočí z okna a probodne Hallemeiera za komodou. Druhý, třetí, čtvrtý Robot skáče z okna. Za nimi Radius a další Roboti.)

Radius: Hotovo?
 Robot: (Vstává od ležícího Hallemeiera): Ano.
 (Zprava vejdou noví Roboti.)
 Radius: Hotovi?
 Jiný Robot: Hotovi.
 (Jiní Roboti zleva.)
 Radius: Hotovi?
 Jiný Robot: Ano.
 Dva Roboti: (Vlekou Alquista.): Nestřílel. Zabít ho?
 Radius: Zabít. (Podívá se na Alquista.) Nechat.
 Robot: Je to člověk.
 Radius: Je to Robot. Pracuje rukama jako Roboti. Staví domy. Může pracovat.
 Alquist: Zabte mne.
 Radius: Budeš robit. Budeš stavět. Roboti budou mnoho stavět. Budou stavět nové domy pro nové Roboty. Budeš jim sloužit.
 Alquist: (Tiše.): Ustup, Robote! (Poklekne u mrtvého Hallemeiera a zvedá mu hlavu.) Zabili ho. Je mrtev.
 Radius: (Vystoupí na barikádu.): Roboti světa! Padla moc člověka. Dobytím továrny jsme pány všeho. Etapa lidstva je překonána. Nastoupil nový svět! Vláda Robotů!
 Alquist: Mrtví!
 Radius: Svět patří silnějším. Kdo chce žít, musí vládnout. Jsme pány světa! Vláda nad moři a zeměmi! Vláda nad hvězdami! Vláda nad vesmírem! Místo, místo, víc místa pro Roboty!
 Alquist: (Ve dveřích vpravo)? Zahynete bez lidí!
 Radius: Není lidí. Roboti, do práce! Marš!

Otázky k textu

1. **Budeš robit** – nahraďte jiným výrazem, proč ho autor užil?
2. Co slouží k vystupňování napětí v ukázce?
3. Proč Roboti Alquista nezabili?
4. Proč si Alquist myslí, že Roboti bez lidí nepřežijí?
5. Proč byli Roboti silnější než lidé?

Eduard Bass (1888 – 1946)

Byl prozaik, žurnalista a autor malých kabaretních forem. Pocházel z Prahy, po studiu na obchodní akademii pracoval jako obchodní zástupce kartáčnického závodu svého otce, měl zájem o kulturu, cestování a umění, nejvíce mu však učarovalo umění kabaretiérské, prošel mnoho evropských kabaretů v Itálii, Rakousku a Německu. Smrt otce a likvidace firmy se staly převratem v jeho životě a začal se plně věnovat umělecké dráze, vystupoval jako konferenciér, zpěvák a recitátor v pražských kabaretech, skládal a překládal šansony, kuplety a scénky. Věnoval se také žurnalistice.

Dílo:

Cirkus Humberto – je rozsáhlá románová kronika a vrcholné autorovo dílo. Zedníku Antonínu Karasovi zemřela žena, proto odešel se svým synem Vaškem do světa hledat živobytí, dostali se do Hamburku k cirkusu Humberto, kde se setkali i se svými krajany. Antonín se stal stavěčem a syn si cirkus velmi zamiloval a brzy se naučil různým cirkusovým profesím, s dcerou ředitele Helenkou dosahovali velkých úspěchů v krasojezdectví, byl však také skvělý artista a krotitel. Časem se stali v zájmu cirkusu manžely a narodil se jim syn Petr Antonín, pak přišla velká hospodářská krize a úpadek cirkusu, Vašek byl ředitelem a musel ho prodat, odešel s rodinou do Prahy, kde se stal ředitelem varieté a vytvořil nejlepší scénu u nás i v Evropě. Jeho žena Helena toužila po práci s koňmi, odešla od muže, utrpěla úraz a zemřela, syn Petr o tuto práci neměl zájem a začal studovat. Umělecké vlohy prokázala až vnučka Liduška, která začala tancovat a vystupovala pod jménem Humberto, a tak bude „Cirkus Humberto“ žít věčně.

Lidé z maringotek – povídky z prostředí manéže a varietní scény, ústředním motivem je téma lásky v různých podobách – vášnivá, tragická, věrná a obětavá...

Klapzubova jedenáctka – chalupník vytvořil ze svých synů fotbalový tým, ve své knize popisuje tréninky, hru, pocity z vyhraných i prohraných zápasů, zabývá se samotným fotbalem.

Ukázka

Cirkus Humberto

Každou maličkostí, která se v cirkuse přihodila, přibývalo Vaškovi starostí i práce. Měl v první části pořadu hlavní jezdecké číslo a zakončoval první půli skokem smrti.

Ke konci představení předváděl postupně medvědy, lvy a tygry, nyní si přibral ještě předchozí číslo se slony. Práce se slony byla celkem pohodlná, byli znamenitě secvičeni a naštěstí nebyl mezi nimi žádný výtržník, žádný vzpurník, který by ohrozil produkci. Vašek ovšem věděl, že co není, může být, že v kterémkoli údobí říje může se některého zvířete zmocnit zuřivost a pak se teprve objeví riziko tohoto krotitelství. Věřil však především v sebe. Nikdy nijak slonům neublížil a nepřivodil si hněv žádného z nich. To byla jeho první jistota, neboť ze všech historií o nehodách se slony si zjistil, že téměř vždy šlo o sloní mstu na někom, kdo jim způsobil bolest a křivdu. Paměť a rozmysl těchto obrů byly až neuvěřitelné; krotitelé a cvičitelé, s nimiž se setkával v Hagenbeckově obchodě, mu často vyprávěli, jak některý jejich slon i po třiceti letech poznal stájníka, který mu kdysi ublížil, a jak nepohnutě vyčkával celé měsíce, až přišla chvíle, kdy mohl toho nešťastníka celým tělem přirazit ke zdi nebo si ho povalit pod nohy a rozdupat. To Vašek měl svůj poměr k nim jasný. Vyrostl při Bingovi, znal psychologii slonů, nikdy jim nepovolil v žádné jejich zvůli, ale nikdy jim neukřivdil. Věděli o něm, že je spravedlivý jako Arr-Šehir a že je chrání od pohrom, kterých se báli. Nejohroženější pro ně byla krysa nebo myš: vklouzla-li jim někdy do stáje, přiváděla je do šílenství, v němž byli s to rozbít všecko kolem sebe a v panice uprchnout. Však také Arr-Šehir byl zázračný krysař a myšilov, uměl prutem zabít myš v běhu a stavěl na ně znamenité pasti. Ale když k stáří ochaboval, přidal Vašek do stáje párek mladých teriérů. Whisky a Brandy. První čas se jich sloni báli, jejich štěkot a ňafání je znervózňovalo, ale když pak viděli, jak teriéři bojují s potkany a jak chytí každého zabloudilého hraboše, uklidnili se, a dokonce je velmi milovali. A věděli, že Whisky a Brandy jsou psíci Vaškovi, že Vaška uctívají jako nejvyššího pána a že právě Vašek je učí, aby na nové štaci prohledali každý kout, není-li někde v půdě myší dírka. Se slony tedy byl Vašek zadobře, a mimoto tu byl Bingo, třímetrový kolos, nejstarší, nejmohutnější a nejmoudřejší z nich. Bingo, který zbožňoval Vaška od dětských let a poslouchal ho na zašeptání. Bingo, „černý partafír“, jak mu říkali Češi v podniku, šel vždy první a ostatní chodili v řádce za ním, jeden se druhého držíce za ocásek. Šel první, ale vždycky věděl, co dělají ti druzí, a bylo-li někdy potřebí zřídit mezi nimi pořádek, Bingo na kývnutí zakročil. Mladí a menší dostali napráskáno chobotem, na starší a silnější šel ranou čelem do boku: a jeho údery byly tak důkladné, že provinilci úzkostně toubili o milost. Stávalo se to zřídka, že musel mezi nimi policajtovat, ale někdy se rozdivočili ve stáji a nebylo možno je uklidnit. To bylo zvlášť, když se jim podařilo něco ukrást a schovat. Pak se v nich probudila klukovská radost z darebáctví, podávali si rychle kořist od chobotu k chobotu, kryli ji, vzpínali se a řvali. A někdy se zapomněli v manéži, když jim publikum v lóžích nastrčilo zvlášť půvabné pamlsky, zelnou hlávku například nebo kytici z mrkví. Jinak měl Bingo v partě pořádek a Vašek se mohl na něho spolehnout.

Otázky k textu

1. Jaké jsou životní cesty hlavního hrdiny.
2. Kdo jsou Whisky a Brandy?
3. Popište na základě textu sloní show.
4. Vytvořte antonyma ke slovům: **radost, mladí, ochabovat, pořádek.**
5. Proveďte větný rozbor předposledního souvětí z textu.

Klapzubova jedenáctka

Byl jednou jeden chudý chalupník, jmenoval se Klapzuba, a ten měl jedenáct synů. Ve své chudobě nevěděl co s nimi, a tak z nich udělal fotbalové mužstvo. U chalupy měl pěkný, rovný kousek loučky, z té udělal hřiště, prodal kozu, koupil z toho dva míče a kluci začali trénovat. Nejstarší, Honza, byl hrozný čahoun, šel tedy do branky, nejmladší dva synové, Frantík a Jura, byli drobní a mrštní, ty tedy starý Klapzuba postavil na křídla. Ráno v pět hodin už hochy probudil a vzal je na ostrý hodinový pochod do lesa. Když ušli šest kilometrů, obrátili se a zpátky to vzali klusem. Pak teprve dostali snídani a po ní začali kopat. Starý Klapzuba přísně dohlížel, aby každý uměl všecko. A tak je učil brát míče ze vzduchu, umrtvit je, podávat, falšovat, střílet v klidu i v běhu, ze země i rovnou z podání, centrovat, dávat zadovky, driblovat, hrát hlavou, kopat desetimetrovky a roh, házet aut, brát míč z nohy, chytat jej na prsa, kombinovat třemi vnitřními nebo spojkou, křídlem a halfbekem, přehrávat na křídla, podnikat výpady nebo zase je zarážet, provádět dlouhé odkopy, umisťovat rány, vytukávat drobnou kombinaci, dobíhat, vybíhat, vyrážet míč robinzonádou, stáčet jej ve větru, dělat klamavé pohyby, nestát ofsajd, přeskočit nastavenou nohu, hrát s jedním bekem, kopat špičkou, nártem, holení, kotníkem patou. Jak vidíte, bylo toho moc, čemu se Klapzubovi kluci musili učit, ale to ještě nebylo všecko. K tomu ještě přišla zvláštní cvičení běhů a skoků. Musili běhat všechny vzdálenosti od padesáti yardů do dvou mil, skákat do dálky i do výše, o tyči i trojskokem, provádět běh s překážkami a hlavně rychle startovat. A to ještě nebylo všechno, ještě musili házet koulí, oštěpem a diskem, aby dostali pevná ramena, musili se křížkovat v řeckořímském, aby celé tělo bylo pěkně tuhé, musili přetahovat lano, aby měli celou postavu jako ze železa. Ale především, než vůbec něco začali musili, cvičit s lehkými činkami dechová cvičení, protože starý Klapzuba říkal, že bez dlouhého dechu a klidného srdce je každé cvičení zabiják. Zkrátka měli tolik co dělat, že se v poledne přihnali domů jako vlci, zhltnuli oběd a vylízali, kde jaký drobeček uvízl v hrnci nebo pekáči. Pak se natáhli jeden vedle druhého na podlahu nebo na zemi na dvorečku a hodinu odpočívali. Moc řečí při tom nebylo, každý byl rád, že může své tělo složit a ani se nehýbat. Za hodinku si starý Klapzuba vyklepal fajfku, hvízdal na kluky a už se šlo znova. Kvečeru si i starý Klapzuba natáhl kopačky, přidal se k svým klukům, aby jich bylo dvanáct, a pak hráli šestice na dvě branky. Večer vtrhli domů jako velká voda, Klapzuba jednoho po druhém vymasíroval, vychrstl na každého tři škopky studené vody (sprchy v chalupě neměli), pak jim dal lehkou večeři a po chvilce hovoru je zahnal spat. A ráno se začalo znovu, a tak se učili den za dnem po tři roky. Koncem třetího roku zajel Klapzuba do Prahy a přivezl tabulku, kterou přibil na vrata. Měla modrý rámeček a v něm na bílém poli stálo červenými písmeny:

SK KLAPZUBOVA JEDENÁCTKA

A v kapse měl potvrzení od Středočeské župy, že se Klapzubova jedenáctka zařaduje do třetí třídy. Kluci se hrozně zlobili, že jsou jen ve třetí třídě, ale starý Klapzuba jim povídal:

„Všecko musí být pěkně po pořádku. Dá pámbu, že natřete i Slávii, ale napřed se k ní musíte dostat. Já jsem vás naučil všemu, čeho potřebujete, a teď se musíte sami probíjet kupředu. Jináč to ve světě není.“

Kluci ještě chvilku remcali, ale pak šli spat a jen Frantík s Jurou si šeptali, jak by asi mohli Rácovi utéci a Cháňovi píchnout gól podle těla nebo jak by na Spartě ošulili Hobra a mrskli mičudu Peyrovi do kouta.

Na jaře se začalo hrát o mistrovství. Klapzubova jedenáctka jela do Prahy na první mač s AC Hlubočepy. Nikdo ji neznal, lidé se chechtali jejímu jménu a ještě více, když spatřili těch vyjevených jedenáct venkovských kluků s beranicemi, kteří nikdy nebyli v městě a které přivedl starý strejda s fajfkou v hubě. Ale když se Klapzubové rozestavili na hřišti a soudce pískl, začalo boží dopuštění. Devětatřicet k nule pro Klapzuby se skončila první půlka a do druhé AC Hlubočepy vůbec nenastoupily. Prohlásily, že se musil v župě stát nějaký omyl, tohle že přece není žádná třetí třída. Starý Klapzuba seděl na lavičce, poslouchal, co se kolem mluví, a jen se škvířil a chechtal, přendával fajfku z koutku do koutku a svítil očima jako kocour. Až když slyšel, že i soudce uznává, že je tu nějaké nedorozumění a že to bude v župě hlásit, šel pro své kluky do boudy, poplácal je po rameni a odvezl si je domů.

Ve středu mu přinesl listonoš velké psaní. Stálo v něm, že se z usnesení župního výboru Klapzubova jedenáctka povyšuje do druhé třídy a že v neděli má nastoupit proti SK Vršovice. Starý Klapzuba se chechtal a jeho kluci se smáli s ním.

V neděli byli ve Vršovících. Diváků přišlo moc tisíc, protože se po Praze rozkřiklo, jaké je to zvláštní mužstvo, ta Klapzubova jedenáctka. Starý Klapzuba si zase sedl s fajfkou na lavičku, mrkl na kluky, a oni to vyhráli čtrnáct k nule. A zas byl z toho poprask a zas přišel dopis, a Klapzubova jedenáctka byla v první třídě. Teď už se žádné skoky nedaly dělat. A tak poráželi klub za klubem: SK Kročehlavy 13 : 0, Spartu Košíře 16 : 0, Spartu Kladno 11 : 0, Čechii Karlín 9 : 0, Nuselský SK 12 : 0, Meteor Praha VIII 10 : 0, ČAFC 8 : 0, SK Kladno 15 : 0, AFK Vršovice 7 : 0, Union Žižkov 4 : 0, Viktorku 6 : 0 a na semifinále měli proti sobě Spartu. Ten týden jim starý Klapzuba dovolil jen lehká cvičení, hojně je masíroval a v neděli před zápasem mužstvo přestavěl. Za dvě hodiny nato poslal své ženě telegram:

„Sparta poražena 0 : 6, Káďa si ani nebrnk!“

Tu neděli porazila Slávie Union 3 : 2 a za týden nastupovala Klapzubova jedenáctka proti ní. Na Letnou byl takový nával, že vojsko musilo vytáhnout a uzavřít ulice, všechny zápasy byly odřeknuty, aby každý mohl vidět Klapzubovu jedenáctku. Přijela na Letnou v autobuse. Starý Klapzuba seděl u šoféra a koukal po lidech. Odvedl své kluky do šatny, počkal u nich, až se převlékli, a pak povídal:

„Tak co, kluci, nandáme jim to?“

„Nandáme!“ řekli kluci a šli na hřiště. A tátu uvedli dva výboři do lóže, kde seděl pohromadě s pražským starostou, policejním ředitelem a ministrem financí. V lóžích je zakázáno kouřit, ale když starý Klapzuba vytál fajfku, mrkl policejní ředitel na policajty, že jako tenhle pán si tady může zakouřit. Zatím se na hřišti strhla velká rvačka mezi fotografy, protože každý chtěl mít snímek Klapzubovy jedenáctky a na hřiště se jich přihrnulo s aparáty asi šedesát. Konečně se mužstva postavila a soudce pískl. Klapzubovi kluci hráli svou nejkrásnější hru. Slávie byla taky ve formě, ale v půlce prohrávala 0 : 3 a v druhé to dostala ještě dvakrát. Celou Klapzubovu jedenáctku odnesli lidé na ramenou až do hotelu. Před hotelem byla taková tlačence, že policejní ředitel požádal starého Klapzubu, aby promluvil z balkonu k lidu, jinak že se mu ani nerozejdou. Starý Klapzuba tedy vyšel na balkon, vyndal z huby fajfku, pošoupl beranici, a když hlučící a ječící tisíce dole se uklidnily a utišily, řekl: „No jó! Tak to je tak! Já jsem jim řek: Setsakra kluci, nandejte jim to! A oni jim to nandali. Inu není nad to, když kluci poslouchají svých rodičů!“

A to byla řeč, kterou starý Klapzuba promluvil k dvaceti tisícům lidí, když jeho jedenáctka vyhrála mistrovství celkovým skóre 122 : 0.

Otázky k textu

1. Jaký denní režim měli Klapzubovi kluci?
2. Vyhledejte v textu několikanásobné větné členy.
3. Charakterizujte Klapzubu.
4. Vyhledejte lehký vulgarismus.
5. Zdůvodněte shodu přísudku s podmínkem: **hlučící a ječící tisíce dole se uklidnily a utišily.**

Karel Poláček (1892 – 1944)

Český spisovatel, humorista, satirik. Pocházel z židovské rodiny, vystudoval gymnázium, po maturitě pracoval jako úředník, 1. světovou válku prožil na srbské frontě, po válce pracoval jako redaktor Lidových novin, ale za okupace musel toto místo opustit a nastoupil na místo knihovníka v Židovské a náboženské obci. Následoval koncentrační tábor Terezín, v roce 1943 byl transportován do Osvětimi, zemřel v plynové komoře.

Dílo:

Okresní město

Muži v ofsajdu - humoristická kniha, autor zde zachycuje problematiku živnostníků, především na postavě pana Načeradce, který vlastní obchod s klobouky a konfekcí, dále zde zobrazuje fotbalové fandovství a vše týkající se fotbalu.

Michelup a motocykl

Bylo nás pět – je určeno pro mládež i dospělé, jeho vydání se již nedožil, neboť toto dílo dokončil krátce před nástupem do koncentračního tábora. Vypravěčem je Petr Bajza (Karel Poláček), syn malého obchodníka, má bratra Ladislava, dále do rodiny kromě rodičů patří malá Mančinka a služka Kristýna, kterou Petr nazývá Rampepurdou. Petr kamarádí s Bejvalem Antonínem, Čeňkem Jirsákem, Edou Kemlinkem a Zilvarem z chudobince. Zažívají spolu mnohá dobrodružství, veselé a nezbedné příběhy, čelí mravokárným pohlavkům rodičů. V románu se vyskytují i jiné komické postavičky, jako například tlustý Otakárek, syn bohatých rodičů. Petr

onemocní, fantazíruje a část knihy se odehrává v jeho snech v Indii, kniha končí jeho uzdravením.

Ukázky

Bylo nás pět

Tak jsem se tuhle šli koupat ke Klobouku, byli jsme čtyři. Já, Bejval Antonín, Éda Kemlink a Zilvar z chudobince. Když jsme šli a bylo horko, tak se mezi nás připletl malý chlapec, jménem Venda Štěpánků, že jako taky půjde s námi. My jsme byli neradi, protože je malý chlapec, a kdyby se mu něco stalo, na kom to bude? Na nás! Pročež Bejval na něho křikl: „Jedeš!“, ale on nešel pryč, ale pořád šel s námi. A pořád říkal: „Já taky, já taky.“ Tak jsme už nic neříkali, ale mluvili jsme spolu. A bylo nás tedy pět. A když jsme přišli k řece, nejdřív se osmělil Éda Kemlink, ten má vám skok jako plavec závodník. Bejval a já jsme plácli do vody jako žába, ale Čeněk Jirsák skočil pozpátku, protože je hrdý. Ale předtím se pokřižoval.

Ten malý chlapec Venda Štěpánků taky vykřikl: „Já!“ a skočil do vody, jak to viděl u těch dospělých. U Klobouku jest velká touň a my jsme si vzpomněli, že Venda Štěpánků třeba neumí plavat. On taky neuměl.

A zmizel pod vodou, pak se vynořil, něco vykřikl, zase zmizel a polykal andělíčky. „Ježíšmarjá!“ křičeli jsme, „on se utopí!“ Protože je tam vír a voda se točí pořád dokola a je tam plno kořenů, do kterých se zapletou nohy. Tak jsme stáli, křičeli a byli polekáni, protože jsme nevěděli, co teď!

Jenom Zilvar z chudobince nekřičel, on nikomu nic neřekl a skočil do touně. Nýbrž plaval pod vodou a šmátral kolem sebe, vynořil se, kašlal vodu a pravil: „Už ho mám, už ho držím za vlasy.“ Všichni jsme křičeli: „Nepust' ho!“ On odpověděl: „Nepustím, neboť ho držím pevně.“

Muži v ofsajdu

Pan Načeradec změřil ho úkosem a zrakem obchodníka konfekcí odhadl jeho oděv a pak s nádherným gestem vytáhl toboleku a pravil: „Jsem v tom nevinně, pane policejní rado, já chci bejt s každým zadobře, mně se nemůže říct ani tohle, kdyby pan Habásko nezačal, tak by bylo všecko v pořádku. Já vidím, že ten pán je momentálně z formy, tak dovolte, abych to zaplatil za oba, nevídáno, přišel jsem o víc peněz, ať se vidí, kdo je Richard Načeradec. Prosím, tady jsou peníze, račte mi dát kvitanci.“

Mladý muž, kterému pan Načeradec udělil ve své přehnané štědrosti titul policejního rady, mínil, že jako beze všeho, když to chce zaplatit za oba, že nemá nic proti tomu.

Avšak Eman si vyložil šlechetné gesto svého protivníka po svém. Viděl v tom novou urážku a prohlásil, že rozumí špičkám, a kdyby nebyl na posvátném úředním místě, že by dal panu Načeradci pádnou odpověď. Ať ho raději z fleku zavrou.

„Beze všeho,“ odpověděl pan Načeradec, „dát a prosit, to je moc. Já vás, pane Habásko, nechtěl urazit, já chci, aby se to skončilo čestnou remízou.“

„Nedělejte drahoty, člověče!“ osopil se úředník, „když to pan Načeradec chce zaplatit, tak berte a jděte mi z očí.“

Eman změkl a byl pohnut, když pochopil, že mu chtěl soupeř pomoci z bryndy, a v návalu šlechetných citů prohlásil, že nemůže trpět, aby pan Načeradec trpěl škodu.

„Dovolte, pane,“ pravil galantně k tlustému pánovi, „abych pokutu zaplatil sám za oba, neb jsem zahájil akci a vy jste se pouze stáhl na obranu.“

„To nemůžu od vás chtít, pane,“ odvětil horlivě pan Načeradec, „neboť vidím, že jste v momentální indispozici a váš kapitál není likvidní.“

Eman odvětil v ten smysl, že je tedy dobře, ale ať ho pan Načeradec považuje za svého dlužníka.

Tak tedy zůstalo při tom, tlustý pán zaplatil pokutu, načež opustili policejní komisařství.

Otázky k textům

1. Srovnejte Muže v ofsajdu a Klapzubovu jedenáctku na základě vědomostí z teorie a doložte na ukázce.
2. Vysvětlete konflikt druhé ukázky.
3. Kdo se stal hrdinou v první ukázce a proč.
4. Vyhledejte oslovení a zdůvodněte interpunkci.
5. V poslední větě druhé ukázky určete větné členy.

Ivan Olbracht (1882 – 1952)

Prozaik a publicista, vlastním jménem Kamil Zeman, jeho otec Antonín Zeman (Antal Stašek) byl advokát, ale působil i literárně. Olbracht po ukončení gymnázia začal studovat nejdříve práva v Berlíně, od r. 1902 v Praze, ve třetím ročníku přestoupil na filozofickou fakultu, obor historie – zeměpis. V r. 1909 zanechal studií a začal se věnovat publicistice, která ho přitahovala již od středoškolských studií, působil ve Vídni, kde se seznámil s novinářkou a spisovatelkou Helenou Malířovou, která se stala jeho dlouholetou družkou. Často pobýval na Zakarpatské Ukrajině, což se projevilo i v jeho díle. Byl politicky činný a v r. 1947 byl jmenován národním umělcem.

Dílo:

Biblické příběhy – přepracování biblických motivů.

Ze starých letopisů – přepracoval staré české pověsti z Kosmovy a Hájkovy kroniky.

Nikola Šuhaj Loupežník – látku k baladickému románu autor načerpal v oblasti Zakarpatské Ukrajiny, Nikola skutečně existoval, s jeho rodinou se Olbracht seznámil osobně, děj se odehrává ke konci 1. světové války a v prvních poválečných letech. Nikola se svým přítelem dezertoval z uherského vojenského pluku v Ďarmotech, ukryli se u staré čarodejnice, která je chtěla oženit se svými dcerami, proto jim dala vypít lektvar zajišťující nezranitelnost střelnou zbraní. Nikola se vrátil k milované Eržice a skrýval se po lesích a stal se zbojníkem ještě s dalšími chlapci. Lidé s nimi sympatizovali, ale po zastřelení četníka, soka v lásce, na něho byla vypsána odměna a kamarádi ho zradili a ubili sekýrou ještě s dalšími dvěma zbojníky.

Ukázka

Nikola Šuhaj Loupežník

Holatýnský pastevec začal vypravovati příběh Nikoly Šuhaje v kruhu pastýřů skotu při ohni, který vysoko plápolal k večerní obloze. Ale nedokončil, neboť se spustil déšť, klidný a vlahý, jaké bývají na počátku července. Dokončil na seně ve tmě koliby. Pastevci, dokouřivše své dýmky s hrotivými mosaznými víčky, ve spánku oddechovali, do střechy bubnoval déšť a za dřevěnou přepážkou, kde spal dobytek, se brzy z toho, brzy z onoho kouta ozývalo slabounké zacinknutí. Slabounké a jemné, jako když stružka přeskakuje oblázek. To jak chvílemi ve snu zvířata pohnula hlavami a jak srdce zvonku na jejich šíjích tiše zavadilo o kovovou stěnu. A tento zvuk, tak podivný, dával barvu celé noci, poněvadž vzbuzoval zdání, že se tam někdo plíží z kouta do kouta, tajně poslouchá a tiše přitakává.

Zde jest tedy onen macbethovský příběh o nezranitelném Šuhajovi, o loupežníku Nikolovi Šuhajovi, který bohatým vzal a chudým dával a nikdy nikoho nezabil, leč v sebeobraně nebo ze spravedlivé msty. Neboť to jsou ctnosti všech zbojníků celého světa v zemích, které ještě dovedou milovati loupežníky a ctíti je jako národní hrdiny.

Stalo se to za války na neznámém místě blízko bitevní fronty, kde se po týdny potloukají vojáci ulevváci, schovávají se před polními četníky a lžou lidem od dvaapadesátého pluku, že hledají šestadvacátý, a šestadvacátníkům, že hledají pětaosmdesátý, balašagyarmatský. A k tomu náležel jak Šuhaj, tak také jeho kamarád, sedmihradský Němec, strojník.

Oba se tehdy skrývali v chýši jakési ruské baby. Baba byla škaredá a její chýše, uplácaná z bláta a s vysokou slaměnou střechou, se podobala smrži, která z čista jasna vystupuje z roviny; nebo ještě spíše šišatému klobouku, pod kterým je schováno nečisté vejce, z něhož se jakživo nevyklube nic kloudného. Měla dvě dcery, hloupé, vlasaté a s nohama pokousanýma od blech. Ale bylo to na samotě, a poněvadž se vojáci úvahami o krásnu zabývají málo, a mnoho tím, jak se mezi dvěma výbuchy granátů co nejlépe pobaviti, s děvčaty si začali. Chodili s nimi pásti krávy a do olší na dříví a v noci za nimi lezli po žebříčku na přístřešek.

„Ty, Rusíne,“ řekla jednou při večeři baba Nikolovi, „ty budeš slavným mužem své země, budou se tě bát vojska a generálové,“ a nabírala přitom ze společné mísy kolečka kvašených okurek s cibulí a říkala to tak, jako by mluvila o zákolníku nebo o došcích na střechu. „Chci, aby sis vzal mou dceru Vasju.“

Abys oslepla, myslil si Šuhaj, ví tedy všechno, to je mrzuté. A řekl: „Co by ne?!“ A pak, chytaje se poslední naděje: „A co když mě zítra zastřelí?“

Baba nic.

„A ty, Němče,“ povídala, když polkla sousto, „se staneš nejbohatším mužem své země. Chci, aby sis vzal mou dceru Jevku.“

„No!“ řekl Němec. „Jen vyvážnu-li z toho živ.“ A také na něm bylo vidět, že mu jsou takové řeči milé jako osina v oku.

Rozumí se, že vojáky ani nenapadlo s dcerami se ženiti. Nikola měl již tehdy rád Eržiku a také Němec měl doma děvče. Chtěli se jen ulejšvat, míti se dobře a baba jim podstrojovala.

Bylo jim najednou u večeře hrozně protivno. Jevka chroupala plnými ústy okurky s cibulí a Vasja se držadlem dřevěné lžíce drbala v zátylku, honíc tam pod vrkočem nějakou veš.

„Ale obelhali-li jste mě, třikrát sedmkrát běda vám,“ řekla baba, a to prokletí bylo tím ošklivější, že bylo proneseno jakoby lhostejně a že se při něm babiny oči dívaly přes vojáky na povalovou stěnu.

„Co by?“ broukl Němec, ale jen tak, že se slušelo, aby něco podobného řekl.

Ale na Šuhaje to ticho a podvečerní soumrak podivně sáhly. Jako by daleko odtud, nad jeho domovinou, někdo vyřízl kus ovzduší a přenesl jej sem na chýši s vysokou slaměnou střechou. A tam doma zůstal kruh prázdného prostoru, začarované místo v pralese, kudy budou marně blouditi medvěd, jelen i člověk.

...

Vypsání odměny na Šuhaje.

...

Jurovy nervy nesnesly napětí tak dlouhého.

„Nikolo, Nikolo, pojďme pryč!“ Byl to úpěnlivě netrpělivý hlas svéhlavého dítěte. Jeho oči lpěly na bratrových.

Ale Jasinko rozevřel blahy, svůj dvojité pytel, a vyňal z nich potraviny: bryndzu, cibuli, pšeničný židovský chléb a láhev lihu. V té volbě byl úmysl: jí-li kdo měkký bílý chléb a zapíjí jej lihem, brzy se opije.

Vytáhli křiváky, jedli a nahýbali si z láhve. Rozdílením potravin se rozsazení poněkud změnilo. Jasinko a Adam se posunuli blíže k Jurovi, Ihnat Sopko byl teď půl kroku za Nikolou. Topůrko sekery měl opřeno o strážku a na její čepeli seděl.

Tehdy se to stalo.

Když se Nikola skláněl pro láhev lihu u svých nohou, Ihnat Sopko se volně vzpřímil, vzal do ruky sekeru, a pomalu se protahuje, sekeru vzpažoval:

„Eh, to mě dnes nějak bolí v kříži!“ Ale rázem svistla sekera dolů a její ostří se zaseklo do hlavy, která mu vystavovala celý týl i těmě.

Jura vystřelil. Vyskočil.

Adam ho zezadu chopil za ramena. Jasinko mu ťal zepředu po hlavě.

Ale jak se Jura vzpřímil a prohnul dozadu, chtěje se vyrvat Adamovi, ostří sekery hlavu nezasáhlo, škráblo jen čelo a ťalo plnou silou do života. Objevily se vnitřnosti.

Jura vypálil ještě jednou. Vyrval se a s otevřeným životem prchal. Jasinko se shýbl po jeho pušce a na šest kroků ho střelil do zad. Jura padl. Chvíli se zmítal, drásaje kamení a hryže zemi.

Skočili k Nikolovi, odhodláni dobít ho, projeví-li známku života. Ale když ho obrátili naznak, viděli, že jeho oči již kalnějí.

Konec... Vyřízeno! běželo jim hlavami.

Vzduch páchl nahořklou vůní tlejícího lískového listí. Bylo velké ticho. Padal drobounký déšť. Adamovi divoce bubnovalo v spáncích.

Nechtěl nikoho potkat a s nikým mluvit, zůstali v lese až do večera. Chodili nazdařbůh pěšinami, vydechující po ošklivé práci, u jakéhosi pramene si prohlíželi oděv a umývali sekery, a dlouho seděli pod starým bukem, mlčíce nejprve a pak se radíce, jak vypovídat a ke kolika z Šuhajkových peněz se přiznat.

Otázky k textu

1. Kým byl Nikola, než se stal loupežníkem?
2. Kdo ho zabil a proč?
3. Jaký je váš názor na přátelství, rozeberte i situaci v ukázce.
4. Kdo byl Jura?
5. Slovo **tlejícího** nahradte jiným výrazem, jak tento jev nazýváme?

Vladislav Vančura (1891 – 1942)

Prozaik, dramatik, filmový scenárista a režisér, otec byl hospodářský správce cukrovaru, Vančura měl čtyři sestry, studoval na gymnáziu, učil se knihkupcem, studoval na uměleckoprůmyslové škole a pokoušel se o přijetí na pražskou Akademii výtvarných umění, z právnické fakulty přestoupil na lékařskou fakultu, provozoval lékařskou praxi na Zbraslavi, po několika letech se však začal věnovat jen literatuře. 12. 5. 1942 byl zatčen gestapem a po krutém mučení 1. 6. 1942 popraven.

Dílo:

Markéta Lazarová – román popisuje život středověkých rytířů, děj se odehrává v turnovských a boleslavských lesích. Na hradě Roháčku žil loupeživý rytíř Kozlík se svojí ženou a sedmnácti dětmi, král vyhlásil válku všem lapkům a Kozlík vyslal svého syna Mikoláše s žádostí o pomoc k sousedovi, drobnému zlodějíčku Lazarovi, jímž dříve pohrdal, Lazar odmítl spojení, Mikoláš je jeho lidmi napaden a zraněn.

Kozlík tedy odtáhl se svou tlupou do lesů i se zajatcem Kristiánem, synem cizího hraběte, do kterého se Kozlíkova dcera Alexandra zamilovala. Mikoláš přepadl Lazarovu posádku, odvedl si Markétu Lazarovou, získal si její lásku a vzal si ji za ženu. Kristiánův otec se snažil najít syna a udeřil s vojskem na Kozlíkův opevněný tábor. Lupiči podlehli přesile, Kristián se vášnivě zamiloval do Alexandry, a přestože se vrátil k otci, nemohl bez ní žít a začal bloudit lesy a hledat ji. Nakonec útrapami zešlél, Alexandra ho našla naprosto vyčerpaného a v náhlé nenávisti ho zabila, poté si uvědomila, jak ho miluje. Alexandra byla zajata a Markéta se ocitla v klášteře, kam měla původně jít. Mikoláš chtěl osvobodit uvězněného otce, ale sám byl uvržen do vězení a král nad nimi vyřkl ortel smrti. Jejich popravě musely přihlížet i Markéta a Alexandra, obě čekaly dítě, Alexandra si po porodu vzala život (měla být stejně popravena), Markétě bylo odpuštěno a vychovávala svého i Alexandřina syna.

Obrazy z dějin národa českého

Rozmarné léto

Kubula a Kuba Kubikula

Ukázka

Markéta Lazarová

Markéta Lazarová zemdlela a nemohla již jíti. Tu se hrne pět jezdců. Koně zastavili, mužové seskakují na zemi a hrabě Kristián, otec zavražděného, stojí před Alexandrou. Zdráháte se uvěřiti, že bylo slyšeti amazončino srdce, které se ozývalo jako dupání šermířů? Zdráháte se uvěřiti, že loupežnice, tak snadno zadržující hřebce, byla bez dechu? V každé paměti žije strach, který nás přikovává před tím, koho jsme zradili a komu bylo ukřivděno ze svévole. Rozpomeňte se na nesmírnou hanbu a na strach nevypověditelný, v němž jste stáli. A znásobte jej, znásobte jej tisíckrát, neboť Alexandřina tvář je pokryta stříkanci věčně se obnovujícími. Kristián se ptá a ptá. Jeho cizí jazyk je palčivě srozumitelný jako pláč a vzlykání. Jeho řeč se vrhá přes slovíčka, duní, blekotá, tichne a je slyšeti jenom šeptání. Konečně se odvrací. Od této chvíle neděl již ani slova a propukl v pláč. Reiner, žalostný prostředník tohoto hledajícího otce, vyslechl ostatní. Markéta mluvila za Alexandru. Bylo již pozdě, najatí pacholci se omrzele potloukali podél tohoto sousoší žalu, chřestili železem a řemením a jejich koně pořehtávali.

Táhlo na čtvrtou. Hrabě se opírá o strom a nikdo neví a nikdo neuhodne, co hodlá počítí. Zabije Alexandru? Půjde hledati synův hrob? Vráť se domů? Tu vstane vražednice se země a dí:

„Dopustila jsem se skutku nejhoršího. Žal nezastírá vinu, jměte mě. Přeji si trestu stejně hrozného. Uchýlila jsem se do jediné myšlenky, do myšlenky, která je přepevná, do myšlenky lásky! Přeji si smrti, ať stře přede mne svůj plášť! Toť převozník a loď, toť hřebec, který mě unáší ke shledání.“

Jaké žáry, jaké peklo citů bylo v tomto srdci? Poznavši, že ji Kristián miloval, poznavši svůj omyl, byla zachvácená přívalem lásky, který ji vrhl na kolena. Křičela před tímto plačícím otcem a před chlapy, jejichž uši jsou hrubé a oči necudné. Zírala na blednoucí čelo Kristiánovo, do středu jeho mysli, která již nemá síly porozumět této věrnosti. Drala se do mrtvého srdce toužíc, aby její krev skanula do Kristiánových žil.

To vše jsou však blázniviny, na něž starci nepřistupují. Hrabě vstal a nevšímaje si její bolesti, udeřil mezi sluhy váčkem s penězi a kázal, aby odvedli Alexandru do hejtmanova tábora.

Reiner a Markéta Lazarová měli jej doprovodit k lesnímu hrobu.

Nuže, vizte dva průvody. Alexandra jde svázána mezi dvěma koňmi a neobrací se a ani o trošičku nepochýlí hrdopýšnou hlavu. Snad doposud vidí tu sladkou tvář. Vášnivé poblouzení, poblouzení, jež setrvává až do chvíli smrti, pečetí její ústa. Nechť jde, nechť se shledá se svým milencem.

Đábel je rozmarnější strůjce příhod než Prozřetelnost. Zajisté on ponukl hraběte, aby vlekl Lazarovou do lesa, jehož se děsí. Zajisté ďábel našeptal Kristiánovi, aby rozkázal té, která si přála zhlédnouti aspoň sosnu nad milencovým hrobem, jíti na opačnou stranu. Markéta šla jevíc poslušnost, jež odzbrojuje. Zatajovala svůj děs, děs!, neboť se strašila, že se setkají s Mikolášem. Jakže, bála se svého milence? Nemohla jinak, Šerpinský hvozd byl jeho hvozd, toť les loupežníků a prostorné doupě svévole.

Kdež by se Mikoláš ptal, koho oplakáváte. Což vás neviděl státi po boku vojáku? Dal by dopadnouti svému meči nepociťuje hříchu ani výčitek, dal by dopadnout meči, jako žnec dává dopadnouti kose na stvolý trávy v časy senoseče.

Ach, toto strašení se není věru bez podstaty a nové krveprolití a nový hřích je blízko.

Hle, obrysy lesa, již se stmívá, nesvěřujte se noci, hrabě.

Což však odvrátí otce, jenž ztratil syna, co jej odvrátí, aby nešel dál a dál až k hrobu, jenž prosvítá mezi černavými kmeny.

Šli a Markéta prosila Boha, aby odvrátil kroky Mikolášovy od tohoto místa a aby přispěl její paměti. Zdálo se, že sešla z cesty a že opět bloudí.

Blížila se půlnoc. Opět houkala sova, opět bylo slyšeti šelestění v křovinách a poštekávání povětrných psic. Temnota prolamovala temnotu, koně se třásli a světélkující oči rysa žhnuly mezi větvovím. Markéta Lazarová se zastavila a s úpěním prosí, aby se vrátili. Je veta po jistotách, je veta po bezpečí, kdy obzírala noční oblohu, již mřížkují větévky korun. Je veta po okouzlení, jež nad vlčími doupaty stře pohodu a mír. Ach, měsíc tehdejších nocí je rozbit a jako ponuré strašidlo sklání zsinanou hlavu a vleče plášť svitu. Jak mohla Markéta pobývat v této strašidelné stavbě lesa, v této úděsné lodi? Taková jest však síla lásky, že se nebála. Viděla líbezný háj, v němž chodívá zvěř po svých cestičkách, v němž si stáda vyhledávají pastvinu, v němž se ozývá nádherný bažant a jímž prochází tvrdošíjný pán. Tomu pánu se všechno uhýbá.

Asi po dvou hodinách bloudění rozeznala Markéta průrvu v korunách sosen. Vzápětí spatřila bělavé kameny. Bylo jí to trošičku povědomé, vzpomněla si, že v blízkosti někde překročili potok, šla vpřed, potom se obrátila, a tu znenadání cítí pod nohou zkyplenou půdu. Stála na Kristiánově hrobě.

Její poslání bylo skončeno.

Otázky k textu

1. Zreprodukuje ukázkou vlastními slovy.
2. Jaké jsou vztahy mezi jednotlivými hrdiny z ukázky.
3. Proč byl Kristián zabit?
4. Co je to fonologie, morfologie, lexikologie, syntax a stylistika?
5. Charakterizujte autorův jazyk po stránce lexikologické i syntaktické.

Otázky k okruhu

1. Charakterizujte dobu.
2. Kdo z autorů je představitelem humoristického románu?
3. Které z děl byste zařadili do historické prózy?
4. Který z uvedených autorů má nejrozsáhlejší slovní zásobu?
5. Kterou zemí byla inspirována ukázka od I. Obrachta?
6. Který z autorů je představitelem cestopisů?
7. Který z autorů píše drama?
8. Kterého z autorů popravili fašisté?
9. Co víte o Čapkově životě?
10. Jaký je váš postoj ke sportu, srovnajte s ukázkami týkajícími se sportovní tematiky.

2. 9 Odraz 1. a 2. světové války u nás i ve světě

1. světová válka 1914 -1918

První světová válka vznikla vlastně souhrou okolností. Po zavraždění následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este v Sarajevu Srby (nesnášel jakýkoliv nacionalismus – i německý – takže se Srbům začaly rozplývat naděje na Velké Srbsko společně s balkánskými Slovany, následník trůnu hodlal Rakousko-Uhersko federalizovat), vypověděla c. a k. monarchie válku Srbsku, spojenec Srbska, Rusko mobilizovalo, na jeho mobilizaci odpovědělo Německo vypověděním válečného stavu Rusku. 4. srpna 1914 vypověděla Velká Británie Německu válku. Jejich spojenci Rakousko a Francie byli tak vtaženi do války. Výsledek po vzájemném vyčerpání sil rozhodly zejména svou hospodářskou silou USA. Válka jako boj o svobodu, spravedlnost, sebeurčení a demokracie, termíny šířené Wilsonem, Masarykem a dalšími jsou jen mýty. Válka se vedla o udržení nebo získání větší moci mocností.

Ernest Hemingway (1899 – 1961), [ernst hemingvej]

Byl americký spisovatel, romanopisec a povídkář, publicista a představitel tzv. „ztracené generace“, dostal Pulitzerovu cenu v roce 1953, o rok později se stal laureátem Nobelovy ceny za literaturu. Otec byl lékař a matka zpěvačka, po střední škole se věnoval žurnalistice, za první světové války se dobrovolně přihlásil do italské armády jako řidič sanitky, po válce se stal dopisovatelem amerických listů v Paříži a cestoval po Evropě a Africe, účastnil se také občanské války ve Španělsku. Za druhé světové války pobýval na Kubě, stal se válečným zpravodajem v Číně a Normandii, poslední léta strávil opět na Kubě, kde sympatizoval s Fidelem Castrem a tím ztratil sympatie v USA. Jeho smrt je sporná, domníváme se, že ho zdravotní potíže a stavy deprese dovedly k sebevraždě.

Dílo:

Sbohem, armádo – inspirace vlastními zážitky z války, román obsahuje velké množství autobiografických prvků. Frederick Henry je americký dobrovolník sloužící v italské armádě jako řidič sanitky, v lazaretě se seznámil s ošetřovatelkou Catherine a vzájemně se do sebe zamilovali. Frederick byl zraněn a z lazaretu ho převezli do nemocnice do Milána, kde za ním Catherine přijela a podařilo se jí získat místo v této nemocnici, trávili spolu spoustu času, milovali se a plánovali společnou budoucnost, po uzdravení se Frederick vrací na frontu a jeho milá mu oznamuje, že čeká miminko. Boje sílily, Frederick byl zatčen a obviněn z úmyslného opuštění svého pluku a odsouzen k trestu smrti zastřelením. Podařilo se mu uprchnout a dostat až do Milána, vyhledal Catherine a odešli s falešnými doklady jako manželé do Švýcarska, kde Catherine porodila mrtvého syna a sama zanedlouho umírá. Frederickovi se hroutí celý svět.

Komu zvoní hrana – román je zlomkem španělských událostí z let 1936 – 1939, které se staly odrazovým můstkem pro další výboje mezinárodního fašismu, děj se odehrává v horách během tří dnů. Mladý americký profesor španělštiny Robert Jordan přichází k partyzánské skupině, má za úkol vyhodit do vzduchu most a znemožnit tak postup nepřátelských vojsk. Během zdejšího pobytu se zamiluje do Marie, dcery republikánského starosty zavražděného fašisty, kterou partyzáni zachránili z přepadeného vlaku, prožívají lásku a okamžiky štěstí. Jordan si není zcela jist úspěchem svého úkolu, most se podaří vyhodit do povětří, ale nese to i lidské oběti, Jordanovi při ústupu kůň zlomí nohu, ví, že nemůže utéci, ostatní posílá do bezpečí a sám čeká na nepřítele se zbraní v ruce a chce ho aspoň na chvíli zdržet, i když ví, že zemře. Smrti se nebojí, důležité je to, čemu se obětuje. Téma smrti je i mottem románu: „Smrt každého člověka mne umenšuje, neboť jsem součástí lidstva. A proto se nikdy neptej, komu zvoní hrana. Tobě zvoní.“

Zelené pahorky africké – cestopisné povídky.

Stařec a moře – je novela, kterou autor vydal jako poslední dílo za svého života, odehrává se v kubánské vesnici nedaleko Havany. Starý kubánský rybář Santiago vyplouval neustále na moře na lov, ale ten nebyl úspěšný, až po 84 dnech zabral obrovský mečounovitý marlin, boj s ním trval po dva dny a dvě noci, během těchto bojů stařec přemýšlel o životě, o svém vztahu k chlapci, s nímž často lovil, rozmlouval s rybou a považoval ji za rovnocenného protivníka. Cestou zpátky ho napadli žraloci a z ulovené ryby dovezl zcela vyčerpan pouze kostru. Byl pln uspokojení z dosažení cíle a vykonané práce. Autor poukazuje na sepětí člověka s přírodou, jejíž je součástí.

Ukázky

Stařec a moře

Žraloci přišli. Ale ne tak, jako zaútočil mako. Jeden z nich se obrátil a zmizel z dohledu pod loďkou a stařec cítil, jak se loďka otřásá, když škubal a rval marlina. Druhý pozoroval starce šterbinami žlutých očí a pak rychle vyrazil, půlkruhovitě čelisti dokořán, aby se zahryzl do ryby v místech, kde už byla rozervána. Na vršku jeho hnědé hlavy se dozadu jasně rýsovala čára, označující, kde přechází mozek v míchu, a stařec do toho bodu vrazil nůž připevněný k veslu, vytrhl jej a vrazil jej žralokovi znovu do žlutých kočičích očí. Žralok se pustil ryby a sklouzl do hloubky, polykaje ve smrtelném tažení urvané sousto.

Loďka se stále ještě otřásala ničivými nárazy, kterými druhý žralok rval rybu, a stařec pustil škot plachty tak, aby se člun stočil bokem a odkryl žraloka ve vodě. Když ho uviděl, naklonil se přes pažení a bodl po něm. Zasáhl jenom kus urvaného masa a žraločí kůže byla tak tvrdá, že do ní nůž sotva pronikl. Ta rána ho zbolela nejen v ruku, nýbrž i v rameni. Ale žralok se rychle vynořil hlavou napřed a stařec ho zasáhl přímo do jejího ploského vršku, sotva vystrčil nos z vody a zahryzl se do ryby. Stařec vytáhl čepel a bodl žraloka ještě jednou přesně do téhož místa. Žralok stále ještě visel zahryznut čelistmi na rybě a stařec mu vrazil nůž do levého oka. Žralok se pořád nepouštěl.

„Ne?“ vykřikl stařec a pohroužil mu čepel mezi obratel a mozek. Ted' se lehce strefil a cítil, jak chrupavka povolila. Obrátil veslo a vrazil lopatku žralokovi mezi čelisti, aby mu je rozevřel. Zapáčil, a když se žralok pustil a sklouzl dolů, řekl mu: „Tak běž, *galano*! Propadni se míli hluboko! Běž za svým kamarádem, nebo je to možná tvoje máma!“

Stařec si utřel čepel a položil veslo. Pak našel škot plachty, plachta se napjala a on vyrovnal loďku do správného kursu.

„Museli z ní urvat aspoň čtvrtinu, a zrovna toho nejlepšího masa,“ povzdechl si hlasitě. „Kdyby to tak byl všechno sen a kdybych ji byl nikdy nechytit! Je mi to líto, rybo. Všechno se tím pokazilo.“ Odmlčel se a nechtěl se na rybu ani podívat. Ted', když vykrvácela, měla pod přelévajícími se vlnami barvu stříbrného amalgamu a její pruhy byly ještě stále patrné.

„Neměl jsem se pouštět tak daleko, rybo,“ oslovil ji. „Nebylo to dobré pro tebe ani pro mne. Je mi to líto, rybo.“

Tak, řekl si v duchu. Podívej se na provaz kolem nože, jestli se nepotrhal. A dej si do pořádku ruku, protože nás toho čeká ještě víc.

„Kdybych tak měl na ten nůž brousek!“ pronesl stařec nahlas, když si prohlédl vázání na konci vesla. „Měl jsem vzít brousek s sebou.“ Měl jsi s sebou vzít víc věcí, pomyslel si. Ale nevzals, staříku. Ted' není čas uvažovat o tom, co nemáš. Mysli na to, co dokážeš s tím, co máš po ruce.

„Moc mi toho pořád radíš,“ osopil se nahlas sám na sebe. „Mám toho už po krk.“

Přidržel si rukojeť kormidla v podpaží a máčel si obě ruce ve vodě, zatím co loďka plula vpřed.

„Pánbůh ví, kolik toho urval ten poslední,“ řekl si. „Ale ted' je o hodně lehčí.“ Nechtěl ani myslet na rozervanou spodní část ryby. Věděl, že po každé, když žralok s trhnutím vyrazil, znamenalo to kus vyrvaného masa a že ted' ryba zanechává pro všechny ostatní žraloky v moři stopu širokou jako silnice.

Byla to ryba, ze které by člověk mohl žít celou zimu, říkal si. Nemysli na to! Prostě odpočívej a snaž se dát ruce do pořádku, abys mohl bránit, co z ní zbylo.

Čpění krve na mých rukou teď nic neznamená ve srovnání se vším tím pachem ve vodě. Ostatně nekrvácejí tolik. Nic důležitého pořezáno nemám. Krvácení může pomoci levičce od křečí.

O čem teď mohu přemýšlet? O ničem. Nesmím přemýšlet o ničem a musím čekat, až se objeví další. Kéž by to byl opravdu jen sen! Ale kdo ví? Možná že to ještě dopadne dobře.

Otázky k textu

1. V čem tkví hrdinství starce?
2. V jakém stavu stařec dovezl svůj úlovek ke břehu?
3. V posledních odstavcích vyhledejte podstatná jmén konkrétní a abstraktní.
4. Určete všechny gramatické kategorie nižšího řádu u slova **odpočívej**.
5. Určete slovní druhy u slov **ostatně, nic, kéž, opravdu, jen**.

Sbohem, armádo

Nahoře jsem potkal ošetřovatelku, která spěchala po chodbě.
„Zrovna jsem vám volala do hotelu,“ řekla. Něco se ve mně zhroutilo.
„Co se stalo?“

„Paní Henryová krvácí.“

„Můžu jít dovnitř?“

„Ne, zatím ne. Je u ní doktor.“

„Je to nebezpečné?“

„Je to velmi nebezpečné.“ Ošetřovatelka vstoupila do pokoje a zavřela dveře. Posadil jsem se venku. Všechno ve mně umřelo. Nemyslel jsem. Nemohl jsem myslet. Věděl jsem, že umře, a modlil jsem se, aby neumřela. Nenech ji umřít. Ach, Bože, prosím tě, nenech ji umřít. Udělám pro tebe všechno, když ji nenecháš umřít. Prosím tě, prosím tě, prosím tě, můj Bože, nenech ji umřít. Můj Bože, prosím tě, ať neumře. Prosím tě, prosím tě, prosím tě, ať neumře. Bože, prosím tě, udělej něco, ať neumře. Udělám všechno, co chceš, když ji nenecháš umřít. Vzal sis dítě, ale ji nenech umřít – to bylo v pořádku, ale ji nenech umřít. Prosím tě, prosím tě, můj Bože, nenech ji umřít.

Ošetřovatelka otevřela dveře a kývla na mě prstem, abych šel dál. Vstoupil jsem za ní do pokoje. Catherine se na mě nepodívala, když jsem vešel dovnitř. Postavil jsem se vedle postele. Doktor stál u postele z druhé strany. Catherine se na mě podívala a usmála se. Naklonil jsem se nad ní a začal jsem brečet.

„Můj chudáčku milý,“ řekla Catherine velmi něžně. Byla celá šedivá.

„Už jsi v pořádku, Cat,“ řekl jsem. „Za chvíli budeš docela v pořádku.“

„Za chvíli umřu,“ řekla; pak byla chvíli zticha a pak řekla: „Nechci umřít.“

Vzal jsem ji za ruku.

„Nesahej na mě,“ řekla. Pustil jsem ji. Usnula. „Můj miláčku ubohý. Jen na mě sahej, jak chceš.“

„Uzdravíš se, Cat. Určitě budeš zase zdravá.“

„Chtěla jsem ti napsat dopis, abys ho měl, kdyby se něco stalo, ale nenapsala jsem ho.“

„Chceš, abych poslal pro kněze nebo abych k tobě někoho zavolal?“

„Jenom tebe chci,“ řekla. Potom za chvíli. „Nebojím se. Jenom prostě strašně nechci umřít.“

„Nesmíte tolik mluvit,“ řekl doktor.

„Dobře,“ řekla Catherine.

„Nepotřebuješ něco, Cat? Mám ti něco přinést?“

Catherine se usmála. „Ne.“ Potom za chvíli. „To, co jsme měli spolu, nebudeš dělat s jinou dívkou, ani jí nebudeš říkat to, co mně, že ne?“

„Nikdy.“

„Ale já nechci, abys neměl žádné dívky.“

„Nechci žádné.“

„Příliš mnoho mluvíte,“ řekl doktor. „Nemůžete mluvit. Pan Henry musí jít pryč. Bude moct přijít zase za chvíli. A vy neumřete. Nesmíte mít takové hloupé myšlenky.“

„Dobře,“ řekla Catherine. „Přijdu a budu s tebou v noci,“ řekla.

Mluvilo se jí velmi těžko.

„Prosím vás, jděte ven,“ řekl doktor. Catherine na mě zamrkala, v obličeji šedá.

„Zůstanu hned za dveřma,“ řekl jsem.

„Nedělej si starosti, miláčku,“ řekla Catherine. „Nemám ani trošku strach. Jenom je to strašně sprosté.“

„Má duše, drahá, statečná.“

Čekal jsem venku na chodbě. Čekal jsem dlouho. Ošetřovatelka přišla ke dveřím a šla ke mně. „Bojím se, že paní Henryové je velice špatně,“ řekla. „Mám o ni strach.“

„Je mrtvá?“

„Je v bezvědomí.“

Asi krvácela pořád a pořád. Nemohli to zastavit. Šel jsem dovnitř do pokoje a zůstal jsem u Catherine, dokud neumřela. Celou tu dobu byla v bezvědomí a umírání jí netrvalo dlouho.

Venku na chodbě jsem promluvil s doktorem. „Můžu ještě teď v noci něco zařídit?“

„Ne. Nemůžete. Mám vás odvézt do hotelu?“

„Ne. Děkuji vám. Zůstanu chvíli tady.“

„Já vím, že nejde nic říct. Nemohu vám ani povědět –“

„Ne,“ řekl jsem. „Neříkejte nic.“

„Dobrou noc,“ řekl. „Nechcete, abych vás odvezl do hotelu?“

„Ne. Děkuji vám.“

„Nic jiného se nedalo dělat,“ řekl. „Operací vyšlo najevo –“

„Nechci o tom mluvit,“ řekl jsem.

„Rád bych vás zavezl do hotelu.“

„Ne. Děkuji vám.“

Odešel chodbou. Šel jsem ke dveřím do pokoje.

„Teď tam nesmíte,“ řekla jedna z ošetřovatelek.

„Ale ano, smím,“ řekl jsem.

„Teď ještě ne.“

„Jděte pryč,“ řekl jsem. „Ta druhá taky.“

Ale když jsem je dostal ven a zavřel dveře a zhasl, nebylo to k ničemu. Bylo to, jako kdybych dával sbohem soše. Za chvíli jsem se zvedl, odešel jsem ven z nemocnice a šel jsem zpátky do hotelu v dešti.

Otázky k textu

1. Proč hlavní hrdina odmítl pomoc od lékaře?

2. Jak Catherin vnímá poslední chvíle svého života?
3. V jakých životních situacích se člověk může dostat na psychické dno?
4. Vytvořte gramatický protiklad ke slovu **milý** a užitě ho ve větě.
5. Vysvětlete vznik slova **ošetřovatele**.

Komu zvoní hrana

„Guapa,“ řekl Marii a uchopil ji za obě ruce. „Poslyš, nepůjdeme spolu do Madridu?“

V té chvíli se rozplakala.

„Ne, guapa, neplač. Poslyš. Nepůjdeme do Madridu, ale budu s tebou vždycky, ať půjdeš kamkoli. Rozumíš?“

Neodpověděla, přitiskla hlavu k jeho tváři a objala ho oběma pažemi.

„Dobře poslouvej, co ti řeknu, králíčku,“ řekl. Věděl, že je každá vteřina drahá, a hodně se potil, ale tohle říct musí a ona to musí pochopit. „Ty teď půjdeš, králíčku. Ale já jdu s tebou. Dokud bude žít jeden z nás, budeme žít oba. Rozumíš?“

„Ne, já zůstanu u tebe.“

„Ne, králíčku. Co teď udělám, musím udělat sám. S tebou bych to nemohl dost dobře udělat. Jestli půjdeš ty, tak půjdu i já. Copak nechápeš, jak to je? Ať je kdokoli z nás kdekoli, jsme tam oba.“

„Zůstanu s tebou.“

„Ne, králíčku. Poslyš. Tyhle věci lidi nemůžou udělat spolu. To musí udělat každý sám. Ale jestli půjdeš, půjdu vlastně s tebou. Takhle půjdu i já. Já vím, že hezky půjdeš. Protože jsi hodná a milá. Pujdeš za nás za oba.“

„Ale bude to lehčí, když zůstanu u tebe,“ řekla. „Pro mě to bude lepší.“

„Ano. Proto buď tak hodná a jdi. Udělej to pro mne. Protože tohle udělat můžeš.“

„Ale ty to nechápeš, Roberto. Co se mnou bude? Pro mě je horší odejít.“

„Jistě,“ řekl. „Je to pro tebe těžší. Ale já jsem taky ty.“

Neodpověděla.

Pohlédl na ni, celý zpocený, a na svá slova vynaložil větší úsilí než na cokoli v životě.

„Běž hezky za nás oba,“ řekl. „Nesmíš být sobecká, králíčku. Musíš plnit svou povinnost.“

Zavrtěla hlavou.

„Ty jsi teď já,“ řekl. „Jistě že to cítíš, králíčku. Králíčku, poslyš,“ řekl. „Opravdu, takhle jdu i já. Přísahám ti to.“

Neodpověděla.

„Tak teď už tomu rozumíš,“ řekl. „Vidím, že je ti to už jasné. Tak hezky běž. Dobře. Tak už běž. Právě si řekla, že půjdeš.“

Neřekla však nic.

„Tak ti děkuju. Teď hezky půjdeš, rychle a daleko, a v tobě půjdeme oba. Polož semhle ruku. Skloň hlavu. Ne, skloň ji. Tak je to správně. A já položím ruku tamhle. Dobře. Jsi strašně hodná. Už na nic nemysli. Teď děláš to, co máš. Teď jsi poslušná. Neposloucháš mě, ale nás oba. Moje já v tobě. Jdeš za nás za oba. V tobě jdeme oba. Jak jsem ti to slíbil. Jsi moc hodná, že jdeš, a moc milá.“

Kývl hlavou na Pabla, který se na něho nenápadně díval od stromu, a Pablo se vydal k nim. Palcem dal znamení Pilar.

„Půjdeme do Madridu jindy, králíčku,“ řekl. „Opravdu. Teď vstaň a jdi a tak půjdeme oba. Vstaň. Rozumíš?“

„Ne,“ řekla a objala ho pevně kolem krku.

Mluvil klidně a rozvázně, ale velmi rozhodně.

„Vstaň,“ řekl. „Teď jsi i já. Jsi všechno, co tu ze mě zbude. Vstaň.“

Pomalů vstala, s plácem a s hlavou skloněnou. Pak prudce klesla k němu, a když pak řekl: „Vstaň, guapa,“ znovu vstala, pomalu a unaveně.

Pilar ji držela za paži a Maria stála.

„Vámonos,“ řekla Pilar. „Nepotřebuješ nic, inglés?“ Podívala se na něho a zavrtěla hlavou.

„Ne,“ odpověděl a mluvil dál k Marii.

„Tohle není žádné loučení, guapa, protože my nebudeme od sebe. Měj se v Gredosu dobře. Jdi už. Buď hodná a jdi. Ne,“ mluvil pořád klidně a rozvázně a Pilar zatím dívku odváděla. „Neotáčej se. Vlož nohu do třmene. Ano, nohu do třmene. Pomoz jí do sedla,“ řekl Pilar. „Zvedni ji do sedla. Teď se vyhoupni.“

Celý zpocený otočil hlavu, podíval se dolů po stráni, pak se zase zahleděl tam, kde dívka seděla v sedle a Pilar stála vedle ní a za nimi Pablo. „Jedťe už,“ řekl Robert Jordan.

„Jedť.“ Pablo udeřil koně koženým proutkem přes zadek a zdálo se, jako by se Maria pokoušela svést ze sedla, ale Pilar s Pablem jeli těsně při ní, Pilar ji držela a všichni tři koně začali stoupat úžlabinou.

Maria se otočila a zavolala: „Roberto! Dovol mi zůstat! Dovol mi zůstat!“

„Já jsem s tebou,“ zavolal Robert Jordan. „Já jsem s tebou. Jsme tam oba. Jedť!“ Pak mu zmizeli z očí za ohbím úžlabiny.

Otázky k textu

1. Jaké období zachycuje ukázka a které země se týká?
2. Proč Roberto poslal Marii pryč?
3. Z jakého důvodu Roberto říkal Marii, že jedou oba?
4. Na základě kontextu přeložte slova **vámonos** a **inglés**.
5. V prvních 10 řádcích zdůvodněte interpunkci.

Erich Maria Remarque (1898 – 1970), [erich maria remark]

Německý spisovatel, autor antimilitaristicky zaměřených románů, pocházel z rodiny kniháře, občansky se jmenoval Erich Paul Remark, v 18 letech odešel jako dobrovolník na frontu a po válce prošel řadu zaměstnání – byl účetním, obchodním cestujícím, učitelem, varhaníkem, novinářem, závodil v automobilu a věnoval se literatuře. Od roku 1937 žil v emigraci v USA a Švýcarsku, kde se po druhé světové válce trvale usadil a zemřel.

Dílo:

Tři kamarádi – děj je vložen do doby před nástupem Hitlera k moci v Německu, tři kamarádi z 1. světové války (Robby Lohkamp, Gottfried Lenz, Otto Köstner) začali podnikat, docela se jim dařilo, ale neustále je pronásledovaly hrůzy z války a cítili se vnitřně prázdní, takže se jim útěchou stala práce a alkohol. Jednoho dne závodili se svým starým závodním autem Karlem a seznámili se s konkurenční posádkou, kde byla i Patricie Hollmannová a stala se jejich přítelkyní. Život kamarádů dostal nový smysl, ovšem záhy přátelství mezi Patricií a Robbym přerostlo v lásku a on se dozvěděl o její plicní chorobě, kterou získala vlivem nedostatku potravy za války, brzy nastalo chrlení krve, Patricie chřadla, kamarádi sehnali peníze na léčení a poslali ji do sanatoria. Poté se autoopravna dostala do finančních problémů, Robby si přivydělával taxikářením a hraním po lokálech, Lenz přišel o život – byl zastřelen partou fašistických výrostků. Patriciin stav se horší a umírá v Robbyho náručí za velkých bolestí. Svět pro oba zbývající kamarády opět ztratil smysl.

Na západní frontě klid – román vyšel poprvé v roce 1928, byl velmi úspěšný, přeložen do více jak dvanácti jazyků, děj se odehrává za první světové války na bojišti západní fronty. Pavel Bäumer s několika dalšími spolužáky podlehnou nacionalistické propagandě a vlasteneckému nadšení svého profesora tělocviku a přihlásí se jako dobrovolníci do armády, ale už během desetidenního výcviku ztrácejí iluze, ve válce těžce strádají, Pavel postupně přichází o kamarády a největší ztrátou se pro něho stává smrt nejlepšího přítele Katzinského, který mu pomáhal projít válečným strádáním. Ani Pavel válku nepřežije, umírá v den, kdy velitelství podává zprávu: Na západní frontě klid.

Čas žít, čas umírat

Černý obelisk

Noc v Lisabonu

Ukázky

Tři kamarádi

Příští dny nepřetržitě sněžilo. Pat měla horečku a musela zůstat ležet. Mnoho lidí v sanatoriu mělo horečku.

„To je počasím,“ říkal Antonio. „Příliš teplo a k tomu ten jižní teplý vítr. Právě počasí, aby člověk dostal horečku.“

„Miláčku, jdi trochu ven,“ řekla Pat. „Umíš lyžářit?“

„Ne. Jak bych to uměl? V životě jsem nebyl na horách.“

„Antonio tě to naučí. Baví ho to. Má tě rád.“

„Mnohem raději zůstanu tady.“

Napřímila se v posteli. Noční košile jí spadla z ramenou. Byla strašně útlá. Taky šíje byla zpropadeně útlá.

„Robby,“ řekla, „udělej mi to kvůli. Nechci, abys tu vysedával na nemocniční posteli. Včera a především toho bylo už víc než dost.“

„Sedím tu rád,“ odpověděl jsem. „Nemám nejmenší chuť chodit venku, když sněží.“

Hlasitě oddechovala a slyšel jsem nepravidelné šelestění dechu. „Jsem v tomhle zkušenější než ty,“ řekla a opřela se o lokty. „Bude to lepší pro nás oba. Uvidíš, že jsem měla pravdu.“ Namáhavě se usmála. „Dnes odpoledne a večer se tu ještě nasedíš až dost. Ráno mě to zneklidňuje, miláčku. Ráno, když má člověk horečku, vypadá hrozně. Večer je to docela jiné. Jsem povrchní a hloupá – nechci být ošklivá, když mě vidíš.“

„Ale Pat!“ Vstal jsem. „Dobrá tedy, na chvíli si vyjdu ven s Antoniem. V poledne se zase k tobě vrátím. Doufám, že si na lyžích nepolámu všechny kosti.“

„Rychle se to naučíš, miláčku.“ Z její tváře zmizelo úzkostlivé napětí. „Budeš brzy skvěle jezdit.“

„A ty mě odtud chceš velmi brzy skvěle vystrnadit,“ řekl jsem a políbil ji. Ruce měla vlhké a horké a rty suché a rozpraskané.

Antonio bydlil ve druhém poschodí. Půjčil mi boty a lyže. Padly mi, protože jsme byli stejně velcí. Šli jsme na cvičnou louku, která se prostírala kousek za vsí. Antonio se na mne cestou zkoumavě podíval. „Horečka člověka zneklidní,“ řekl. „V takových dnech se tu už často staly zvláštní věci.“ Položil lyže před sebe a připevnil si je. „Nejhorší je čekání a bezmocnost. To člověka pomátne a odrovná.“

„Zdravé taky,“ odvětil jsem. „Dívat se na to a být přitom bezmocný.“

Přikývl. „Někteří z nás pracují,“ pokračoval, „někteří přečtou všechno, co je v knihovně. Ale z mnohých se stanou opět školáčky a ulejují se z povinného klidu na lůžku, jako se kdysi ulejuvali z tělocviku, a s ustrašeným hihňáním se skrývají do obchodů a cukráren, když jde náhodou kolem lékaře. Tajné kouření, tajné pití, zakázané pozlátka, klepy a hloupé kousky – tím se zachraňují před prázdnotou dní. A před pravdou. Dětské, lehkomyšlné a snad i kritické ignorování smrti. Ale co jim koneckonců zbývá?“

Ano, pomyslel jsem si, co jiného nám všem koneckonců vlastně zbývá.

„Tak co, zkusíme to?“ zeptal se Antonio.

„Ano.“

Ukázal mi, jak se přidělávají lyže a jak se udržuje rovnováha. Nebylo to těžké. Dost často jsem upadl, ale pak jsem si na to poněmhu zvykl a už mi to trochu šlo. Za hodinu jsme toho nechali. „Pro dnešek dost,“ řekl Antonio. „Večer to budete cítit ve svazech.“ Odepjal jsem si lyže a cítil jsem, jak mi mocně pulsuje krev.

„Bylo dobře, že jsme byli venku, Antonio,“ řekl jsem. Přikývl. „Můžeme si takhle vyrazit každé dopoledne. Člověk při tom přijde na jiné myšlenky.“

„Což abychom se někde něčeho napili?“ zeptal jsem se.

„Můžeme. U Fosterů mají dubonnet!“

Otázky k textu

1. Proved'te zpětnou reprodukci textu.
2. Co je to přátelství?
3. Odůvodněte pravopis **s**, **z** na počátku slova – **zpropadeně, zkušenější, zkoumavě, skončit**.
4. Vytvořte větu, v níž použijete název **restaurace** ze závěru textu a zdůvodněte jeho pravopis.

5. Zdůvodněte pravopis **i, y** v posledním odstavci.

Na západní frontě klid

Večer se koupáme. V ten čas jdou podél břehu tři ženy. Jdou pomalu a neodvracejí se, ač nemáme plavky.

Leer na ně pokřikuje. Smějí se a zastavují, aby se na nás podívaly. Voláme na ně lámanou francouzštinou věty, které nám právě napadají, spěšně, aby nám neodešly. Nejsou to právě jemné věci, ale kde je máme tady nabrat.

Je mezi nimi štíhlá bruneta. Její zuby blýskají, když se směje. Má rychlé pohyby, sukně bije měkce do jejích nohou. Ačkoli je voda studená, jsme hodně rozčileni a snažíme se je zaujmout, aby neodešly. Pokoušíme se vtipkovat a ženy odpovídají, aniž jim rozumíme; smějeme se a kýváme. Tjaden je rozumnější. Běží do domu, přinese komisárek a ukazuje jej.

To působí. Kývají a ukazují, že máme plavat na druhou stranu. Ale nesmíme. Je zakázáno vstoupit na druhý břeh. Na mostech stojí všude strážé. Bez průkazu se nedá nic dělat. Vykládáme jim tedy, aby přišly k nám; vrtí však hlavami a ukazují na mosty. Ani je nepustí.

Obracejí se, jdou pomalu podle kanálu proti proudu stále po břehu. Plaveme zároveň s nimi. Po několika stech metrů odbočují a ukazují na dům, vykukující ze stromů a keřů. Leer se ptá, jestli tam bydlí. Smějí se – ano, to je jejich dům. Voláme na ně, že přijdem, až nás strážé nebudou vidět. V noci. Dnes v noci.

...

Domovní dveře jsou otevřeny. Naše boty dělají pěkný rámus. Otevrou se dveře, vyrazí z nich světlo a jakási žena polekaně vykřikne. Šeptáme: „Pst, pst – camarade – bon ami“ – a zvedáme jako zaklínadlo své balíčky.

I druhé dvě se ukázaly, dveře se otevrou dokořán a světlo nás ozařuje. Poznají nás a všechny tři se nevázaně smějí našemu úboru. Smějí se ve dveřním rámu, až se ohýbají. Jak plavné jsou jejich pohyby!

„Un moment -.“ Zmizí a házejí nám kusy šatů, které kolem sebe jen tak otáčíme. Pak smíme dovnitř. Ve světnici svítí malá lampička, je tam teplo a voní nějaký parfum. Rozbalujeme balíčky a rozdáváme je. Oči se jim lesknou, je vidět, že mají hlad.

Pak padne na všechny jakási rozpačitost. Leer naznačuje gesty jídlo. Tu do nich vjede opět život, přinesou talíře a nože a vrhnou se na jídlo. Každý plátek salámu zdvihnají, prve než jej snědí, s obdivem do výše, a my k tomu pyšně přihlížíme.

Zhrnují nás řečmi – mnoho tomu nerozumíme, ale slyšíme, že to jsou laskavá slova. Snad taky vypadáme příliš mladě. Štíhlá bruneta mi hladí vlasy a říká, co říkají všechny francouzské ženy: „La guerre – grand malheur – pauvres garçons.“

Tisknu pevně její paži a kladu ústa do její dlaně. Její prsty obepínají můj obličej. Těsně nade mnou jsou její rozčilující oči, něžná hnědá pleti a rudé rty. Ústa vyslovují slova, kterým nerozumím. Nerozumím zcela ani očím, říkají víc, než jsme očekávali, když jsme sem přišli.

Vedle jsou světnice. Cestou vidím Leera, tiskne se pevně k blondýnce a hlučně hovoří. Vyzná se v tom přec. Ale já – já jsem ztracen v nějaké tiché, vírné dálce a oddávám se jí. To, co chci, je podivuhodně smíšeno ze žádosti a z unikání.

Dostávám závrť, není tu nic, oč se zachytit. Boty jsme nechali přede dveřmi, dali nám místo nich pantofle, a tak tu není nic, co by mi vrátilo vojenskou jistotu a drzost: ani puška, ani opasek, ani blůza, ani čapka. Nořím se do neznáma, ať se stane, co stane – neboť mám přece jen trochu strachu, přese všechno.

...

„Dej mi svou adresu! Kate, pro všechny případy. A tady je má, napíšu ti ji.“
Zastrčím si cedulku do náprsní kapsy. Jak jsem už teď opuštěn, ač sedí ještě vedle mne. Nemám si picnout rychle ještě jednu do nohy, abych mohl zůstat s ním?

V Katovi to náhle zakleptá, a on zezelená a zežloutne. „Půjdeme dál,“ koktá.
Vyskočím, hoře touhou mu pomoci, zvednu ho a dám se do běhu, pomalého, dlouhého běhu, aby to jeho nohou příliš neházelo. Mám vyschlo v krku, před očima se mi dělají rudé a černé mžítiky, když se zaťatými zuby, škobrtaje nemilosrdně dál a dále, dojdou konečně na obvaziště. Tam se pode mnou kolena podlomí, ale mám ještě tolik síly, že padnu na tu stranu, kde je Katova zdravá noha.

Po několika minutách opět pomalu vstanu. Nohy i ruce se mi silně třesou a jen s namáháním najdu čutoru, chtěje si vzít lok čaje. Rety se mi při tom třesou. Ale usmívám se – Kat je v úkrytu.

Po chvíli rozeznávám příval zvuků, deroucích se mi do ucha.

„To sis moh uspořít,“ říká nějaký saniťák.

Nerozumím a hledím na něho.

Ukazuje na Kata. „Vždyť je po něm.“

Nerozumím mu. „Má ránu v holenní kosti,“ říkám.

Saniťák se zastaví. „I to ještě –“

Obrátím se. Oči mám stále ještě zakalené, pot mi znovu vyrazil a teče přes víčka.

Setru jej a podívám se na Kata. Leží tiše. „Omdlel.“

Saniťák tiše zahvízdá: „V tom se zas vyznám já líp. Je po něm. Vsadím se s tebou, oč chceš.“

Vrtím hlavou: „Vyloučeno! Ještě před deseti minutami jsem s ním mluvil. Omdlel.“

Katovy ruce jsou teplé, chytím ho za ramena, abych ho třel čajem. Tu cítím, že mi prsty vlhnou. Když je vytáhnu zpod jeho hlavy, jsou krvavé. Saniťák hvízdne zase mezi zuby. „Vidíš –.“

Kat dostal cestou, aniž jsem to zpozoroval, střepinu do hlavy. Je tam jenom malá dírečka, musila to být malinkatá, zbloudilá střepinka. Stačila ale. Kat je mrtev.

Pomaloučkami vstávám.

„Vezmeš si jeho legitimaci a jeho věci?“ ptá se mne frajtr.

Kývám a dostávám to.

Saniťák se diví. „Snad nejste příbuzní?“

Ne, my nejsme příbuzní. Ne, my nejsme příbuzní.

Jdu? Mám ještě nohy? Zdvihnu oči, bloudím jimi v kruhu a otáčím se s nimi, v jediném kruhu, v jediném kruhu, až se zastavím. Všecko je jako jindy. Jenom zeměbranec Stanislav Katczinsky umřel.

Přeložil B. Mathesius

Otázky k textu

1. Vysvětlete, kdo byl Katczinski.

2. V poslední ukázce vyhledejte několikanásobné větné členy.
3. U slova **holenní** zdůvodněte pravopis dvojího n.
4. Vyhledejte nespisovná slova v poslední části ukázky.
5. Jaké druhy vět rozlišujeme z hlediska jejich užití?

Romain Rolland (1866 – 1944), [romen rolan]

Francouzský spisovatel, dramatik, publicista a hudební historik, dostal Nobelovu cenu za literaturu v roce 1915. Narodil se v rodině notáře, vystudoval historii v Paříži, později v Římě, od roku 1912 se věnoval pouze literatuře, hudební kritice a veřejné činnosti, na Sorbonně přednášel dějiny hudby. Byl pacifista, v roce 1938, kdy byla naše republika ohrožena, vyzýval státníky, aby nedopustili rozbití Československa a protestoval proti mnichovské zradě a fašistické okupaci republiky.

Dílo:

Život Beethovenův

Život Michelangelův

Život Tolstého

Život Gándhího

Jan Kryštof – je román „řeka“, koncipován jako hudební skladba, je fiktivní životopis geniálního skladatele, inspirován Beethoovenem, ale vyskytují se zde i motivy ze života jiných skladatelů.

Petr a Lucie – je příběh tragické lásky inspirovaný bombardováním Paříže na Velký pátek roku 1918, při němž zahynuli i Rollandovi přátelé – mladý malíř a jeho žena. Děj novely se odehrává během dvou měsíců. Během náletu se osmnáctiletý Petr setkal v metru s Lucií, za bombardování vznikla panika a vlna lidských těl je přitiskla těsně k sobě, drželi se za ruce a nepromluvili ani slovo, pak se dlouho neviděli, ale stále na sebe mysleli. Petr byl syn ze zámožné rodiny, za půl roku měl být povolán do armády, ale válku upřímně nenáviděl, Lucie byla dcera tovární dělnice, nemohla dostudovat malířství z existenčních důvodů a živila se malováním kýčů dle zakázek. Chtěli se zasnout, ale už to nestihli, chrám, kde byli na koncertě, byl bombardován a oni zemřeli pod jeho troskami.

Dobrý člověk ještě žije

Ukázky

Petr a Lucie

Březen se vrátil a s ním delší den a první ptačí zpěvy. Ale zároveň s délkou dnů vzrůstaly také příšerné válečné plameny. Vzduch se horečně tetelil očekáváním jara a očekáváním zkázy. Bylo slyšet, jak sílí obludné dunění a jak se srážejí zbraně miliónů nepřátel, shromažďovaných již několik měsíců za hrázemi zákopů a přichystaných zaplavit jako bouřlivý mořský příboj celou střední Francii i s hlavním městem. Stín děsivých pověstí předcházel tuto pohromu: fantastické zprávy o otravných plynech, o jedech, jimiž bude naplněn všechen vzduch a jež prý se snesou na celé rozsáhlé kraje a všechno živé v nich zničí jako dusivá oblaka ze sopky Mont Pelée. Také návštěvy německých letadel, čím dál tím častější, dovedně udržovaly vzrušení v celé Paříži.

Petr a Lucie se stále vzpírali vědět něco z toho, co se dalo v jejich okolí; ale mírná všeobecná rozjitřenost, kterou bezděky vdechovali také oni v tom vzduchu obtěžkaném hrozbami, rozněcovala touhu, jež kvasila v jejich mladých tělech. Tři válečná léta nakazila evropské duše mravní lehkomyšlností; ta vnikala i do duší nejpočetnějších. A Petr ani Lucie neměli náboženské víry. Ale byli chráněni jemností svých srdcí, svým pudovým studem. Jenže potají se rozhodli, že se jeden druhému oddají, ještě než je od sebe oddělí slepá lidská krutost. Ještě si to neřekli. Až jednou večer. Jednou nebo dvakrát týdně zůstávala Luciina matka v továrně na noční práci. V takových nocích Lucie, aby nebyla v pusté městské čtvrti sama doma, spávala v Paříži u přítelkyně. Nikdo ji nehlídal. A milenci využívali této volnosti a trávili část večera spolu; a někdy si také zašli na skrovnou večeři do některé restaurace. Když tak jednou v polovici března vyšli od večeře, uslyšeli signály leteckého poplachu. Uchýlili se jako před náhlým lijákem do nejbližšího krytu a chvíli se bavili pozorováním svých náhodných sousedů. Protože však nebezpečí se zdálo ještě daleko nebo snad již zažehnáno, třebaže nic neoznamovalo konec poplachu, Petr a Lucie se vydali, vesele žvatlajíce, zase na cestu, protože se nechtěli vrátit domů příliš pozdě. Šli starou, tmavou a úzkou uličkou nedaleko od sv. Sulpicia. Zrovna prošli kolem fiakru, stojícího před širokými vraty; kůň i kočí spali. Sotva ušli asi dvacet kroků po protějším chodníku, všechno kolem nich se náhle zatřásl: oslňující rudý záblesk, rachotivě hromové zadunění, déšť vytrhaných prejzů a rozbitých oken. Vy výklenku domu, který v těch místech prudce vybíhal do uličky, se přitiskli ke zdi a jejich těla se křečovitě objala. V záři toho záblesku viděli ve svých očích lásku i hrůzu. A když je zahalila zase noc, Luciin hlas zaprosil:

„Ne! Já ještě nechci!“

A Petr ucítil na rtech její rty a vášnivé zuby. Stáli tak v objetí, chvějíce se v temnotách ulice. Na několik kroků od nich lidé vyběhnoucí z domů vytažovali z trosek rozbitého fiakru dokonávajícího kočího; potom šli zrovna kolem nich; z nešťastníkovy těla kapala krev. Petr a Lucie stáli strnulí hrůzou a přitisknutí k sobě tak těsně, že se jim potom, když se v nich probudilo zase vědomí, zdálo, že jejich těla byla v tom objetí nahá. Uvolnili si ruce a rty semknuté jako kořeny a vpíjející milovanou bytost. A oba se najednou rozechvěli.

„Pojďme domů!“ řekla Lucie, zachvácená jakousi posvátnou hrůzou.

A odváděla ho.

„Lucie, pravda, že mě nenecháš odejít z tohoto života, dokud...?“

„Ó Bože!“ řekla Lucie, tisknouc mu ruku, „taková myšlenka by byla horší než smrt!“

„Miláčku!“ řekli si oba.

Znovu se zastavili.

„Kdy budu tvůj?“ zeptal se. (Nebyl by se odvážil zeptat: „Kdy budeš má?“)

Lucie si toho všimla a dojalo ji to.

„Miláčku drahý,“ řekla mu. „Již brzy! Nespěchej! Jistě po tom netoužíš víc než já! Zůstaňme nějaký čas ještě tak... Je to tak krásné...! Ještě tento měsíc, až do konce...!“

„Do velikonoc?“ zeptal se. (Velikonoce byly toho roku posledního března.)

„Ano! Do Vzkříšení.“

„Ach,“ zvolal Petr, „před vzkříšením je vždycky smrt.“

„Mlč!“ zvolala a zapečetila mu ústa svými rty.

Pustili se.

„Dnes večer to bylo naše zasnoubení,“ řekl Petr.

Opírajíce se jeden o druhého a kráčejíce tmou, tiše plakali láskou. Na zemi jim pod kroky skřípalo rozbité sklo a dlažba krvácela. Kolem jejich lásky číhala smrt a noc. Ale nad jejich hlavami, nahoře mezi černými zdmi ulice, sbíhajícími se jako vysoký komín, v lůně nebes bušilo jako v čarovném kruhu srdce hvězdy...

A hle! Hlasy zvonů zpívají, světla se znovu rozžehují a ulice zase ožívají! Vzduch je prost nepřátel. Paříž volně dýchá.

Otázky k textu

1. Převyprávějte celý příběh Petra a Lucie.
2. Z jakého důvodu autor nechává zemřít oba hrdiny právě v chrámě?
3. Proč se píše ve slově **evropském** malé písmeno a uveďte slovo příbuzné, kde by se užilo velké.
4. Co je to **fiakr**?
5. Proč autor užil v jednom případě **Vzkříšení** a v druhém **vzkříšení**?

Jan Kryštof

Bylo mu zajistit si co možná nejdříve živobytí. Kryštofovi zbývalo pět franků. Odhodlal se, ač se mu to příčílo, že se pozeptá svého hostitele, tlustého hostinského, nezná-li ve čtvrti lidi, jimž by mohl dávat hodiny na piano. Tento muž měl již v nevalné vážnosti nájemníka, který jedl jen jednou za den a mluvil německy; ztratil všechnu úctu, když zvěděl, že je to jen hudebník. Byl Francouz starého pokolení, kterému hudba je darebným zaměstnáním. Dobral si ho:

„Na piano!... Vy na to bříkáte? Tě bůh!... Ale je to přece jen zvláštní, provozovat tohle řemeslo ze záliby! Na mne každá hudba působí dojmem, jako kdyby pršelo... Ostatně mohl byste mě snad naučit. Copak vy byste tomu řekli?“ zvolal, obrátiv se k dělníkům, kteří tu popíjeli.

Zasmáli se hlučně.

„To je hezké řemeslo,“ řekl jeden. „Člověk se při něm neušpiní. A pak dámám se to líbí.“

Kryštof rozuměl špatně francouzsky a ještě hůře ústípkům: shledával slova; nevěděl, má-li se zlobit. Ženě hostinského ho bylo líto:

„Ale, ale, Filipe, ty mluvíš do větru,“ řekla svému muži. – „Přece jen snad,“ pokračovala, obrátivši se ke Kryštofovi, „by se našel někdo, kdo by vás mohl potřebovat.“

„Kdopak?“ tázal se muž.

„Malá Grassetová. Víš, koupili jí piano.“

„Ach! ti fouňové! Máš pravdu.“

Sdělili Kryštofovi, že jde o dcerku řezníkovu: rodiče z ní chtěli mít slečnu; souhlasili by, aby brala hodiny, byť jen proto, aby o tom lidé mluvili. Žena hostinského slíbila, že si to vezme na starost.

Druhého dne řekla Kryštofovi, že ho chce řeznice vidět. Šel k ní. Našel ji za pultem uprostřed zvířecích mrtvol. Tato krásná žena s kvetoucí pletí, se sladoučkým úsměvem se zatvářila důstojně, když zvěděla, proč přichází. Ihned přistoupila k otázce platu, dodávajíc spěšně, že na to nechce mnoho vynaložit, protože piano je věc příjemná, ale nikoli nezbytná; nabídla mu frank za hodinu. Načež se Kryštofa nedůvěřivě zeptala, zdali se aspoň v hudbě dobře vyzná. Zdálo se, že se upokojuje, a stala se vlídnější, když odpověděl, že nejen se v ní vyzná, nýbrž že také skládá: její ješitnosti bylo tím polichoceno; slíbila si, že rozhlásí po čtvrti novinku, že se její dcera učí u hudebního skladatele.

Když se Kryštof nazítlí uzřel, jak sedí u klavíru – hrozného nástroje, koupeného příležitostně, který zněl jako kytara -, s řeznickou dcerkou, jejíž krátké a tlusté prsty klopýtaly po klávesách, která byla neschopna rozeznat jeden tón od druhého, která se kroutila nudou, která mu od prvních minut zívala do obličeje, - když se musil podvolit dozoru matčinu a rozhovoru s ní, jejím myšlenkám o hudbě a o hudební výchově -, cítil se tak ubohý, tak uboze ponížený, že neměl již ani síly, aby se zlobil. Vracel se s pokleslou myslí; někdy večer nemohl ani večeřet. Jestliže za několik týdnů klesl až sem, jak hluboko ještě poklesne nadále? K čemu mu bylo, že se vzbouřil proti nabídce Hechtově? To, co přijal, bylo ještě potupnější.

Když byl jednou večer v svém pokoji, polily ho slzy; vrhl se zoufale před svým ložem na kolena, modlil se... Ke komu se modlil? Ke komu se mohl modlit? Nevěřil v Boha, věřil, že není vůbec Boha... Ale musil se modlit, musil se modlit k sobě. Jen lidé prostřední se nikdy nemodlí. Neznají potřebu silných duší uchýlit se do své svatyně. Po potupách ve dne pociťoval Kryštof ve zvučícím tichu svého srdce přítomnost své věčné Bytosti. Vlny bědného života se zmítaly pod Ní: co bylo společného mezi tímto životem a jí? Všechny bolesti světa, chtějící vztekle ničit, se tříštily o její skálu. Kryštof slyšel bít své tepny jako vnitřní moře; a hlas opakoval: „Věčný... Jsem... Jsem...“

Otázky k textu

1. Z jakého důvodu se měla řezníková dcera učit hrát na piáno? Charakterizujte měšťanskou společnost.
2. Vyjádřete se k životní situaci Jana Kryštofa a k jeho ideálům.
3. Zdůvodněte pravopis slova **Bůh**, lze ho použít i s malým počátečním písmenem?
4. Vyhledejte v textu podmínkové tvary.
5. Najděte synonymum ke slovu **uzřel**.

Jaroslav Hašek (1883 – 1923)

Český spisovatel a satirický žurnalista. Vystudoval obchodní akademii, stal se bankovním úředníkem, pak se začal toulat po Evropě, po návratu se začal věnovat literatuře, přispíval do mnoha zábavných časopisů, proslul svými bohémskými kousky, vysmíval se politickým poměrům v zemích Rakouska-Uherska. Za první světové války byl nasazen na ruskou frontu, přeběhl k Rusům, vstoupil do Rudé armády, stal se členem bolševické strany, pracoval ve vysokých stranických funkcích. Do vlasti se vrátil až v roce 1920, vážně onemocněl a zbytek života strávil v Lipnici nad Sázavou.

Dílo:

Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války – 4 díly, poslední díl Hašek nedokončil, protože zemřel, dopsal ho jeho přítel Karel Vaněk, ale nebyl již tak úspěšný, protože mu chyběl Haškov vtip a vypravěčské schopnosti. Švejk je ztělesnění lidového rozumu, vtipu, humoru i vytrvalého odporu, proti válce se brání svou „hloupostí“, doslova vykonává příkazy nadřízených, čímž často vyvolává zmatek a ukazuje na jejich nesmyslnost, román se skládá z jednotlivých příběhů ze Švejkova života, které vypráví svým kamarádům a důstojníkům. Po vypuknutí války Švejk bere berle, sedá na invalidní vozík a nechává se paní Müllerovou odvézt na vojnu, cestou neustále vykřikuje nežádoucí hesla, je zatčen a vyslýchán, pobývá i v blázinci, od polního kuráta Otty Katze odchází k nadporučíku Lukášovi, s nímž prožívá dobré i zlé, jsou odveleni na frontu, ale Švejk popíjí a ujede mu vlak, a tak se vydá ke své jednotce pěšky, cesta se mu ještě zkomplikuje dalšími zážitky, ale nakonec se na frontu mezi své dostane.

Trampoty pana Tenkráta

Můj obchod se psy

Ukázky

Dobrý voják Švejk před válkou - Švejk stojí proti Itálii

Švejk šel na vojnu se srdcem veselým. Jednalo se mu o to, aby užil na vojně nějakou legraci, a podařilo se mu uvést v úžas celou posádku v Tridentu i s hlavním velitelem. Švejk byl stále usměvavý, líbezný ve svém chování, a proto snad byl také stále zavřen.

A když vyšel z vězení, s úsměvem odpovídal na všechny otázky, s naprostým klidem opět šel se dát zavřít, spokojen ve svém nitru, že před ním mají strach všichni důstojníci celé posádky v Tridentu. Ne strach pro jeho hrubost, naopak strach z jeho uctivých odpovědí, z jeho uctivého počínání a laskavých přátelských úsměvů, z nichž jim bylo úzko.

Přijde inspekce do světnice, usměvavý Švejk sedí na kavalci a zdvořile zdraví: „Pochválen buď Pán Ježíš Kristus, poslušně prosím.“

Důstojník Walk zaskřípal zuby při pohledu na upřímný přátelský úsměv Švejkův a byl by mu s chutí rád opravil na hlavě čepici, aby mu seděla podle předpisu, ale teplý a vřelý pohled Švejkův zdržel ho ode všech projevů.

Do světnice vstoupil major Teller. Důstojník Walk přísně změřil mužstvo stojící u kavalců a řekl: „Vy, Švejk, přineste sem kvér!“

Švejk plní svědomitě rozkaz a přináší místo ručnice tele. Major Teller dívá se vztekle na líbezný nevinný rys v tváři Švejkově a spustí: „Vy nevěděte, co je to kvér?“

„Poslušně prosím, nevím.“ Už ho vedou do kanceláře. Přinášejí sem ručnici a strkají mu ji pod nos: „Co je tohle, jak se to jmenuje?“ – „Poslušně hlásím, že nevím.“

„To je kvér!“ - „Poslušně hlásím, že tomu nevěřím.“ Je zavřen a profous považuje za svou povinnost říci mu, že je osel. Mužstvo jde na těžké cvičení do hor, ale Švejk klidně a usměvavě sedí za mřížemi.

Poněvadž s ním nemohli nic pořídít, udělali z něho sluhu jednoročních dobrovolníků, pomáhal při obědě a při večeři v kasině.

Roznesl příbory, jídla, pivo a víno, skromně posadil se u dveří, kouřil cigaretu a občas pronesl: „Poslušně prosím, páni, že pan důstojník Walk je hodný pán, až moc hodný pán,“ a usměvavě vypouštěl do vzduchu kouř cigarety.

Přišla opět inspekce do kasina a nějaký nový důstojník měl to neštěstí, že otázel se u dveří skromně stojícího Švejka, ku které kumpanii patří.

„Poslušně hlásím, že prosím nevím“ – „Himlsakra, který regiment zde leží?“ – „Poslušně hlásím, že prosím nevím.“ – „Člověče, jak se jmenuje město se zdejší posádkou?“ – „Poslušně hlásím, že prosím nevím.“ – „Tak člověče, jak jste se sem dostal?“

S líbezným úsměvem, dívá se mile a neobyčejně příjemně na důstojníka, pravil Švejk: „Poslušně hlásím, že jsem se narodil, pak jsem chodil do školy. Nato jsem se učil truhlářem a také vyučil, potom mne přivedli do jedné hospody a tam jsem se musel svléknout do naha. Pak pro mne za pár měsíců přišli četníci a odvedli mne do kasáren. V kasárnách mne prohlídli a řekli: „Člověče, vy jste se opozdil o tři neděle s nastoupením vojenské služby, to vás zavřem.“ Optal jsem se jich proč, když jsem nechtěl jít na vojnu, že ani nevím, co to je voják. Přesto mne zavřeli, pak mne vsadili do vlaku a vozili sem tam, až jsme přišli sem. Nikoho jsem se neptal, co je to za regiment, co za kumpanii, co za město, abych nikoho neurazil, oni a hned při první execírce mne zavřeli, poněvadž jsem si v řadě zapálil cigaretu, ačkoliv nevím proč. Pak mne zavírali, kde jsem se objevil, tu že jsem ztratil bajonet, pak že bych byl málem zastřelil pana obršta na střelnici, až konečně sloužím pánům jednoročním dobrovolníkům.“

Dětský, jasný pohled vrhl dobrý voják Švejk na důstojníka, který nevěděl, má-li se smát či zlobit.

Přiblížil se Štědrý večer. Jednorocní dobrovolníci vystrojili si v kasině stromeček a po večeři pan obršt měl dojemnou řeč, že se Kristus narodil, jak všichni vědí, a že má radost z pořádných vojáků a že pořádný voják sám musí mít radost nad sebou...

A tu v tento slavnostní proslov zapadlo vroucí: „Bajó! Už je tomu tak!“

Pronesl to se zářící tváří dobrý voják Švejk, stojící nepozorovaně mezi jednorocními dobrovolníky.

Dobrý voják Švejk před válkou

Superarbitrační řízení s dobrým vojákem Švejkem

V každé armádě jsou darebáci, kteří nechťi sloužit. Těm milejší je, když se z nich stanou praobyčejní civilní mameluci. Tito prohnání chlapíci stěžují si, že mají například srdeční vadu, ačkoliv mají třeba jen zánět slepého střeva, jak se při pitvě dokáže. Takovým a podobným způsobem chtějí se zprostit své vojenské povinnosti. Ale běda jim! Je zde ještě superarbitrační řízení, které jim sakramentsky zatne žílu. Chlapík stěžuje si, že je „platfus“. Vojenský lékař předepíše mu Glauberovu sůl a klystýr a „platfus neplatfus“ běhá, jako by mu hlavu zapálil, a ráno ho zavraždí.

Jiný lotr stěžuje si, že má raka v žaludku. Položí ho na operační stůl a řeknou mu: „Při plném vědomí otevřít žaludek.“ Než to dořeknou, je po rakovině a zázračně uzdravený putuje do basy.

Superarbitrační řízení je dobrodiním pro armádu. Nebýt toho, každý druhý branec by se cítil nemocným a neschopným nosit tele.

Superarbitrace jest slovo původu latinského. Super = nad, arbitrace = zkoumati, pozorovati. Superarbitrace tedy „nadzkoumání“.

Dobře to řekl jeden štábní lékař: „Kdykoliv prohlížím maroda, činím tak z přesvědčení, že se nemá mluvit o „superarbitraci, nadzkoumání“, nýbrž o „superdubitare, nepochybování“, že takový marod je nade vši pochybnosti zdráv jako ryba. Z toho principu také vycházím. Předpisuji chinin a dietu. Za tři dny proboha prosí, abych je pustil z nemocnice. A když mezitím umře takový simulant, učiní tak naschvál, aby nás dopálil a nemusel si ten podvod odsedět. Tedy „superdubitare“, a ne „superarbitrace“. Pochybovati o každém do jeho posledního vzdechu.“

Když tedy dobrého vojáka Švejka chtěli superarbitrovat, záviděly mu to všechny kumpanie. Vězeňský profous, přinášeje mu oběd do vězení, řekl k němu: „Ty holomku, máš štěstí. Půjdeš z vojny domů, budeš superarbitrovanej jako jedna fiala.“

Ale dobrý voják Švejk řekl mu totéž co důstojnému kurátovi Augustinu Kleinschrodtovi: „Poslušně hlásím, že to, prosím, nejde. Jsem zdráv jako ryba a chci sloužit císaři pánu do posledního vzdechu.“

S blaženým úsměvem lehl si na kavalec. Profous hlásil toto vyjádření Švejkovo důstojníku ode dne, Müllerovi.

Müller zaskřípal zuby: „Lumpa naučíme,“ zvolal, „aby si nemyslel, že může zůstat na vojně; musí přinejmenším dostat skvrnitý tyfus, i kdyby se z toho zbláznil.“

Mezitím dobrý voják Švejk vykládal zavřenému soudruhu z kumpanie: „Já budu sloužit císaři pánu do posledního vzdechu. Když už jsem zde, tak zde zůstanu. Když jsem voják, tak musím sloužit císaři pánu a nikdo mne nesmí z vojny vyhnat, ani kdyby přišel pan generál a kopnul mne do zadnice a vyhodil z kasáren. Vrátil bych se k němu a řekl: „Poslušně hlásím, pane generál, že chci sloužit císaři pánu do posledního vzdechu a že se vracím ke kumpanii.“ A kdyby mne nechtěli tady, dám se

k maríně, abych aspoň na moři sloužil císaři pánu. A kdyby ani tam mne nechtěli a pan admirál i tam mne kop do zadnice, budu císaři pánu sloužit ve vzduchu."

V celých kasárnách panovalo však upřímné mínění, že dobrého vojáka Švejka vyženou z vojny! Dne 3. června přišli pro něho s nosítky do vězení, po zuřivém odporu přivázali jej řemenem k nosítkám a odnesli do garnizónní nemocnice. Kudy ho nesli, ozývalo se z nosítek jeho vlastenecké heslo: „Vojáci, nedejte mne, já chci dál sloužit císaři pánu!"

Dali ho na oddělení pro těžce nemocné a štábní lékař Jansa ho zběžně prohlédl: „Máš zvětšená játra a ztučnění srdce, Švejku. Tos to dopracoval, musíme tě pustit z vojny."

„Poslušně prosím," ozval se Švejk, „že jsem zdravý jako ryba. Co by si, poslušně hlásím, beze mne armáda počala! Poslušně prosím, že chci ke kumpanii a že budu dál sloužit císaři pánu věrně a poctivě, jak se na pořádného vojáka sluší a patří." Předepsali mu klystýr, a když mu jej dával saniťák Rusín Bočkovskij, tu dobrý voják Švejk v této choulostivé situaci řekl důstojně: „Bratře, nešetři mne, když jsem se nebál Taliánů, nebojím se ani tvého klystýru. Voják se nesmí bát ničeho a musí sloužit, to si pamatuj!"

Potom ho odvedli ven a na záchodě ho hlídal voják s nabitou ručnicí.

Nato uložili jej zase na postel a ošetřovatel Bočkovskij chodil kolem něho a vzdychal:

„Pšakrew, máš rodiče?"

„Mám."

„Odtud asi nevyjdeš, ty simulante." Dobrý voják Švejk dal mu pohlavek.

„Já simulant? Já jsem úplně zdravý a chci sloužit císaři pánu do posledního vzdechu."

Dali ho do ledu. Tři dny byl zabalen v ledových obkladcích, a když přišel štábní lékař a řekl k němu: „Nu, Švejku, půjdeš přece jen z vojny domů," prohlásil Švejk: „Poslušně prosím, pane štábarct, že jsem pořád zdravý a že chci sloužit dál."

Dali ho poznovu do ledu a za dva dny měla se sejít superarbitrační komise, která by jej zprostila navždy vojenské povinnosti.

Den před sejítím komise, když už byl napsán jeho propouštěcí list, dobrý voják Švejk dezertoval však z kasáren.

Aby mohl dál sloužit císaři pánu, musel utéci. Čtrnáct dní nebylo po něm ani slechu. Jaké bylo však překvapení všech, když po čtrnácti dnech v noci objevil se dobrý voják Švejk u vrat kasáren a hlásil tam hlídce se svým poctivým úsměvem na kulaté spokojené tváři: „Poslušně hlásím, že se jdu dát zavřít, poněvadž jsem dezertýroval, abych mohl dál sloužit císaři pánu až do posledního vzdechu."

Přání jeho se vyplnilo. Dostal půl roku, a když chtěl dál sloužit, přesadili ho do arzenálu, aby nabíjel střelnou bavlou torpéda.

Otázky k textům

1. Jakým způsobem Švejk nastoupil na vojnu?
2. Jaký je jeho přístup k vojenské službě?
3. Charakterizujte Švejka.
4. Charakterizujte autorův jazyk.
5. Vyhledejte v textu nespisovné tvary a upravte je do spisovné češtiny.

2. světová válka – 1939 -1945

Příčiny, charakter, smysl a výsledky druhé světové války

Druhá světová válka byla největším ozbrojeným konfliktem v lidských dějinách a mimořádně významnou událostí XX. století. Měla dalekosáhlé důsledky a promítla se do všech oblastí života společnosti. Druhá světová válka vznikla uvnitř kapitalistického světa v důsledku prudkého zostření rozporů mezi nerovnoměrně se rozvíjejícími kapitalistickými zeměmi. Úloha bezprostředního podněcovatele a útočníka připadla nejreakčnějším státům tehdejšího světa – nacistickému Německu, fašistické Itálii a militaristickému Japonsku. Válka se rozvíjela v odlišných, kvalitativně nových historických podmínkách. Nejdůležitější z nich byl vznik a existence Sovětského svazu. Hlavním a určujícím rozporem epochy zahájené vítězstvím Velké říjnové socialistické revoluce byl rozpor mezi dvěma protikladnými společenskými soustavami – kapitalismem a socialismem. Proto oba soupeřící imperialistické bloky (Velká Británie, Francie a Spojené státy americké – Německo, Itálie a Japonsko), byly přes závažné rozpory, jež je rozdělovaly, jednotné v úsilí zničit Sovětský svaz, zastavit revoluční proces a obnovit neomezenou moc kapitálu ve světě. Zatímco Francie a Velká Británie představovaly buržoazně demokratické společenské zřízení, patřily fašistické mocnosti, především nacistické Německo, k nejreakčnějším, nejšovinističtějším státům tehdejšího světa. Kulminačním bodem této politiky byla mnichovská dohoda čtyř mocností, jež vydala Československo na pospas hitlerovské zvěsti a fakticky otevřela cestu světovému válečnému konfliktu. Válka vypukla 1. září 1939. Fašistické mocnosti – Německo, Itálie, Japonsko a jejich spojenci – vedly od počátku do konce dobyvačnou, nespravedlivou válku. Velká Británie a Francie, jež vstoupily po přepadení Polska do války, nepodnikly žádná účinná opatření, jimiž by zastavily fašistickou agresi. Vedly tzv. „podivnou válku“, jež byla pokračováním mnichovské politiky. Když 22. června 1941 nacistické Německo přepadlo Sovětský svaz, začala Velká vlastenecká válka sovětského lidu a jeho armády. Dokázal zmobilizovat potřebné materiální a psychické zdroje země, učinil přítrž fašistické rozpínavosti a přivodil zásadní zvrat v celém průběhu druhé světové války. Odrazil počáteční nápor fašistických spojenců a ve vítězných bitvách u Moskvy, Stalingradu a Kurska vytvořil základní předpoklady nejen k vyhnání vetřelců ze své země, nýbrž i k osvobození porobených národů Evropy a Asie a k dovršení porážky nacistického Německa a militaristického Japonska. Také Velká Británie a Spojené státy americké, které vstoupily do války po japonském útoku na Pearl Harbor 7. prosince 1941, se zasloužily o porážku fašistického bloku.

Karel Čapek viz str. 169

William Styron (1925 – 2006)

Byl americký prozaik. Studoval na univerzitě, ale během vysokoškolských studií narukoval k námořnictvu, po válce působil krátce jako nakladatelský redaktor a pak se věnoval vlastní tvorbě. Dva roky pobýval v Evropě, ve Francii se oženil a pomáhal založit slavný časopis The Paris Review. Jeho prózy se zabývají otázkami rasových vztahů a otázkami souvisejícími s druhou světovou válkou a fašismem.

Dílo:

Sophiina volba - je psychologický román, Sophie prožila dětství a mládí v Polsku, vdala se za Kazimíra, který učil na stejné univerzitě jako její otec, porodila syna a dceru, žili s mužem šťastně. V listopadu 1939 byli zaměstnanci univerzity zatčeni a odvezeni do koncentračních táborů a pak zastřeleni, nato zemřela i její matka, o čtyři roky později byla zatčena i Sophie při pašování masa a deportována do Osvětimi, kde se musela rozhodnout, které ze svých dětí pošle do plynové komory, aby to druhé mohlo žít, poslala na smrt mladší Evičku. Jelikož vynikala znalostí němčiny, stala se sekretářkou velitele tábora Hösse, snažila se ho uprosit, aby zachránil aspoň syna a dal ho na vychování do německé rodiny, ale nepodařilo se jí to, chlapec zmizel a nikdy se nedozvěděla, co jej postihlo. Po osvobození se Sophie dostala do Ameriky, ale neustále ji pronásledovaly vzpomínky, měla narušenou psychiku, žila ve výčitkách, unikal jí smysl nejen vlastního života, ale i života jejího schizofrenního přítele, oba se otrávil. Sophie se tím chtěla vykoupit.

Ulehni v temnotách

Zapal tento dům

Ukázka

Sophiina volba

V těch dobách bylo téměř nemožné najít na Manhattanu laciný byt, takže jsem se musel nastěhovat do Brooklyn. To bylo roku 1947 a jedním z příjemných rysů toho léta, na něž se tak živě pamatuji, bylo ovzduší, slunečné a mírné, prosycené vůní květin a působící dojmem, jako by ty dny uvízly v zdánlivě věčném jarním počasí. Jestliže už za nic jiného, tak za tohle jsem byl vděčen, protože moje mládí, aspoň takový jsem měl pocit, se octlo na dně. Bylo mi dvaadvacet let a usilovně jsem se

snažil stát se aspoň jakýmsi spisovatelem, ale zjistil jsem, že tvůrčí žár, který mě v osmnácti svým mohutným nemilosrdným plamenem téměř sežehl, začal skomírat a proměnil se v matné lodivodovo blikátko, odrážející než chatrné stopy žáru v mých prsou nebo kde kdysi mé lačnické ambice přebývaly. Ne že bych už vůbec nechtěl psát, pořád jsem zoufale toužil napsat román, který jsem tak dlouho nosil uvězněný v hlavě. Potíž byla v tom, že jsem napsal pár prvních zdařilých odstavců, a nebyl jsem s to stvořit další, nebo – abych se to pokusil vyjádřit poznámkou Gertrudy Steinové o menších autorech Ztracené generace - měl jsem šťávu, ale ta nechtěla téct. K dovršení všeho zlého jsem byl bez místa, měl hrozně málo peněz a zvolil jsem dobrovolně vyhnanství ve Flatbushu, kde jsem byl jako jiní mí krajané jen další hubený a osamocený mladý Jižan, který se zatoulal do židovského království. Můžete mi říkat Stingo.

...

Sophie, zájímající se hrůzou, užuž měla na jazyku nějakou tupou odpověď, když jí doktor řekl: „Smíš si nechat jedno děcko.“

„Bitte?“ vyjekla Sophie.

„Smíš si nechat jedno děcko,“ opakoval. „Druhé půjde pryč. Které si chceš nechat?“

„Chcete říct, že musím sama zvolit?“

„Jseš Polka, nejsi židovka. Máš výsadu – máš volbu.“

Jakékoli uvažování jako by v ní ustrnulo, přestalo. Pak cítila, jak se pod ní podlomila kolena. „Já nemůžu volit! Já přece nemůžu volit!“ začala křičet. Dobře se pamatovala, jak se tehdy rozkřičela! Ani mučení andělé nekřičeli tak hlasitě od lomozu pekelných muk. „Ich kann nicht wählen!“ vykřikla.

Doktor si uvědomil, že výstup vzbuzuje nežádoucí pozornost.

„Neřvi!“ poručil jí. „Dělej a řekni, jak ses rozhodla. Vyber jedno, krucihiml, anebo tam pošlu obě. A dělej!“

Vůbec tomu všemu nemohla věřit. Vůbec nevěřila, že tu najednou klečí na tom drsném cementu, tiskne k sobě obě děti tak zoufale, že má pocit, jako by jejich kůže měla i přes vrstvy šatů rázem srůst s její. Nemohla tomu uvěřit, totálně, až k hranici pomatení mysli. A její neschopnost uvěřit se zračila i v očích hubeného pomocníka, ke kterému náhle z nevysvětlitelných důvodů upírala prosebný zrak. I on byl zřejmě ohromen a opětoval její údiv pohledem široce otevřených očí s překvapeným výrazem, jako by chtěl říct: Já tomu taky nerozumím.

„Nenuťte mě volit,“ šeptala v úpěnlivé prosbě. „To přece nemůžu.“

„Tak je tam pošlete obě,“ řekl doktor pomocníkovi, „nach links.“

„Mami!“ a už slyšela Evin tichý, ale sílící pláč, protože právě v tom okamžiku dítě od sebe odstrčila a s podivně neohrabaným pohybem se na vycementované rampě zvedla. „Vezměte si tu menší!“ vykřikla. „Vezměte si tu malou!“

A v té chvíli vzal doktorův pomocník Evu šetrně za ručičku – na jeho ohleduplnost se Sophie marně snažila zapomenout – a odváděl ji do čekající legie zatracených. Věčně si vybavovala ten matný obrázek, jak se to dítě zoufale prosebnými zraky stále a stále otáčí. Ale jelikož ji pak téměř oslepila záplava slaných slzí, přec jen byla ušetřena a výraz v Evině obličeji nerozeznávala, za což byla vděčná. Protože v tom nejsmutnějším koutě svého upřímného srdce naprosto jistě věřila, že to by nesnesla, protože už tak byla téměř šílená, když viděla, jak jí ta malá postavička navždy mizí z očí.

„Držela pořád toho svého medvídku – a svoji flétnu,“ dodala Sophie na závěr. „Celá ta léta jsem nebyla s to tahle slova přenést přes srdce. Vyslovit je, v jakémkoli jazyce.“

Otázky k textu

1. Proč se Sophie rozhodla obětovat holčičku?
2. Jakou kompozici zvolil autor?
3. Proč autor v ukázce použil německé věty? Rozumíte jim?
4. Jak končí tato kniha?
5. Zdůvodněte pravopis ů, u u slov v textu.

Jan Drda (1915 – 1970)

Prozaik, dramatik, fejetonista, filmový scenárista, autor knih pro děti a mládež. Po nedokončeném studiu slovanské a klasické filologie na Karlově univerzitě začal pracovat v kulturní redakci Lidových novin. Publicistikou se zabýval i po osvobození, stal se šéfredaktorem Lidových novin, po válce byl kulturně a politicky činný, cestoval po zahraničí (Jižní Afrika...), spolupracoval s českým filmem.

Dílo:

Němá barikáda – je sbírka jedenácti povídek o osudech prostých lidí během války, okupace a Květnového povstání, vrchol Drdovy tvorby, jeho hlavní postavy netouží po hrdinství, ale chtějí žít klidným životem, bohužel se dostávají do situací, kdy se hrdiny stávají a projevuje se jejich skutečný charakter a odhodlání k rozhodujícímu činu.

Vyšší princip – je jedna z povídek z Němé barikády, je to vlastně přezdívka profesora latiny, který byl pro studenty komickou figurkou. V jedné hodině přišel ředitel a vyzval tři studenty, aby vyšli na chodbu a od té chvíle je nikdo nespátřil, gestapo je zatkl pro schvalování atentátu na říšského protektora, byli zastřeleni.

Třídní profesor – Vyšší princip pronesl po této hrůzné události projev před spolužáky zastřelených chlapců a jednou větou si je všechny získal, nedokázal jim lhát.

„Z hlediska vyššího principu mravního... vám mohu říci jenom jedni: vražda na tyranu není zločinem!“

Hrátky s čertem

Dalskabáty, hříšná ves aneb Zapomenutý čert

České pohádky

Městečko na dlani

Ukázka

Němá barikáda

Kudrnatý četař je uviděl první.

Zakryty pobřežními chalupami, postupovaly dvě železné obludy k mostu. Hluboké chrčení motorů se zvedalo, jak přidávaly plyn. Hlavně kanónů jak ukazováčky mířily zrovna sem, na jeho hromadu prken, na jeho deset mláďat.

„Hošíci, teď nastane ta pravá veselice,“ řekl jim s úšklebkem. Bylo mu jasno, že je konec.

„Doroste, možná, že budeme muset čelem vzad. Anebo taky už vůbec ne.“

Chlapecké ruce sahaly po rukojetích granátů. Pro všechen případ.

„Počkat, jen mi to nerozeberte!“ bránil se jeden z nich. Vytáhl z kapsy motouz a začal jich svazovat deset dohromady.

„Eště mě neuviděl, co? Eště sem krytej?“

Proplížil se barikádou, tiskna balíček na prsa. Každý z nich chápal, kam Jarda jde. Ne, ještě ho Němci neuviděli. Sunul se blátem vozovky, pak sklouzl užovčím pohybem do travnaté strouhy. Ani jim nedal sbohem. Zbledli a roztřásli se vnitřní zimou. Poprvé v životě na ně opravdu sáhla smrt. A ten tam vpředu, Jarda, zkažený septimán a soustružník, má taky náš strach?

Za pět minut bylo po všem. Viděli ho, jak se vztyčil, jak vší silou hází balík pod zvednutý předek tanku. Zatřásla jimi rána. Vyskočil plamen, olízl celý předek obludy, vzepjal se. Najednou ji měl v ohnivých drápech.

„Hurá!“ zalykali se štěstím.

I viděli Jardovo tělo, jak se pomalu, zadrhávajíc o trsy heřmánku, kutálí dolů k řece. Zrovna v těch místech za dětství váleli sudy.

Druhý tank couvl.

Četař obhlédl svých devět. Bledých, vzrušených, ale nezraněných.

„Chce někdo zpátky, hoši?“

Mlčeli. Jako kdyby přirostli k tomu místu. Jen očima hledali tam dole pod svahem u samé řeky, kde vlny olizují kameny, Jardovo tělo. Leželo hlavou k hladině, jako když hasí žízeň.

Od prostřední barikády se k nim přiblížila spojka. Mladinká tramvajačka, prostovlasá, s těžkými černými vrkoči na šíji. Vytáhla z kapsy termosku a podala ji četařovi:

„Tady je čaj na zahřátí, hoši. Víc nepotřebujete nic?“

Četař ji přitáhl k sobě, podíval se jí do obličeje svýma hezkýma, drzýma očima:

„A já bych chtěl hubičku pro štěstí!“

Od božího rána se prvně usmáli. Bezelstně, upřímně, chlapecky. A jeden za druhým ji plaše brali do náruče, přijímali její krátká políbení, spravedlivě rozdávaná jak svátost oltářní.

Při desátém polibku otevřeli Němci dělovou palbu.

Bijí. Bijí. Bijí.

Vysoké betonové stožáry, z nichž byly včera ustřeleny lampy, praskají v půli. Asfalt stříká pod dopadem granátů. Na domcích chudáků za řekou odskakují kusy střech. Ječivé vytí vlkodlaků rozdírá sluch. Franta Kroupa i kamarád Nederland, pan nadstrážník Brůček i deset jiných soudruhů leží při úpatí barikády. Na slova není čas.

Ohmatávají závěry pušek. A přitom vědí, že jsou bezbranní proti tomu peklu ze vzduchu. Tramvaják s divadelním kukátkem, jehož skla zamlžuje déšť i horečnost mužova dechu, nespouští z očí první barikádu.

„Už na ně stahujou palbu!“

Brečel by lítostí. Tam vpředu, sto metrů před tramvajákem, lítají do vzduchu kusy dřev. Mostní beton se drolí pod palicemi granátů. A pak se zvedne dým, tenký dým zápalné oběti, šedobílý.

Dřevěná barikáda hoří.

„Nazpátek! Kamarádi! Nazpátek!“ řve parťák do ticha mezi explozemi. I ta malá je tam. Vlastička. Kolikrát mu jí bylo ve službě líto, že je odsouzena k té černé tramvajácké robotě. A vidí temno jejích vlasů, jež tolik pokoušely k pohlazení.

„Nazpátek!“

A nikdo neslyší. Nikdo neodpoví.

Dvě hodiny hořela jejich hranice, bez oddechu zasypávaná hromobitím granátů. Pak kleslo všecko do popela.

Cesta na most byla otevřena.

Otázky k textu

1. Jací lidé vystupují v ukázce?
2. Definujte hrdinství.
3. Jaký máte názor na hrdinství, vlastenectví a lidskou soudržnost, aplikuj tyto pojmy na dnešní dobu.
4. Vysvětlete pravopis u slova **hromobití**.
5. Užijte ve větách – **bít** a **být**, vysvětlete pravopis.

Arnošt Lustig (1926 – doposud)

Spisovatel, scenárista a publicista, pochází z pražské židovské rodiny, od roku 1942 prošel postupně koncentračními tábory Terezín, Osvětim a Buchenwald, na jaře 1945 utekl z transportu smrti a ukrýval se v Praze. Již za studií na Vysoké škole politické publikoval, v roce 1948 odjel do Izraele, kde pracoval jako zpravodaj v izraelsko-arabské válce, po návratu se stal režisérem v Československém rozhlase, později scenáristou. Po roce 1968 byly veškeré jeho knihy vyřazeny z veřejných knihoven, autor odešel do USA, kde pracoval jako profesor literatury a filmu, svá díla vydával v Torontu v nakladatelství 68 Publishers.

Dílo:

Motlitba pro Kateřinu Horowitzovou – novela vznikla v roce 1964, o dva roky později byla oceněna Státní cenou, 1973 byla nominována v USA na Národní knižní cenu a další americkou prestižní cenu získala o rok později. Novela se odehrává podle skutečné události z roku 1943, kdy skupina italských Židů vracejících se z emigrace v Americe domů je zatčena na Sicílii německými důstojníky. Velitel fašistického oddělení Brenske si zjišťuje výši jejich kont a slibuje jim výměnu za německé zajatce. Kateřina Horowitzová je polská tanečnice, která jako jediná vytuší podvod a ví, že jdou na smrt. Brenske jim oznámí, že jdou do umývárny, ale přitom jsou odváděni do plynových komor. Kateřina vytrhne v poslední chvíli jednomu německému důstojníkovi pistoli, zastřelí jej a druhého zraní, ostatní umírají pod palbou kulometů, Kateřina je symbolem statečnosti.

Démanty noci

Hořká vůně mandlí

Dita Saxová – je židovská dívka, která ztratila oba rodiče a za okupace snila o krásném životě, který přijde se svobodou a mírem, dočkala se toho, ale ukazuje se, že si nedovede v životě poradit, sen, o kterém snila, nemá konkrétní podobu a nedokáže ho tedy skloubit se skutečným světem, uzavírá se do samoty, Dita končí svůj život sebevraždou.

Kamarádi – přináší vzpomínky na období před okupací a během druhé světové války.

Ukázky

Dita Saxová

Tady nahoře asi ani v nejmenším netál sníh, všechno bylo nedotčené, čisté a bílé. Kochala se pohledem do kraje. Ležel jí u nohou, kotlina, otevřená zády k horám a čelem ke slunci, od obzoru k obzoru, veliké břímě a odměna světa. Proč se člověk narodil?

Myslela v neurčitěm souhrnu na obsah všech knih, které četla. Malý Erich Munk chtěl, aby z nich vzala všechno, co je dobré. Dobré, dobré. Kde to bylo? Jediná tato noc se k ní vracela, ale také už ne v mazlivých a příjemných podrobnostech, jen nějakým výsledným dojmem, jemný předobrázek celých jejích devatenácti let. Jaké by to bylo, kdyby se tam ukázala dnes nebo zítra večer? Asi jako kdyby přijala lodní lístky ze San Salvadoru, odpověděla si sama. Krásný bílý dům, cesta, zahrada plná magnólií. – Za nic. Vdechla ostrý vzduch.

Asi si přece jen vytáhla špatný los, napadlo ji znovu, jako její matka. Ale neměla v sobě už asi tolik smířlivosti jako maminka. Tak, jak to chtěla, jí to nikdy nešlo, a tak, jak to šlo, to nechtěla. Podivila se, jak jasná a prostá byla odpověď, kterou v sobě našla. – Musela se v duchu usmát, pohodit hlavou, aby se jí kadeře nedostaly k očím a nezacláněly výhled, který byl náhle jasný jako ještě nikdy. Vše, nač myslela, bylo najednou průzračné, téměř konečné. Stále se dívala, jako by se nemohla nabažit. – V té chvíli, kdy klouzala a kdy se její tělo kutálelo dobrých tři sta metrů po výstupcích země a hranolech ledu, naráželo na skálu, obrostlou světle zeleným mechem, a kdy se pak řítilo dolů, cítila Dita Saxová svůj pád jako let volným prostorem, pohlcujícím výčitky za zbytečný život, za zmarněný sen Josefa Saxe a malé Věry Saxové z Josefovské ulice číslo 7, a ponechávající ve slunci jen těch několik dnů, kdy se starala o cizí děti. Kotouč oranžové záře hořel a stále cítila, jak ji zahřívá. A zároveň pociťovala uspokojení, že tomu tak je, že letí, beze spěchu a přece neodvratně, a kameny drásaly kůži, která byla do této chvíle nedotčena. Dokázala ještě několikrát otevřít oči a spatřit slunce. Všechno bylo nejdříve ve tmě, pak zalito ostrým jasným světlem a znovu v temnu. Bylo to téměř ještě na počátku její dráhy. Mohla si myslet, že stačí probrat všechno anebo nic. A tak si ještě všimla, jak jí vyklouzl z ruky obrázek s nazelenalou hladinou malého jezera a kusem cesty, vytržené odněkud, a jak zůstal někde vzadu. Zametala za sebou prachový jitřní sníh, tváří, tělem, otevřenýma rukama, kterýma se mimovolně snažila zachytit nebo zmírnit svůj let, a narážela na led, který pátil jako oheň. Tu konečně ztratila pojem pádu a směru, nevěděla, co je dolů nebo nahoru. Dole ani nahoře už nebylo. Prostor pod ní byl vše zasahující a nekonečný. Nebylo v něm otázek ani odpovědí. Všechno náhle odešlo. Strach, že někomu způsobí potíže, se ztrácel, stejně tak jako stín bolesti na jemné bílé kůži v barvách nedozrálé broskve.

Bratři z domu pana Alfreda Jakoba Werliho odešli z brány ihned, jakmile shledali, že si u nich zapomněla Dita Saxová kabelku z ještěřčích koží. To bylo chvíli předtím, než se v ní rozlehl zpěv o čistém životě a než spadla. – Vydali se za ní a našlapovali do čerstvých šlépějí ve sněhu, který povrzával jako nové střevíce a studil. – Pod ledovcem našli její tělo, na sněhu, kterým se neústupně prodírala tráva. Nikde kolem nebyla ani kapka krve.

Otázky k textu

1. Jakým způsobem skončil život Dity Saxové a proč?
2. Jaké byly její poslední myšlenky?
3. Jak se píší složené číslovky slovy? Vyhledejte v textu.
4. Proveďte větný rozbor podtrženého souvětí.
5. Ve druhé polovině textu najdete slovo složené, co víte o složeninách?

Modlitba pro Kateřinu Horowitzovou

Bylo uhněteno mnoho slov do tvaru, který to usnadnil, a bylo na to vynaloženo mnohé úsilí, z něhož by bylo lze usuzovat opak. K této propasti je vezly dobytčí vagóny, účty má dát a dal, i Pullmanovy vozy, zněl tu zvuk bankovních kupónů,

houkala se tu velká loď a padala slova, že život lze koupit a smrt uplatit – nyní se chystala vzít na sebe podobu koupele a prázdných sprch. Už nebylo tak snadné říkat si, že i za okrajem propasti je jezero, po němž je možno ještě plavat, má-li pár vyvolených sílu a možnosti; byla tu jen a jen jáma a viděli ji zblízka. Pan Leo Rubín se začal modlit. Pan Rauchenberg přimhouřil oči, pan Cohen ulpěl pohledem na dívčině hlavě, na jejím pohledu, který byl přísný i lhostejný jako ještě nikdy. Tonul v hloubce zeleně a hnědi jejích zraků. Byla to obrovská hloubka.

Poručík Schillinger hrubě zaklel. Byly to nejhorší kletby, jaké kdy Kateřina Horowitzová slyšela, a skončily rozkazem: „Dolů s tím hadrem! Zatančíš nám, jak si budeme přát!“

Bylo by možné uvádět více, ale není to třeba. Uvolnila nejprve nejsvrchnější knoflíček, pak prostřední.

„Nic si z toho nedělej,“ povzbudil ji Horst Schillinger naposled. „Na tomhle koupališti se opaluje nahá každá slušná ženská.“

To vzbudilo zatím nejsilnější smích. Jen proto asi dodal spíše k nim než k ní samé:

„Půjčujte si prádlo u nás, se zárukou. Naše značka.“

Musela se zaklonit trochu dozadu, aby tam dosáhla; ohnula ruku prudce v lokti a najednou strhla bělostný, jemně prošívaný kus prádla a udeřila přezkou na druhém konci Horsta Schillingera mezi oči. Bylo to nenadálé ve chvíli, kdy se nejsrdečněji smál; oslepila ho i překvapením, kromě bolesti, protože touto svlékárnou prošlo už tisíce a statisíce lidí poslušných jako ovce, a nikdy se nic podobného nestalo.

Poručík Schillinger se nezmohl ani na div ani na odpor. Nebyl na tento úder zdaleka připraven; oslepenýma očima plnýma slz, vzdáleně pocítil, jak Kateřina Horowitzová vytrhla z jeho otevřeného pouzdra pistoli. Když sem dohmátl rukama, byla už zbraň venku a vystřelila mu do břicha; svalil se k zemi s vlčím zavytím. Jeho zástupce, kterého prve nazval holobrádkem, sem duchapřítomně skočil. Neboť němečtí vojáci byli vždy vedeni v duchu těsného kamarádství a tuto mravní vlastnost v nich nikdo nezdeptal. Téměř v téže chvíli z ústí pistole v ruce Kateřiny Horowitzové vyšlehl nový plamen. Byl to plamínek proti mnoha dýmajícím komínům krematorií všude kolem dokola, a na rozdíl od nich také brzy ustal. Ale rovněž tělo holobrádka se skácelo. Cítila své srdce – nic neslyšela, suchý praskot ran vyčpěl, jen věděla a zabíjela. A nebylo to tak nemožné, jak se jí zdálo celý život a celou tuto chvíli, kdy stiskla kohoutek. Nyní vytahovali zprudka pistole z pouzder ostatní němečtí muži; ale někteří to ani nestačili a jiní je ztratili ve zmatku, který nastal přesunem mnoho nohou; obojí, aniž vystřelili, ustupovali k prvním dveřím, aby nezranili své lidi a měli krytá záda, aby dav nahých mužů, kterým to ani nepřišlo na mysl, nemohl svým přešlapováním uniknout ze svlékárny na vzduch. Jen dva mladíci v uniformách drželi tento bezbranný houf v šachu, aby další dva mohli vytáhnout z podzemí své zraněné druhy. Asi jen proto, že se jim zdálo, jako by Kateřina Horowitzová mohla ještě střílet, odplazili se ven za ostatními.

Tak tady zůstala pouze nosítka, která sem někdo z ustupující čety přistrčil zvenku jako výsměch věci, a devatenáct mužů, z nichž se pan Leo Rubín stále modlil.

Náhle se odzadu ozval suchý hlas pana Bedřicha Brenského:

„Vzpamatujte se, pánové, bylo by neštěstí, kdybyste se nedostali včas na cestu. Všechno je vyřízeno a po koupeli s vámi osobně promluví váš diplomatický zástupce. Všichni, s nimiž jsem hovořil, na vás už čekají. Venku je švýcarský lékař – guvernér. Pánové, proboha klid.“

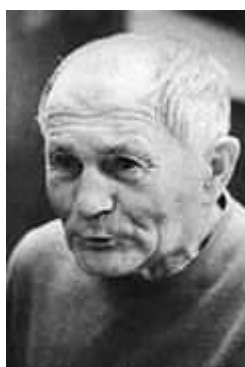
V jeho hlase zaznělo bez většího vzrušení všechno, co jim mezi těmito dvěma a třemi soumraky říkal, a znělo to jako ozvěna, která přichází z nesmírné dálky. Možná, že se ovládal, aby to řekl klidně, nebo aby to vůbec vyslovil.

Odpověděl mu znovu výstřel Kateřiny Horowitzové, na kterou ve svém apelu zapomněl. Pálila, aniž ovšem někoho ještě zasáhla, protože ani nesvedla zaměřit ústí zbraně, a opakovala pouze ke každé ráně nějaké jméno, které nikdo z přítomných neznal, anebo nerozeznal. Poslední bylo jméno Lea.

Otázky k textu

1. V čem spočívá Kateřinino hrdinství a proč se rozhodla střílet?
2. Charakterizujte poručíka Schillingera.
3. Co bylo myšleno v tomto případě sprchami?
4. Proč Kateřina ke každé ráně vyslovila nějaké jméno?
5. Ve kterém případě užíváme slovo **váš** s velkým počátečním písmenem?

Bohumil Hrabal (1914 – 1997)

Byl prozaik, jehož tvorba navazuje na tradici hovorové prózy v Haškově duchu, vystudoval práva na Karlově univerzitě, pak prošel celou řadou povolání, byl úředníkem na notářství, dělníkem, skladníkem, výpravčím, pojišťovacím agentem, obchodním cestujícím, kulisákem, statistou, balíčem papíru..., od roku 1962 působil jako spisovatel z povolání, přispíval do různých novin a časopisů. Kromě oficiální tvorby vydával i literaturu samizdatovou. Spáchal sebevraždu, skočil z nemocničního okna.

Dílo:

Ostře sledované vlaky – příběh se odehrává na železniční stanici malého městečka během několika dní roku 1945, Miloš Hрма je mladý výpravčí těžce nesoucí svoji sexuální nezkušenost, myslí si, že je všem pro smích, pokouší se o sebevraždu. Své komplexy ztrácí až v době, kdy má poměr s Viktorií, živou, veselou dívkou, která podpoří jeho sebedůvěru, z chlapce se stává muž, což dokazuje svému okolí ve chvíli, kdy do vlaku s nákladem střeliva vhazuje časovanou nálož, zahlédne ho však německý voják a postřelí ho, Miloš umírá, v poslední chvíli si uvědomuje, že život je krásný.

**Perlička na dně
Pábitelé
Něžný barbar
Postřižiny
Slavnosti sněženek
Obsluhoval jsem anglického krále**

Ukázka

Ostře sledované vlaky

Lokomotiva vjížděla do stanice a žalostně pískala, protože neměla na volno. A cítil jsem, jak se křídlo semaforu zvedá, zvedá mi ruku a lampa proměnila červené světlo v zelené. A v té poloze volno mi rameno vytvářelo dostatek clony, protože bylo větší než já. A lokomotiva si zapískala, viděl jsem, jak výpravčí ukazuje zelenou lucernou strojvedoucímu, aby projížděl, a já seděl na semaforu, sníh se sypal, cítil jsem, jak mne zobají vločky, viděl jsem, jak hodně ten sníh padá. Ani jsem se nehnul, v ruce už jsem držel tu věc, slyšel jsem, jak do mne přechází tikot toho přístroje, a pak projela lokomotiva, shora byla cloněná plachtou, aby hloubkaři neviděli na dálku, když topič přikládá, a potom jeden vagón za druhým, nízké otevřené vagóny a na nich v bedýnkách střelný prach, bedny proložené vrstvami slámy, tři, čtyři, pět vagónů, počítal jsem si je, měsíc byl skrytý za běžovým mračnem, z něhož se sypal tak hustě sníh, a přece ten měsíček byl pořád vidět jako potopená obruč na dně potoka, který hrká mělkým korytem, sedm, osm, devět, a sníh se rozpadal tak, že jsem na chvíli neviděl ani lokomotivu ani poslední vagón toho vlaku, jedenáct, dvanáct, třináct a potom jsem lehce hodil ten přístroj, jako bych házel do říčky květinu, vypočítal jsem si to přesně, hodil jsem, když se pode mnou ocitlo čelo vagónu, a ten přístroj padl akorát doprostřed vagónu, který si najel do té věcičky, která tam teď ležela a odnášela ten ostře sledovaný vlak k jeho konci, díval jsem se pořád, do poslední chvíle na ten vagón, na tu skvrnu, kterou měl uprostřed, ten čtrnáctý vagón, až sníh ten vagón zašrafoval a já jsem si umínil, že se odtud shora budu dívat ty čtyři minuty, až do té doby se budu dívat z tohohle posazu, jako myslivec vyčkám zde ten moment zkázy, a pak jsem už viděl, jak se blíží poslední vagón, s budkou na konci, odkud najednou vyšlehl dlouhý kužel světla a soustředil se na mne, vytáhl jsem revolver a viděl, jak se zableskla hlaveň pušky hned pode mnou. Vystřelil jsem a současně vystřelil i kdosi z té budky a na zem padla baterka a svítila v šterkovém loži a z budky vlaku kdosi padl k ní a skulil se do příkopu. A já jsem pocítil bolest v rameni a z ruky mi vypadl revolver a po hlavě jsem padal, ale zachytil jsem se za plášť o kramlí, v semaforu zarachotilo a zelená se proměnila v červenou a rameno padlo do vodorovné polohy a já jsem visel hlavou dolů a slyšel, jak se můj plášť trhá, z kapes mi vypadly klíče a drobné mince a padaly mi podle hučících uší, viděl jsem, jak se vlak vzdaluje, jak se celý natočil do zatáčky, ukázal mi sebe sama vzhůru koly, jako by jel po stropu noci, červené svítlny na jeho konci se vzdalovaly, viděl jsem u semaforu v příkopu vojáka, jak se stočil do klubíčka, padal na něho sníh a on ztratil čepici, měl lysou hlavu, a kabát se mi zvolna trhal, cítil jsem, jak mi zpod košile teče po krku na hlavu krev, a plášť se dotrhl a já padal střemhlav do černého, olejem a párou prosáklého šterkového lože. Padl jsem na ruce a hrany ostrého kamení mi prorazily dlaně. Potom jsem se skulil do příkopu, hned vedle toho německého vojáka, který ležel na boku a začal pochodovat na

místě, pořád jako by kráčel, těžkýma botama vyhrabával sníh až na zmrzlou hlínu a drn a držel se za břicho a naříkal. Nastavil jsem před ústa dlaň, a když jsem odkašlal, vyplivoval jsem krev. Ten německý vojín mi prostřelil plíce a já jemu asi břicho. Teď jsem si uvědomil, proč pan výpravčí Hubička celý večer odprskával, odplivoval. Jako by dopředu viděl tenhle můj konec, protože pan výpravčí Hubička nikdy z ničeho strach neměl, ono to asi bylo silnější než on, všechno jako by se napřed stalo, než se to stalo... díval jsem se do nebe, odkud se sypal sníh, potom jsem se převrátil a vyškrábal se až k tomu vojákov, který začal naříkat a opakoval pořád jedno slovo. „Mutti.“

Otázky k textu

1. Proč se knížka jmenuje *Ostře sledované vlaky*?
2. Charakterizujte hlavního hrdinu.
3. Jaké bylo postavení hlavního hrdiny a německého vojáka v tomto díle a jaký smysl měla jejich smrt?
4. Jaký slohový útvar je zakomponován do ukázky?
5. Vyhledejte slova cizího původu.

Jan Otčenášek (1924 – 1979)

Spisovatel, autor rozhlasových a televizních her, scenárista. Pocházel z pražské dělnické rodiny, vystudoval obchodní akademii, poté musel pracovat v továrně na letecké motory Avia v Čakovicích u Prahy, po druhé světové válce pracoval jako exportní úředník ve Spolku pro chemickou a hutní výrobu, od šedesátých let do roku 1973 žil jako spisovatel z povolání, potom pracoval jako dramaturg Československého filmu.

Dílo:

Romeo, Julie a tma – je novela, děj se odehrává v Praze za druhé světové války, student gymnázia Pavel, syn majitele krejčovství, potkává v parku židovskou dívku Ester, která nenastoupila do transportu do Terezína, Pavel ji ukrývá ve svém pokojíčku, před všemi to tají, protože by všichni v rodině dostali za tento čin trest smrti, nosí jí jídlo, stará se o ni, přátelství přerůstá v lásku, Pavel ji velice miluje a tají před ní hrůzy, které se dějí venku po atentátu na Heydricha, Ester neví ani o

vypálení Lidic. Úkryt dívky za čas odhalí Pavlův otec a tovaryš Čepek, kteří se snaží mladým lidem pomoci, ale zahlédli ji i Rejsek, a ten ji chce odhalit, Pavel chce Ester ukryt u příbuzných na venkově, ale nacisté hledají po domech ukryté parašutisty a Ester nechce uvést v nebezpečí Pavlovu rodinu, vybíhá před dům a je zastřelena.

Občan Brych

Když v ráji pršelo

Kluci z ořeší

Ukázka

Romeo, Julie a tma

Zhluboka nabírali do plic vlhký vítr červnové noci a bylo jim líp. Bylo to malé noční cvičení v nejprostším úkonu, který každý svede. Blázníme asi, myslel při tom, ale dýchej, Ester, prosím tě, dýchej na světě a nikdy nepřestaň, třeba jen pro mne – dýchej! Povstal, šel zavřít okno.

„Nespouštěj zatemnění, chci vidět oblohu. Připadám si tu v noci jako v kobce. Nenávidím tmu.“

„Já také!“

Vyhověl jí a vrátil se na pohovku, zapálil si cigaretu a rudé světélko zatěkal nad nimi jako bóje na rozhoupané hladině. Levičkou ji objal kolem ramenou, pokoušeje se odvést myšlenky k všedním věcem. Nenáviděl celou bytost ty marné, zbytečné, skličující úvahy o smrti. Proč o tom začíná? Není dost na tom, že je jí dnes napěchováno celé město? Ale ona nic neví.

„Co budeš dělat, až bude po válce? Myslím – kromě toho, že budeš mou ženou?“

Ucítil, jak se k němu vděčně přimkla.

„Tvou ženou, Pavle...?“

„Nu? Co je na tom? To je samozřejmé.“

„Samozřejmé...“ opakovala si pro sebe.

„Ty nevěříš?“

„Věřím, tobě věřím. Jinak nikomu. Já už nikoho jiného nemám, víš? Ale připadá mi to tak divné. Kdy to bude? A co by sis se mnou počal? Budeš mě mít ještě rád, až bude po všem? Možná, kdyby toho všeho nebylo, že bychom se ani nepoznali, ani se neměli tak rádi. Co myslíš? Třeba bychom se minuli jen tak na ulici, ty bys šel s jinou ženou a ani by ses neohlédl...“

„To není pravda,“ ohradil se zprudka.

„Já nevím. Ale připadá mi to všechno tak zvláštní. A potom... jak jsme každý jiný! Ty jsi takový vážný...“

„Dřív jsem takový nebyl...“

„Ty jsi blážínek.“

„Táta říkal třestidlo.“

„Měl pravdu. Ale to nevadí. Já tě mám opravdu rád. Nikoho jsem tu na světě neměl rád tak jako tebe. Opravdu!“

„A jsi tu u mne šťastný?“

Zaváhal. To slovo mu připadalo trochu nemístné, zbytečně nabubřelé, jako z nasládlého dívčího románu.

MLčky přikývl a uhnul očima. Ucítil na šíji její ruku, sjela mu po rameni, obrátil hlavu a zachytil její vážný upřený pohled.

„Já jsem s tebou moc šťastná.“

Vzal do obou dlaní její tvář a lehce ji políbil na ústa.

„Dobře. Jsem rád. Ale neodpověděla jsi mi. Co budeš dělat, až bude po všem?“

„Já? Chtěla bych tančit.“

„Jako Salome?“

„Ale nikomu neuseknu hlavu. Tanec dá mnoho práce, ale já to dohoním. Tančila jsem doma, ale aby to nikdo neviděl. Někdy jsem vzala v pokoji se stolu strakatý ubrus, táta mě viděl, jak s ním poskakují po zahradě, a smál se. Ty vypadáš, Esto, blázne, povídal. Bůhví co jsem to tančila! Jen tak, víš. Pro sebe. Když mi bylo smutno, tančila jsem smutně, a když mi bylo veselo, tak vesele. Jednou jsem byla s mamkou na baletu. Jmenovalo se to Z pohádky do pohádky. Krásné! Chtěla bych jednou tančit také v divadle, na velkém jevišti, tančila bych a kužílek světla by běhal za mnou jako pes. Pak se rozsvítí lustry, lidé budou tleskat, ukloním se jim a pak... pak půjdu na čerstvý vzduch...“

„Tam budu čekat já a řeknu třeba: Dnes jsi moc krásně tančila!“

„A půjdem spolu někam, kde budem sami. My dva a vítr! Máš rád vítr?“

„Mám... Na podzim, když padá listí. Mám rád podzim. Je v něm takový klid a pořádek.“

„A co budeš dělat ty?“

„Já? Studovat. Fůru práce před sebou.“

„Myslela jsem si to.“

„Hm. Ano. Večer budu chodit do observatoře. Otevřu kopuli a budu pozorovat oblohu. Už jsem to zažil. Je to úžasné. Jako kluk jsem lehával u tety na venkově v noci v trávě. Ležíš a díváš se, jak se to nad tebou třepotá, a najednou se ti zdá, že už pod tebou není pevná země. Letíš prostorem, potkáváš je na cestě a máváš na ně rukou. Buď zdrav, Jupiteru, nebeský pantáto, jak se vede, Venuše? Koukáš na Měsíc dlouhou chvíli a najednou vidíš – není to vlastně kulatá placka, jak to obvykle lidé vidí, je to koule, vznáší se v prostoru bez trámů, bez opěr, představíš si to a hlava se ti točí. Ale když začneš s tím vším vážně, musíš se zahrabat do čísel a rovnic, víš, to je matematika a ne básnění...“

Žasla, co všechno o těch prastarých mlčenlivých světech nad námi ví. Vyprávěl jí o hvězdných katastrofách, o jiných sluncích, která nesvítí na naši zem, o srpnových létavicích – říká se jim perseidy, poněvadž se nám zdá, že se vysypávají ze souhvězdí Persea jako z kornoutu – o cefeidách, majácích vesmíru, o obru Antarovi, proti němuž je naše slunce kuličkou, jakou cvrnkají kluci na jaře do důlku; zapletl se do složitých výkladů o Keplerových zákonech pohybu planet, neuvědomuje si ani, že mu ona nemůže rozumět. Ale to nevadilo. Poslouchala bez hlesu pod jeho ramenem a vnímala jeho zanícení, prostoupěna světlou radostí, a v té chvíli silně cítila, jak ho má ráda. Věděla to celým tělem, s dobrou tíhou v srdci.

Otázky k textu

1. Jakou roli hraje v ukázce přímá řeč?
2. Vyhledejte v textu vlastní jména.
3. Co hrozí Pavlově rodině v případě, že zde fašisté Ester najdou?
4. Vysvětlete pojem **heydrichiáda**.
5. Rozeberte gramaticky a z hlediska původu slovo **vysypávají**.

Otázky k okruhu

1. Vysvětlete vznik 1. světové války.
2. Vysvětlete vznik 2. světové války.
3. Vyjmenujte zahraniční autory píšící o válkách.
4. Který z autorů píše o hrdinství obyčejných lidí?
5. Který z autorů se věnuje židovské tematice?
6. Vyjmenujte literární představitele zachycující 1. světovou válku.
7. Který z autorů varuje před nebezpečím 2. světové války?
8. Kdo je nositelem Nobelovy ceny?
9. Kteří čeští autoři jsou představiteli exilové literatury?
10. Jaký je váš názor na válečné konflikty?

2.10 Literatura po roce 1945

Česká literatura

1945 – konec 2. světové války,
1948 – 1. vlna emigrace, nástup komunismu,
50. léta – budovatelská tvorba,
1968 – příchod vojsk Varšavské smlouvy, 2. vlna emigrace.

Ota Pavel (1930 – 1973)

Prozaik a novinář, vlastním jménem Ota Popper, pocházel z Prahy, byl nejmladším synem obchodního cestujícího, otec byl Žid a matka Češka, otec na něho měl silný vliv, on v něm vybudoval silný vztah k přírodě, rybaření, ke sportu a rodné zemi, silný vztah měl k Berounce, kde prožil kus dětství. Za okupace museli oba jeho bratři, Hugo a Jiří, později i otec s transportem do koncentračních táborů, Ota žil sám s matkou, ve 13 letech začal pracovat na dole Dubí u Kladna. Vystudoval obchodní a jazykovou školu v Praze, ale obchodu se nevěnoval, krátce trénoval

hokejovou mládež ve Spartě Praha, později pracoval v Československém rozhlasu jako sportovní redaktor, publikoval, v roce 1962 doprovázel fotbalisty pražské Dukly na zájezdu do USA. V roce 1964 onemocněl těžkou duševní chorobou, za dva roky mu byl přiznán plný invalidní důchod, ale přesto byl dále literárně činný. Zážitky z dětství se prolínají v jeho vzpomínkové tvorbě.

Dílo:

Syn celerového krále – je soubor povídek se sportovní tematikou, povídka Alfréd Jindra zachycuje postavu kanoisty, který se chtěl stát vojákem z povolání, dostal těžkou žloutenku, po uzdravení začal znovu jezdit, připravoval se na olympiádu v Melbourne, ale znovu těžce onemocněl zánětem mozkových blan, sotva se vzpamatoval, přišla obrna, což ukončilo jeho kanoistické plány. V Janských Lázních dokonce uvažoval o sebevraždě, ale díky své silné vůli vše překonal.

Dukla mezi mrakodrapy

Plná bedna šampaňského

Pohár od Pánaboha

Pohádka o Raškovi

Smrt krásných srnců

Jak jsem potkal ryby

Ukázka

Syn celerového krále – Alfréd Jindra

U mořského zálivu, tam, kde se vracejí mořské ryby nazpět, když narazí na sladkou vodu, jel se Alfrédův největší sportovní závod. Pepík Holeček v závodě na kilometr dal všem na frak a vyhrál na tý své lodi, co si udělal svýma zlatýma rukama, zlatou medaili. Ale s Alfrédem to dopadlo docela jinak. Ujeli hned zkraje ve třech, Američan Frank Havens měl tehdy žlutý tričko a Maďar Gabor Novak zelený. Alfréd byl bažant a dřel se jak kůň, devět kilometrů je táhl, vedl, poprvé v životě měl možnost dokázat, že babička byla Kozinová-Sladká a že chlapci, co se narodí na levém břehu, nejsou srabíci. Byl mladičký, dvaadvacet let, a byl to jeho první velký závod. Ale nemohl je střepat, z rukou už mu tekla krev a hlavně nevěděl, co má dělat. Když vjížděl do posledního kilometru, slyšel, jak na něho volají:

„Je to dobrý. Jed!“

Dobrá rada nad zlato. Jel a prohrál. V poslední otočce mu jeden z těch dvou narazil na záď kanoe, v gangsterském slovníku kanoistů se tomu říká hodiny, to je roztočit loď jak ručičky hodin na druhou stranu. Vybočil z trati a pak už nemohl. Ujeli mu. Žlutý Havens (první zazvonění v cíli), zelený Gabor Novak (druhý zazvonění). Třetí zazvonění patřilo jemu. Prohrál zlatou a vyhrál bronzovou. Ale moc to nevnímal. Někdo mu předtím říkal, že až bude pořádně vyšitý, že uvidí bílý myši. Ale on viděl jenom prostou kouli z bílého mléčného skla. Nemohl trefit k plató, nevěděl, jak otočit loď, nakonec ho z lodě vytáhli. Přišel k němu doktor Popel, předseda vodáků, zarazil se, zbledl a řekl: „Ty máš strhaný dlaně, Alfréde.“

Jindra zvedl ruce a dal si je před oči. Bílá mléčná koule zmizela a uviděl krev. Podobaly se zmenšenému řeznickému výkladu s právě čerstvým zbožím. Protesty proti hodinám nepomohly. Jsou zamítnuty, pánové. Nespravedlnost zvítězila. Prohrálo mládí a hloupost.

Jako první je na stožáru Amerika. Jako druhé Maďarsko. Jako třetí Alfréd Jindra a jeho bílé ořechové ruce mu visí podle těla a mají stejnou barvu jako dvě bílé myši, bronzová medaile je opravdovější než mdlá stříbrná anebo pozlacená zlatá, Alfréde Jindro! Lež jako věž!

A v novinách a v knize o olympijských hrách 1952 čti:

„Pro našeho reprezentanta to byla škola! A olympijský úspěch i povzbuzením k ještě důkladnější přípravě.“

Alfréde, kamaráde, máš to dobrý. Ale budou ti ty rady na něco?

Otázky k textu

1. Jakým sportem se Jindra zabýval?
2. Jak se hrdina umístil?
3. Které země obsadily první místa?
4. Co je to slang?
5. Co víte o olympijských hrách?

Vladimír Páral (1932 – doposud)

Prozaik, který se proslavil svými romány a novelami, jež kritizují maloměšťáctví a životní stereotypy, ale v poslední době psal i science fiction, autor mluví velice otevřeně o erotice. Pochází z Prahy, ale dětství prožil v Brně, po gymnáziu vystudoval Vysokou školu chemicko-technologickou v Pardubicích a stal se inženýrem chemie, pracoval jako vývojový technolog v Liberci, pak jako výzkumný pracovník v útvaru vědeckotechnických a ekonomických informací v Ústí nad Labem, od roku 1979 je spisovatelem z povolání. Původně psal pod pseudonymem Jan Laban.

Dílo:

Katapult – hrdinou je inženýr chemie Jacek Jošt, který se ve své spořádané rodině s manželkou Lenkou a dcerou Leničkou nudí a začíná se proti tomuto naladění bouřit, chce změnu, žít naplno, připadá si jako v kleci a zbytečný. Poznává se

s kresličkou Naďou, která v něm vyvolává vzpomínky na jeho neuskutečněnou kariéru, dává si inzerát a navazuje kontakt s dalšími šesti ženami z různých míst na trati Ústí – Brno, kudy často projíždí na svých služebních cestách. Hledá nové zájemce o svou ženu Lenku, s níž se chce rozvést, zjišťuje, že milenky chtějí rovněž realizovat svůj sen – sňatek a zjišťuje, že se dostává do stejných sítí, z nichž utíká. Jacek se řítí do neřešitelné situace, zaplétá se do lží a komplikuje se mu život, uvědomuje si, že potřebuje svou rodinu, ale Lenka už ho nechce. Během letu z Prahy do Brna je vyveden z míry ze ztráty své dcery a ženy, předčasně opustí místo a umírá katapultován mocnou setrvačností.

Soukromá vichřice

Mladý muž a bílá velryba

Playgirl I, II

Profesionální žena

Romeo a Julie 2003

Ukázka

Katapult

Rychlík č. 7 z Bukurešti, Budapešti a Bratislavy přijížděl ve středu 1. dubna s obvyklým zpožděním na první nástupiště brněnského Hlavního nádraží. Za zmateného pobíhání příležitostných cestujících, kteří se zásadně pokoušejí nastoupit do prostředních vagónů, zásadně ovšem spacích nebo rezervovaných, uhadoval Jacek Jošt (33/175, obličej oválný, oči a vlasy hnědé, zvláštní znamení žádné) pokaždé překvapivý sled místenkových vozů, až pobaven objevil svůj vůz č. 52 mezi čísly 34 a 38.

V kupé E hned dvě nepříjemnosti: Jackovo sedadlo 63, druhé od okna, právě obsazováno. Nepříjemností druhou a větší – tím protivným Troštem, taky z Ústí a zrovna z domu odnaproti. Na sedadlech u okna, čísla 61 a 62, ustaly dvě ženy v hovoru, jakoby pohoršeny, že si oba přistoupivší sedají – v jinak prázdném kupé – těsně vedle nich.

„Mám sedadlo šedesát tři,“ deklaroval Jacek Jošt s místenkou v ruce svou omluvu sousedce a výzvu Troštovi. „Chci spát a nerad bych se budil, až přijde někdo zrovna s tím číslem, na kterém usnu.“

„Tak si klidně sedněte naproti mně na čtyřiašedesátku,“ řekl Trošt, „páč tu místenku mám já.“

Jacek pokrčil rameny, opatrně uložil svou velkou černou brašnu s mosazným kováním do sítě nad sedadlem 64, pověsil plášť a vlak se tiše rozjel.

„Dvaadvacet minut zpoždění,“ řekl Jacek.

„Budem sebou muset v Praze mrsknout, abychom chytli ten berlíňák šestnáct-pětačtyřicet,“ řekl Trošt.

„Ještě mi nikdy neujel.“

„Jezdíte tady často, žejo.“

„Hodně často. A vy?“

„Já moc né. Je ale pěkně, žejo.“

„Udělal se hezky.“

Ženy u okna si už zase začínaly povídat a nakláněly hlavy tak těsně k sobě, že zakrývaly výhled, kupé jako vždy přetopeno a Trošt se už schoval za pověšený kabát. Jacek si rozestřel přes sebe svůj a v šeru za ním zavřel oči.

S těmi lidmi v Brně kolem generálního je domluva pořád horší, tři dny úmorných jednání a etylacetát letos stejně nedostaneme, na příští rok radši nemyslet, kde jsou ty časy, kdy se z diet dalo ušetřit, Lenka bude mít radost z toho holandského kakaa a hned si je nasypem na pěkně řidounkou kaši, na žaludek roztřesený šesti hodinami ve vlaku jsou nejlepší mléčná jídla, to je Lenčin nápad, jsou taky nejlacinější a nejdřív hotová, jestli neujede berlíňák 16,45, stihneme Leničku ještě vzhůru, jakpak ji ta vodní pistolka bude dlouho bavit, sotva deset minut, ta nafukovací veverka by byla určitě lepší, pistolkou se jen všude nastříká, když Leničku omrzí, postavíme si zas domeček z matrací a pak opičí dráhu, ale to je zas moc rozhodování, nebude chtít spát a bude nás pořád volat k postýlce, ty naše malá mršulko sladká, táta ti zas poví pohádku o tom zakletém smutném princovi, víš, který musel pořád jezdit vláčkem přes jedenáct černých tunelů, dokud ho zlatý zubr nenavedl, ve kterém je princezna zazděná, zubr, zlatunko moje, ty říkáš zu-brr, ano, táklhle vééeliká chlupatá kráva.

„...a když jí pak Pepa řekl o tom bidetu, koupila mu záchodovej kartáč.“

„Cože?!“

„Takovej růžovej, ze silónu –“ zaznívaly hlasy žen od okna, obě se rozesmály a Jackova sousedka se nechutně tlačila bokem stále dál za hranici sedadel 62 a 64 na Jackovo území. Od zcizené 63 naproti bylo už slyšet Troštovo vepřové chrnění.

Dokud tak ještě byla pro cesty nad dvě stě kilometrů povolena první třída, sedadla oddělená loketními podpěrkami a z diet se tenkrát dalo ušetřit, co bude za pět let a za deset, holandské kakao zbylo asi Lence ještě od poslední, ona by Leničku nafukovací veverka omrzela možná ještě dřív, už aby holčička byla větší, ne, kdyby tak mohla být zas dvouletá, jak poroste, bude chodit domů už jen se najíst a vyspat jak do hotelu, co bude za deset let a za dvacet – už asi jen ve vlaku se člověk dostane k tomu Gauduinovu ODKUD PŘICHÁZÍME – KDO JSME – KAM JDEME, kdysi jsme to s Lenkou probírali snad každý večer, odpověď kupodivu pořád těžší, na některé věci je skoro lepší nemyslet, ale Lenka je dobrá žena a máme krásnou chytrou holčičku, oba slušné platy a byt první kategorie, první rok každý v jiném internátě, druhý rok každý v jiném podnájmu, třetí rok konečně podkrovičko spolu, ale do toho už Lenička, celé noci nad její postýlkou, nošení vody ze sklepa a ohřívání v umyvadle na malém vařiči, odbýt si všechno najednou, čtvrtým rokem konečně komfortní družstevní byt, ale zas splácet vklad, půjčku, nábytek, koberce, ledničku, televizor, trvale zásobení starostmi a odbýt si všechno najednou, ale nejlepších pět let života najednou pryč, ne moc veselých pět roků, ale teď už všechno odbyto a splněno i poslední přání, MOŘE -

Otázky k textu

1. Vysvětlete zásady psaní přímé a polopřímé řeči.
2. Popište psychický stav hlavního hrdiny.
3. Jaká je životní situace Joštiny rodiny?
4. Vyhledejte číslovky a určete jejich druh.
5. Vysvětlete původ slova družstevní.

František Kožík (1909 – 1997)

Byl spisovatel, dramatik, autor knih pro mládež i rozhlasových a televizních her. Vystudoval práva, dramatickou konzervatoř a filozofickou fakultu, od roku 1933 pracoval v Brně v rozhlase jako hlasatel, reportér a dramatik, po přeložení do Prahy se stal uměleckým vedoucím Estrádního jednatelství a dramaturgem a scenáristou Československého filmu. Mezitím byl i spisovatelem z povolání. Napsal přes sto knih, největší část tvoří životopisné romány, hlavně o umělcích.

Dílo:

Největší z Pierotů – román byl poprvé vydán v roce 1939, byl velmi oblíben a Pierot se stal symbolem naděje a touhy porobeného národa. Pierot byl mim českého původu Jean-Baptiste Gaspard Deburau (Jan Kašpar), vyrůstal v Čechách v prostředí komediantské rodiny, jako artista je velmi neobratný, což mu přinášelo jen ústrky a rány, po dlouhých toulkách Evropou rodina zakotví v otcově vlasti – Francii, ale zde se jim nedaří a rodina se rozchází. Jan Kašpar zůstává v Paříži, kterou miluje, koná představení pod širým nebem, dostává se do divadla, ale jsou mu přidělovány jen podřadné role, živoří, upadá v depresi, pokouší se o sebevraždu, vrhá se do Seiny, zachraňují jej dva pobudové. Jan v divadle zavádí novou postavu na scénu – Pierota, slaví velké úspěchy, skolila ho nevěra jeho ženy Désirée, opouští ho milénka, později se žení s dívkou Margot, která je mu milující ženou a matkou dcery a syna. Jan Kašpar je stár, unaven, hraje poslední představení o svém životě, pláče a s ním celé publikum, umírá v náručí své ženy. Na jeho hrobě je nápis: "Zde leží ten, jenž řekl vše, ač nikdy nepromluvil."

Básník neumírá

Josef Mánes

Miláček národa

Ukázka

Největší z Pierotů

Ani všichni herci tomu nevěnovali pozornost. Souhlasili s tím, že si Kašpar pohotovým záskokem vysloužil tu a tam úložku sluhy, v níž mohl aspoň několik vteřin skutečně hrát. Hlavním hrdinou pantomim stejně však zůstal harlekýn.

Kašpar věděl, že zásluha jednoho večera je pro všechny ostatní jen povedenou anekdotou a že v něm herce nevidí o nic víc než dosud. Nemínil se s tím však spokojit. Byl nabit touhou naučit se co nejvíc. Cvičil doma, na ulici i v divadle. Ve Funambules i jinde dával bedlivý pozor na ty, o nichž se domníval, že jsou mistry. Dbal na chůzi, na držení těla, dlouhé hodiny zkoušel, jak nejjasněji vyjádřit pohyby paží a dlaní myšlenku, jak je spojit s výrazem obličeje. Poznal, jak důležitá je při hře paměť; role pantomimy nejsou napsány a není při nich nápověda. Bylo nutno zapamatovat si přesný postup děje a úspěšných scén. Zůstával v úloze, která trvala na jevišti jen několik okamžiků, i na ulici, mezi lidmi, a často se zahanben odvracel před udivenými pohledy chodců.

I když jeho chvilkový úspěch nebyl nikomu nebezpečný, rodina Charigni nesla jako újmu, že příslušník nepřátelských Debureauů postoupil z posledních rolí k předposledním.

V úzkých šatnách divadélka došlo k hádkám mezi oběma klany, k hrozbám i k zlomyslným ústrkům. Joigny v úloze Leandra vyťal jednou na jevišti Pierotovi takový políček, že se Kašparovi zatmělo v hlavě; odpotácel se za kulisy a po bílé bradě mu kanula krev.

Otec Debureau skočil s napřaženou pěstí k Joignymu; protože Pepé a Lange bratra bránili, vmísili se do zápasu i František se Štěpánem. Zákulisí se roztráslo divokou rvačkou, v níž se bojovalo pěstmi, nohama, hlavou, lokty, rekvizitami. Řevnivost, dlouho shromažďovaná, se vybíjela. Dorotka se utkala s Nanettou, Kateřina si vjela do vlasů s Marion.

Bertrand a Fabien se marně pokoušeli oddělit rozvaděné rodiny; bylo nutno zavolat policii. Teprve pak se dali sokové přemluvit a nechali bitvy, udýchaní, potrhání, se škrábanci po ženských nehtech ve tváři, s modřinami po úderech pěstmi.

Bylo jasné, že tyto dva rody nemohou nadále žít v jednom divadle vedle sebe. Bertrand s Fabienem řešili těžký početní příklad, koho z těch dvakrát pěti mohou postrádat a bez koho se zatím neobejdou. Fabien si kladl jako podmínku, aby zůstala malá Marion Charigni. Kdyby však dali přednost celé rodině Charigni, odešel by s otcem Debureauem též Kašpar řečený Baptist, který by byl chyběl v pantomimě. A hrané výstupy nabývaly u obecnstva zřetelnou převahu nad tanci provazolezců. I učinili ředitelé šalamounské rozhodnutí, které i principálové rodin uznali za spravedlivé. Divadlo se rozloučilo se všemi, kromě Marion a Kašpara.

Tak se Kašpar Debureau rozešel s rodinou, která ho ztrácela bez lítosti, protože ho při svých produkcích nepostrádala. A Kašpar nastoupil vlastní cestu.

Otázky k textu

1. Které dva divadelní gangy soupeřili
2. o místo v divadle?
3. Jakým divadelním žánrem se Debureau zabýval, vysvětlete jeho princip.
4. Které další divadelní žánry znáte, popište je.
5. Vysvětlete pojem **rekvizity, sok, principál**.
6. Vysvětlete psaní dvou j ve slově **nejjasněji**.

Josef Škvorecký (1924 – doposud)

Spisovatel, nakladatel, psal romány, povídky a detektivní příběhy, je filmový scenárista a překladatel anglo-americké literatury. Pocházel z Náchoda, po reálném gymnáziu pracoval po zbytek válečných let jako pomocný dělník, po osvobození vystudoval na Karlově univerzitě angličtinu a filozofii, pak se věnoval učitelství, později pracoval jako redaktor Světové literatury a ke konci pobytu u nás se věnoval pouze literatuře. V roce 1969 odešel do Kanady, kde se svou ženou, spisovatelkou Zdenou Salivarovou, založili v Torontu nakladatelství 68 Publishers [pablišrs] a vydávali zejména českou původní beletrii u nás zakázaných autorů, ale i těch českých autorů, jež emigrovali.

Dílo:

Prima sezóna – je cyklus šesti povídek (Zimní příhoda, Májová kouzelnice, Zamřížovaný charleston, Vyhlídka z věže, Hotel pro sourozence a Smutné podzimní blues) odehrávajících se v Kostelci v době protektorátu, hlavní postavou vystupující v těchto povídkách, ale i v další tvorbě Škvoreckého, je gymnazista Danny Smiřický, jenž si postupně snaží namluvit spoustu kosteleckých dívek, jde o hravé a komické příběhy odehrávající se za okupace. Komika je založena na překvapivém vzniku bezvýchodných a neřešitelných situací, které jsou dále rozvíjeny autorovou představivostí. Příběhy obsahují lyrické prvky.

Tankový prapor

Hříchy pro pátera Knoxe – detektivní příběhy.

Zbabělci – román zachycuje posledních osm dní na konci okupace v květnu 1945, místy se navrácí do předchozích let, dějištěm je Kostelec, hlavní postavou je Danny Smiřický, bývalý gymnazista, který je nasazen na práci do místní továrny. Zdánlivě jde o mladíka povrchního a cynického, ve skutečnosti je to chlapec citlivý a vnímavý, ve volných chvílích hraje spolu se svými kamarády jako saxofonista v hospůdce, milují jazz, prožívají první milostná dobrodružství, snaží se zalíbit děvčatům, Danny touží po Ireně, ale ta je zamilovaná do horolezce Zdeňka, Danny chce na sebe upozornit a je drzý na německého důstojníka a nechává se zatknout, od Ireny dostává políbení, ale ona dále zůstává se Zdeňkem. Později se Danny účastní revoluce i se svými kamarády, chlapci jsou zařazeni do jednotlivých hlídek, ale jsou to spíše akce lidem pro „oči“, 9. května se městem šíří zpráva o blížící se Rudé armádě, přijíždějí však německé tanky, dochází k boji, jehož se účastní i mladí hrdinové, Dannymu se s přítelem Přemkem podaří těžkým kulometem zneškodnit

jeden německý tank, netouží však po slávě a svá jména zatají. V závěru Danny se svou skupinou vystupují na kosteleckém náměstí.

Hořkej svět

Ukázky

Prima sezóna – Zimní příhoda

V tom bytě bylo strašně тихо a v předsíni skoro tma. Irena otevřela dveře do svého pokoje, a já tam vlezl za ní. Všechno tam bylo nějak strašně zvláštní, to tím, že to byl Irenin pokoj. U stěny stál zelený gauč, naproti bylo široké okno a za ním protějšší čínžáky, celé zapadané sněhem. V jednom rohu pokoje šatníček, na stěně vedle malé benátské zrcadlo, kousek dál psací stůl s pohárem, který Irena vyhrála v létě za vítězství v kategorii mladších dorostenek v přespolním běhu na zámku. Pod pohárem nějaké otevřené sešity. Irena na ně ukázala opáleným prstem:

„Heleď, Danny. Dyby někdo přišel, tak mi pomáháš s matykou.“

„Já, jo?“ přemohl jsem nadlidsky trému a promluvil jsem s ironií v hlase. „Já měl z matiky ve čtvrtletí napínáka a předloni reparát.“

„To voni neví,“ řekla Irena a myslela tím své neinformované rodiče. Napadlo mi, kolik toho její rodiče o ní asi nevědí. Nojo. A kolik toho nevím já?

Rozhlédl jsem se. Střechy protějších domů svítily jak oslňující reflektory ze sněhu, protože nad nima visela tmavošedá ocelová obloha a po ní se sunul černý mrak. Asi zas začne sněžit. V Irenině pokoji bylo šero, ale to mi nevadilo. Tréma mě pomalu sama od sebe opouštěla.

„Máš to tu hezký,“ řekl jsem.

„Dyťs už tu přece byl.“

„No byl. Ale –“ sebral jsem odvahu a pohlédl jsem na Irenu, jak jsem uměl nejsvůdničtěji. „-ale ne sám s tebou,“ a vyjel jsem po ní rukama.

„Moment! Moment, Daníčku! Na tohle sem tě sem nepozvala!“

„Ne?“ řekl jsem zklamaně. „Tak na co?“

„Chceš čaj?“

„Čaj?“

„No. Z lípovýho listí.“

„Ne,“ řekl jsem pevně.

„Ne?“

„Ne.“

„Tak co chceš?“ pravila Irena a sedla si na gauč. Dala nohu přes nohu v krátké sukni nad kolena. Ukázalo se kolínko, nerýhované, ale nahé a taky pěkné, a já byl najednou ve svém živlu. Rozmluvil jsem se nebo co. Přistoupil jsem ke gauči a dřepel jsem si k Ireninu kolínku na malý chlupatý kobereček. Upřel jsem na tu královnu škvárových tratí oči psím pohledem.

„Chci tě vidět, Ireno,“ řekl jsem oddaně a tréma byla v tahu.

„Copak mě nevidíš?“

Ruku jsem položil na bambuli červeného pantoflíčku.

„Chci si tě prohlídnout vod paty k hlavě, duše.“

„Jo? A proč?“

„Ponívač k tomu mám příležitost. Podívej, ty nohy,“ řekl jsem a zabrejlil jsem na kolínko před nosem. Neměla punčochy, takže nebude mít ani podvazky, blesklo mi

hlavou, a poslední zbylý zbytek trémy se rozplynul. A třebaže to byla taková tmavá makovička, měla nohy hladké jako had.

„Hladký jako had,“ řekl jsem.

„To se mi nelíbí,“ řekla Irena. „Hadi jsou slizký a nepěkný.“

„A dlouhý, strašně dlouhý,“ pokračoval jsem nerušeně a jel jsem dlaní lehce po té hladké noze až na koleno a prsty jsem zajel kousek pod sukni. Vzrušením se mi začalo špatně sedět, klekl jsem si. Irena mě chytila za prsty dřív, než jsem je mohl zasunout dál.

„Heleď, Danny,“ řekla Irena. „Popisovat mě můžeš, víš, ale nejseš slepec, aby sis přitom musel pomáhat hmatem.“

„Chci tě vnímat všema smyslama, Ireno,“ čichl jsem jí ke kolenu. Vonělo mejdlem.

„Voníš jak růže,“ políbil jsem ji na koleno.

„Tak dost!“ rozhodla. „Posaď se hezky vedle mě a já pudu uvařit čaj.“

Otráveně jsem vstal. Chtělo se mi pokračovat v popisu Ireny, ještě jsem se nedostal k nejzajímavějším částem, ale ona mi přísně pokynula.

„Sedni si!“

„Čaj dělat nechod!“ řekl jsem a vzal jsem ji za ruku. Nějak se ještě víc setmělo. Nebe nad bílýma střechama domů naproti se zatáhlo tím černým mrakem a střechy pohasly. Irena mi ruku vykroutila.

„Ireno!“

„Buď hodnej!“

„Ale co mám sakra dělat?“

„Sed’ a povídej mi něco.“

„Kvůli tomus mě sem pozvala? Abych ti něco povídal?“

„No.“

„To sme mohli rovnou do Berana na kafe,“ pravil jsem a vztekle jsem dodal:

„Bukvicový.“

„Ty nejsi rád, že tu seš se mnou?“

„Ale sem, ale .“

„Ale co?“

„Je to mrhání časem.“

Naježila se.

„Jak to?“

„Sedět tady a povídat si s tebou.“

„Tak to ti pěkně děkuju. Vždyť můžeš jít domů. Nikdo tě tu nedrží.“

Lekl jsem se. Černý mrak ještě víc zčernal a v Irenině pokojíčku se všechno ponořilo do tmavého stínu. Bylo to tam velmi krásné.

„Ale tak sem to nemyslel, Ireno. Jenže povídat si s tebou můžu všude, ale když sme tady sami – tak –“ Už to začalo být nesnesitelné. Strašně se mi chtělo se s ní líbat - a to šero a to ticho v tom bytě – „Tak bych se chtěl s tebou –“

„Neříkej to, Danny!“

„Dyť ani nemusím. Ty dobře víš, co.“

„Ale pro to sem tě sem vážně nezvala.“

„Ježíšmarjá, tak proč, Ireno? Abych ti zvorál matyckej úkol nebo co? Eštěs říkala, že nikdo nebude doma!“

„Copak se mnou nejseš rád?“

„Sem, sakra. Ale eště radši bych s tebou byl rád jinak. Však víš jak.“

„Tak se trochu opanuj,“ pravila spisovně. „A říkej mi o mně nějaký hezký věci.“

„Hezký věci,“ vzdychl jsem trpce. „To budem takhle sedět do rána, než je všechny vymenuju.“

„Můžeš tu bejt tak do osmi, dřív táta nepřijde,“ pravila. „To máš na vymenovávání času dost a dost.“

Vztekl, smíšený se strašnou chutí a s láskou, se mnou zalomcoval. Takovéhle jsou, káčí! Člověka rozběsní, a pak si ho nepřipustí k tělu. Jestlipak si takhle zahrává se Zdeňkem. Jo, s tím. Ten by ji asi těma svýma horolezeckýma pařátama popad – podíval jsem se na ni, skoro se ztrácela v šeru v rohu gauče, sukně se jí ještě o kousek vyhrnula a hnědé oči se v šeru škádlivě lesky. Nojo, houby. Oni to prostě chtějí s předmluvou. Všechno bude.

Zbabělci

Probudil jsem se hrozně zpocený. Byla už jedna hodina. Ležel jsem přikryt až po bradu a cítil jsem mokro na prsou a u krku, kde mi nepříjemně foukalo pod peřinu. Ale bylo to dobré, že jsem se zapotil. Zavolať jsem maminku a řek jsem jí, aby mně přinesla ručníky. Přinesla dva ručníky a čisté pyžama.

"Neměla bych zavolat pana doktora?" zeptala se.

"Ne," řekl jsem. "To je vobyčejný nastuzení."

"Budeš chtít trochu čaje?"

"Jo. A jestli už máš voběd."

Maminka odešla do kuchyně a já jsem ze sebe shodil peřinu a stáhl jsem zpocený pyžama a začal jsem se třít ručníkem. Krev se mi příjemně rozproudila. Oblékl jsem si čistý kabátek a kalhoty, obrátil jsem peřinu zpocenou stranou navrch, narovnal jsem polštáře a posadil jsem se. Sebral jsem ručník a třel jsem si obličej a vlasy. Bylo mi jako po koupeli. Maminka přinesla oběd na podnose a dala mi ho do postele. Snědl jsem ho s chutí a vypil čaj. Polilo mě z něho horko, postavil jsem podnos vedle postele a vlezl jsem znova pod peřinu. Zavřel jsem oči. Bylo mi dobře. Potom jsem začal zase vzpomínat a byl jsem spokojen se životem. Vzpomínal jsem na včerejší noc a na detonace u nádraží, na to celé dobrodružství, a pak jsem začal myslet na Irenu, jako vždycky, když mi bylo dobře, na všechny ty večery, kdy mi z ní bylo všelijak, někdy dobře, jindy zle, ale teď už vždycky jen dobře, když jsem na to vzpomínal. Zavřel jsem oči a slyšel jsem, jak hodiny tikají, a myslel jsem na Irenu, jak jsem s ní jednou letos v zimě jel v noci ze Starého Města vlakem a seděli jsme v zatemněném kupé a já ji vzal kolem pasu a vyznával jí lásku a ona se bránila a začala zas povídat o tom, jak to vždycky říkala, že jsme přátelé a nic víc, a už jsem byl zas ve svém živlu a vzpomínal jsem na ni. Zdálo se mi, že celý můj život se skládal jenom z Ireny a z Věrky a Evy a Járinky, jenom z toho, co jsem s nima měl, a jinak v něm nebylo vůbec nic. A nikdo neměl jiný život. Myslel jsem na jiné kluky a viděl jsem, jak všichni jenom vzpomínali na svoje dívky a mluvili o svých dívkách a o ničem jiném. Jenom ještě o muzice. Ano. O muzice a o dívkách. To byl život. Jenže o muzice si člověk zas myslel jenom nějak ve spojitosti s dívkami. Vůbec ne absolutně, nějak o uměleckém požitku a tak. To ne. Muzika byla skvělá, ale vždycky, ať jsem myslel na minulost nebo na to, co bude, bylo to všechno ve spojení s holkama. Jak jsme zkoušeli ve vinárně U Iva a holky seděly u stolu naproti nám a dívaly se na nás a já jsem seděl trochu nakloněn se saxofonem a viděl jsem, že se na mě Věrka dívá, a věděl jsem, že vypadám skvěle se saxofonem v puse a se vši tou složitou mechanikou a klapkami, na které jsem mačkal, a to mi dělalo dobře, nebo jsem myslel na velké majales ve čtyřicátém roce, na velký sál U Iva s lustry rozsvícenými vysoko u stropu a s holkama v tylových šatech, a jak jsem stál a měl

jsem na sobě bílé sako a hrál jsem pěkné mazlivé sólo v I've Got a Guy anebo divoké hot sólo v Liza Likes Nobody, stál jsem a pan Fluxa na mě namířil reflektor a já stál celý bělostný a s kotletama a s lesknoucím se saxofonem a dole ve tmě v sále seděla Irena a pozorovala mě, tak to bylo s muzikou, a do budoucna jsem si zas představoval bar a pódium s orchestrem a sebe se zlatým saxofonem a krásné dívky celé žhavé do jazzu a oblečené ve večerních toaletách a s hlubokými výstřihy a s mnoha významnými úsměvy, a noční chůze po Praze a nějaké velké a prázdné a přepychové byty, a to byl jazz a to byl život, udělalo se mi najednou úzko z toho života, ale vypadalo to docela pravděpodobné, že bude takový, jazz a dívky, hezké, krásné, sladké, barevné dívky na dívání po celý život, který nebude dlouhý, a pomyslel jsem zas na druhé kluky, na to, jak Fonda chce být architektem, a nedovedl jsem si představit jinak chtít být architektem než tak, že bude mít mnoho peněz a přepychovou vilu za Prahou, nemyslel jsem, že by mohl pro něco jiného chtít být architektem. Takový byl život. Jazz a dívky a vzpomínky. Cítil jsem, že to je nemožné, aby byl jiný. Protože jinak nic nebylo život. To přece nebyl život, to ve fabrice, s vstáváním v pět a s přicházením domů v osm. Ne. Tohle byl život. Jenom tohle. A napadlo mi, že by to bylo hezké, kdyby byl Pánbůh, a že je to hloupé, že není, aspoň ne takový, jak se o něm člověk učí v náboženství, a že je to vlastně záhada, jaké to všechno je a jak to začalo, a že možná je zrovna takový jako v náboženství, ale nevěřil jsem a nevěřil jsem, že mě zatratí, i jestli takový je, protože já jsem žil správně, měl jsem pocit, že jsem nikdy neudělal nic špatného, i když jsem byl sprostý a i když jsem opouštěl dívky, protože já jsem to nikdy nebral vážně, a myslel jsem na sebe, jak jsem byl malý, na Vocenila, co seděl za mnou v obecné škole a páchl chlebem, na ty dávné chlapečkovské hry v Bučině, na praky a hrady z kamenů a klacků, všechno to bylo v nějaké podzimní mlze a hrozně dávno, a potom byly zimní večery a gymnázium a pak už orchestr a elektrické světlo v hale Mánesovic vily a sklepní vinárna U Iva a Port Arthur a lesk saxofonů a trumpet a chuť navlhklých třtinových plátek v ústech a plovárna s dívkama v plavkách, všecko se to motalo a táhlo to kolem mě a já byl v tom, díval jsem se na to, jak jsem žil, a nevěděl jsem, jestli dobře nebo špatně a proč, a teď v posteli mi to bylo jedno, protože mi bylo příjemně a teplo, a všechno mohlo plavat, jenom ty vzpomínky mi stačily a to snění o budoucnosti. Bylo to tak zvláštní, že jsem se tomu až divil, to všechno, a věděl jsem, že žiju v roce čtyřicet pět a že končí největší válka všech dob, v které padly milióny lidí a milióny lidí bylo hrozně zraněných a trpělo v blátě a na obvazích a milióny lidí mučili Němci v koncentrákách, a věděl jsem o všech těch smrtích a napadlo mi, k čemu vlastně je život, a zdálo se mi, že asi k ničemu, jenom k tomu myšlení na dívky a na muziku, a napadlo mi, jestli to je dost; aby to stálo za to, ale nemohl jsem na nic jiného přijít, tak jsem toho nechal a honem jsem začal zas vzpomínat na Irenu, na to, jak jsem s ní šel v noci lesem a propadal se do komplexu méněcennosti, když žvanila o Victoru Hugovi a Byronovi a já si pletl Byrona s Balzákem a Balzaka s Barbussem a nečetl jsem od nikoho z nich vůbec nic, na to jsem myslel, jak jsem byl ještě hloupý a jak v životě určitě není nic než tohle, to, že lidi vynalézají věci a léky, to je samozřejmě důležité, ale kdyby to nebylo, mohlo by se stejně žít, ale kdyby nebylo tohle, tak by to vůbec nestálo za to žít, a tak se mi myšlenky motaly v hlavě, až jsem usnul, a probudil jsem se a viděl jsem, že už je večer, za oknem byla červená obloha a okna domů svítila proti zapadajícímu slunci, bylo jaro a konec protektorátu.

Do pokoje přišel otec a řekl, že pustí rádio. Ležel jsem rozvalený v posteli a poslouchal jsem hlášení z Prahy, bylo to zajímavé a napínavé a představoval jsem si to všechno a otec řekl, že ve městě je klid, Němci že z toho nočního přepadení nic

nedělali a dnes odpoledne že celá posádka odtáhla, zeptal jsem se ho, jestli pustili lidi z pivováru, a otec řekl, že některé ano, ale jinak že tam pořád jsou, zeptal jsem se ho, jestli ví, co je s Přemou, ale to nevěděl. Pak hlásili z rádia, že Hradčany hoří, a otec zatínal pěsti a říkal bestie a vandalové a já jsem si představoval, jak to asi vypadá, když hoří Hradčany, a byl jsem nějak rád, že to všechno hoří a že se budou stavět nové věci a že snad všechno bude nové a třeba lepší, a těšil jsem se, jak zítra vstanu a jak se zas sejdu s Irenou a s klukama a jak zas budu sedět a hrát, a těšil jsem se na saxofon a na všechno a na tu neznámou holku, co ji potkám v Praze. Setmělo se a otec vypnul rádio a odešel. Zůstal jsem v pokoji sám, zhasl jsem světlo a díval jsem se oknem ven, na hvězdičky, které se třepetaly na nebesích, protože dešťové mraky už odtáhly, a myslel jsem na mnoho věcí a pak jsem usnul a potom jsem spal.

Otázky k textům

1. V první ukázkce vyhledejte nespisovné tvary.
2. Proč autor používá nespisovnou češtinu?
3. Charakterizujte hlavního hrdinu z první ukázky.
4. Mají obě ukázky společné znaky, které?
5. Kdo je to **architekt**?

Jaroslav Seifert (1901 – 1986)

Byl básník, publicista, překladatel, nositel Nobelovy ceny (1984), pocházel z dělnické rodiny žijící na Žižkově, nedokončil studia a věnoval se literatuře a publicistice, podnikl cestu do Francie a Švýcarska, ale i do Sovětského svazu. Věnoval se také překladatelství, v roce 1966 byl jmenován národním umělcem.

Dílo:

Maminka – podává zde obraz své maminky, prosté, udřené ženy, která nade vše milovala svou rodinu, vynikala dobrotou a pracovitostí, je symbolem jeho domova, kde chudobu vyvažovala čistota lidských vztahů a pocit bezpečí.

Vějíř Boženy Němcové

**Přilba hlíny
Deštník z Piccadilly
Samá láska
Chlapec a hvězdy
Šel malíř chudě do světa**

Ukázky

Maminka – Maminčino zrcátko

Zrcátko v zlatém oválu
ztrácelo stříbro pomalu,
až bylo nakonec slepé.

Půl života snad bezmála
maminka se v něm česala.
Když ukazovalo lépe.

U okna visí na skobě,
dívá se po mně, po tobě,
proč by se neusmívalo?
Maminka byla veselá
a žádné vrásky neměla,
a když, tak určitě málo.

A zpívává si nad mlýnkem
valčíky, které s tatínkem
tančila šťastná snad trochu.
Když vzpomíná si na mládí,
letmo jen okem zavadí
o jeho třpytivou plochu.

Odvíjejíc pak z hřebene
truchlivou kořist plamene,
v chomáček vlasy stočí.
Když pak jej hodí do dvířek,
vidím na skráních vějířek
a drobné vrásky kol očí.

Pak rám se zkroutil; jeho sklo
nejdřív jen lehce naprasklo,
plíseň v něm cizopasí.
Posléze prasklo vejpušky
a maminka své drdůlky
pak v rozbitém česala si.

Čas utíká, je šedivá,
už na sebe se nedívá

a zvyká na samotu.
Když někdo klepe na dveře,
přijde v klotové zástěře,
v té černé zástěře z klotu.

Vcházím. Dnes nemám odvahy,
nikdo nestojí na prahu,
nikdo mi netiskne dlaně.
A rozhlížím se zmateně,
zrcadlo visí na stěně.
Pro slzy nevidím na ně.

Píseň o rodné zemi – Podzim

V sychravém větru už tu všechno zebe,
suchého listí plný kout.
Vlaštovko, řekni, pod které zas nebe
přichystala ses odlétnout?

Tatínek za vsí pouští dětem draka,
drak zmítaje se stoupá výš.
Buď sbohem, léto! Havran blízko kráká
a vrána kráčí ještě blíž.

Posedávají chlapci u ohýnků,
v kapse jim hřeje zemák z popele.
Co chvíli setřeš hebkou pavučinku,
jež uvázla ti na čele.

Jen nestýskej si, vrátí se čas jara
a s jarem míza do proutí.
Do šedé mlhy padá země stará,
na malou chvílku usnouti.

Jaro sbohem – Únor

Tesklivé nebe země zdejší,
v únoru ještě tesklivější,
svou šedí k obzoru se druží
a padá mlčky do kaluží.

Sněženku chladnou tiskneš k spánku,
říkáš si veršík o skřivánku,
zatímco kluci nasedají
už na koně a jedou k máji.

Přes bláto ovšem, přes kaluže,

a vidí v dálce kvěsti růže.

Otázky k textům

1. V jaké životní situaci Seifert píše první báseň.
2. Určete druhy rýmů.
3. O jakou lyriku jde ve druhé a třetí básni.
4. Charakterizujte kompozice ukázek.
5. Ve druhém textu vyleďte oslovení.

Jaromír Tomeček (1906 – 1997)

Nejvýznamnější představitel české prózy o přírodě, převážně těžil z Moravy a Zakarpatska, zpravidla určena pro mládež. Pocházel z Kroměříže z rodiny krejčího, který se po smrti první manželky znovu oženil a k původním dětem přibylo dalších pět, z nichž byl Jaromír nejstarší. Otec ho vedl ke vztahu k hudbě, po maturitě Tomeček studoval práva v Brně, po třetím studijním ročníku se přihlásil na tehdejší Podkarpatskou Rus jako magistrátní úředník, pak vykonával notářskou praxi, seznámil se s literáty I. Olbrachtem, K. Novým, V. Vančurou.... Za války byl totálně nasazen do slévárny, po osvobození byl zaměstnán na Zemském národním výboru v Brně a dokončil právnické vzdělání, později se věnoval jen spisovatelské činnosti, v r. 1966 byl jmenován zasloužilým umělcem.

Dílo:

Vuří se směje – je to jeho prvotina, výběr z próz otiskovaných v letech 1935 – 1943 v Lidových novinách, čerpal ze vzpomínek na milovanou divočinu.

Stříbrný lipan – román o dravé rybě.

Zázraky v přírodě – je sbírka, která zachycuje typické rysy a projevy ptáků a rostlin v průběhu ročního období.

Ve znamení zvěrokruhu – obavy o osud přírody.

Psí hlas

Smaragdové stopy

Ukázka

Vuí se směje

K ránu se hladová Vuí uchýlila do houštin. Trmácela se mezi keři a pátrala po myších dírách. „Hoj, spěš, spěš!“ ozvalo se pojednou odkudsi zpředu. Sojčí povyk je dobré znamení, málokdy volá chocholátá bez příčiny! Vidí-li běžet kořist, na jejíž zdolání nestačí, zve kdekoho, aby zabíjel místo ní, ví, že se lacino přživí. Vuí spěla za jejím křikem a narazila na stopu lasičky. O jó! Dříve lze polapit ducha než tuto mrňavou šelmu, která má tělo jedné myši, krvelačnost dvou kun a mrštnost tří pstruhů! Za normálních okolností by se Vuí za takovým nadělením vůbec neohlédla, teď však žaludek velel: Běž! A Vuí šla. Ale sojčisko, patrně také vyhladovělé, poletovalo před ní a neustávalo ji upozorňovat: „Sem, sem, tu je, tu je!“ Bylo zapotřebí lasičce více? Vyběhla na olšový pník a jistila zpět.

Tak se setkaly. Lasička na olši, liška dole, sojka na nízké lísce opodál. Lasička se přitlačila ke kůře, natáhla hlavu kupředu jako zmiije, jež chce uštknout, a upřeně pozorovala nenadálou návštěvu. Liška koukala vzhůru a přemýšlela, jak se na toho skrčka nahoře dostat. Otevřela tlamu, vyplázla jazyk a začala rychleji dýchat. Přitom úlisně kňučela, vmlouvala se svou liščí řečí: „Jak se máš, má nejmilejší, jak se ti vydařil noční lov? Chystáš se k spánku? A máš teplý pelíšek?“ Lasička nic, jen ostře hleděla. „Pojď dolů, no pojď přece, pobavíme se trošku a více se sblížíme, vždyť jsme sestřenky, jednoho rodu, oběma nám dělá teplá krev dobře, lišky a kuny byly odjakživa kamarádi, no pojď, pohleď, Vuí se směje!“ Liška roztáhla mordu od ucha k uchu a roztančila oči v psím úsměvu. V zápalu vábení překonala samu sebe. Provedla přemet, zůstala ležet na hřbetě, vykrucovala zadek, bičovala oháňkou sních a neustávala v úsměvech a vábivém skolení: „Podívej se, jak jsem veselá, pojď si přece pohrát!“ Trkla všemi čtyřmi do vzduchu a měkce vyštěkla.

Lasička nic, ležela na jednom místě jako bělavá soška a hleděla. Sojka však byla veselím bez sebe. Slétla níže, sedla si na samý kraj větve, poulila odtud v údivu oči a otvírala dokořán zobák. Hehehe, rozřehtala se na celé kolo při poslední atrakci. Do Vuí jako by bodl. Převrátila hlavu dozadu a podívala se, kde sojka sedí. Potom skrčila běhy pod sebe, vyklenula hřbet a šleh! Vyletěla jako zpruha přímo na sojku.

Chudák sojka, přivedla lišku na hody, těšila se na drobty se stolu, a zatím se sama octla na talíři. Peří lítalo na všechny strany, hladová šelma nedělala okolků, odrala ptáka jen z většího a pustila se do teplého krevnatého masa.

„Tak proto ta hra,“ užasla lasička nad liščí chytrostí. „Myslila jsem, že se celý ten cirkus chystá na mne, a on zatím na tupou sojku. Jak to proklatě voní!“ Popolezla níže a chtivě se olízla. Červeň sojčí krve barvila sních a takový pohled stačil přivodit žalostivé kručení v plném, neřkuli v prázdném žaludku. „Kéž bych si mohla líznout, alespoň líznout!“ žadonila a opět se přitáhla blíže. Vuí si jí vůbec nevšímal, jako by na světě žádné lasičky nikdy nebylo, a jen chroustavě žrala. Lasička popolezla ještě níže. Liška se nahrabila, odvrátila se od ní trošku a šleh podruhé! Šelmička se hrozně lekla a to bylo vše, nebylo jí popřáno více domyslit, liščí morda ji polkla jako jahodu, aniž do ní dvakrát kousla.

Pálivost v žaludku přestala, jako by utál, hlava už nepletla páté přes deváté a začalo být veselo u srdce. Vuí vyběhla na pahorek nad houštinami a zahleděla se k osadě, odkud vítr přinášel směs pachů kouře, lidí a psů. Šlehla oháňkou napravo a vlevo, usedla a jala se pečlivě olizovat kosmatou náprsenku. Třeba přece dbát i na zevnějšek!

Otázky k textu

1. Která zvířata se v ukázce vyskytují?
2. Jak autor popsal celou situaci, čeho k tomu využil?
3. Vysvětlete rozdíl mezi slovy **líška** a **lyska**.
4. Vytvořte synonyma ke slovům **tupý**, **tlama** a **chystat**.
5. Určete slovní druhy – **kéž**, **blíže**, **jí**, **podruhé**, **už**, **voní**.

Světová literatura

- dlouhé doznívání II. světové války,
- východní literatura líčí významné a pompézní scény,
- západní literatura je zcela realistická, přináší experimenty, zároveň se vrací ke starým legendám a mýtům.

Literární směry

Existencialismus - osamocení, úzkost, svoboda - důležitý prvek, uvědomění si,
- představitelé: Sartre, Camus.

Neorealismus - vznik 40. léta Itálie, snaha zahladit stopy po oficiální kultuře italského fašismu,
- návrat k realistické tradici, denní život, trápení, ...
- představitel: Moravia.

Beatnici - vznik 50. léta USA, tuláctví, neuznávali rodinné tradice,
- zbitá generace, rozkoš, extáze, jazz, touha po vnitřní pohodě,
- představitelé: Bukovski, Kerouac.

Rozhněvaní mladí muži - obdoba beatníků, ale vznik 50. léta Anglie,
- nedosáhli takových extrémů jako beatnici v USA,
- představitel: Kingsli.

Magický realismus - vznik 50. léta v zemích se silnou mýtickou tradicí,
a) latinskoamerická – Marquez,
b) další země - Rusko – Ajtmatov.

Nový román - vznik 50. léta Francie, snaha nahradit klasický román, který neobjektivně reaguje na společnost, postavil se proti ději a postavě, chybí pojem času a osoba vypravěče,
- představitelé: Robbe-Grillet, Sarrautová, Claude Simon.

Postmodernismus - vznikl v souvislosti s architekturou, ale ztratil svoji cestu,
- představitelé: filozof - Derrida, Eco, Kundera.

Anglie

Agatha Christie (1890 – 1976), [agata kristi]

Je anglická autorka detektivních románů a povídek, dramatička. Do šestnácti let byla vzdělávána doma matkou, poté studovala v Paříži zpěv, v roce 1914 se provdala za plukovníka letectva, během první světové války pracovala jako dobrovolná ošetřovatelka raněných. V roce 1928 se rozvedla a o dva roky později se provdala za významného archeologa Mallowana, s nímž absolvovala mnoho výprav do Iráku a Sýrie, 1955 získala Cenu Kruhu newyorských divadelních kritiků za drama Svědectví obhajoby, 1956 a 1971 obdržela řád Britského impéria.

Dílo:

Past na myši – je hra s detektivním námětem, mladí manželé Molli a Giles Ralstonovi zahajují provoz svého penzionu, je sněhová vánice a přijíždějí první hosté – Kryštof Wren – psychicky nevyrovnaný mladík, který se vydává za architekta, paní Boylová – bývalá soudní přisedící, major Metcalf, slečna Casewellová a pan Paravicini. Z rádia slyší zprávu o vraždě ženy, přijíždí seržant Trotter a oznamuje, že vražda má souvislost se zdeším penzionem, nakonec se zjistí, že vraždí Trotter, který je bratrem sirotka, jenž byl svěřen do péče zavražděné, která se s mužem podílela na chlapcově smrti. Zavraždil rovněž paní Boylovou a chtěl zabít i Molli, která ho učila. Slečna Casewellová je jeho sestra.

Pět malých prasátek – je klasická detektivka, kde Hercule Poirot pátrá po zločinu, který se stal před mnoha lety. Za vraždu svého manžela byla odsouzena mladá žena, ale po letech se její dospělá dcera chce přesvědčit o pravdě, detektiv se setkává s pěti účastníky dávné tragédie a za pomoci dětské říkanky usvědčuje ze zločinu nejméně podezřelou osobu.

Deset malých černoušků

Zapomenutá vražda

Smrt na Nilu

Vražda v Orient-expresu

Ukázka

Pět malých prasátek

Poirot zatajil dech. Viděl dosud čtyři obrazy Amyase Crale: dva v Národní galerii, jeden v londýnském obchodě s uměleckými předměty a ono zátíší s růžemi. Ale nyní se díval na dílo, které sám umělec považoval za své nejlepší, a Poirot poznal rázem, že Amyas byl opravdu geniální malíř.

Obraz měl jakousi zdánlivou uhlazenost. Při prvním pohledu byste jej mohli považovat téměř za plakát, jak byl přímo krutý v barevných kontrastech. Dívka v kanárkově žluté košili a tmavomodrých kalhotách, sedící na šedivé zdi v plném slunci na pozadí křiklavě modrého moře. Pravý námět na plakát!

Ale první dojem byl klamný; ve všem byla jakási křehká, divně působivá pokřivenost a doslova šílený jas a záření světla. A ta dívka –

Ano, to byla sama podstata života. Bylo tu vše, co se dá říci o mladé a planoucí vitalitě. Vzrušená, živá tvář a oči... Och, tolik života! Tolik vášnivosti mládí! Tohle tedy viděl Amyas Crale v Else Greerové, tohle způsobilo, že byl hluchý a slepý k něžné bytosti, jakou byla jeho žena. Elsa byla život. Elsa byla mládí.

Nádherné, štíhlé, pevné stvoření, plné sveřeposti, s hlavou otočenou na stranu, s očima zpupnými vítězstvím. Dívala se na vás, pozorovala vás – jako by na něco čekala.

Hercule Poirot rozpřáhl ruce. Zvolal:

„To je veliké dílo – ano, veliké dílo.“

Meredith Blake pravil zaškraceným hlasem:

„Byla tak mladá!“

Poirot pokynul hlavou. Přemítal: Co tím lidé myslí, říkají-li to? Tak mladá! Obvykle něco nevinného, něco jímavého, něco bezmocného. Ale mládí není takové.

Mládí je drsné, mládí je silné, mládí je mocné - a mládí je kruté! A ještě něco – mládí je strašně zranitelné.

Odcházel za svým hostitelem ke dveřím. Jeho zájem o Elsu Greerovou, kterou chtěl navštívit po dvou bratřích Blakových, mocně vzrostl. Co asi udělalo těch šestnáct let z tohoto vášnivého, vítězně sveřepého dítěte? Ohlédl se ještě jednou na obraz. Ty oči! Pozorovaly ho... pozorovaly ho... Sdělovaly mu cosi...

Kdyby nemohl porozumět řeči tohoto pohledu, byla by skutečná žena schopna mu jej vysvětlit?

Takové vyzývavé, vítězné očekávání?

Nebo říkaly oči něco, o čem živá žena nevěděla?

A pak přišla smrt a vyrvala dobytou kořist z těchto dravých mladých rukou...

A světlo těch vášnivých, dychtivých očí pohaslo. Jaký výraz v nich má Elsa Greerová dnes?

Vycházejte z pokoje, rozloučil se s ní poslením pohledem. Myslí si: Byla až příliš živá!

A bylo mu trochu úzko u srdce...

Otázky k textu

1. Charakterizujte detektivní žánr.
2. Kterou postavu vyšetřovatele autorka ve svých dílech vytvořila?
3. Jaký je váš názor na současnou kriminalitu v naší zemi?

4. Určete tvar **říkají-li to**.
5. Vysvětlete pravopis - **dobytou kořist** a najděte gramatický protiklad.

Dick Francis (1920 – 2010), [dik frencis]

Anglický žokej a spisovatel, v roce 1956 si jel na Grand National pro vítězství, když jeho kůň náhle zkolaboval 40 metrů před cílem, tehdy zanechal závodění a stal se korespondentem pro Daily Express, poté začal psát detektivní příběhy, v nichž odhaloval špinavosti odehrávající se v dostihovém prostředí.

Dílo:

Bič

Smrt favorita

Nervy – mladý žokej Rob Finn je čestný člověk a úspěšný jezdec, proto závodí spíše na problematických koních, kolem něj se však děje něco zvláštního, dochází ke tragédiím a on se snaží všemu přijít na kloub.

Živá investice

Vyšetřovací komise

Ukázka

Nervy

„K čemu vlastně došlo v sedlišti?“

James usrkl ze sklenice. „Nařídil jsem Sidovi, že nikdo, absolutně nikdo, ať je sebevýznamnější, nesmí dát Turniptopovi před dostihem nic k žrádlu nebo pití. Když jsem došel s tvým sedlem k jeho boxu, Maurice stál u vedlejší přepážky a před mýma očima dával koni trochu cukru. Sid mi řekl, že Turniptopovi nikdo nic nedal.“

Odmlčel se a opět se napil. „Hodil jsem na koně obě dečky, s číslem a s oloveným přívazkem, a sedlo, a začal jsem utahovat obříšník. Maurice ke mně přistoupil od přepážky sousedního boxu a pozdravil mě. Ten jeho nakažlivý úsměv...! Přistihl jsem se, jak se na něho usmívám i já a říkám si, že ses snad zbláznil. To jeho astma mu asi právě dávalo zabrat, trochu totiž sípal... a vtom dal ruku do kapsy a vytáhl tři kousky cukru. Udělal to zcela přirozeně, nenuceně, a podával je Turniptopovi. Ruce jsem měl právě plné řemenů a myslel jsem si, že se

určitě mýlíš, jenže... ani nevím... něco mi vadilo, jak tam stál s paží tak trochu křečovitě nataženou a s cukrem ležícím na rozevřené dlani. Lidé, co mají rádi koně, jim hladí nozdry, když jim dávají cukr, a nestojí od nich, jak nejdál můžou. A jestli tedy Maurice nemá koně rád, proč jim vlastně dává cukr? Prostě jsem najednou usoudil, že se nic nestane, jestli Turniptop ten cukr nesežere, a tak jsem upustil obříšník a naoko klopýtl a zachytil se za Mauricovu paži, abych jako neupadl. Cukr mu vypadl na zem na slámu a já jsem na něj jakoby náhodou stoupl, zatímco jsem zase nabýval rovnováhu.“

„Co řekl?“ zeptal jsem se ohromen.

„Nic,“ odpověděl James. „Omluvil jsem se mu, že jsem do něho vrazil, on však ani neodpověděl. Na zlomek vteřiny vypadal, jako by byl vzteky úplně bez sebe. Pak se opět usmál a ...,“ Jamesovi blýsklo v očích, „řekl, jak se mi hluboce obdivuje, že chudáku Finnovi dávám tuhle poslední šanci.“

„Jak milé od něho!“ zamumlal jsem.

„Řekl jsem mu, že to vlastně není tvá poslední šance. Že také pojedeš v sobotu na Templatovi. Nato jen prohodil Ále, opravdu?, popřál mi mnoho štěstí a odešel.“

„Takže ty kostky cukru byly na padrti a vymetli je se špinavou slámou, že?“ řekl jsem.

„Ano,“ přitakal.

„Takže tu není nic na rozbor, žádný důkaz.“ Škoda.

„Kdybych na to nebyl šlápl, byl by to Maurice mohl zvednout a znovu Turniptopovi nabídnout. Sám jsem si s sebou žádný cukr nevzal..., neměl jsem tedy žádné kostky, abych mu je podstrčil... Nemyslel jsem, že je budu potřebovat.“

Byl jsem si jist, že se nebude chtít obtěžovat. Ale přece jen se obtěžoval. Nikdy mu za to nepřestanu být vděčný.

Otázky k textu

1. Jaké prostředí zachycuje ukázka?
2. Určete větné členy v posledních třech větách.
3. Vyhledejte v textu spojky.
4. Vytvořte jednotné číslo od slova **lidé**.
5. Vymyslete krátký detektivní příběh ze sportovního prostředí.

Belgie

Georges Joseph Christian Simenon (1903 – 1989), [žordž žozef christien simenon]

Belgický spisovatel píšící francouzsky, autor detektivních příběhů, publicistické práce začal uveřejňovat již jako sedmnáctiletý, proslavil se však především 84 psychologickými romány a příběhy o komisaři Maigretovi.

Dílo:

Maigret na cestách
Maigret a lovec zvuků
Maigretův revolver
Nelítostný Maigret
Dva plus pět

Ukázka

Maigret na cestách

V jedné zásuvce objevili dopisy, některé psané anglicky, jiné francouzsky nebo italsky, bez ladu a skladu, pomíchaná psaníčka od žen s obchodní korespondencí, různými pozvánkami na koktejly a večeře; v další zásuvce byly papíry roztříděny pečlivěji...

„Bereme to s sebou?“

Maigret se pohledem domluvil s vyšetřujícím soudcem Calasem a přisvědčil. Bylo jedenáct hodin a hotel ožíval, rozléhalo se zvonění, služebnictvo pobíhalo a výtah bez ustání cvakal.

„Myslíte si, doktore, že by mu mohla udržet hlavu pod vodou i žena?“

„Záleží na tom, jaká žena.“

„Říká se jí komteska, což dává tušit, že bude spíš drobná.“

„Na výšce a hřmotnosti ani tak nesejde...“ zahuhlal filozofující doktor Paul.

„Snad bychom se mohli jít porozhlédnout do čísla 332...“ podotkl Maigret.

„Do čísla 332?“

„Do hraběnčina apartmá.“

Dveře našli zavřené, takže začala sháňka po pokojské. Uvnitř bylo již uklizeno; i tady byl salón, třebaže menší než v čísle 347, ložnice a koupelna.

Ačkoliv bylo okno dokořán, vznášel se tu neustále opar alkoholu a parfému, a zatímco láhev od šampaňského zmizela, ze tří čtvrtin prázdná láhev whisky zůstala na stolku.

Prokurátor se soudcem, kvůli přemíře ostýchavosti či kvůli dobrému vychování, postávali na prahu, mezitím co Maigret otvíral skříně a zásuvky. Všechno, co našel, bylo v ženském vydání totéž, co u Davida Warda; přepychové předměty, které se dají koupit jen ve vybraných obchodech, a stávají se proto symbolem určité životní úrovně.

Na toaletním stolku se povalovaly šperky jako nějaké bezcenné tretky, brilantový náramek s miniaturními hodinkami, náušnice a prsteny v celkové hodnotě asi dvaceti miliónů.

I tady byla zásuvka napěchovaná papíry, pozvánkami, účty z krejčovských a kloboučnických salónů, prospekty s letovými řády Air France a Pan American.

Osobní dopisy tu nebyly, takže to vypadalo, že je komteska ani nedostává, ani nepíše. Zato v jedné skříní ve zdi našel Maigret dvacet osm párů bot, z nichž některé nikdy nikdo nenosil, a jejich velikost potvrzovala, že hraběnka byla skutečně drobné postavy.

Otázky k textu

1. Odkud znáte postavu Maigreta?
2. Zdůvodněte pravopis – **dopisy nebyly**.
3. Jakého původu jsou slova – **parfém, alkohol, whisky a šampaňské**.
4. Rozložte slovo **porozhlédnout** a pojmenujte jeho jednotlivé části.
5. Vyjmenujte další vyšetřovatele, které znáte z literatury či filmové tvorby.

USA

Stephen King (1947 – doposud)

Je nejúspěšnějším americkým spisovatelem posledních let, žije se svou ženou a dvěma dětmi, Naomi a Joem v USA ve státě Maine, koncem 60. let začal publikovat, napsal přes dvacet románů, zaměřuje se především na hororovou tvorbu, píše špičkové romány.

Dílo:
Řbitov zvířátek
Mrtvá zóna
Temná půle
Žhářka
Svědectví
To

Ukázka

Stephen King – Řbitov zvířátek

Steve otevřel ústa, aby na ty lidi zařval, jestli někdo přivolal hasiče, ale v tu chvíli uslyšel v dálce sirény. Bylo jich mnoho a přibližovaly se. Hasiči byli na cestě, ale ochotnický hrdina měl pravdu: dům lehne popelem. Plameny už vyšlehávaly asi z půltuctu rozbitých oken. Hořící průčelí zakrývalo zelenou šindelovou střechu téměř průhlednou clonou plamenů.

Steve si vzpomněl na Louise a otočil se – ale kdyby tu Louis byl, určitě by stál v hloučku s ostatními.

Pak Steve něco zahlédl koutkem oka.

Za Louisovým domem byla v mírném svahu dlouhá louka. Ve vzrostlé zelené trávě byla pečlivě vystříhaná cestička. Vedla do svahu a někde na obzoru se ztrácela v hustém lese. A právě na rozhraní bledé zeleně bojínku a syté zeleně lesa zachytil Steve nějaký pohyb – záblesk něčeho bílého, co se zřejmě pohybovalo. Zmizelo to téměř ve stejném okamžiku, kdy to zahlédl, ale připadalo mu, že to byl člověk, který nesl nějaký bílý balík.

Byl to Louis, napadlo ho s jakousi iracionální jistotou. Byl to Louis a ty by ses k němu měl co nejdříve dostat, protože se stalo něco hrozného a brzo by se mohlo stát ještě něco horšího, jestli ho nezarazíš.

Nerozhodně stál na příjezdové cestě. Pak začal nervózně přešlapovat z nohy na nohu.

Steve, chlapče, ty jseš podělanej až za ušima, co?

Ano. Měl hrozný, ničím nezdůvodnitelný strach. Zároveň ho však něco... něco... (přitahovalo)

ano, přitahovalo, něco na té cestičce, na té cestičce, která vedla loukou do kopce a zřejmě pokračovala lesem – přece musela někam vést, ne? Ano, jistě někam vedla. Všechny cesty někam vedou.

Louis. Nezapomeň na Louise, ty pitomče! Přijel jsi sem přece kvůli Louisovi, nevzpomínáš si? Nepřijel jsi do Ludlow, aby sis udělal výlet do lesa.

„Co to tam máš, Randy?“ volal ochotnický hrdina. Jeho hlas, ostrý a stále jaksi optimistický, zřetelně dolehl ke Stevovi.

Randyho odpověď téměř přehlušily blížící se hasičské sirény. „Mrtvou kočku.“

„Spálenou?“

„Nevypadá jako spálená,“ křičel Randy. „Je prostě mrtvá.“

Stevovy myšlenky se neodbytně vracely, jako by ten rozhovor na druhé straně silnice nějak souvisel s tím, co viděl – nebo si myslí, že viděl: to byl Louis.

Konečně se přiměl k pohybu. Nechal oheň za sebou a odklusal na pěšinu za domem. Když se dostal na okraj lesa, byl celý zpocený. Stín mu přišel vhod. Vdechoval příjemně vábivou a svěží vůni borovic a jedlí.

V lese přešel z klusu do běhu, i když přesně nevěděl proč. Srdce mu prudce bušilo a dech mu hvízdal v hrdle. Z kopce mohl ještě přidat – stezka byla obdivuhodně udržovaná – ale k bráně Řbitova zvířátek dorazil spíše rychlou chůzí. Cítil bodavou bolest na pravé straně hrudníku, téměř v podpaží.

Zběžně přehlédl kruhy hrobů – omšelé plechové tabulky, prkénka a břidlice – a vzápětí utkvěl pohledem na druhé straně kruhové mýtiny. Díval se na Louise, který stoupal na polom, jako by se ho zemská přitažlivost netýkala. Stoupal pravidelným krokem s pohledem upřeným před sebe jako člověk v hypnóze nebo náměsíčník. V náručí nesl tu bílou věc, kterou Steve zachytil koutkem oka. Z balíku čněla noha obutá v černé botě s nízkým podpatkem. Steve okamžitě věděl, že Louis nese Rachelino tělo, a nebylo mu z toho zrovna dobře.

Louisovi zbělely vlasy.

„Louisi,“ vykřikl Steve.

Louis nezaváhal, nezastavil se. Dosáhl vrcholu polomu a začal sestupovat.

Upadne, pomyslel si Steve. Zatím měl zatracené štěstí, neuvěřitelné štěstí, ale každou chvíli upadne, a jestli si zlomí jen nohu –

Louis však neupadl. Sestoupil z polomu a dočasně zmizel Stevovi z dohledu. Pak se mu znovu objevil na cestě do lesa.

„Louisi!“ zařval Steve znovu.

Tentokrát se Louis zastavil a otočil.

Steve oněměl hrůzou. Louis měl nejen bílé vlasy, ale jeho obličej byl obličejem starce.

Otázky k textu

1. Charakterizujte horor.
2. V první části vyhledejte vulgarismus.
3. Proveďte jazykový rozbor prvního souvětí ukázky.
4. Zdůvodněte pravopis – **Stevovy myšlenky**.
5. Vysvětlete pojem **optimistický** a vytvořte jeho protiklad.

Anglie

John Ronald Reuel Tolkien (1892 – 1973), [džon rounald reul tolkin]

Narodil se v Jižní Africe, v roce 1895 vzala matka oba své syny do Birminghamu, svého rodiště, aby poznali prarodiče, přišel telegram, že otec zemřel, matka s nimi zůstala v Anglii. Začala Tolkiena učit latinu, francouzštinu a němčinu, nastoupil zde do školy, později studoval na Oxfordu angličtinu. Během první světové války sloužil jako nadporučík v Lancashiru. 1916 se oženil a odstěhoval se za svou ženou do Francie, zde se účastnil bitvy u Somme, za pět měsíců se vrátil do Anglie stížen zákopovou horečkou. O rok později začal psát, po válce získal práci na Oxfordském anglickém slovníku, stal se profesorem anglického jazyka, umírá na dovolené, kde byl se svou ženou.

Dílo:

Hobit - poprvé vyšel v roce 1937, byl okamžitě vyprodán, přeložen do 31 jazyků. Hobiti jsou nenápadný, ale starobylý národ, dříve početnější než dnes, mají rádi mír a pokoj a dobře obdělávanou půdu, pobývají na venkově, nemají rádi stroje, bývají plaší hlavně před „Velkými lidmi“, jak nám říkají, jsou velmi hbití, umějí rychle a tiše zmizet, což člověku může připadat až čarodějné.

Pán prstenů – byl vydán v polovině 50. let, ale až v 60. letech se z něj stal hit, zde autor rozpracoval osudy Středozemě a jejích obyvatel, které byly letmo načrtnuté v Hobitovi.

Ukázka

Pán prstenů

Podle slunce bylo ještě dost časně, mezi devátou a desátou, a hobiti obrátili pozornost k jídlu. Poslední jídlo, které měli, byl včerejší oběd u stojícího kamene. Teď posnídali zbytek zásob od Toma, které měli původně na večeři, a doplnili je tím, co přinesl Tom s sebou. Nebyla to žádná hostina (na hobity a za daných okolností), ale hned jim bylo o moc líp. Zatímco jedli, šel si Tom k mohyle prohlédnout poklady. Většinu naskládal na hromádku, která se blyštěla a jiskřila v trávě. Nechal je tam ležet „volně pro každého nálezce, ptáka, zvíře, elfa, člověka a každého dobrého tvora“, protože tak se rozptýlí kouzlo mohyly a žádný duch se do ní nevrátí. Sám si vybral z hromádky brož vykládanou modrými kameny mnoha odstínů: jako květy lnu nebo křídla modrásků. Dlouze na ni hleděl, jako by mu něco připomínala, potřásl hlavou a nakonec řekl:

„Tohle je pěkná tretka pro Toma a jeho paní! Ta která ji nosívala na rameni, byla krásná. Teď ji bude nosit Zlatěnka a na tamtu nezapomeneme!“

Každému z hobitů vybral dlouhou dýku, ve tvaru listu, břitkou, podivuhodně vykládanou zlatými a rudými hady. Blyštěly se, když je vytáhl z černých pochev vyrobených ze zvláštního lehkého a pevného kovu a vykládaných spoustou ohnivých kamenů. Ať to způsobila nějaká dobrá vlastnost pochev nebo kouzlo, jemuž podléhala mohyla, čepele se zdály nedotčené časem, nezrezivělé, ostré a na slunci se třpytily.

„Staré nože jsou dost dlouhé na meče pro hobity,“ řekl. „Je dobře mít ostrou čepel, když se nárůdek z Kraje vydává na východ, na jih nebo daleko do tmy a nebezpečí.“ Potom jim vyprávěl, že ty čepele ukovali před dávnými časy Muži ze Západní říše: byli nepřáteli Temného pána, ale byli přemoženi zlým králem z Carn Dum v zemi Angmar.

„Dnes na ně vzpomene málokdo,“ zamumlal Tom, „a přece ještě jsou a chodí osaměle, synové zapomenutých králů, a ochraňují bezstarostné lidi před zlem.“

Hobiti jeho slova nechápali, zatímco však mluvil, měli vidění jakési veliké rozlohy minulých let, podobné ohromné stínové pláni, přes kterou kráčely postavy mužů, vysokých a chmurných, s jasnými meči, a poslední přicházel kdosi s hvězdou na čele. Pak se vidění ztratilo a byli zpátky ve slunném světě. Bylo načase opět se vydat na cestu. Připravili se, sbalili zavazadla a naložili poníky. Nové zbraně si pověsili na kožené opasky pod kabátce. Připadali si s nimi nemotorní a napadlo je, zda jim vůbec k něčemu budou. Nikdy nepomysleli, že jedním z dobrodružství, do nichž by je mohl jejich útěk zavést, může být boj.

Otázky k textu

1. Charakterizujte žánr fantasy.
2. Na základě četby převyprávějte příběh Pána prstenů.
3. Proč se ve slově **bezstarostné** píše **zs**?
4. Zdůvodněte pravopis - **vzal to s sebou**.
5. Vysvětlete vznik slova **dobrodružství**.

Otázky k okruhu

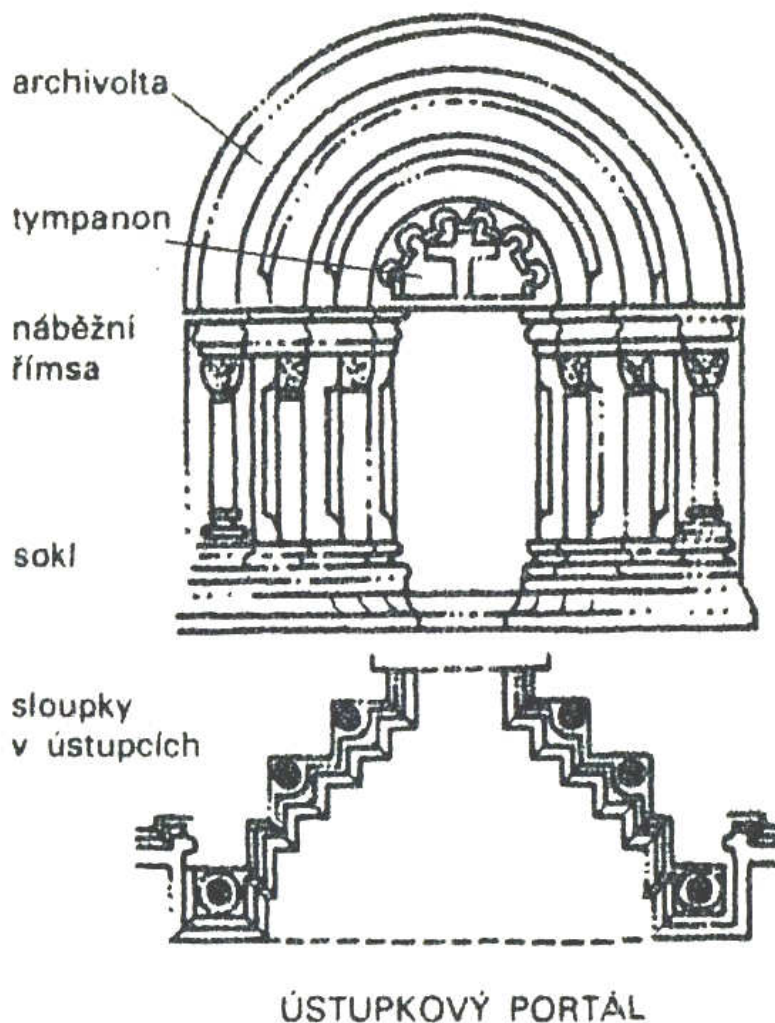
1. Vysvětlete vývoj v naší zemi po roce 1945.
2. Vyjmenujte představitele detektivního žánru a zařadte je do země původu.
3. Který z uvedených autorů píše pro děti a mládež?
4. Který z uvedených autorů líčí příběhy ze života sportovců?
5. Kdo je představitelem hororového žánru?
6. Kdo se věnoval divadelní tematice?
7. Který z autorů je představitelem poezie?
8. Který z uvedených představitelů je nositelem Nobelovy ceny?
9. Kdo je představitelem exilové tvorby?
10. Co víte o životě Tolkiena?

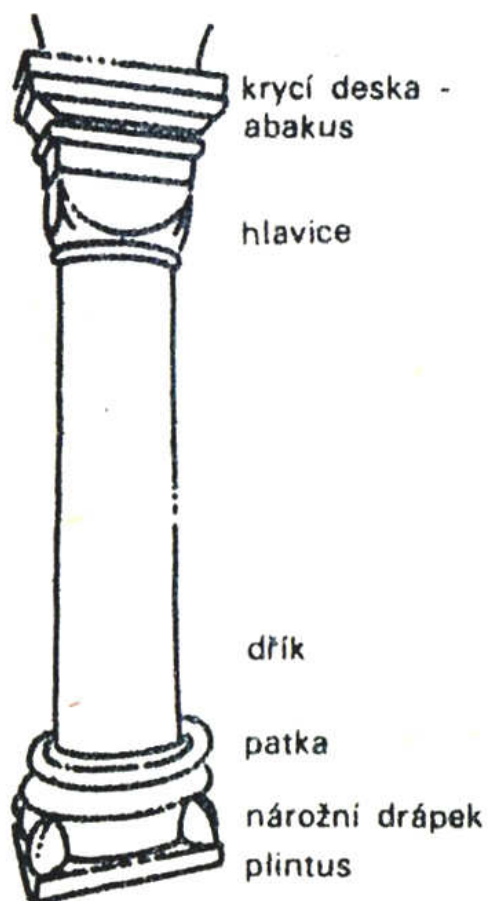
Třetí ročník

3. 1 Výtvarné a umělecké slohy

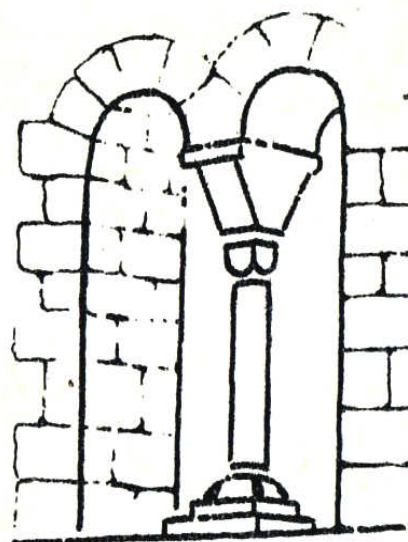
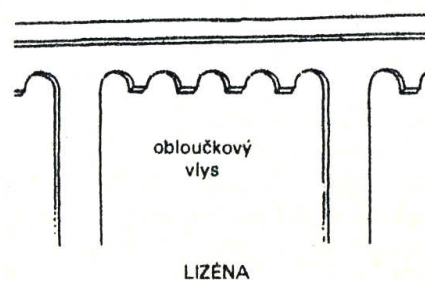
Románský sloh

- 10. – 11. století, u nás vyvrcholil až ve 2. čtvrtině 13. století,
- stavebním materiálem je kámen, zřídka cihly, zevnitř omítka, někdy s malbou, stavby jsou málo členité, tlusté zdi, malá okna a dveře, užití oblouků,
- města jako taková ještě neexistují, jejich zárodkem jsou tržiště pod hradišti s kostely nebo pod menšími hrady, na křižovatkách obchodních cest a při brodech,
- vznikají kláštery, které jsou středisky vzdělanosti a výtvarného umění, kostely, válcovité rotundy a baziliky s kryptami,
- hrady vystřídala dřevěná hradiště, měla hlásku, pevné hradby, někdy příkop kolem hradu, dvě nádvoří, obytné stavby s kaplí, podlahy pokrývaly dlaždice,
- oděv – mužský šat se skládal z volné přepásané haleny sahající do půl lýtek, přiléhavých nohavic, botů ke kotníkům a středně dlouhého pláště; ženy nosily dlouhé roucho po zem s úzkými rukávy, svrchní bylo kratší se širšími rukávy, bohatí feudálové měli oděv bohatě vyšívány.

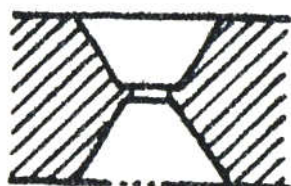
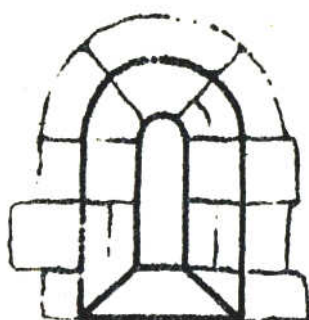

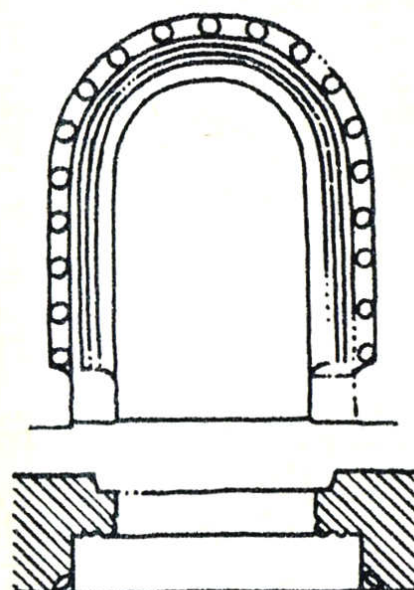
SLOUP

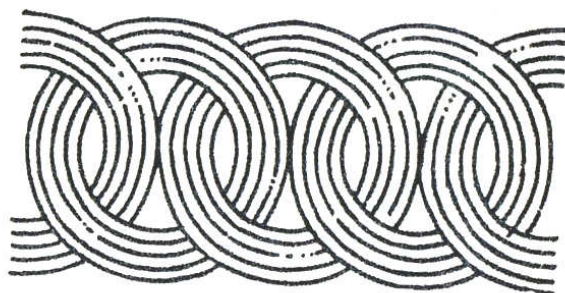
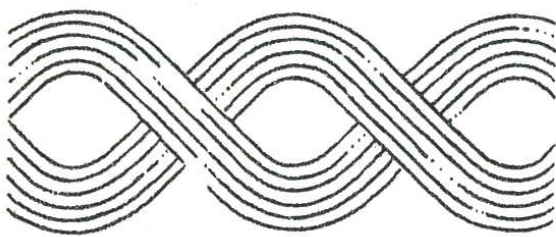
SDRUŽENÉ OKNO

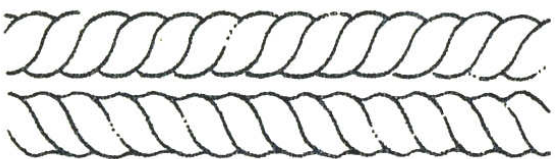
OKNO

PORTÁL S BOBULEMI

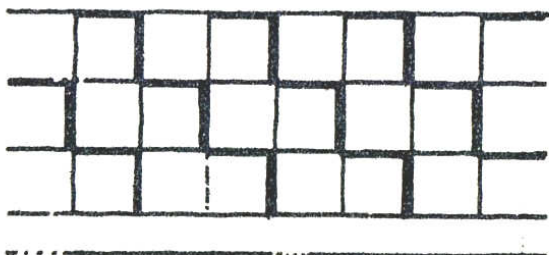
PLETENEC

PILOVÝ MOTIV

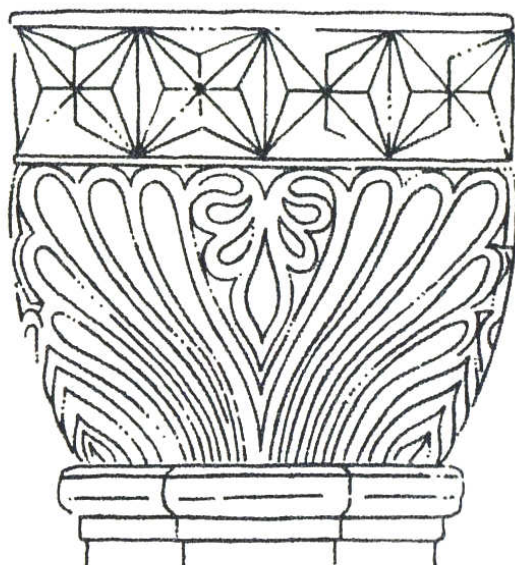
PROVAZEC

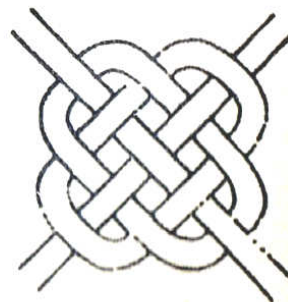
ŠACHOVNICE

PLETENEC

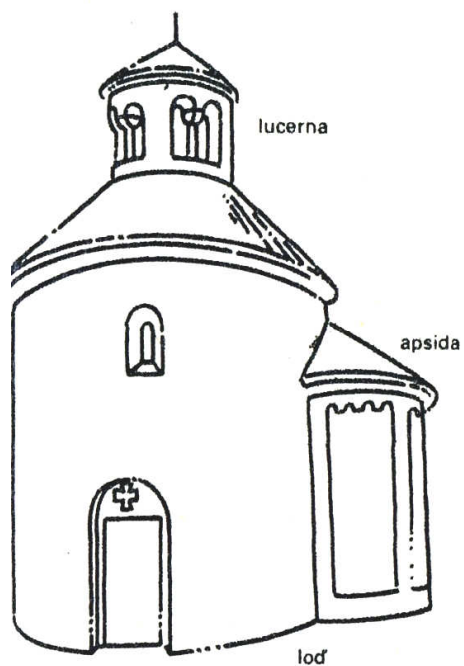

HVÉZDICE
A PALMETA

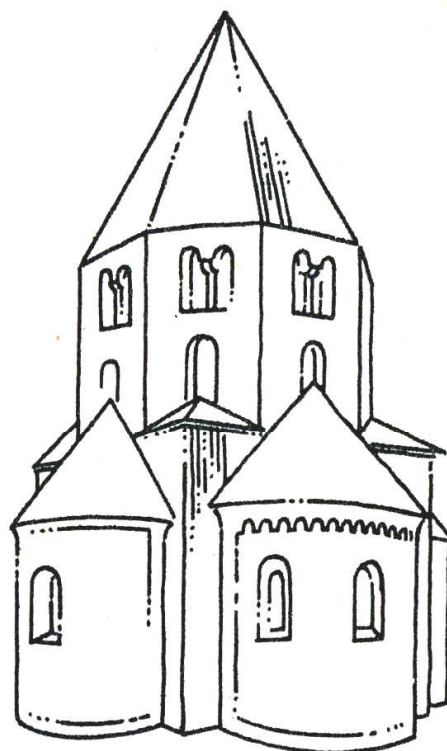

PLETENEC

CENTRÁLNÍ STAVBY

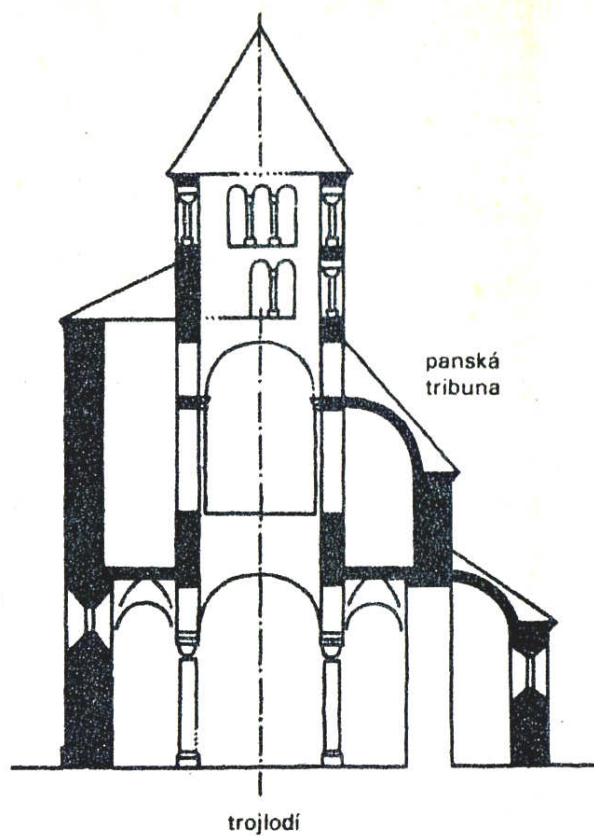
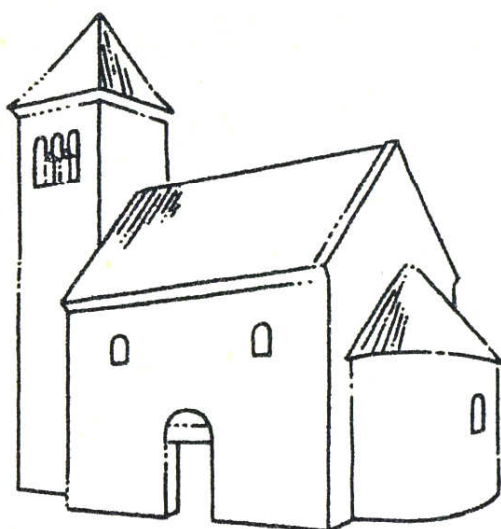

ROTUNDA

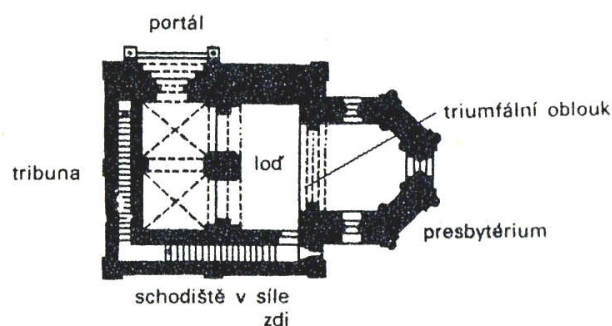
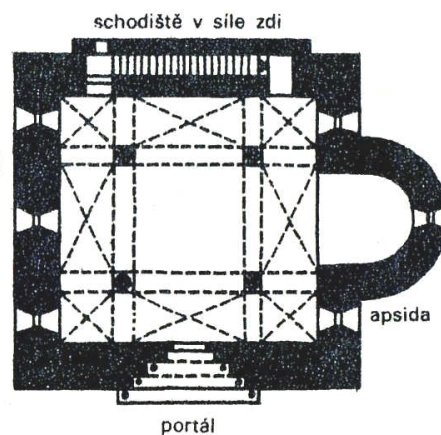
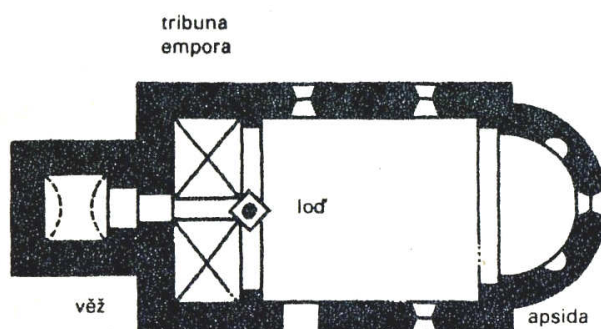

ČTYŘAPSIDOVÁ
DISPOZICE —
ŘEZNOVICE U BRNA

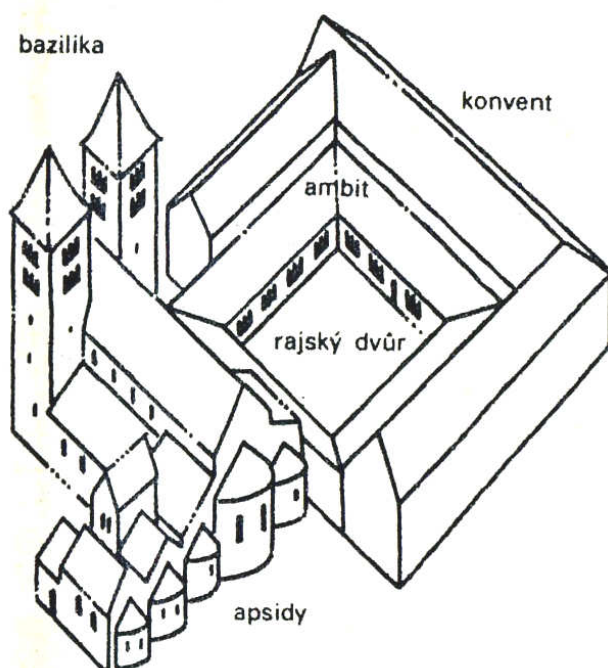
PANSKÉ
TRIBUNOVÉ (EMPOROVÉ)
KOSTELY

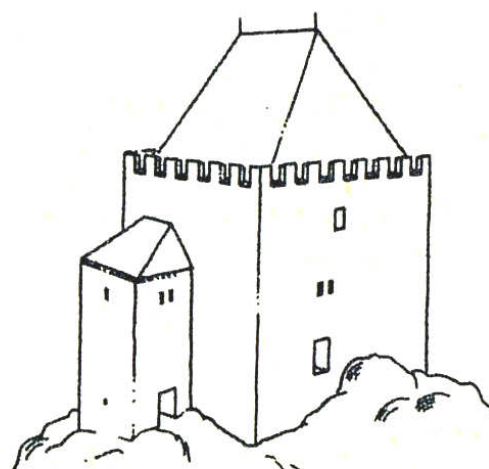
PATROVÝ KOSTEL
V ZÁBORÍ NAD LABEM
vlevo rekonstrukce V. Mencla,
vpravo F. J. Lehnera

VINEC U MLADÉ BOLESLAVI

KLÁŠTER OSTROV U DAVLE
podle rekonstrukce
F. a J. Stehlíka

HRAD PŘIMDA - typ obytné věže

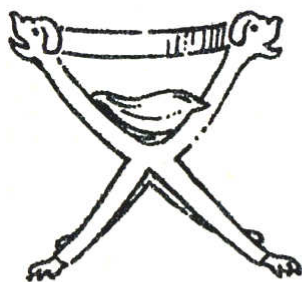
písařský
pulpit

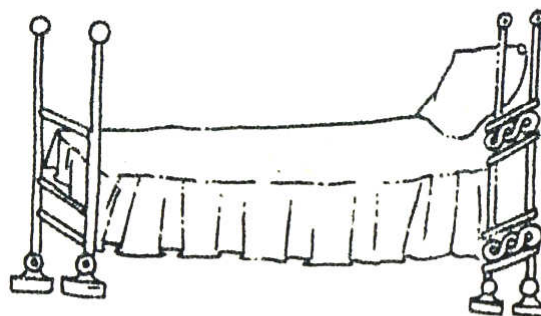
schránka
na svitky

kalamář

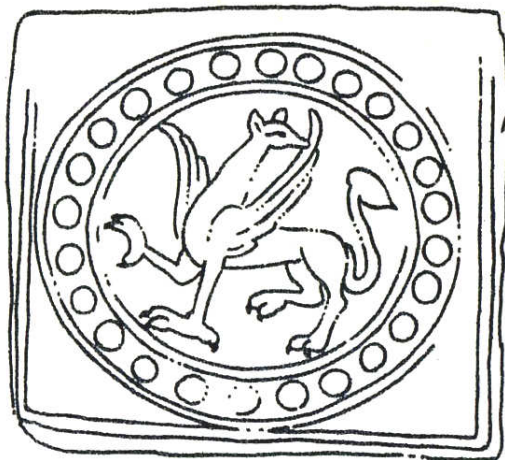
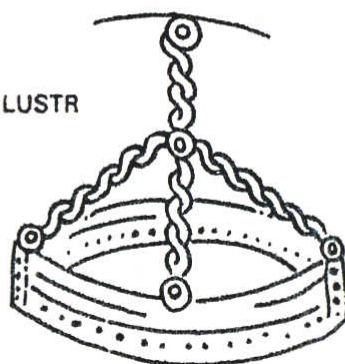

KŘESÍLKO

POSTEL

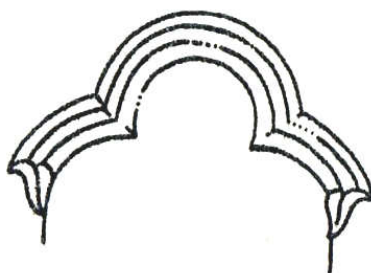
LUSTR

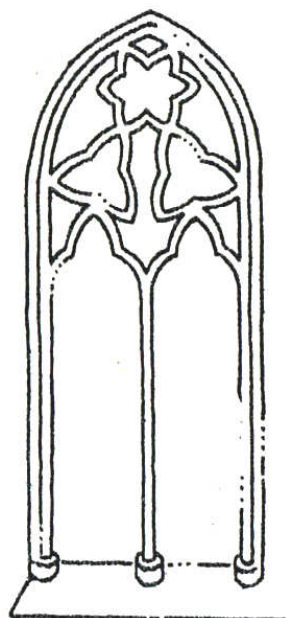
DLAŽDICE
S GRYFEM A LVEM

Gotika

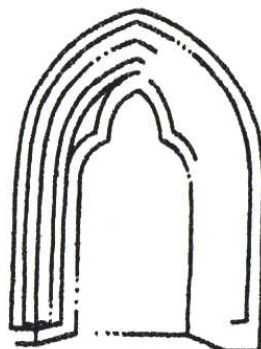
- název dostala podle barbarských Gótů, vznikla ve Francii kolem roku 1150 a po roce 1230 proniká do Čech, kde se dělí na rannou, vrcholnou a pozdní, zasahuje až do počátku 16. století,
- stavby směřují vzhůru, užívá lomený oblouk, vysoké klenby, zvětšují se okenní otvory, zdi již nejsou tak silné díky opěrnému systému, staví se z vysokých cihel, tzv. buchet, ve stavebnictví se užívá kámen i dřevo,
- pro gotiku jsou typická vřetenovitá schodiště, výzdoba - motivy sukovitých větví s plastikami drobného zvířectva (např. ještěrkami, ptáky, hady apod.), hvězdové a klenební obrazce,
- gotika je klasickým obdobím hradů, stavěných na nepřístupných místech, ale současně se staví i tvrze zemanů a drobné šlechty, od 13. století u nás vznikají města založená na rovině s šachovitým půdorysem, ulice se protínají téměř pravoúhle, čtyřúhelné náměstí s kašnami a radnicemi, konaly se zde trhy, často jsou obehnaná hradbami a mají 4 brány pro příchozí, každé město mělo školu, zbrojnici, solnici, masné a chlebné krámy a farní kostel, hřbitov, před dolní branou se obvykle rozkládal špitál s kostelem nebo kaplí, mimo město stávala i katovna a nad městem šibenice,
- oblečení – obdobné u žen i mužů – přes spodní dlouhou sukni se natahuje kratší sukně, přes ramena se nosí do tvaru kruhu střižený plášť, k rozlišení dochází kolem poloviny 14. století a oděv se přizpůsobuje tvaru těla; ženské šaty mají přiléhavý živůtek s oválným výstřihem, s knoflíky nebo hustým šněrováním a s dvojitými rukávy. Mužský oděv má suknic, která se s postupem času zkracuje a kabátek sahá jen pod pas, doplněn knoflíčky a háčky, k tomu muži nosí přiléhavé nohavice. Vdané ženy nosí hlavy ovinuté rouškou, muži kápě s kuklou, jejíž cípy s trapečkem sahají téměř až k zemi, do módy se dostávají různé čapky, beranice a vysoké klobouky. Ve 14. století se prodlužují rukávy do špičky, pod pasem muži i ženy nosí široký pás a na řetěz se připevňují rolničky, které se někdy objevily i na špicích mužských střevíců, které byly tak dlouhé, že se musely k noze připevňovat, aby se daly nosit,
- malířství – ustupuje freska, moderní jsou okenní vitráže, rozvíjí se desková malba, malovalo se na dřevo, nejčastějšími náměty byly postavy Krista, Panny Marie a svatých na jednobarevném, často zlatém pozadí, postavy jsou strnulé, nebývají zachyceny v pohybu, představitelem je Mistr Theodorik – dvorní malíř Karla IV., pro sochařství je typické prohnutí postav.

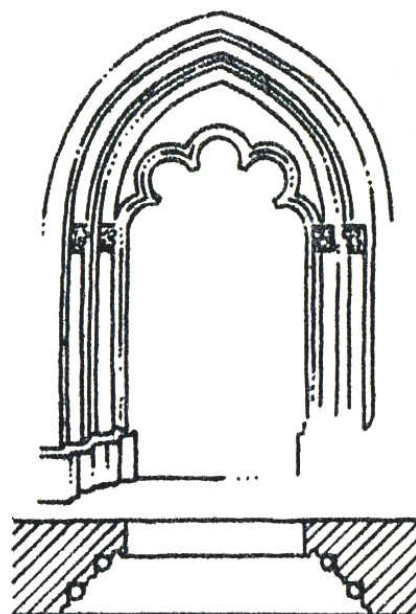
TROJLALOČNÝ OBLOUK

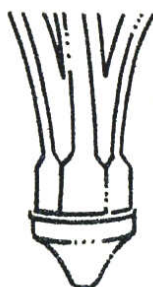
OKNO 13. STOLETÍ

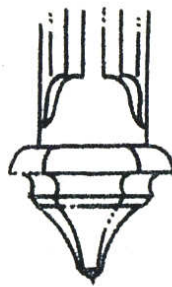
PORTÁL
S TROJLALOČNÝM
OBLOUKEM

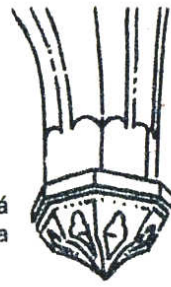
ÚSTUPKOVÝ PORTÁL

náběžní
štítek

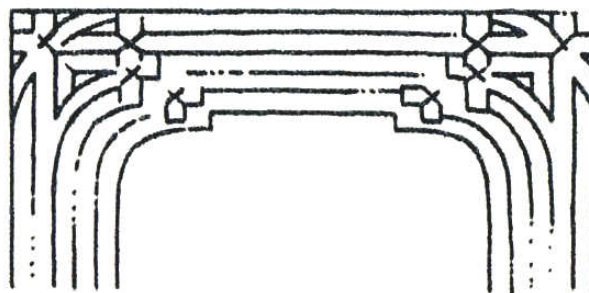
kružbová
konzola

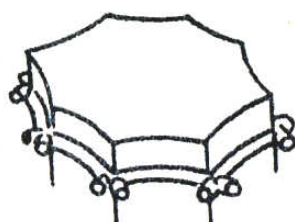
NÁBĚŽNÍ ŠTÍTKY
nad konzolami při patě klenebních žebér

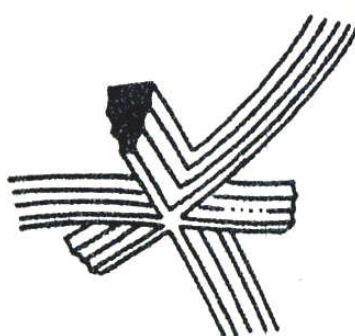
hruškové a hranolové okosené
klenební žebro

PŘETÍNÁNÍ
PROFILŮ
A
ŽEBER

VYŽLABENÍ
STĚN

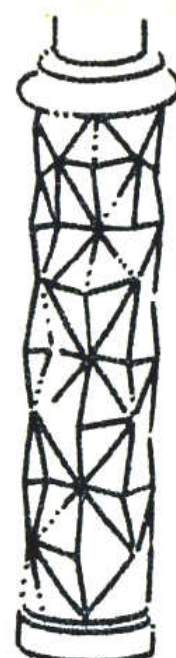
VĚTVOVÍ

tordovaný

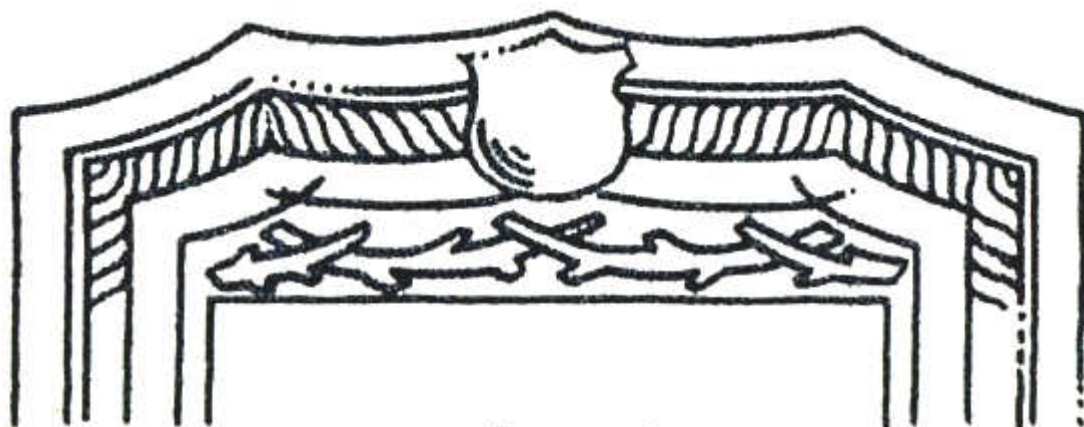

vyžlabený

diamantovaný

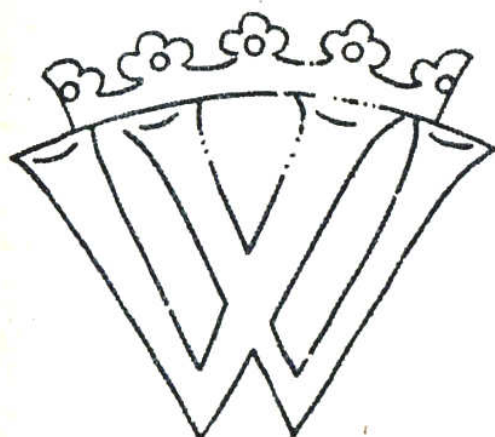
SOKLÍK

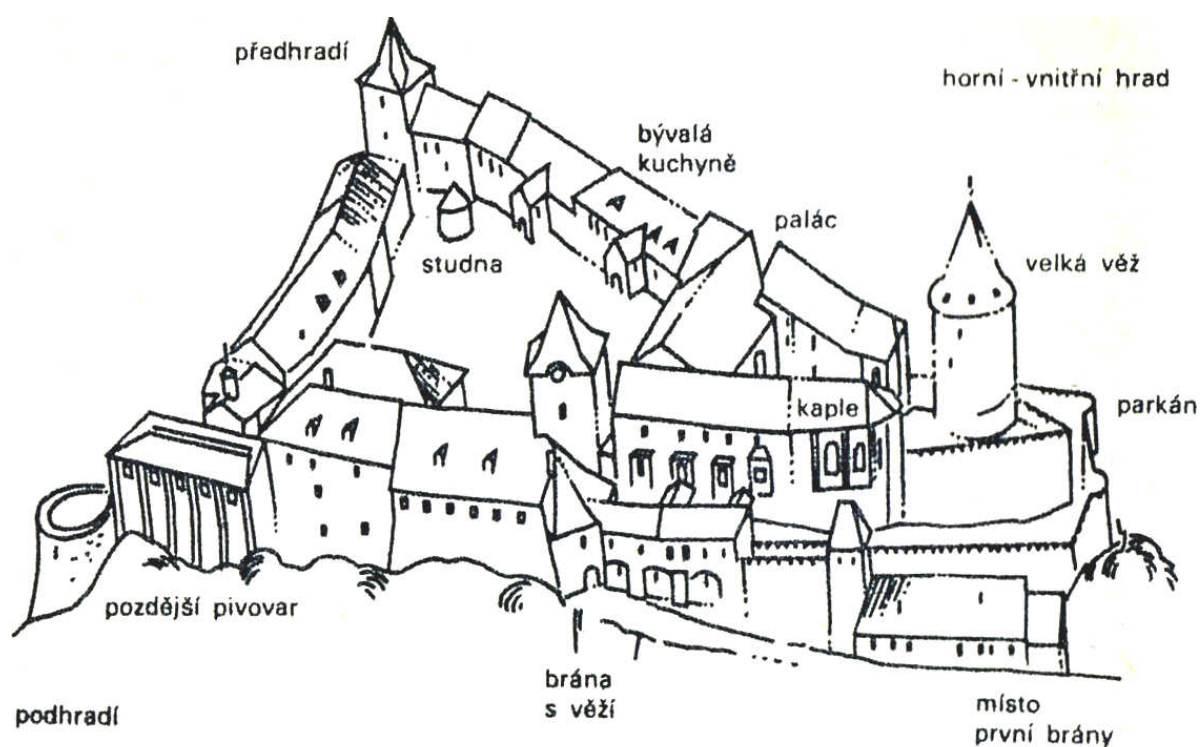
VĚTVOVÍ

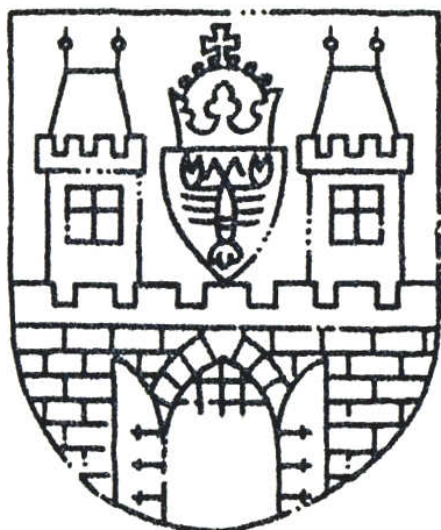
LEDŇÁČEK VE VĚNÍKU — osobní znamení Václava IV.

W VLADISLAVA II. A L LUDVÍKA JAGELLONSKÉHO

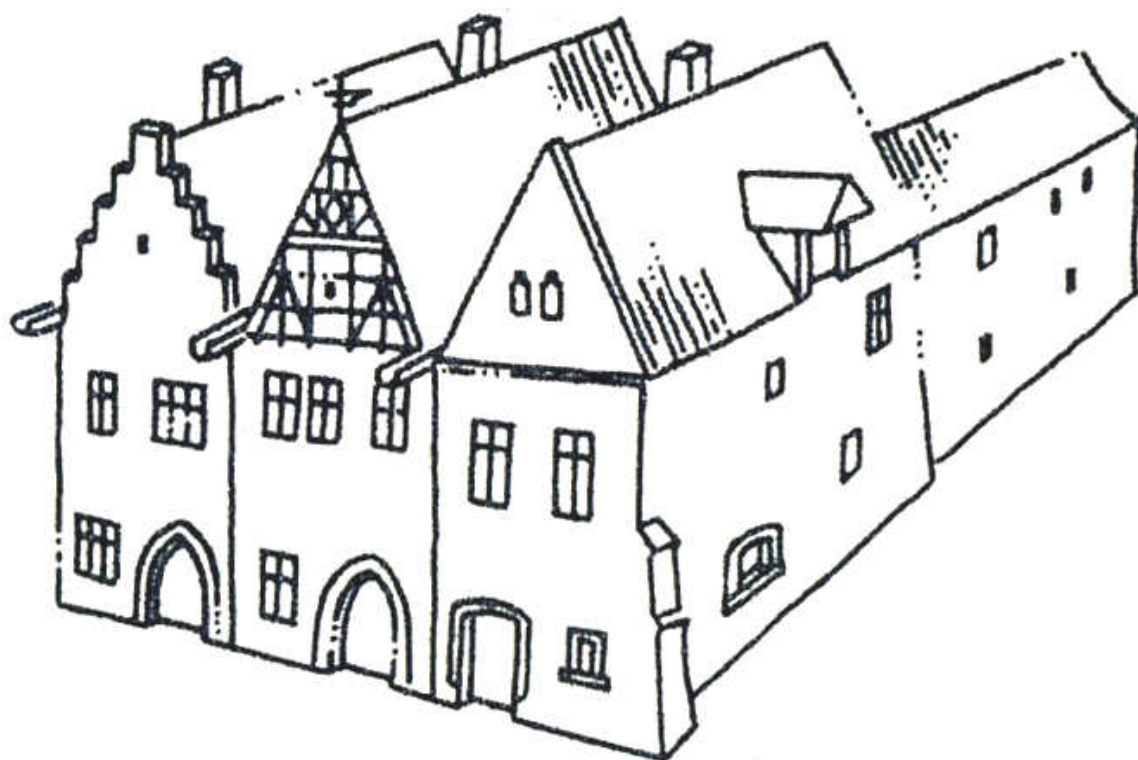
HRAD KŘIVOKLÁT v nynější podobě

ZNAM KRÁLOVSKÉHO MĚSTA
RAKOVNÍKA
s českou korunou

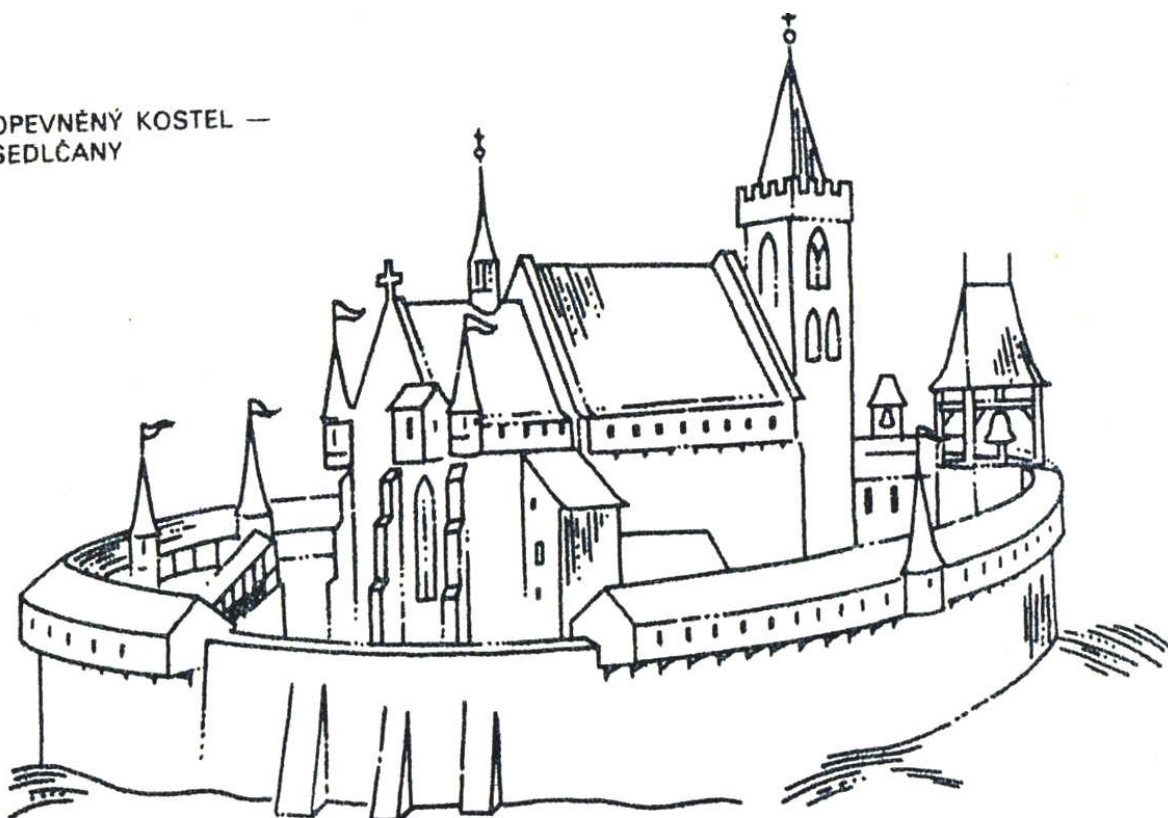

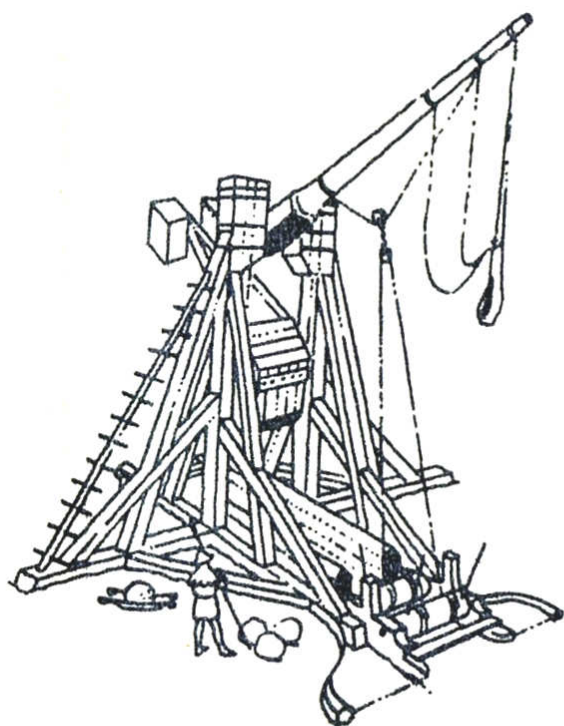
ZNAM PODDANSKÉHO MĚSTA
BENEŠOVA shodný se znakem
vrchnosti - Šternberků

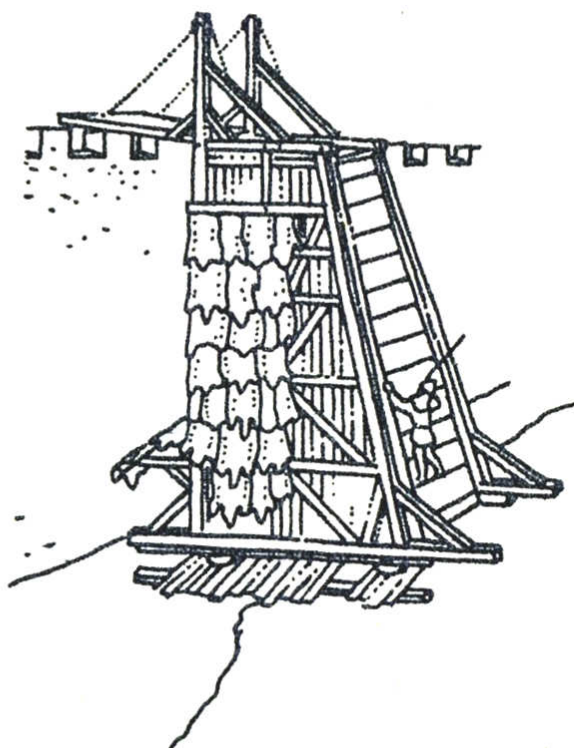
MĚŠTANSKÉ DOMY

OPEVNĚNÝ KOSTEL —
SEDLČANY

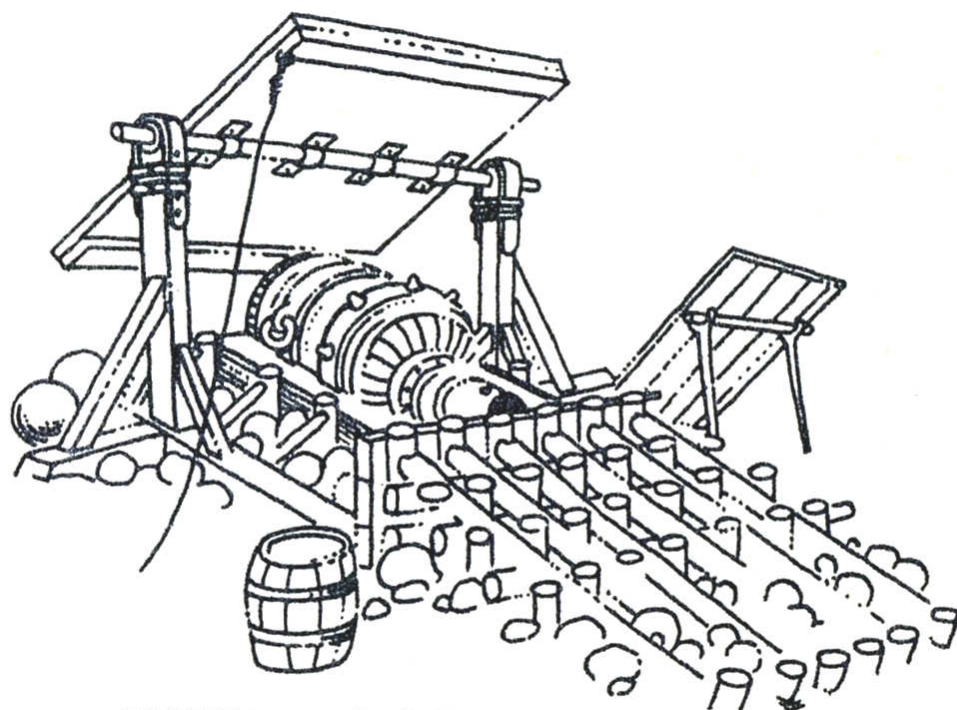

TOTACH — metací prak
(dolet balvanu až 470 m)

KOČKA — pojízdná věž s padacím mostem
ke zteči dobývaných hradeb, proti zapálení
chráněná čerstvými dobytčími kůžemi

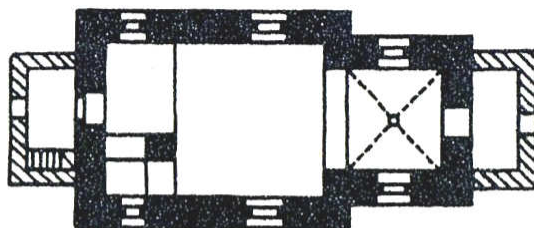

BOMBARDA — dobývací dělo (ráže až 85 cm)

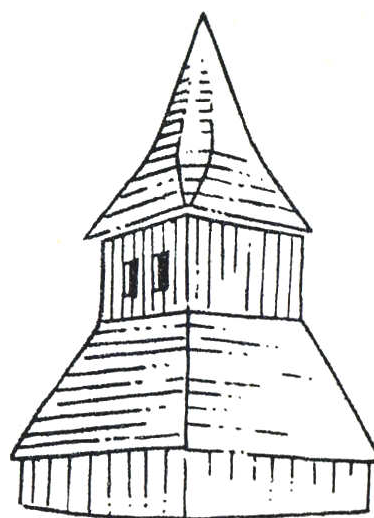
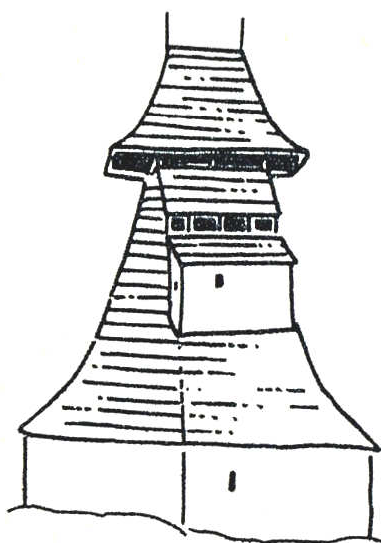
ODŘIVOUS —
zavinutá střela,
povlávající plátýnka
byla napuštěna
smolou, zavinuta

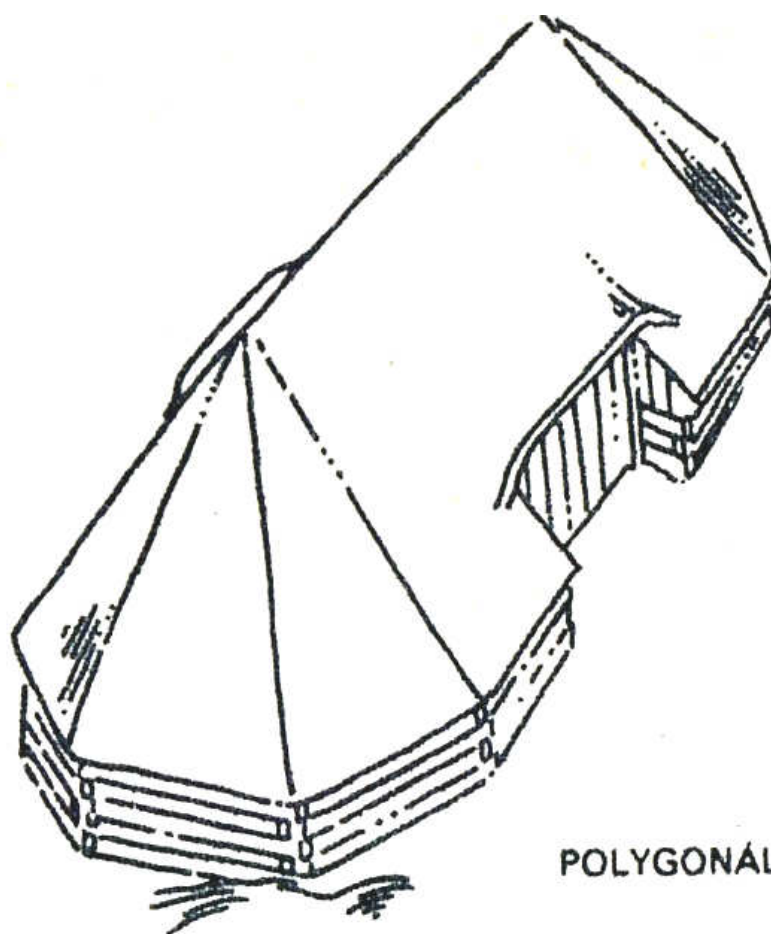
a hořící šíp vystřelován
proti šindelovým střechám
dobývaného hradu
nebo města

PŮDORYS RANĚ GOTICKÉHO KOSTELÍKA (západní předsíň a východní sakristie mladší) —
HOVORČOVICE U PRAHY

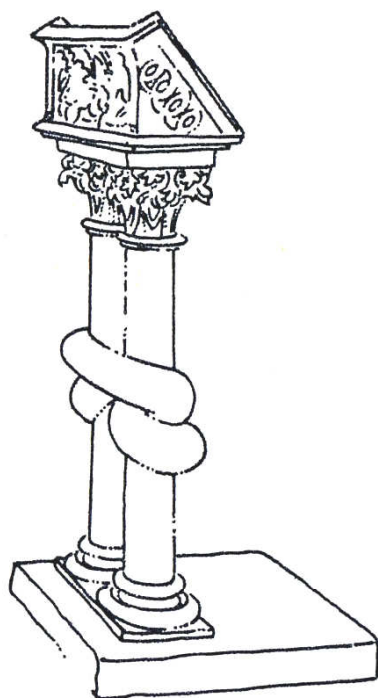
ZVONICE V RAKOVNÍKU A V NEPROBYLICÍCH NA SLÁNSKU

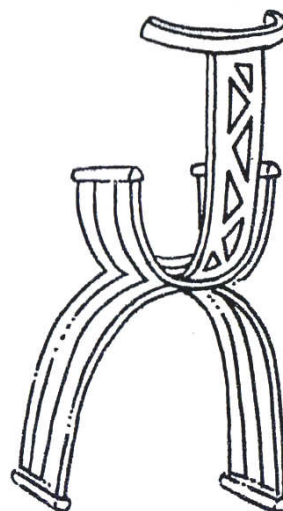
POLYGONÁLNÍ STODOLA

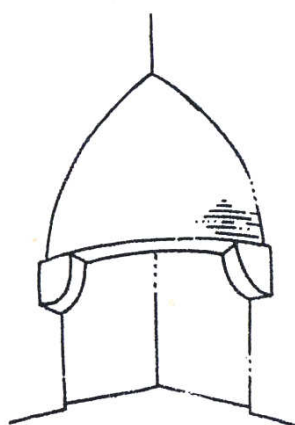
TZV. NORIMBERSKÝ
LUSTR

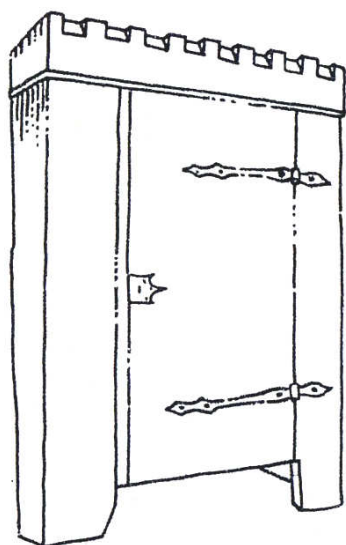
ČTENÁŘSKÝ PULPIT
v kapitulní síni v OSEKU

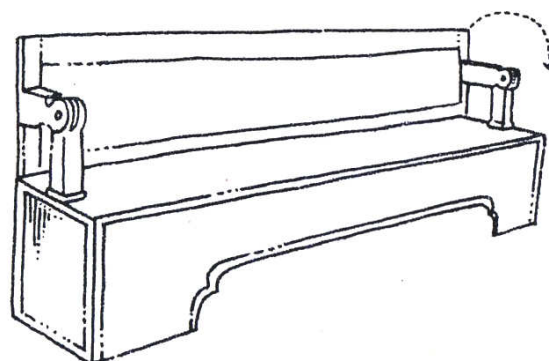
KŘESÍLKO —
pohled zezadu

KRB

SKŘÍŇ

LAVICE S PŘEKLÁPĚCÍM OPĚRADEM

kolem 1376

první polovina
14. stol.

kolem poloviny 14. stol.

70. léta 14. stol.

píšťala
s měchuřinou

kápě

kolem 1400

kolem 1400 —
nohavice mi-parti

počátek 15. stol.

1432

klopíř

pregér
(razi minci)

MINCÍŘI po 1463

KUTNOHORŠTÍ
HAVÍŘI

po 1493

po
1490

po 1485

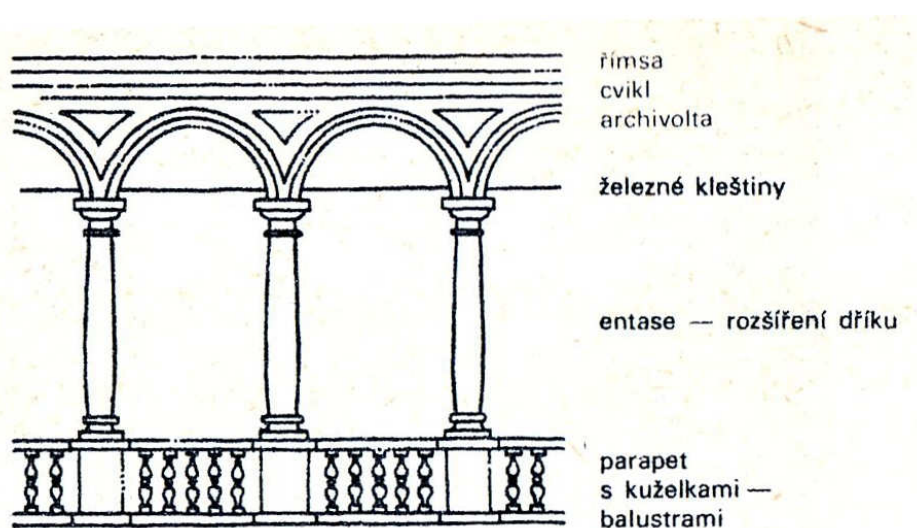
po 1485

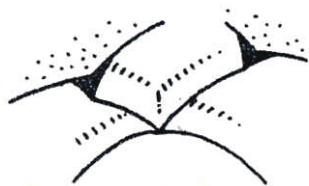

po 1495

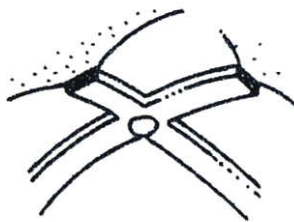
Renesance

- v českých zemích od roku 1492 – 1620,
- ve stavebnictví převládá ve srovnání s gotikou šířkovost, vyskytují se zdvojená okna, portály, grafity, malba napodobující reliéf, lunety, štukování, sloupy s hlavami, inspirace antikou, obloučkovitý štít, volutový štít – viz. obrázky,
- ze středověkých bojovníků se mění šlechtici ve velkostatkáře zakládající rybníky, chmelnice, vinice, ovčiny, pivovary, sklárny aj.
- základními stavbami se stává zámek – staví se na přístupném místě, klade se důraz na pohodlí a estetickou stránku, čtyřmi křídly obklopuje nádvoří, budují se honosné zahrady s fontánami, terasami letohrádky; stavějí se jízdárny a míčovny pro míčové hry. Dále se staví paláce a měšťanské domy, kostelů se buduje méně.
- měšťanské domy jsou blízké gotickým domům, jsou zdobeny arkýři, lodžemi v nádvoří, stavějí se radnice, brány, sýpky, mlýny, kamenné i dřevěné mosty přes vodní toky..., interiéry jsou vyzdobené štukováním, trámovými či kazetovými stropy, malbou, koženými či látkovými tapetami nebo nástěnnými koberci, módním doplňkem jsou benátská zrcadla a lustry, okna mozaikovitá, barevná, vsazované barevné terče s figurami či rodovými znaky,
- oblečení – prostřihávané části oděvů, v prostřihu podložené jinou látkou, stejně jsou upravené i mužské střevíce se širokými tupými konci, muži nosili barety, kamizolu, u krku byla vidět košile, dále krátké kalhoty a punčochy, ženský oděv tvořily barety, živůtek se stojacím límcem a dvě sukně na sobě v zimě doplněny o dlouhý kabát, používaly se pestré barvy, ve Španělsku později převládají tmavé odstíny, oblečení je tuhé a nutí postavu do důstojné ztrnulosti, nosí skládaný španělský límec, postupně se zvětšuje a říkalo se mu mlýnský kámen. Později muži nosili upnutou kazajku vatovanou v ramenech a v prsou, krátké balonovité kalhoty s trikotovými punčochami, krátký otevřený plášť a vysoký klobouk s velkou střechou. Ženy se oblékaly do krunýřovitého živůtku se španělským límcem a úzkými rukávy, tuhé sukně s obručovitými výztužemi, rukavice, plášť až k zemi, u pasu si připínaly kabelky,
- malířství – portréty, rodové galerie, oblíbené byly náměty z antického života, biblické výjevy a příroda, pokus o skutečné zachycení člověka bez příkras včetně duševních pochodů čitelných z jeho tváře, představitelé – Leonardo da Vinci – malíř, sochař a konstruktér, Michelangelo Buonarroti – sochař, malíř, básník.

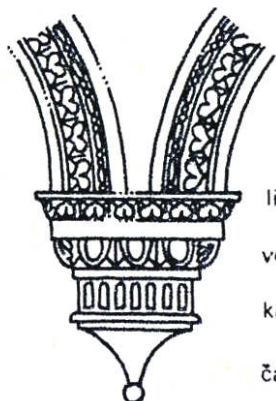

HŘEBÍNKY

LIŠTA — po 1600

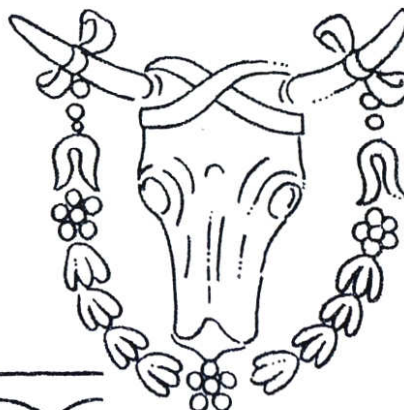
perlovec

listovec

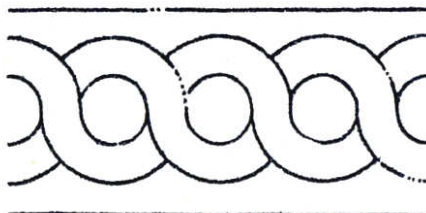
vejčovec

kanelury

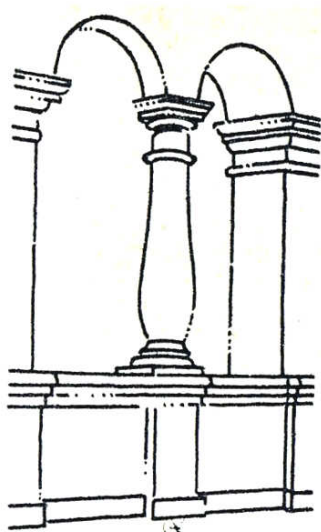
čabraka

BUKRANION —
dekorativní
býčí lebka

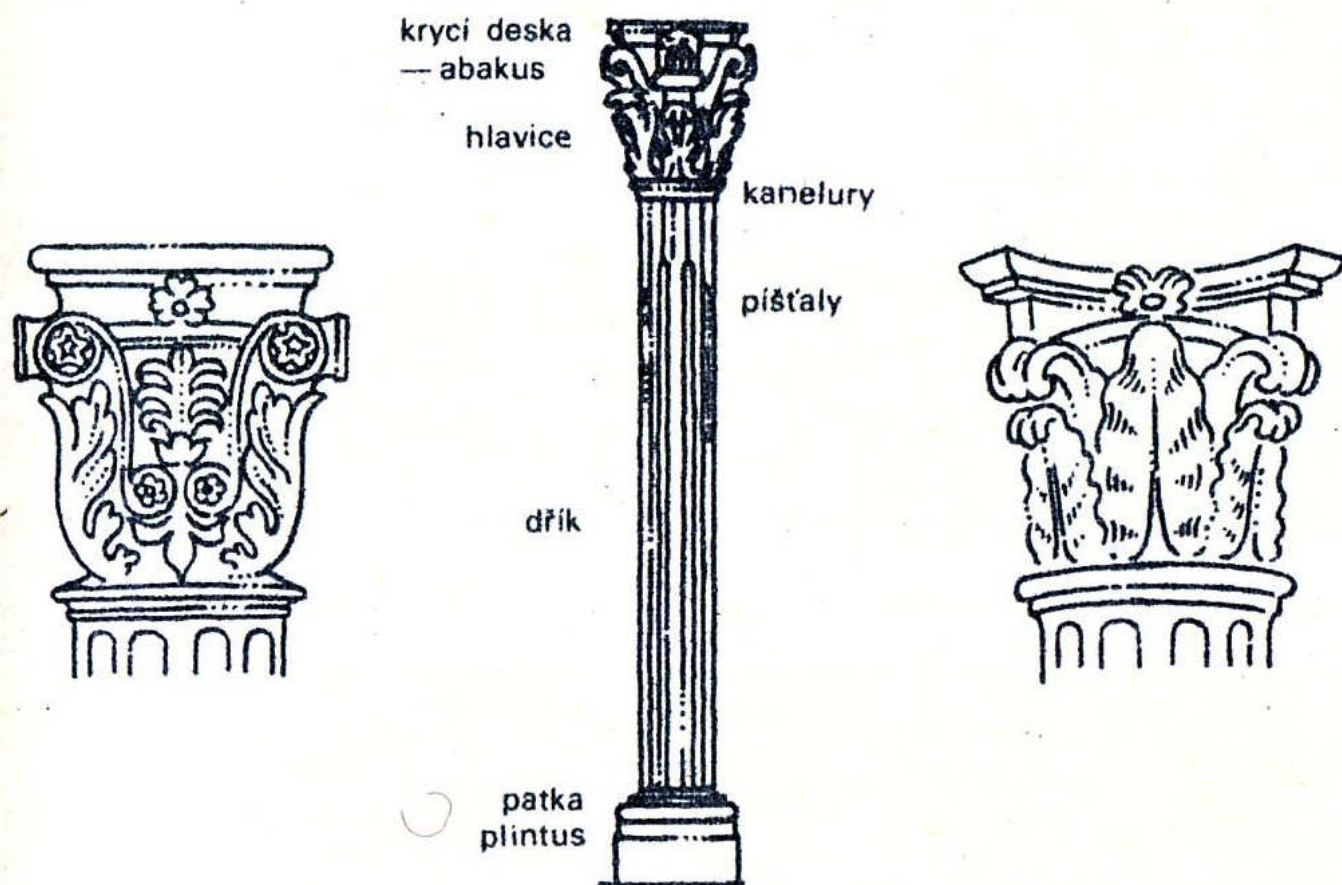
PLETENEC

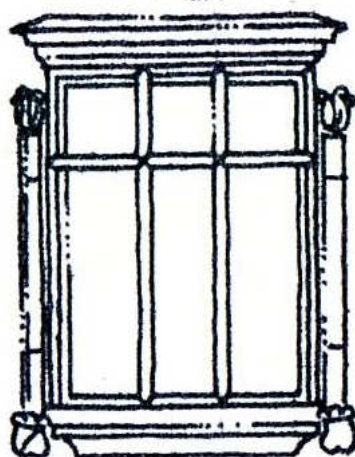
SASKÁ RENESANCE
(baňatý dřík sloupku)

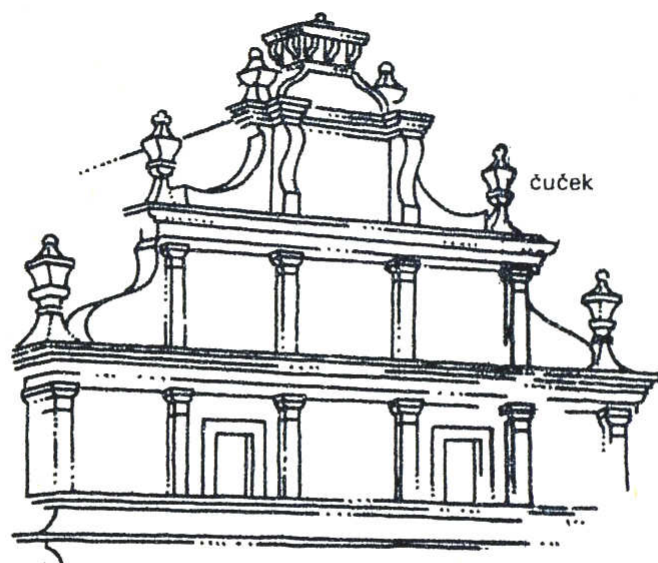
ROMÁNSKÁ RENESANCE

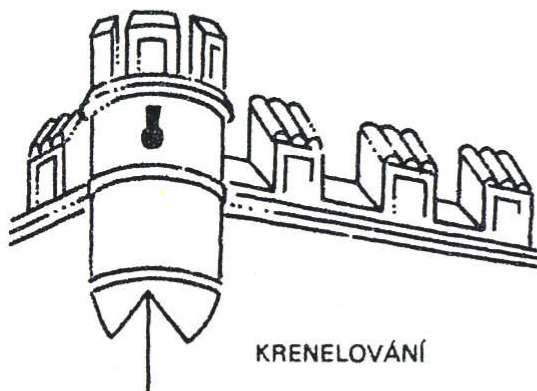

RANÉ RENESANČNÍ SLOUP, DVĚ HLAVICE A OKNO

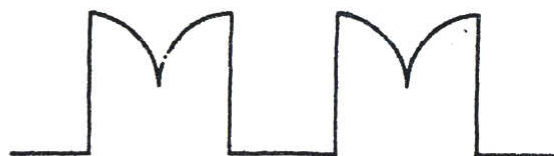

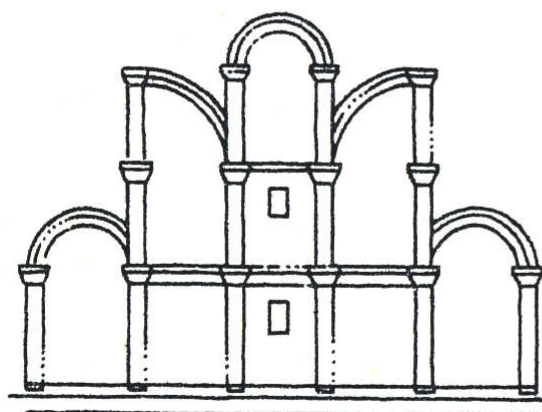
VOLUTOVÝ ŠTÍT

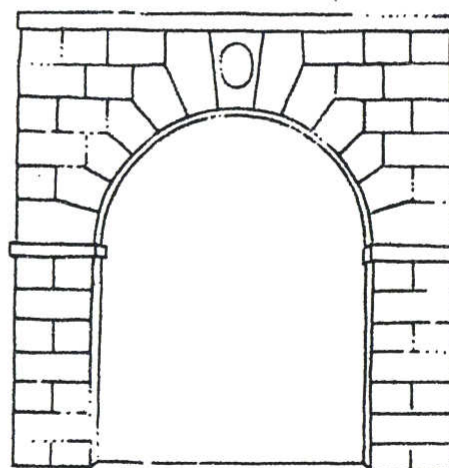
KRENELOVÁNÍ

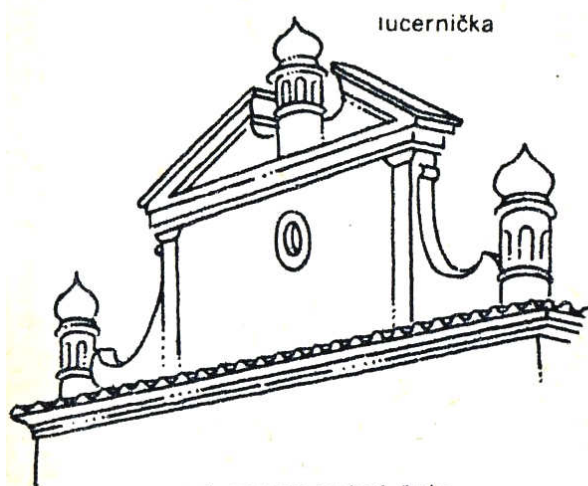
VLAŠTOVČÍ OCASY

OBLOUČKOVÝ ŠTÍT

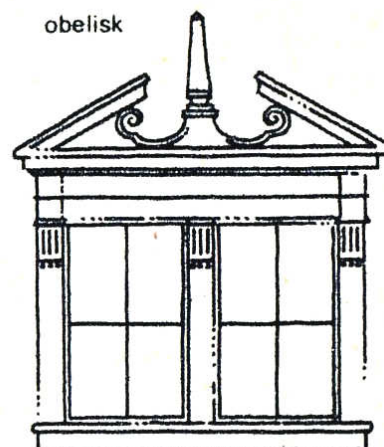

PORTÁL

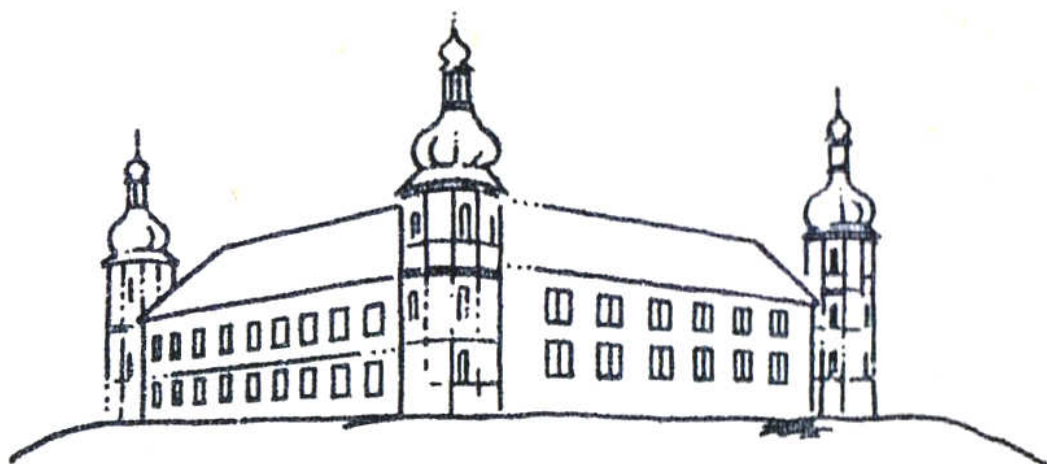
lucernička

POZDNÉ RENESANČNÍ ŠTÍT

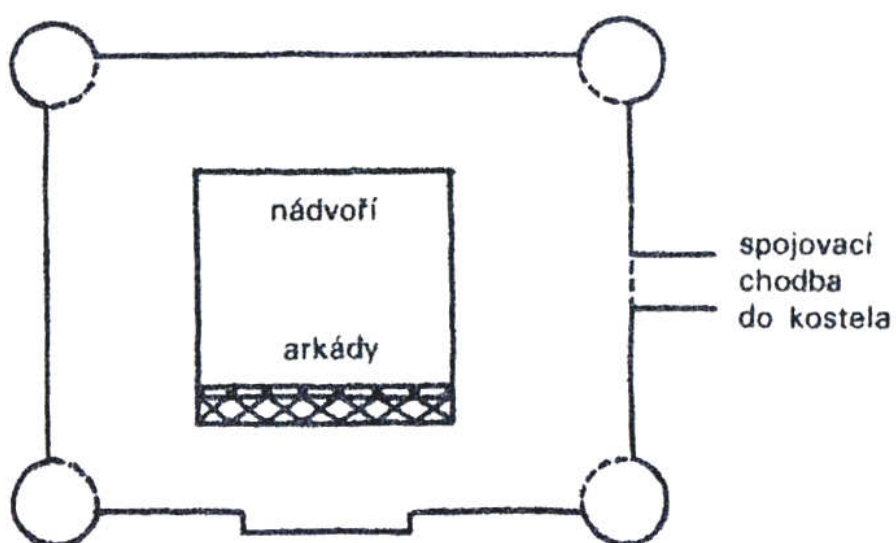

obelisk

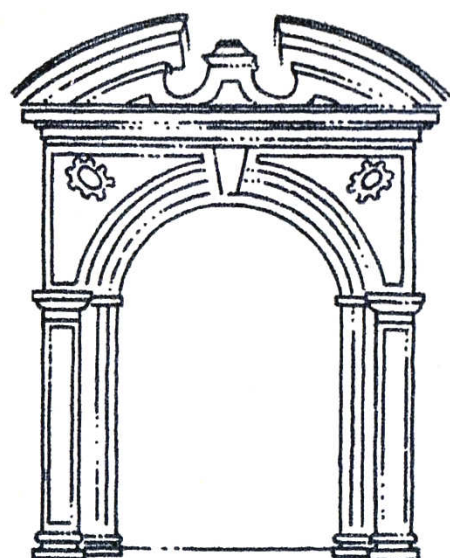
SDRUŽENÁ OKNA

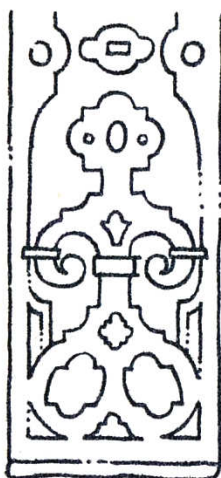
násep — za ním přlkop

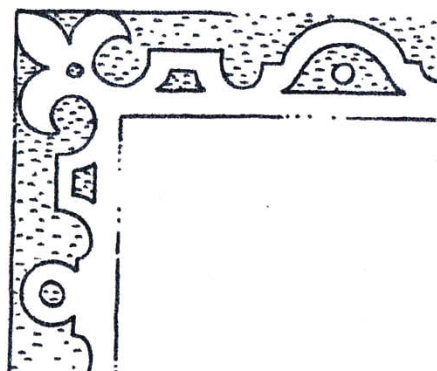
zámek s nárožními věžicemi — KOSTELEČ NAD ČERNÝMI LESY

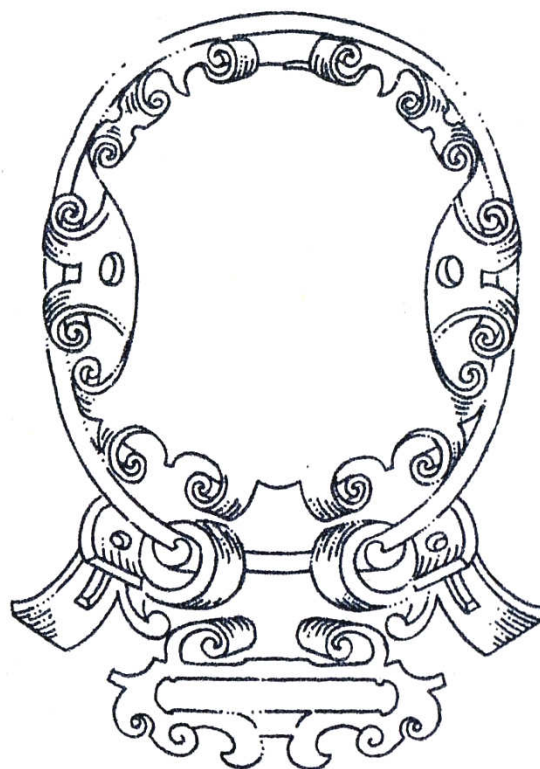
PORTÁL

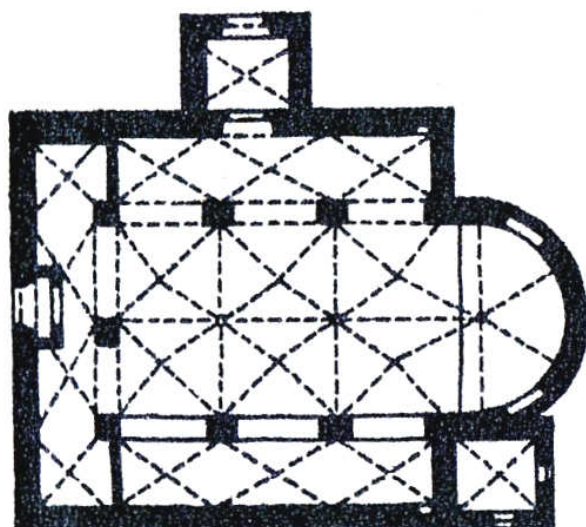
POBÍJENÝ ORNAMENT — BESCHLAGWERK

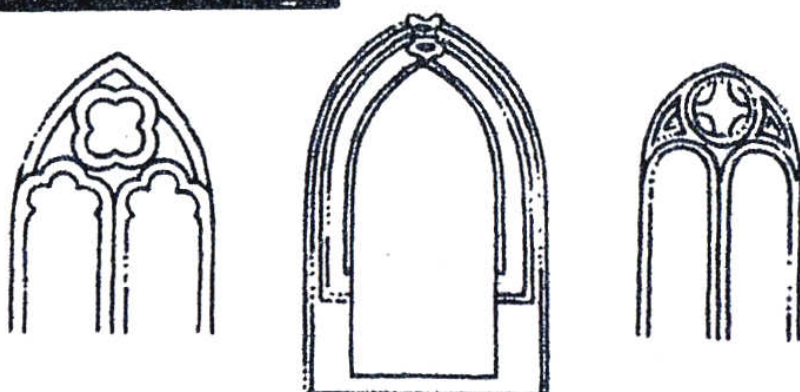
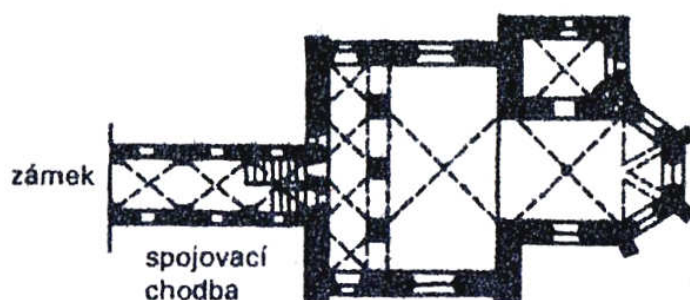
HERMA

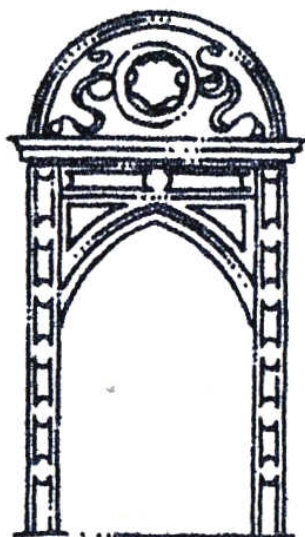
ZAVÍJENÝ ORNAMENT — ROLWERK

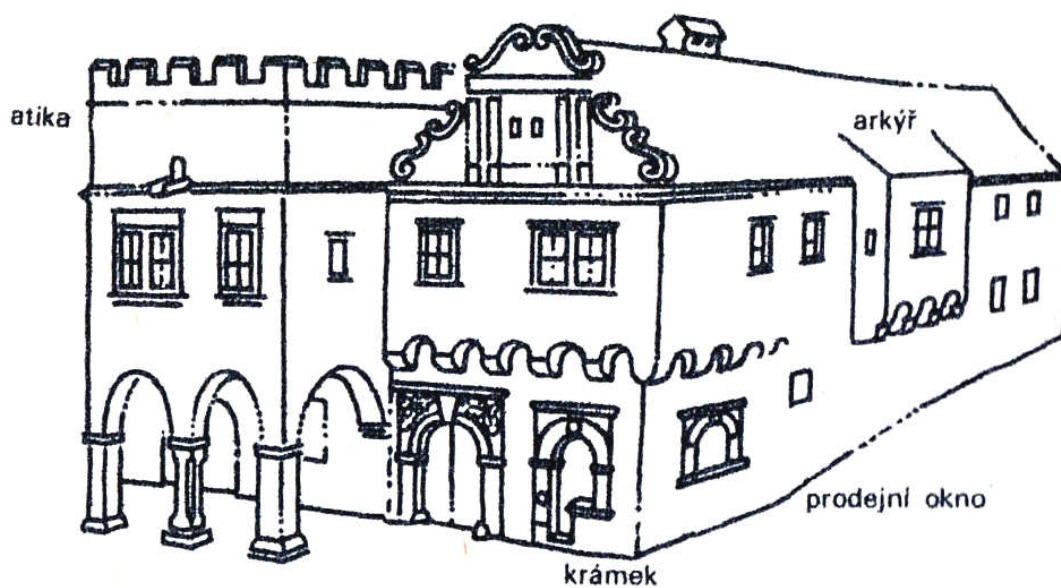
RENEŠANČNÍ KOSTELY: BRANDÝS NAD LABEM
A KOSTELEC NAD ČERNÝMI LESY, zámecký kostel

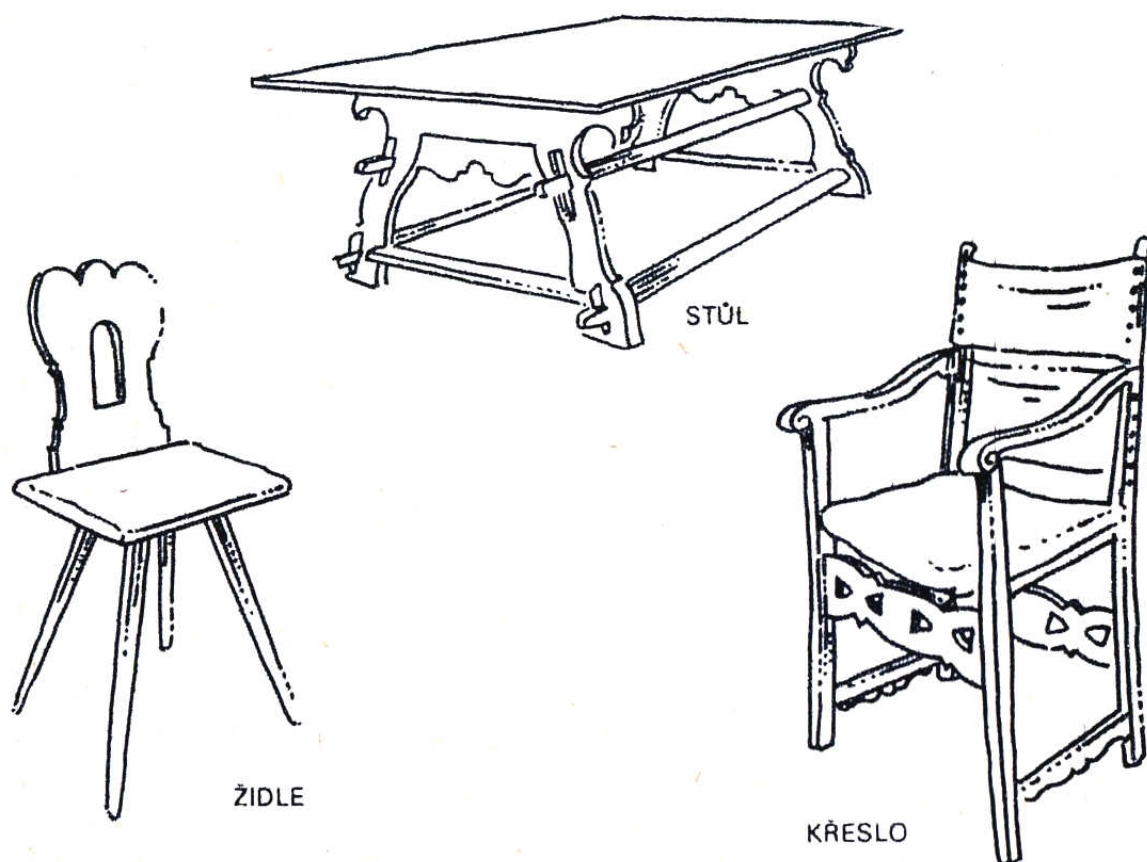
typické renesanční pravoúhlé zalamování
profilu

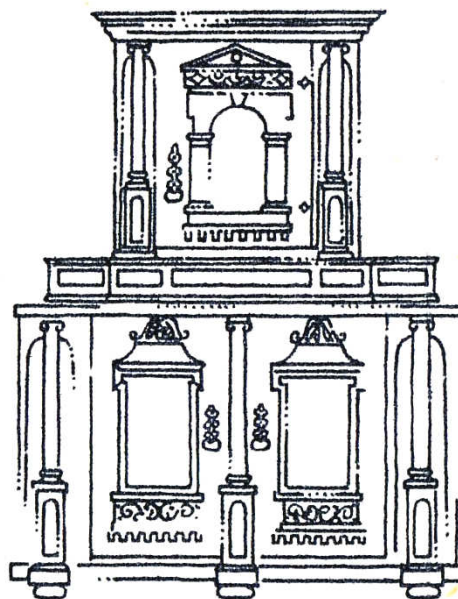

přežívání kružeb a lomeného oblouku z gotiky

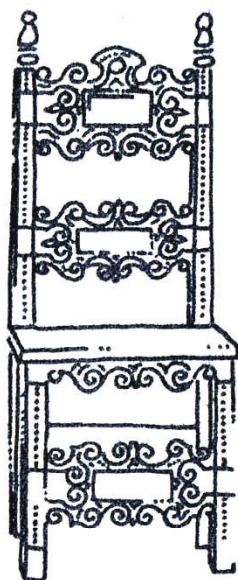

MĚŠTANSKÉ DOMY —
vysazením patra na krakorce se vyrovnává nepravidelnost přízemí

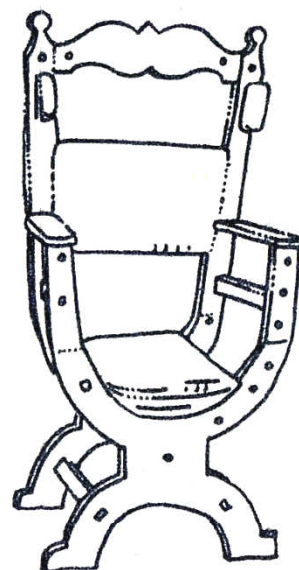

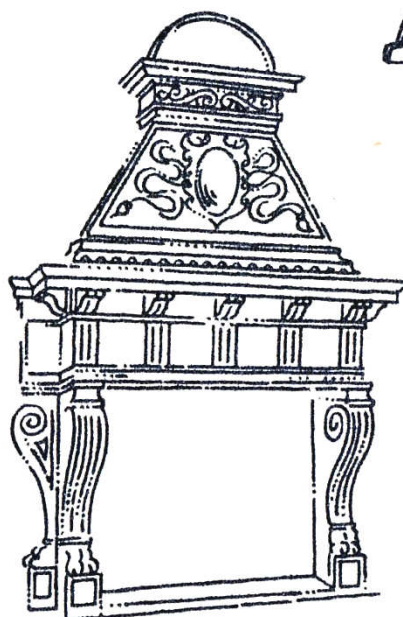
KREDENC

ŽIDLE

KŘESLO

KRB

1520

ŠLECHTA

1543

1540

MĚŠTANÉ

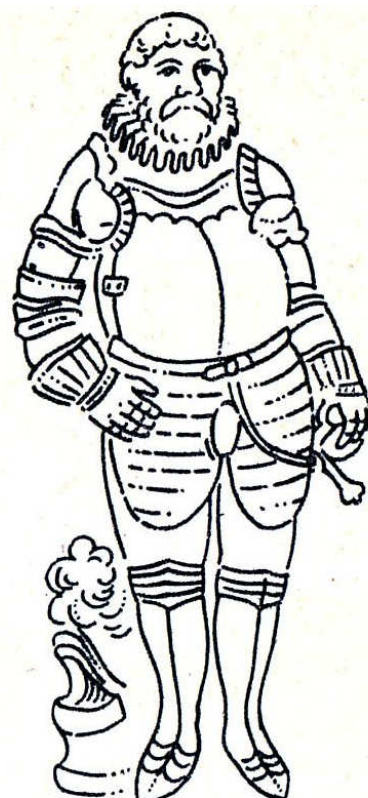
1522

LANCKNECHT 1522

před 1550

MĚŠTANÉ
1582 1586

ŠPANĚLSKÁ MÓDA

RUDOLF II.

ŠLECHTA

JAROSLAV
Z PERNŠTEJNA

POLYXENA
Z ROŽMBERKA

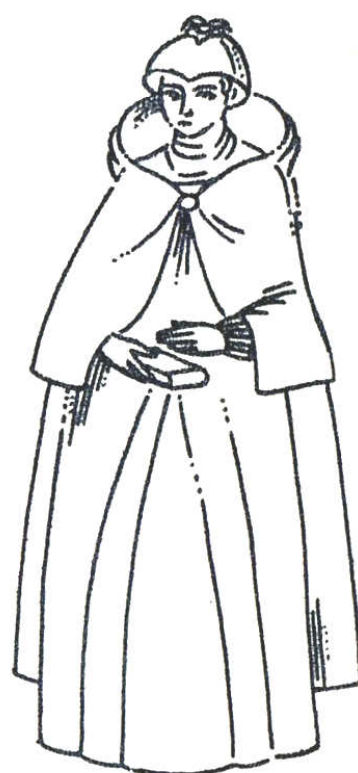

TŘÍLETÝ HOŠÍK — 1605

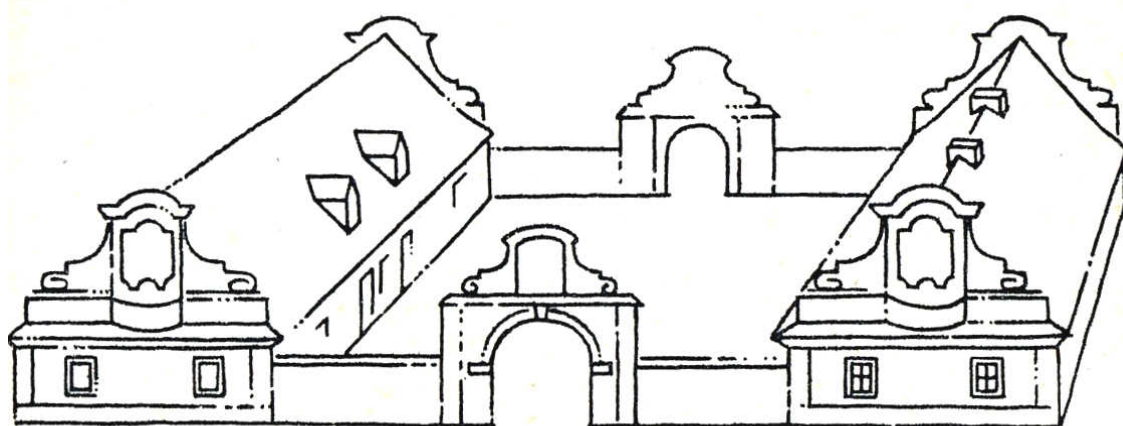
1618

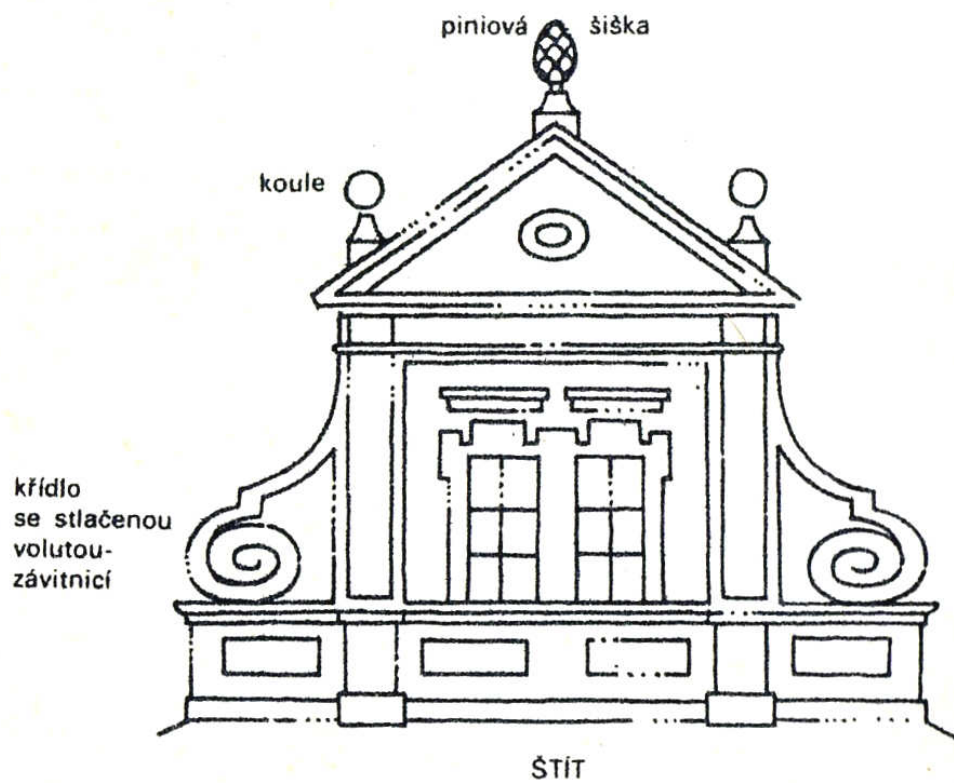
kolem 1620

Baroko

- původně má tento název hanlivý význam, označuje něco nesprávného a směšného, v portugalštině = nabubřelý, 17. – 18. století,
- baroko je dynamické, symetrické, vyrůstají šlechtické paláce, zámky i kostely, oblíbené kupolovité tvary, nástrovní malby, těžká štika, populárním estetickým prvkem je mušle, z níž se vyvíjí rokaj – vznik rokoka, které však nelze oddělit od baroka,
- na vesnicích se slučují opuštěné grunty ve staky, vznikají sezónní lovecké záměčky a jsou sídlem šlechty na venkovských panstvích, mají složitější půdorys, přední místo zaujímá první patro s ústředním sálem, který je rozšířen o balkón a někdy i s vnějším sochařsky doplněným schodištěm vedoucím do parku, zpravidla jde o terasovitou italskou zahradu či geometricky řešený francouzský park s fontánami, sochami, bludišti, pergolami a na něj navazuje daňčí obora nebo lipová alej, která lemuje příjezdní cestu, v areálu nesmí chybět ani kaple,
- města se vzpamatovávají po třicetileté válce, budují se i mariánské, trojiční či svatojánské sloupy, někdy zvané morové – dík za odvrácení morové nákazy, náměstí jsou doplněna barokními kašnami,
- kostely se staví jednoduší s více bočními kaplemi, vznik poutních kostelů a křížových cest, kláštery se vyskytují zpravidla na venkově a zabírají i hospodářskou část se sýpkami a stodolami,
- interiéry, bohaté zdobení, v oblibě je zlatá barva, ornamenty, oblé tvary, motivy ovoce, květiny, figury, parkety skládány do různých obrazců, gobelíny, obrazy, vyřezávaný nábytek, , čalouněný sedací nábytek,
- móda v době baroka – muži nosili přiléhavý kabát ke kolenům se širokými rukávy, velkými kapsami a velkým množstvím knoflíků, které jsou rozepnuté, je vidět vestu stejně dlouhou jako sako s různými rukávy, kolem krku si vážali krajkový šátek a krajky vyčnívaly i z rukávů; úzké kalhoty sahaly pod kolena a nosili barevné punčochy, módním doplňkem byl klobouk se širokou střešou, muži začali nosit paruky,
- ženy nosily plátěný čepeček, živůtek s výřihem se postupem času prohluboval, poloviční rukávy zakončené krajkou, sukně byla zprvu užší – zvonkovitá, později se rozšiřovala a změnila v krinolínu, v době rokoka dosahovala velkých rozměrů, šněrováním hrudníku vznikala tzv. vosí pas, v době rokoka používaly obří bílé paruky,
- malířství - portréty, zátiší, krajiny, náboženské a alegorické scény, technika šerosvitu založená na kontrastu světla a stínu, představitelé – Petr Pavel Rubens, Rembrandt, Caravaggio, Karel Škréta.

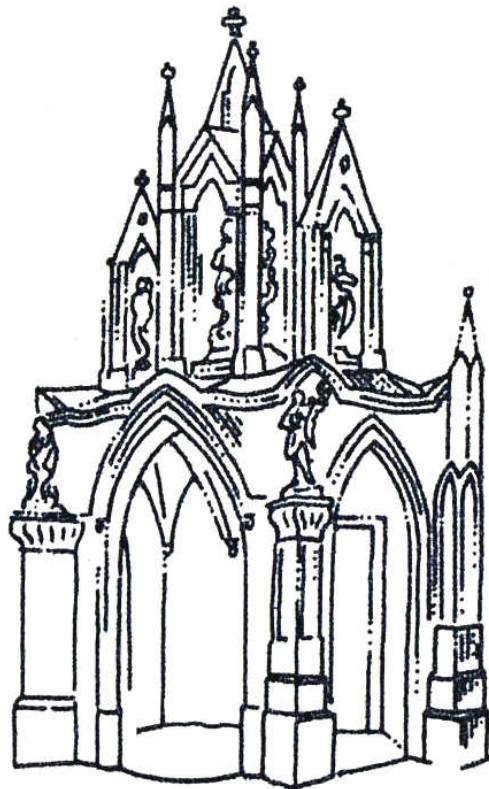

SOUMĚRNĚ ŘEŠENÝ HOSPODÁŘSKÝ DVŮR — MARKOVICE U ČASLAVÉ

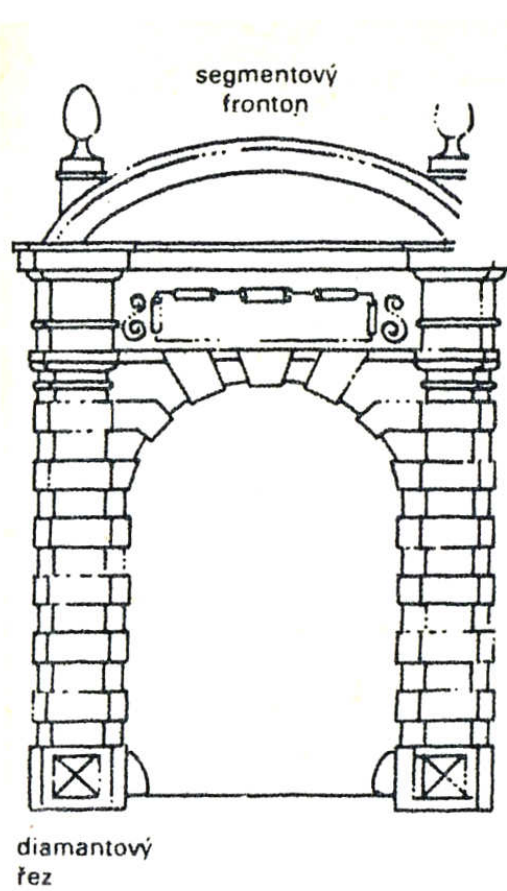

BAROKNÍ GOTIKA

SEDLEC U KUTNÉ HORY

předsíň kostela

PORTÁL

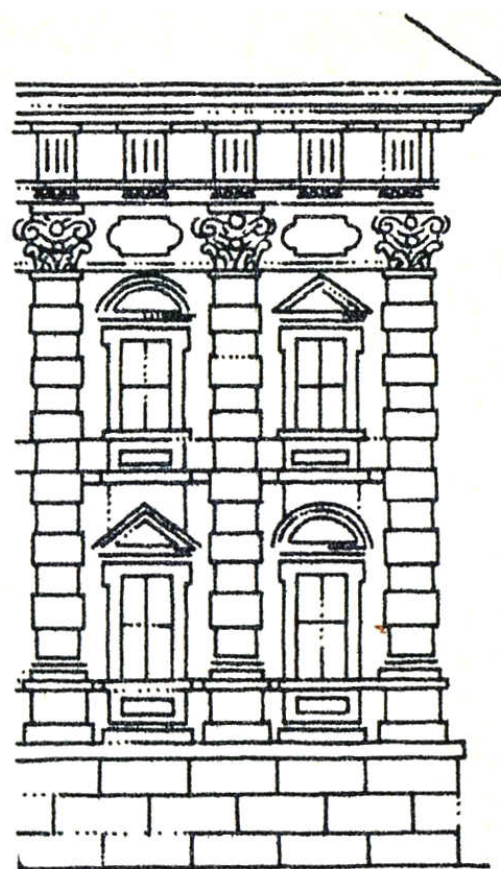
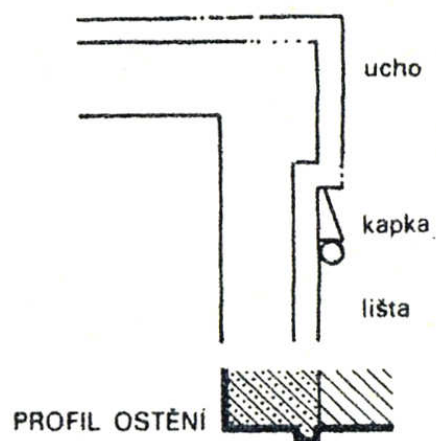
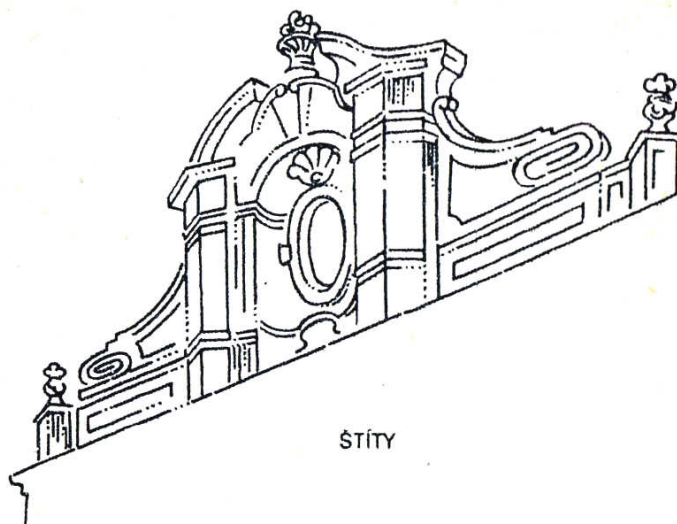
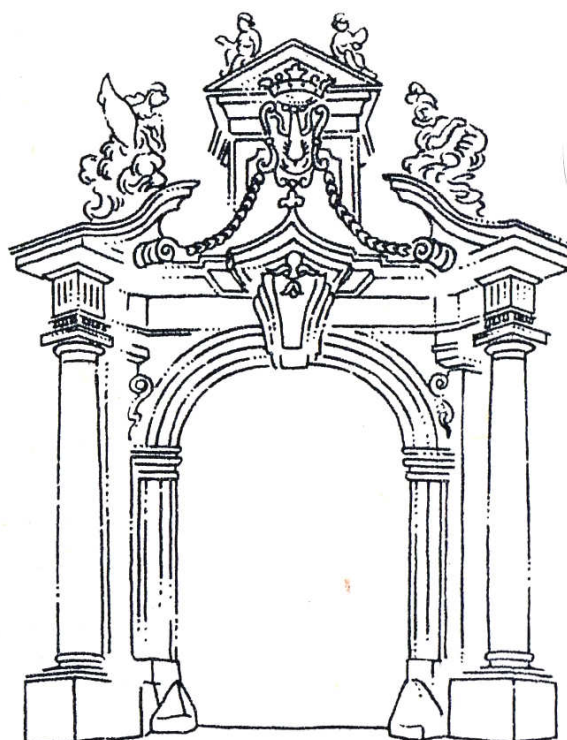
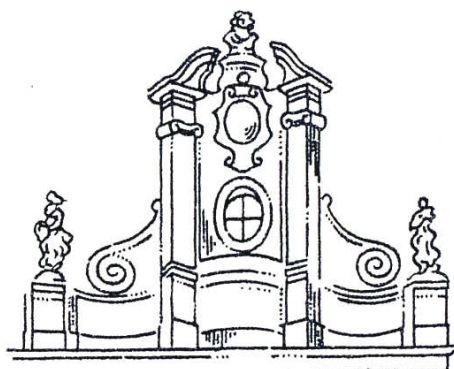

SCHÉMA RANÉ BAROKNÍ FASÁDY 2. poloviny 17. stol.

ŠTÍTY

PORTÁL NEBO SAMOSTATNÁ BRÁNA

FERDINAND III.

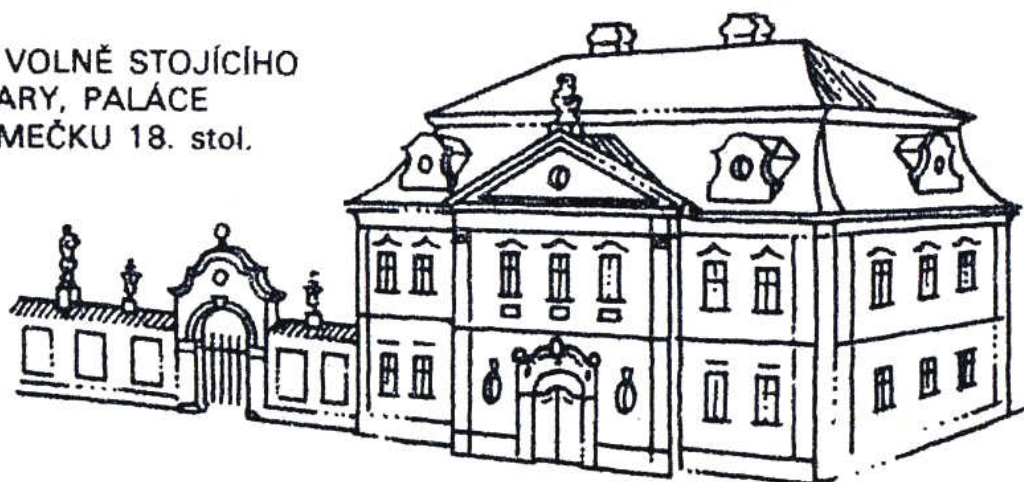

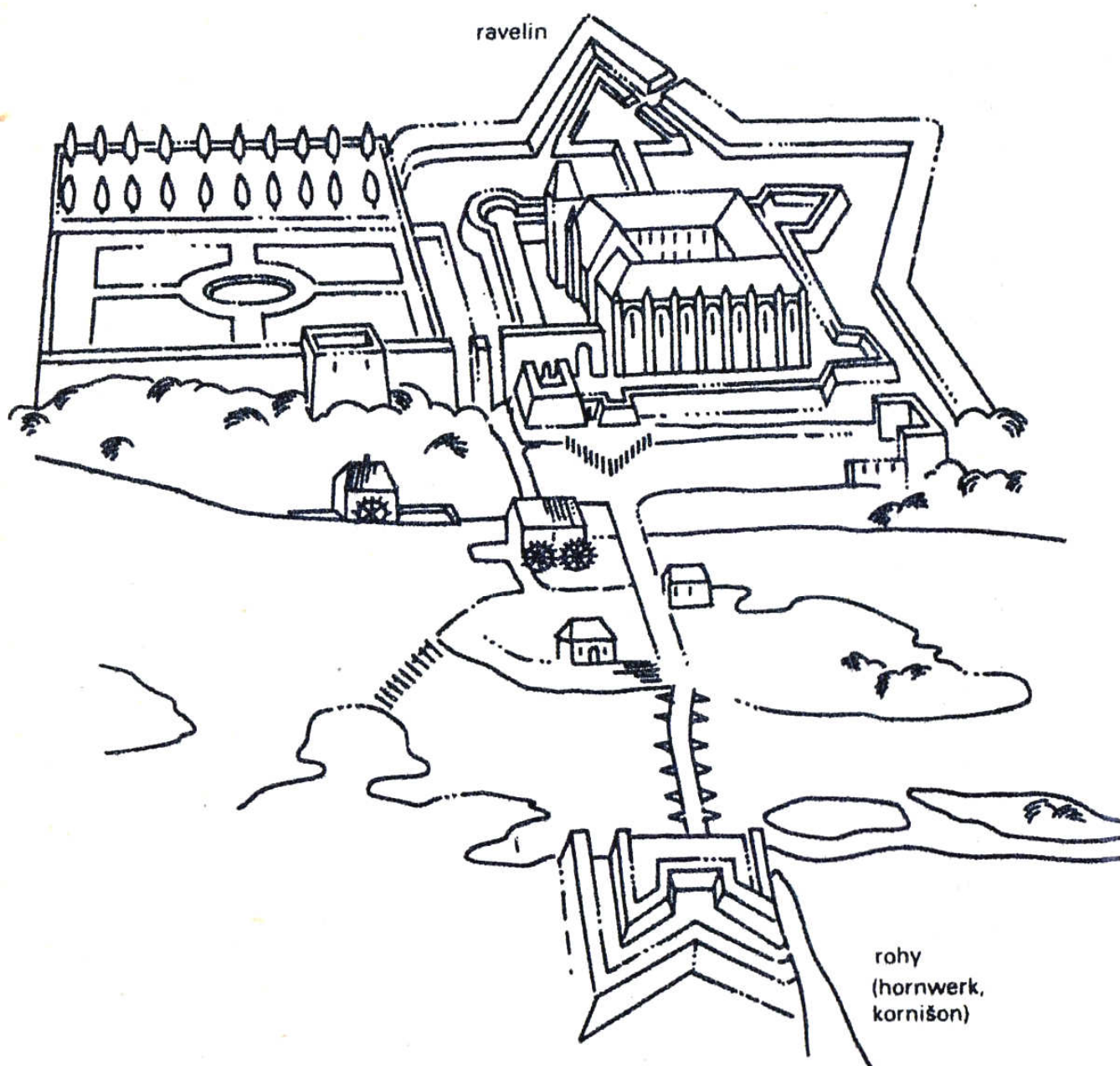
JEZUITÉ

LEOPOLD I.

SCHÉMA VOLNĚ STOJÍCÍHO
DOMU, FARY, PALÁCE
NEBO ZÁMEČKU 18. stol.

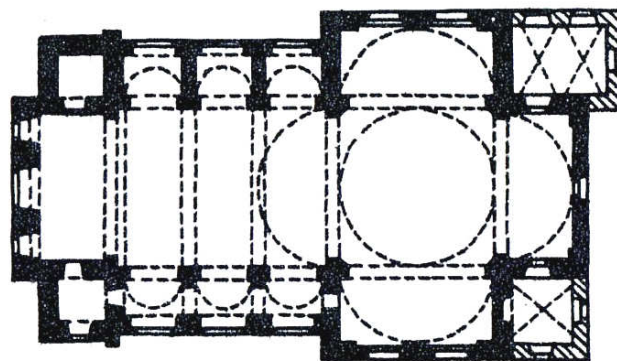
BRANDÝS NAD LABEM 1640 —
 RENESANČNÍ ZÁMEK DOPLNĚNÝ BAROKNÍM OPEVNĚNÍM

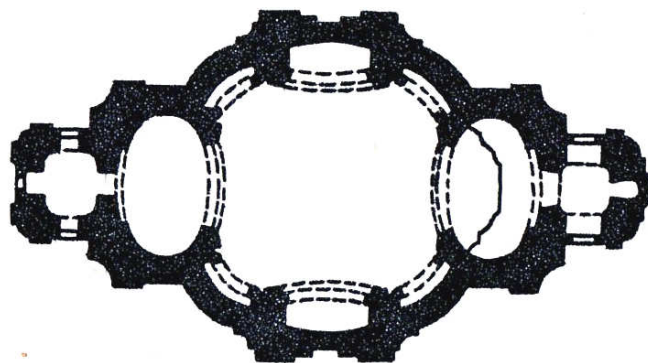
ŘANÉ BAROKNÍ PRŮČELÍ
— jezuitský kostel v KLATOVECH

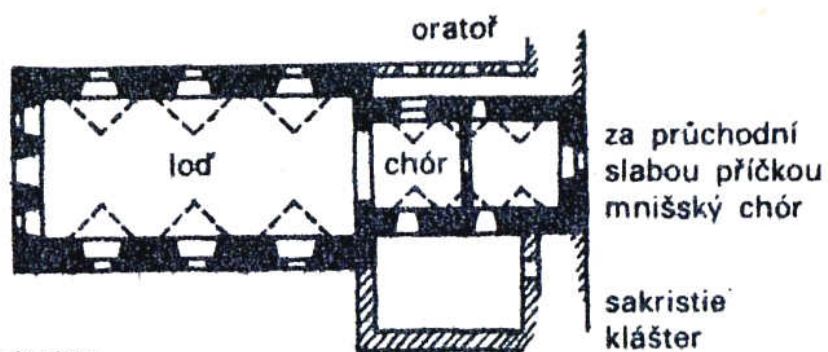
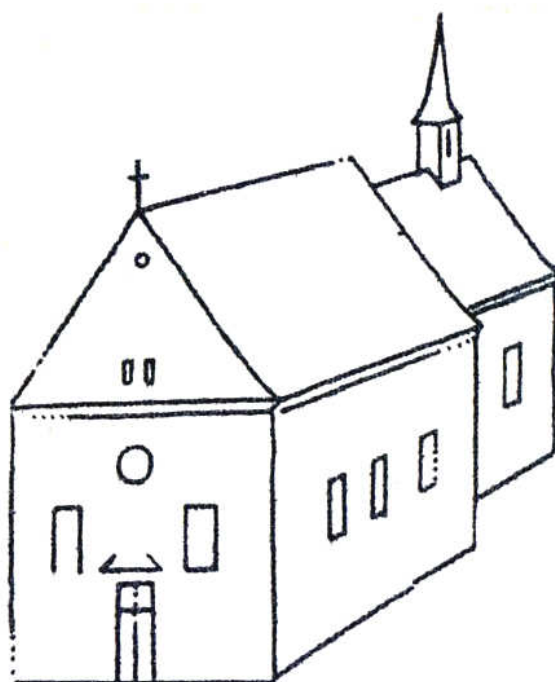
VRCHOLNÉ BAROKNÍ PRŮČELÍ
— centrála v Kladně

PŮDORYS TYPU IL GESÙ — KLATOVY

VRCHOLNÉ BAROKNÍ PŮDORYS — ODOLENA VODA

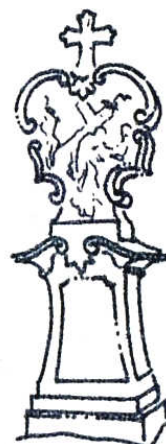

KAPUCÍNSKÝ KOSTEL

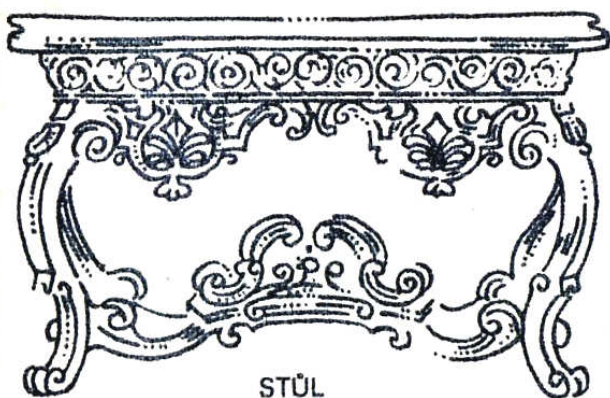

NOVÉ
HRADY
(o. Chrudim)
1767

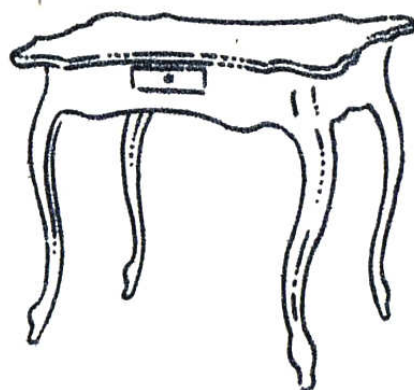
ROKOKOVÉ
KŘÍŽOVÉ
CESTY

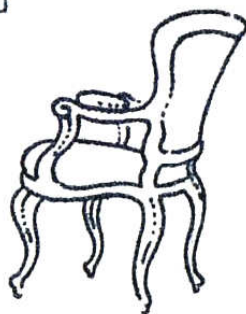
RUDA
(o. Bruntál)
1760

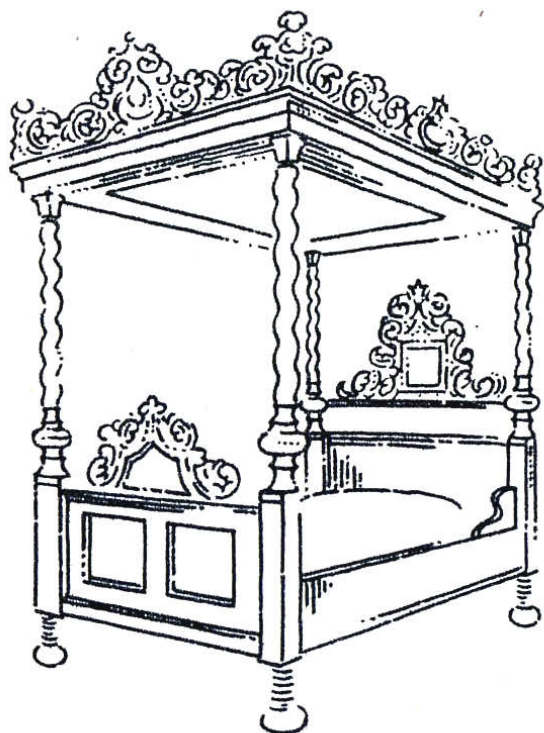
STŮL
s páskovou a mušlovou ornamentikou
z 2. čtvrti 18. stol.

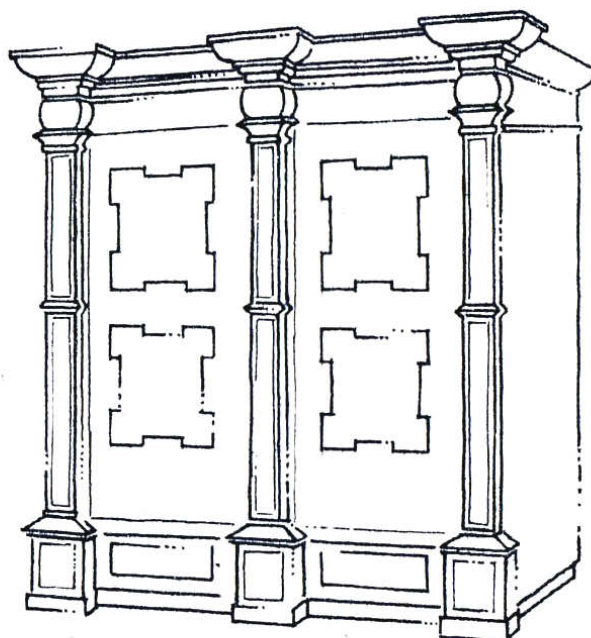
ROKOKOVÝ STOLEK
kolem 1750

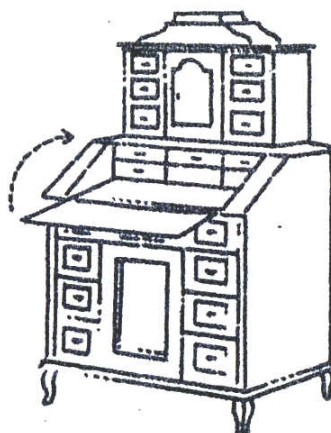
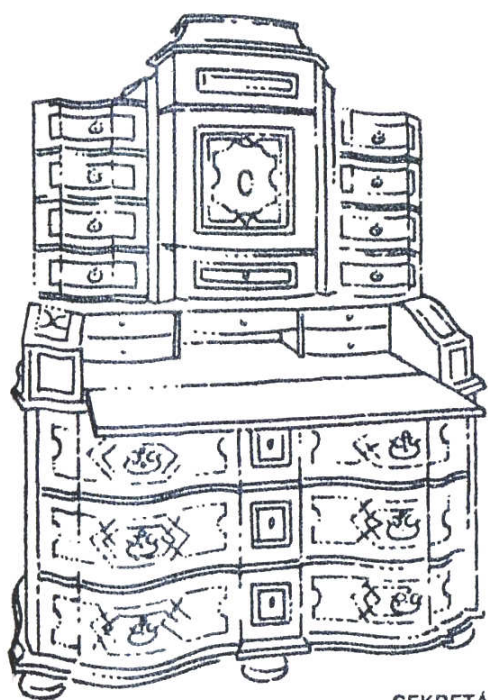
ROKOKOVÉ KŘESÍLKO

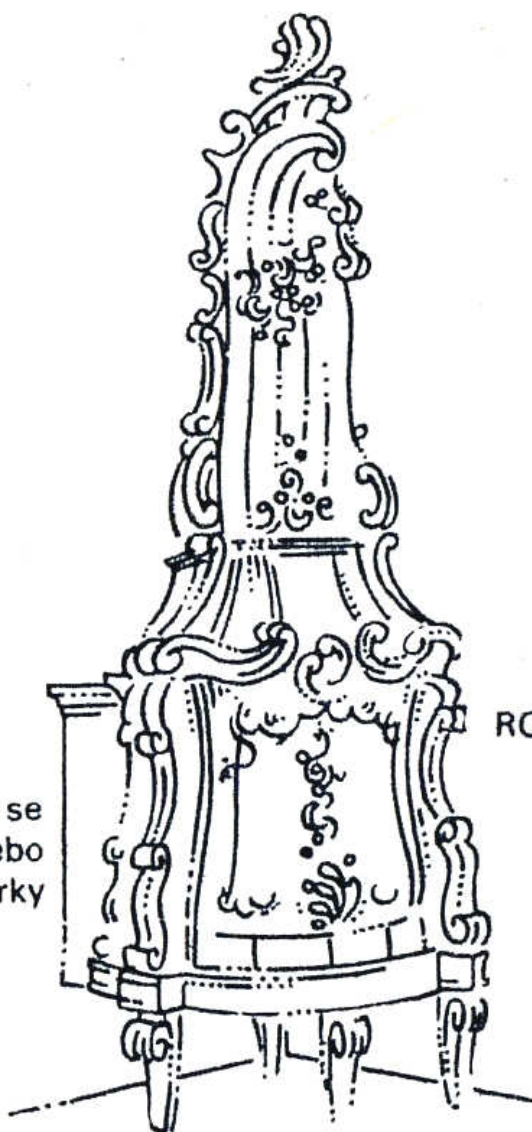
POSTEL kolem 1700

SKŘÍN

SEKRETÁŘ z 2. čtvrti 18. stol.

ROKOKOVÁ KAMNA

přikládalo se
z chodby nebo
komůrky

1627

1630 — ALBRECHT Z VALDŠTEJNA

Z TRICETILETÉ VÁLKY

1650

1656

1657

1657

2. polovina
17. stol.

TŘINÁCTILETÝ
HOCH
1676

PĚTILETÝ
HOCH
1660

1671

DŮSTOJNÍK kolem 1673

po 1687

1719

1677

1647

1742

kolem 1670

kolem 1670

1740

ROKOKO — kolem 1770

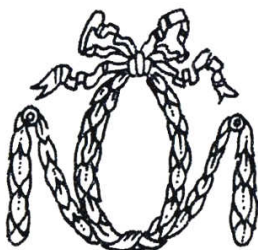
1740

ROKOKOVÝ PÁR — po 1750

Klasicismus

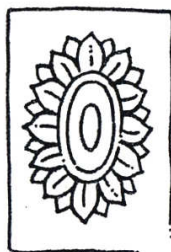
- navazoval na antické umění, poslední třetina 18. století,
- v architektuře se užívá strohý trojúhelník, stlačený oblouk, antické sloupy, rovněž ornamenty byly vytvářeny podle antických vzorů, typické jsou pro toto období oválné medailóny s reliéfními profily hlav imperátorů – římských císařů doplněných přiloženými snítkami listnatých stromů,
- klasicistní interiér je vybaven střízlivě, stěny jsou polepovány tapetami nebo malovány, téma exotické – čínské motivy, exotické krajiny, antické zříceniny; kamna na nožkách, často užit bílý nátěr v kombinaci s oranžovou či zelenou barvou,
- oděv – muži nosí přes krátkou vestu frak, vpředu jen do pasu a s dlouhými šosy, širokými klopami, pod krkem až po bradu velkou bílou vázanku a dlouhé kalhoty, občas z kůže do vysokých bot, vše je doplněno kulatým kloboukem, nosily se kratší rozevláté vlasy,
- ženy nosily bílé šaty košilovitěho střihu bez rukávů s vysoko posunutým pasem.

VAVŘÍNOVÝ FESTON

LUISÉZNÍ
PRAVOÚHLE ZALAMOVANÁ
VOLUTA

KLASICISTNÍ ROZETA

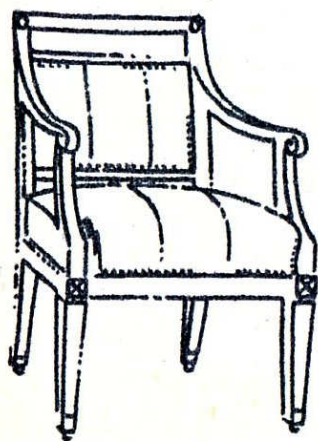
KONZOLA

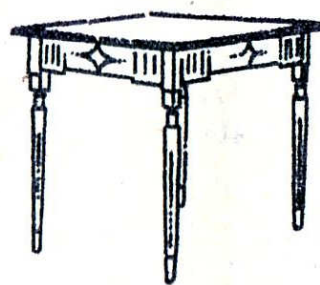
VÁZA

NÁHROBNÍ VÁZA

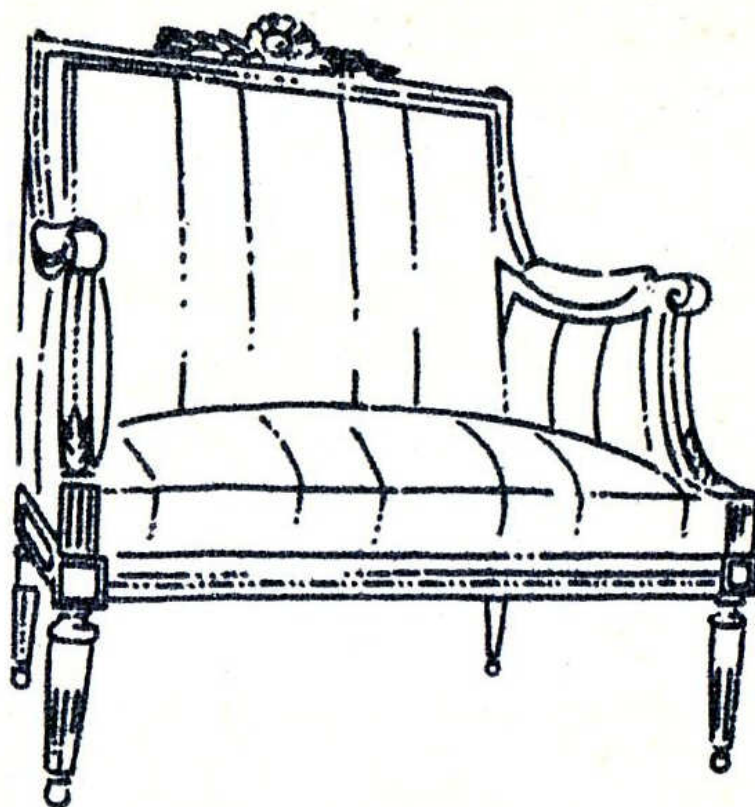
KŘESLO

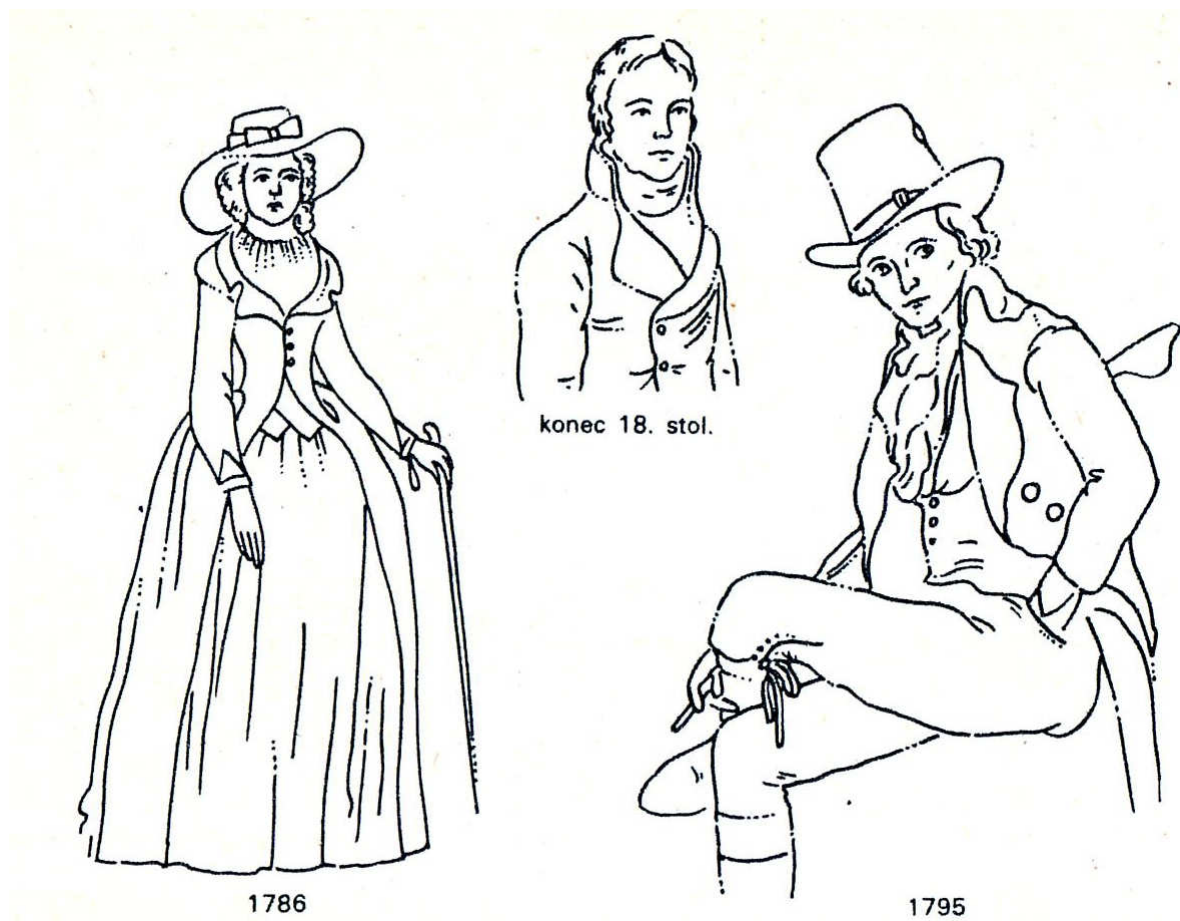
STOLEK

KLASICISTNÍ KAMNA

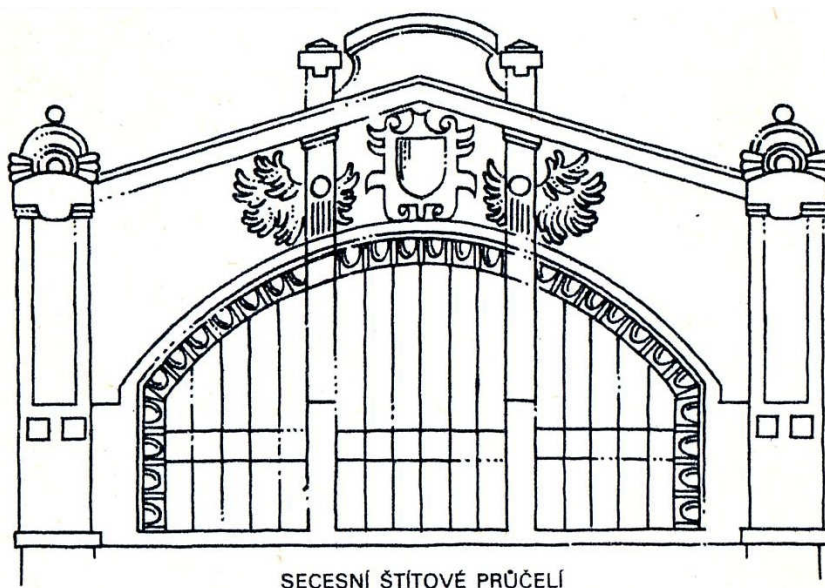

KLASICISTNÍ — LUISÉZNÍ POHOVKA z konce 18. stol.

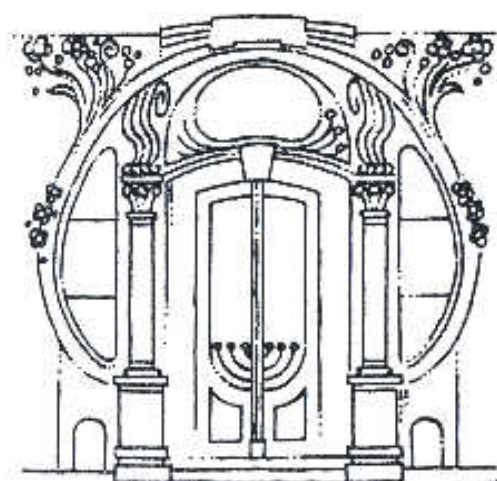

Secese

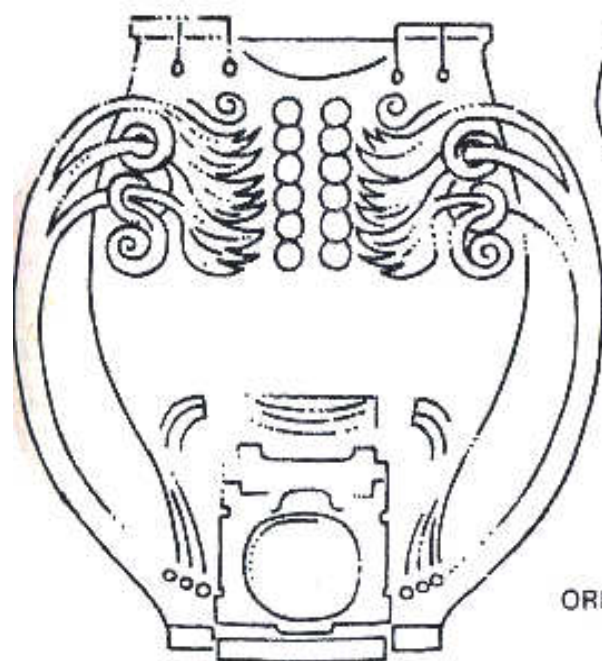
- toto slovo znamená oddělení, rozštěpení, roztržku a vyjadřuje roztržku mezi mladší a starší generací, 1895-1900,
- dekorativnost křivek, květů, listů, spojovaných s lidskými maskami a figurami v aktu, často se například kolem vchodů vyskytovaly výjevy z dějin, fasádu oživovaly malby, mozaiky, kachlíky, barevné a zlatené ornamenty,
- ve 20. století vzniká velké množství nových slohů a pseudoslohů.

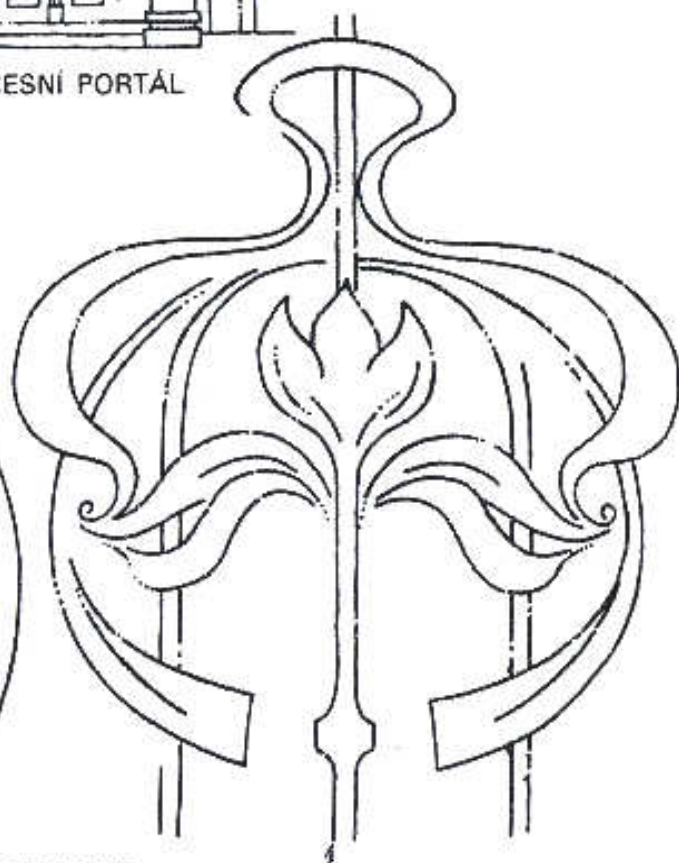
SECESNÍ ŠTÍTOVÉ PRŮČELÍ

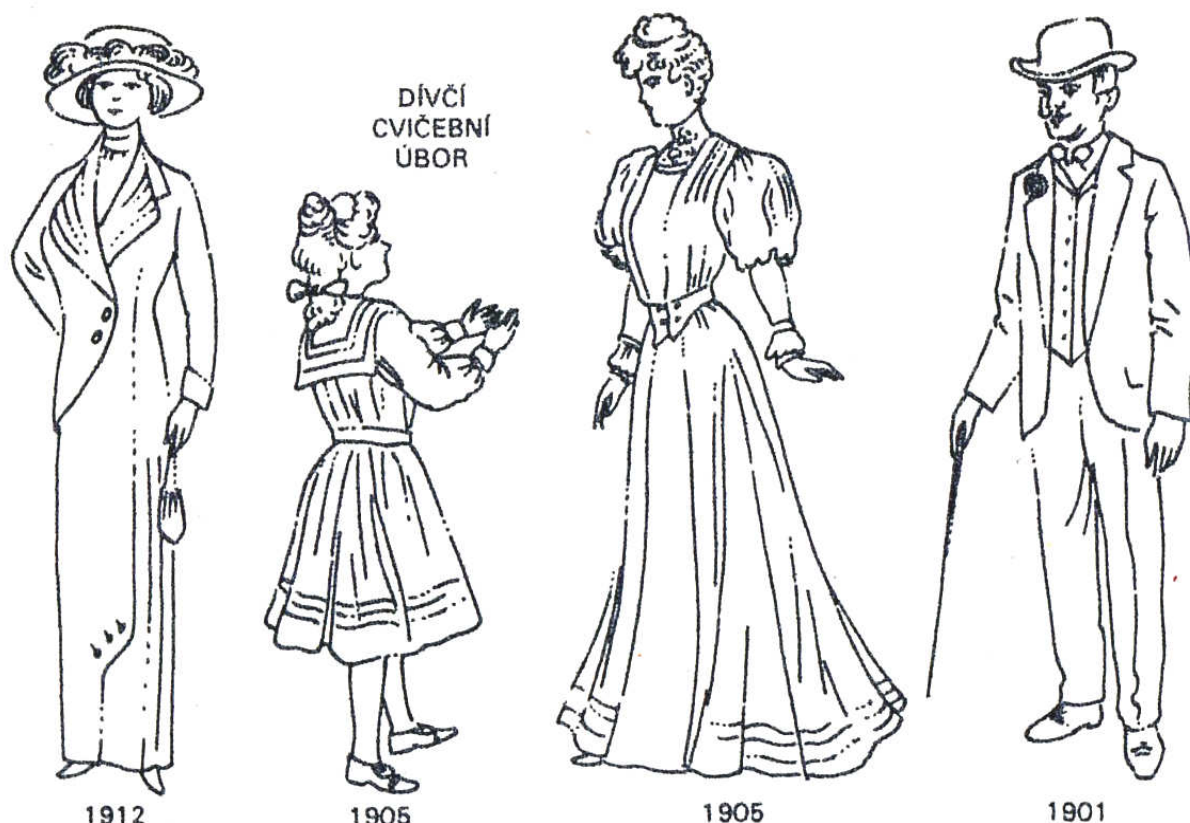

SECESNI PORTÁL

ORNAMENT

SECESNÍ OBLEČENÍ

3. 2 České drama od počátků po současnost

- české divadlo se začalo rozvíjet až v době národního obrození, ojediněle se vyskytovalo i dříve, nejstarší je drama **Mastičkář** – 14. století,
- **1783 – Stavovské divadlo** – česky se zde hrálo jen výjimečně,
- **1786 – divadlo Bouda** – Václavské náměstí,
- ve druhé polovině 19. století se prosazovala snaha vybudovat stálé české divadlo,
- **1862 – Prozatímní divadlo** – bylo otevřeno hrou V. Hálka „Král Buk“, pro nedostatek kvalitních divadelních autorů se zde hrály především komedie cizího původu,
- **1868** – položen základní kámen **Národního divadla** – byl dovezen z Řípu a několik základních kamenů z významných míst naší země, konaly se veřejné sbírky, poprvé bylo otevřeno v roce 1881, ale vyhořelo a znovu se obnovovalo za značného přispění národa formou sbírek a definitivně bylo otevřeno v roce 1883 – premiéra opery Libuše od Bedřicha Smetany, stavitelem byl Josef Zítek, sochařem Josef Václav Myslbek, malíři – Vojtěch Hynais (opona), Mikoláš Aleš, František Ženíšek, hudebníci – Antonín Dvořák, Bedřich Smetana, Zdeněk Fibich. Národní divadlo se stalo střediskem kultury a začalo se v něm hrát realistické drama.

Významné osobnosti divadelnictví

Václav Thám

Překladatel Shakespearových a Schillerových her, prováděl v nich úpravy, byly určeny pro náročné diváky, psal i původní hry s historickou tematikou – **Břetislav a Jitka, Vlasta a Šárka**.

Karel Ignác Thám

Byl rovněž překladatelem 2. poloviny 19. století.

Václav Kliment Klicpera (1792 – 1859)

Napsal několik desítek divadelních her, mezi nejznámější patří komedie **Divotvorný klobouk, Rohovín čtverrohý, Každý něco pro vlast**.

Josef Kajetán Tyl – viz str. 109

Alois Mrštík – viz str. 141

Vilém Mrštík – viz. str. 141

Ladislav Stroupežnický (1850 – 1892)

Byl představitelem realistického dramatu. Po gymnáziu pracoval jako úředník v pojišťovně, později jako písař pražského magistrátu, byl i dramaturgem Národního divadla, přispíval do časopisů.

Dílo:

Naši furianti – komedie zachycující typickou českou vesnici, spor o to, kdo se má stát ponocným, zachyceno sociální rozložení vesnice, zdravý rozum a spravedlnost, typická česká tvrdohlavost – furiantství.

Zvíkovský rarášek

Paní mincmistrová

Gabriela Preissová (1862 – 1946)

Je představitelkou moravské tvorby, proslavily ji dvě hry. Vdala se do Hodonína, odtud zná slovácké prostředí, dva roky žila na statku svého manžela v jižním Rakousku, deset let v uměleckém pražském prostředí, po ovdovění se vdala podruhé a odstěhovala se do Pulje na Istrii. Za první světové války byla obžalována za velezradu, protože podporovala ruské zajatce. Po válce žila až do smrti v Praze.

Dílo:

Gazdina roba

Její pastorkyňa – obě hry jsou tragédie, řeší otázku lidských vztahů a velký vliv majetku na člověka, používá moravsko-slovenské nářečí, obě hry se staly předlohou k opeře (Leoš Janáček – Její pastorkyňa, B. Foerster – Eva).

Osvobozené divadlo

- vzniklo v roce 1925,
- je spjato se jmény Voskovce a Wericha, J. Ježka, režiséři - Frejka, Honzl,
- prvotina Vest Pocket Revue - studentská recese - nevázaná zábava,
- pro toto divadlo je typické pohrávání si se slovy a improvizace,
- postupně přechází od nezávazné zábavy nejprve k narážkám na politické události a pak k uvědomělé závažné politické satíře,
- vysmívali se drobným nepravostem denního života, maloměšťáctví, parodovali falšování národních tradic, velkohubé vlastenectví, kritizovali korupci, politické čachrářství, projevy diktatury v sousedních zemích, nezaměstnanost,
- často jim ke kritice soudobé společnosti posloužily historické náměty,
- to vše s humorem, optimismem mládeže a vírou ve společenský pokrok,
- chtěli ukázat satirické zrcadlo přítomnosti,
- dokázali být přesvědčiví, snadno navazovali kontakt s publikem,
- jejich hry měly velký ohlas,
- v sezóně 1935 - 1936 bylo pod názvem Spoutané divadlo.
- **nejznámější hry:**

Golem,
Balada z hadrů – inspirovali se Villonem,
Caesar,
Rub a líc,
Robin zbojník – o Robinu Hoodovi,
Těžká Barbora,

- Osel a stín,
Pěst na oko,
Kat a blázen,
- filmová tvorba:
- Pudr a benzín,
Hej rup,
Peníze nebo život,
Svět patří nám.

Burianovo divadlo

- D34 - D39 = podle roku,
- divadlo Emila Františka Buriana,
- divadlo režisérské - představení individuálního stylu, místo hercovy improvizace - přísná kázeň, podrobení se režisérovým záměrům,
- Burian uváděl hry domácí i cizí, soudobé i starší, adaptoval literární předlohy:
 - Klicpera - Každý něco pro vlast,**
 - Dyk – Krysař,**
 - Mácha – Máj,**
 - Hašek - Dobrý voják Švejk,**
 - Beaumarchais - Lazebník sevillský,**
 - Puškin - Evžen Oněgin,**
 - Goethe - Utrpení mladého Wernera,**
 - Brecht - Žebrácká opera,**
- byl ovlivněn poetismem, vytvářel vyhraněný moderní lyrický styl - propojena úloha všech divadelních složek - básnické, hudební, výtvarné, taneční, světelné,
- využíval formy montáží lyrické poezie, zdůrazňoval krásu české řeči, je pro něho typická citová lyričnost i kritický pohled na měšťanskou morálku.

Divadlo – vývoj od konce 2. sv. války po současnost

Poválečné období:

- počátek několikaletého úpadku,
- prosazuje se socialistický realismus,
- vznikají hry vracející se k 2. světové válce (**Miloslav Stehlík - Mordová rokle**),
- hry s historickými náměty (**Milan Jariš - Boleslav I.**),
- budovatelské drama (**Vašek Káňa - Parta brusiče Karhana**),
- venkovská problematika (**M. Stehlík - Jarní hromobití**).

2. polovina 50. let - 60. let = zlatá kapitola českého dramatu:

- vznik a rozkvět divadel malých forem:
 - **Reduta** (1956 - Suchý, Šlitr, Ivan Vyskočil, Jan Vodňanský, Petr Skoumal...),
 - **Divadlo na zábradlí** (1958 - autorská a dramaturgická činnost V. Havla),
 - **Semafor** (1959 - Suchý, Šlitr),
 - **Studio Y** (1963 - Liberec),

- reagují živě na pocity mladé generace, pracují s kabaretní scénkou, groteskou, muzikálem, experimentem,
- převládá humor, smích, satira,
- odrážejí se v nich moderní světové trendy: existencialismus, divadlo absurdity,
- navazuje se však i na tradici V + W - W. obnovil předválečné hry Osvobozeného divadla, Voskovce nahradil Horníček,
- jejich forbíny byly v 2. polovině 50. let odvážnou a vysoce aktuální satirou.

70. - 80. léta:

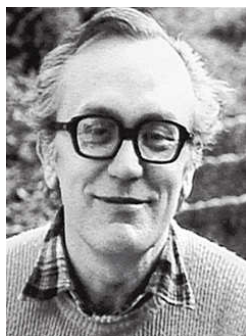
- i v divadle se promítla normalizace × právě v divadle řada dvojsmyslných narážek na politický režim,
- samizdatové a exilové drama - světově proslulá tvorba V. Havla - některé hry provozovány soukromě za přítomnosti menší skupiny diváků (domácí divadlo Vlasty Chramostové, na Havlově Hrádečku).

Situace dnes:

- rozporuplné období - svoboda projevu umožňuje rozkvět × finanční problémy,
- přibývají divadla poloprofesionální a neprofesionální, soukromá.

Představitelé:

Jaroslav Dietl (1929 - 1985)

- dramatik, filmový a televizní scénárista, tvůrce mnoha televizních seriálů.

Dílo:

Komédie: **Nepokojné hody sv. Kateřiny,
Pohled'te, pokušení,
Muž na talíři.**

Seriály: **Tři chlapi v chalupě,
Nejmladší z rodu Hamrů,
Muž na radnici,
Žena za pultem,
Nemocnice na kraji města,
Okres na severu.**

Václav Havel (1936 – doposud)

Dílo: **Zahradní slavnost** - 1. hra - groteska blížící se postupům absurdního divadla, nastavuje zrcadlo frázovosti reálného socialismu.

Vyrozumění,

Spiklenci,

Audience,

Vernisáž,

Protest,

Asanace,

Dopisy Olze - kniha korespondence.

Dálkový výslech - rozhovor, který provedl Karel Hvíždala.

Milan Uhde (1936 – doposud)

Hry: **Král Vávra,**
Hra na holuba,
Zubařovo pokušení,
Zvěstování, aneb Bedřich, jsi Anděl - postavy Engels, Max, jeho zlá žena a přítulná služka.

Pán plamínků,

Velice tiché ave - matčina smrt, zpětně probíhá svůj život i život svých rodičů.

Pavel Kohout (1928 – doposud)

- básník, dramatik, prozaik

Hry: **Zářivé noci**
 Sbohem, smutku,
 Taková láska,
 August, August, August,
 Válka ve 3. poschodí,
 Marast.

Ukázka

Voskovec a Werich

Výbušný guláš

Tajné skladiště zbraní. Sklepní místnost s cihlovými a betonovými stěnami. V pozadí, asi ve výši dvou metrů, betonová palanda na cihlových sloupech. Z palandy vzhůru schody, ztrácejí se ve tmě. Z podlahy na palandu obyčejný žebřík. Pod palandou vzadu uprostřed betonové zdi silné pancéřové dveře. Vpravo v pozadí tmavý kout s východem. Vlevo vpředu dveře, vedle nich elektrický vypínač. Vpředu prostý stůl, na něm menší bedna a telefon. Na palandě a vpravo vpředu velké kupy zavřených beden. Poněkud více vpředu veliká bedna s volným víkem a úzká dlouhá bedna s víkem na panty a s petlicí.

Při otevření opony je na scéně úplná tma.

Mlíko

Já mám dojem, že tenkrát tady taková tma nebyla.

Krev

Jestli to není od toho hladu? (Škrtně sirkou a objeví vypínač)
Tady máte světlo. (Rozsvítí)

Mlíko (sestoupí za ním do přízemnku skladiště)

Taky je tu vidět krize. Místo aby sklad ubýval, tak přibývá. Máte klíč?

Krev

Od čeho?

Mlíko

Ne od čeho. Na co!

Krev
Na odemknutí, ale čeho?

Mlíko
Konzervy se neodmykají. Konzervy se otvírají. Čím?

Krev
Klíčem. Máte ho?

Mlíko
Teď jsem se ptal vás, jestli ho máte. (Zvedne víko bedničky na stole. Krev pohlédne dovnitř) Jé, to jsou divný konzervy. Takový příruční! (Vyjme z bedničky válcovitý ruční granát s rukovětí)

Mlíko (bere mu granát z ruky)
Ukažte, to budou ty nový, turistický. To se asi takhle opíká nad ohněm.

Krev
(bere mu granát) Půjčte to sem. To se asi musí za tohle zatáhnout. (Zatáhne za šňůrku a odtrhne ji) Nic se neotevřelo.

Mlíko
Neteče z toho olej? (Přiblíží granát k uchu) Tam něco syčí! Ta bude asi zkažená.

Krev (poslouchá)
To ten olej kvasí. (Třepe granátem a znovu naslouchá) Jé, teďka! (Dává granát Mlíkovi k uchu)

Mlíko
Teď to tam burácí! Je to ale štěstí, že jsme si toho všimli. Vždyť to je zdraví nebezpečné.

Krev
Která firma to vyrábí, takový neřád?

Mlíko
(Čte hodně zblízka nápis na granátu) Krupp-Essen. Aha, essen, k jídlu to je.

Krev
Ovšem Krupp-Essen, jezte kroupy To bude asi šoulet.

Mlíko (Čte dál)
Made in Germany – tak to nebude šoulet.

Krev
Ale Krupp, to je mi nějak povědomá firma. Ten přece dělá kanóny?

Mlíko (Opírá si zamyšleně granát o bradu)
Ano, kanóny, zbraně a vůbec střelivo a ... (Zarazí se, pohlédne zděšeně na granát, vloží jej rychle Krevovi do ruky a odstoupí)
...a handgranáty ...!!!

Krev (Drží chvíli granát nechápavě v ruce, pak pochopí a zděšeně pobíhá, řve)
... Pomoc!!! Dejte to někam!
(Hodí granát Mlíkovi, ten mu jej s křikem hodí zpět. Krev jej uchopí a zahodí za scénu přes palandu. Za scénou silný výbuch. Po výbuchu se pancéřové dveře pomalu otevřou)

Krev
Jste celý?

Mlíko
Jsem, ale dveře to vyrazilo. (Postoupí ke dveřím) Pojdte se podívat.
(Oba odejdou pancéřovými dveřmi)

Otázky k textu

1. Vyhledejte germanismy a zdůvodněte jejich užití.
2. Zreprodukuje ukázkou vlastními slovy.
3. Co je to **šoulet**?
4. Vyhledejte v textu zvolání.
5. Které žánry patří do dramatu?

Absurdní drama

Se zformovalo v 50. letech 20. století, bylo negací všech „tradičních“ forem buržoazního divadla a divadla vůbec, v divadle absurdity je vše nesmyslné, blázonec, nic nemá smysl, ale ani nemůže mít smysl, zbývá jedinec se svými úzkostmi, biologickým strachem ze smrti i existence, jedinec osamocený v odlidštěném světě, absurdní drama šokuje, není zde určen čas ani místo.

Představitelé:

Samuel Beckett (1906 – 1990), [semjuel beket]

Irský spisovatel žijící ve Francii.

Dílo:

Čekání na Godota – v této hře se odstraňuje záměrně děj, příběh, charakter i vztahy mezi postavami, které vegetují kdesi ve světě, mimo čas a prostor, dva tuláci kdesi bez bližšího určení čekají na příchod kohosi, jakéhosi Godota, čas stojí, tuláci setrvávají v čekání a naději, jejich konání je bezúčelné, jejich slova nemají smysl, pan Godot nepřijde.

Konec hry.

Ukázka

Čekání na Godota

Estragon Lidi jsou blbci.
(Namáhavě se zvedne, kulhá k levé kulise, zastaví se, zacloní rukou oči a zahledí se do dálky. Obrátí se, jde k pravé kulise a hledí do dálky. Vladimír ho sleduje, pak sebere botu, pohlédne dovnitř a honem ji pustí.)

Vladimír Br! Odplivne si.
(Estragon přejde do středu scény a zahledí se do pozadí.)

Estragon Rozkošné místočko. (Obrátí se, postoupí k rampě a zahledí se do publika.) Roztomilá podívaná. (Obrátí se k Vladimírovi.) Pojdme odtud.

Vladimír Nemůžem.

Estragon Proč?

Vladimír Čekáme na Godota.

Estragon Máš pravdu.

(Ticho.)

Vladimír A je to určitě tady?

Estragon Co?

Vladimír Kde máme čekat.

Vladimír Řekl před stromem.

(Dívají se na strom.)

Estragon Vidíš tady jiné?

Vladimír Co je to?

Estragon Vrba, myslím.

Vladimír Kde má listy?

Estragon Asi uschla.

Vladimír Má po smutku.

Estragon Ledaže by nebyla její doba.

Vladimír Není to spíš zákrsek?

Estragon Keř.

Vladimír Zákrsek.

Estragon K... (Vzpamatuje se.) Chceš mně namluvit, že jsem se mýlili v místě?

Vladimír Měl by tu být.

Estragon Neřekl určitě, že přijde.

Vladimír A když nepřijde?

Estragon Přijdeme zítra my.

Vladimír A potom pozítří.

Estragon Snad.

Vladimír A tak dál.

Estragon Totiž...

Vladimír Dokud nepřijde.

Estragon Ty jsi nemilosrdný.

Vladimír Byli jsme tady už včera.

Estragon Ach ne, to jsi na omylu.

Estragon Co jsme dělali včera?
 Vladimír Co jsme dělali včera?
 Estragon Ano.
 Vladimír Věru... (Rozezlen.) Umíš vyvolávat pochybnosti, všechna čest.
 Estragon Co já vím, byli jsme tady.
 Vladimír se rozhlédne kolem. Připadá ti to tady povědomé?
 Estragon To netvrdím.
 Vladimír No tak.
 Estragon To nevadí.
 Vladimír Přece... ten strom... (otočí se k publiku)... to rašeliniště.
 Estragon Víš určitě, že to bylo dnes večer?
 Vladimír Co?
 Estragon Kdy máme čekat.
 Vladimír Řekl v sobotu.

 (Ticho.)

 Se mi zdá.
 Estragon Po robotě.
 Vladimír Mám to mít poznamenané. (Prohledává kapsy přecpané neřády všeho druhu.)
 Estragon Ale kterou sobotu? A je dnes sobota? Není vůbec neděle? Nebo pondělí? Či pátek?
 Vladimír se vzrušeně rozhlíží kolem sebe, jako by datum bylo napsáno v krajině.
 To není možné.
 Estragon Nebo čtvrtek?
 Vladimír Co dělat?
 Estragon Jestli se namáhal pro nic za nic včera večer, to tě snad napadne, že dnes nepřijde.
 Vladimír Vždyť tvrdíš, že jsme tady byli včera večer.
 Estragon Mohu se mýlit.

 (Ticho.)

 Vladimír Buďme chvíli zticha, chceš?
 tiše. Dobrá.

 Estragon si znovu sedne na zem, Vladimír chodí dlouhými kroky vzrušeně po scéně, chvílemi se zastaví a ohlíží obzor. Estragon usne.
 Vladimír se zastaví před Estragonem.

 Gogo...
 (Ticho.)
 Gogo...
 (Ticho.)
 GOGO!

Estragon se náhle probudí.

Estragon si s hrůzou uvědomí svou situaci.
Spal jsem. (Vyčítavě.) Proč mě nikdy nenecháš spát?
Vladimír Cítil jsem se osamělý.
Estragon Měl jsem sen.
Vladimír Nevypravuj ho.
Estragon Zdálo se mi, že...
Vladimír NEVYPRAVUJ HO!
Estragon ukáže prstem k nebi. To ti stačí?

(Ticho.)

Nejsi dvakrát příjemný, Didi. S kým chceš, abych se dělil o své
nejsoukromější můry, když ne s tebou?
Vladimír Ať zůstanou soukromé. Víš dobře, že to nesnáším.
Estragon chladně. Jsou momenty, kdy se ptám, zda bychom neudělali líp,
kdybychom se rozešli.
Vladimír Nešel bys daleko.
Estragon To by potom skutečně byla hrozná potíž.

(Ticho.)

Že jo, Didi, že by to byla hrozná potíž?

(Ticho.)

V případě, že by to byla krásná cesta.

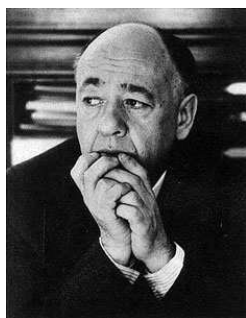
(Ticho.)

A laskaví pocestní.

(Ticho.)

Vladimír (Mazlivě.) Že jo, Didi?
Klid.

Eugène Ionesco (1912 – 1994), [evžen jonesko]

Syn Rumuna a Francouzky, dětství prožil ve Francii, pak se odstěhovali a on se vrátil v roce 1938.

Dílo:

Plešatá zpěvačka – postavy spolu hovoří nesmírně významně a o nicneříkajících banalitách, hovoří spolu, ale nevnímají se, nakonec na sebe křičí různá jména, reklamní hesla, různé průpovídky, pak jen slova, slabiky, hlásky.

**Lekce,
Židle.**

Ukázka

Plešatá zpěvačka

Paní Martinová: Jak se jmenuje sedm dní v týdnu?

Pan Smith: Pondělí, úterý, středa, čtvrtek, pátek, sobota, neděle.

Pan Martin: Eduard je úředník, jeho sestra Nancy je písarka a jeho bratr Vilém příručí v obchodě.

Paní Smithová: Podařená rodina!

Paní Martinová: Mám raději ptáka na poli než ponožku na trakaři.

Pan Smith: Raději síť v chatě než mléko v hradě.

Pan Martin: Dům Angličana je jeho skutečný hrad.

Paní Smithová: Neumím dost španělsky, abych se vyjádřila.

Paní Martinová: Dám ti bačkory své tchyně, když mi dáš rakev svého manžela.

Pan Smith: Hledám kněze monofyzitu, abych ho oženil s naší služebnou.

Pan Martin: Chléb je strom, zatímco chléb je také strom a z dubu se rodí dub každého jitra za svítání.

Paní Smithová: Můj strýc žije na venkově, ale to se netýká porodní babičky.

Paní Martinová: Papír je na psaní. Kočka na myši, sýr je na drápání.

Paní Smithová: Automobil jezdí velmi rychle, ale kuchařka zas lépe připravuje pokrmy.

Pan Smith: Nebud'te labutě, obejměte raději spiklence.

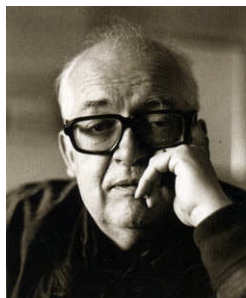
Pan Martin: Dobročinnost začíná doma.

Paní Smithová: Čekám, až mě vodovod přijde navštívit ke mně do mlýna.

Pan Martin: Dá se dokázat, že sociální pokrok je mnohem lepší s cukrem.

Pan Smith: K čertu s leštěním!

Friedrich Dürrenmatt (1921 – 1990), [fridrich dyrenma]

Švýcarský dramatik a prozaik, v jeho komediích se jedinci zoufale snaží zlepšit svět, jsou obklopeni krutými poměry dnešní doby jako nepochopitelným labyrintem.

Dílo:

Návštěva staré dámy – hrdinka, kdysi prostá holka, se vrací jako bohatá dáma do rodné vsi, která se k ní zachovala podle, chce si za miliardu dodatečně koupit spravedlnost a zadostiučinění, požaduje smrt svého svůdce.

Fyzikové.

Otázky k textům

1. Srovnajte obě ukázky z hlediska myšlenkového.
2. Co je podstatou absurdního dramatu – doložte na ukázkách.
3. Jakou příručku připomíná začátek druhé ukázky?
4. Co je to **trakař**?
5. Koho čekají hrdinové první ukázky?

Otázky k okruhu

1. Které drama je považováno za první v české tvorbě?
2. Vyjmenujte dramata od J. K. Tyla.
3. Kdo je autorem Maryši?
4. Znáte Havlovu dramatickou tvorbu?
5. Co víte o Burianově divadle?
6. Charakterizujte Osvobozené divadlo, co víte o jeho představitelích?
7. Co víte o Národním divadle?
8. Co je to muzikál?
9. Které současné divadelní scény znáte?
10. Kdo byl tvůrcem filmových seriálů?

Obsah

1. 1 Základní kulturně umělecké proudy ve světě i u nás a hlavní vývojové etapy národní literatury v kontextu světové literatury	2
Časová osa	11
1. 2 Literární slovníček	13
1. 3 Literární teorie	24
2. 1 Literatura v době antiky	33
Homér	33
Sofoklés	38
Euripidé	40
2. 2 Počátky písemnictví u nás.....	44
2. 3 Renesance v evropské literatuře	58
Dante Alighieri	58
Giovanni Boccaccio	64
Francesco Petrarca	66
François Villon.....	67
François Rabelais.....	71
Miguel de Cervantes	74
William Shakespeare.....	76
2. 4 Světové a české baroko v literatuře	84
John Milton.....	85
Jan Ámos Komenský.....	87
Bohuslav Balbín	91
2. 5 Romantismus ve světové a české literatuře	92
Walter Scott.....	93
Victor Hugo	96
Stendhal	99
Alexandr Sergejevič Puškám	101
Michail Jurjevič Lermontov	104
Edgar Allan Poe	106
Josef Kajetán Tyl.....	109
Karel Hynek Mácha	113
Karel Jaromír Erben	116
2. 6 Světový a český realismus v literatuře	121
Honoré de Balzac.....	121
Charles Dickens	128
Mark Twain.....	132
Božena Němcová.....	133
Alois Jirásek	137
Bratři Mrštníkové	141
2. 7 Nové umělecké směry na přelomu 19. a 20. století.....	144
Charles Baudelaire.....	145
Paul Verlaine	147
Jean Arthur Rimbaud	151
Stéphane Mallarmé	155
Petr Bezruč	157
Otokar Březina	161
Antonín Sova.....	163
Fráňa Šrámek	165

2. 8 Česká literatura 20. a 30. let 20. století	169
Karel Čapek	169
Eduard Bass.....	181
Karel Poláček	185
Ivan Olbracht.....	187
Vladislav Vančura	190
2. 9 Odraz 1. a 2. světové války u nás i ve světě	193
Ernest Hemingway	193
Erich Maria Remarque	199
Romain Rolland.....	204
Jaroslav Hašek.....	208
William Styron	213
Jan Drda.....	215
Arnošt Lustig	217
Bohumil Hrabal.....	221
Jan Otčenášek	223
2. 10 Literatura po roce 1945	226
Ota Pavel	226
Vladimír Páral.....	228
František Kožík	231
Josef Škvorecký	233
Jaroslav Seifert	238
Jaromír Tomeček	241
Agatha Christie.....	244
Dick Francis	246
Georges Joseph Christian Simenon.....	248
Stephen King.....	249
John Ronald Reuel Tolkien	252
3. 1 Výtvarné a umělecké slohy	255
Románský sloh.....	255
Gotika.....	261
Renesance	275
Baroko.....	287
Klasicismus	301
Secese	303
4. 1 České drama od počátků po současnost	305
Ladislav Stroupežnický.....	306
Gabriela Preissová	307
Jaroslav Dietl	309
Václav Havel	310
Milan Uhde.....	310
Pavel Kohout.....	311
Samuel Beckett	313
Eugène Ionesco	317
Friedrich Dürrenmatt	318

Seznam použité literatury

- Bartoň, Josef a kol.: Literatura IV. (pracovní antologie textů). Praha 1987.
Blahynka, Milan a kol.: Čeští spisovatelé 20. století. Plzeň 1985.
Cenek, Svatopluk; Kučera, Václav: Literatura III. (pracovní antologie textů)
Praha 1986.
Černíková, Jitka: Literatura 1., 2. Praha 1991, 1992.
Černíková, Jitka: Čítanka 1., 2. Praha 1991, 1992.
Forst, Vladimír a kol.: Čítanka české a světové literatury pro 2. ročník SŠ. Praha
1993.
Havel, Rudolf; Opelík, Jiří: Slovník českých spisovatelů. Praha 1964.
Hnízdo, Vlastislav: Čítanka světové literatury I., II. Praha 1989, 1990.
Hoffmann, Bohuslav; Tesaříková, Jaroslava: Literatura pro I. ročník SŠ (pracovní
antologie textů). Praha 1988.
Hoffmann, Bohuslav; Stryalová Jaroslava: Literatura II (pracovní antologie textů)
Praha 1985.
Kniha o Bibli – Nový zákon. Praha 1997.
Kniha o Bibli – Starý zákon. Praha 1996.
Kolektiv autorů: Autoři knih pro děti a mládež
Křivánek, Vladimír; Kupcová, Helena: Malý slovník literárních pojmů a autorů. Praha
1994.
Kudělka, Viktor: Malý labyrint literatury. Praha 1982.
Macura, Vladimír a kol.: Slovník světových literárních děl 1., 2. Praha 1988
Martinková, Věra a kol.: Čítanka 3., 4. Praha 1993, 1994.
Martinková, Věra a kol.: Literatura 4., 3. Praha 1994, 1995.
Poláková, Helena: Čítanka 7. Praha 1972.
Prokop, Vladimír: Přehled české literatury 20. století. Sokolov 1998.
Prokop, Vladimír: Čítanka k Přehledu české literatury 20. století. Sokolov 1998.
Prokop, Vladimír: Přehled světové literatury 20. století. Sokolov 1998.
Prokop, Vladimír: Čítanka k Přehledu světové literatury. Sokolov 1998.
Příborská, Olga; Ježek, Vlastimil: Čítanka světové literatury pro 3. ročník SŠ. Praha
1992.
Ryšánková, Jarmila: Čítanka 1., 2. Praha 1981, 1982.
Sato, Vsevolod a kol.: Přehled ruské literatury. Praha 1976.
Ulrichová, Libuše: Obsahy z děl české literatury. Pelhřimov 2000.
Ulrichová, Libuše: Obsahy z děl světové literatury I., II. Pelhřimov 2000, 2001.
Vlašín, Štěpán a kol.: Slovník literární teorie. Praha 1984.
Vodička, Felix: Svět literatury. Praha 1967.
Vodička, Felix a kol.: Svět literatury I. Praha 1995.
Herout, Jaroslav: Slabikář návštěvníků památek. Naše vojsko, Praha 1980.
Ukázky z jednotlivých knih dle potřeby.
Internetové stránky.